

LEABHAR AN OIDE E

 AN GÚM

Baile Átha Cliath

An chéad eagrán 2007

© An Roinn Oideachais agus Eolaíochta / Foras na Gaeilge, 2007

ISBN 978-1-85791-690-4

Gach ceart ar cosaint. Ní ceadmhach aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a chur i gcomhad athfhála, ná a tharchur ar aon mhodh ná slí, bíodh sin leictreonach, meicniúil, bunaithe ar fhótachóipeáil, ar thaifeadadh nó eile, gan cead a fháil roimh ré ón bhfoilsitheoir.

Baineann an saothar seo le scéim Dhearthóirí Áiseanna Teagaisc na Roinne Oideachais agus Eolaíochta atá ann chun áiseanna Gaeilge a sholáthar do na bunscoileanna Gaeltachta agus do na bunscoileanna lán-Ghaeilge.

Dearthóirí Áiseanna Teagaisc na Gaeilge a scríobh

Dearadh agus leagan amach: Designit

Future Print a chlóbhuail in Éirinn

Le fáil tríd an bpost uathu seo:

An Siopa Leabhar,
6 Sráid Fhearchair,
Baile Átha Cliath 2.
ansiopaleabhar@eircom.net

nó

An Ceathrú Póilí,
Cultúrlann Mac Adam-Ó Fiaich,
216 Bóthar na bhFál,
Béal Feirste BT12 6AH.
leabhair@an4poili.com

Orduithe ó leabhardhíoltóirí chucu seo:

Áis,
31 Sráid na bhFíiníní,
Baile Átha Cliath 2.
eolas@forasnagaeilge.ie

nó

International Education Services
Eastát Tionsclaíoch Weston,
Léim an Bhradáin,
Co. Chill Dara.
info@iesltd.ie

Tugtar aitheantas do na foinsí seo a leanas ina bhfuarthas cuid de na dánta sa leabhar seo.

Daid Dearmadach le hArt Ó Súilleabháin (Cló Mhaigh Eo, 2002)

'Dracula' (leathanach 33)

Cniogaide Cnagaide le N. J. A. Williams (An Clóchomhar)

'Dreoilín a Fuairamar' (leathanach 57)

Níor éirigh linn áfach, teagmháil a dhéanamh le daoine a bhfuil cóipcheart acu i gcuid den ábhar atá sa leabhar seo. Más mian le haon duine acu seo teagmháil a dhéanamh linn ina thaobh, beidh na foilsitheoirí lántoilteanach socrúithe cuí a dhéanamh.

An Gúm, 24-27 Sráid Fhreidric Thuaidh, Baile Átha Cliath 1

Clár

Leathanach

1.	Brollach	v
2.	Admhálacha	vii
3.	Réamhrá	ix
4.	Ceachtanna	
	Siopadóireacht	1
	Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang	1L
	Ócáidí Speisialta 1 – An tSamhain	19
	Ceachtanna Ábharbhunaithe – An Nollaig i dTíortha Eile	
	Moltaí don Oide	1A
	Ábhar don Dalta	9A
	Ócáidí Speisialta 2 – An Nollaig	48
	An Teilifís / Éadaí	62
	Ócáidí Speisialta 3 – Lá Fhéile Bríde	82
	An Aimsir – An tEarrach	90
	Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang	11L
	Ócáidí Speisialta 4 – Lá Fhéile Pádraig	98
	Ócáidí Speisialta 5 – An Cháisc	100
	Bia / Mé Féin	101
	Sa Bhaile	117
	Caitheamh Aimsire / An Scoil	132
	Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana	150
5.	Eiseamláirí Rang a Trí	153
6.	Eiseamláirí Rang a Dó	165

Brollach

Tá tábhacht ar leith ag baint leis an gcúrsa comhtháite teagaisc seo, Séideán Sí. Is fada a leithéid ag teastáil chun freastal cóir a dhéanamh ar riachtanais an oideachais trí mheán na Gaeilge sa Ghaeltacht agus ar fud na tíre i gcoitinne. Tuigeadh le fada go raibh easnaimh shuntasacha sa soláthar a bhí á dhéanamh ina leith. Dá réir sin, tá an áthas orm gur shocraigh mo Roinnse ar thacaíocht a thabhairt don tionscadal seo chun tabhairt go cuimsitheach faoi chuid de na fadhbanna bunúsacha a bhaineann le soláthar an oideachais trí mheán na Gaeilge.

Is léir gur i méid atá an t-éileamh ag dul maidir le soláthar acmhainní den saghas seo. Ba dhúshlán nár bheag é do mo Roinnse féachaint chuige go gcuirfí raon oiriúnach acmhainní ar fáil a shásódh ardchaighdeán oideachais an lae inniu. D'éirigh linn é sin a dhéanamh trí fhoireann oidí a chur le chéile a raibh taithí luachmhar acu ar theagasc i scoileanna sa Ghaeltacht agus i scoileanna lán-Ghaeilge sna ceithre chúige. Fágann sin go bhfuil rian láidir den dúchas ar an saothar seo a shaibhreoidh cumas teanga na ndaltaí de réir na canúna is fearr a oireann dóibh. Molaim a saothar go hard. Molaim chomh maith, an dua a chaith fiche scoil go fonnmhar le linn dóibh a bheith ag píolótú gnéithe dá bhfuil sa phacáiste teagaisc seo. Níl amhras orm ná gur obair cheannródaíoch den scoth a bhfuil déanta eatarthu ar fad.

Níorbh fhéidir an obair stairiúil seo a dhéanamh, áfach, gan nasc torthúil a chothú idir teorric na teangeolaíochta agus teagasc na Gaeilge sa seomra ranga. Dá thoradh sin, táimid faoi bhuanachomaoin ag líon mór de chomhairleoirí teanga a thacaigh go fial fonnmhar le foireann na ndearthóirí le linn dóibh a bheith i mbun oibre. Tá súil agam go leanfar leis an gcur chuige comhoibritheach seo feasta agus sinn ag leanúint lenár n-iarrachtaí chun freastal níos iomláine a dhéanamh ar an oideachas trí mheán na Gaeilge.

Is onóir ar leith dom, mar Aire Oideachais agus Eolaíochta, iomlán mo thacaíochta a thabhairt don saothar seo a bheidh chomh lárnach sin i mbuanú na Gaeilge mar ghné ríthábhachtach den saol nua-aimseartha ina mairimid.

Nollaig Ó Díomasaigh T.D.

Aire Oideachais agus Eolaíochta
Meitheamh 2002

Admhálacha

Is í seo an chéad uair a cuireadh cúrsa comhtháite Gaeilge ar fáil do scoileanna Gaeltachta agus do scoileanna lán-Ghaeilge na tíre.

Tá a bhfuil sa chúrsa seo bunaithe ar na téamaí atá leagtha síos in *Curaclam na Bunscoile – Gaeilge* (1999).

An Roinn Oideachais agus Eolaíochta a mhaoinigh an tionscadal ina iomláine.

Foireann dearthóirí curaclaim a bhfuil taithí fhada teagaisc acu i scoileanna Gaeltachta agus i scoileanna lán-Ghaeilge a chuir an cúrsa le chéile le cúnamh fial ó líon mór saineolaithe mar atá luaite anseo thíos. Chuir scríbhneoirí agus filí ábhar cruthaitheach don léitheoireacht ar fáil faoi ‘Scéim Scríbhneoirí Seachtracha’ Séideán Sí.

An Gúm (Foras na Gaeilge) a d’fhoilsigh an t-ábhar.

Ionad Oideachais Dhún na nGall a bhí i mbun an tionscadal a riar.

FOIREANN DEARTHÓIRÍ ÁISEANNA TEAGAISC NA GAEILGE (2005-2006)

Máire Uí Dhufaigh, Inis Oírr, Co. na Gaillimhe

(Comhordaitheoir an tionscadail)

Gobnait Uí Chonchubhair, S. N. an Ghleanna, An Daingean, Co. Chiarraí

Siobhán Mhic Gearailt, Scoil Chrónáin, Ráth Cúil, Co. Bhaile Átha Cliath

Anna Ní Chartúir, S. N. Leitir Mucú, Cinn Mhara, Camus, Co. na Gaillimhe

Brídín Nic Uiginn, Scoil Cholmcille, Duibhlinn Riabhach, Carraig Airt, Co. Dhún na nGall

Siobhán Ní Dhúill, Gaelscoil na Cille, Cill Dhéagláin, Co. na Mí

Séamus Mac Conmidhe

(Oifigeach Taighde agus Forbartha (2006-2007))

COISTE STIÚRTHA AN TIONSCADAIL

Muireann Ní Mhóráin, An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta

(Cathaoirleach)

Sally Bonner, Ionad Oideachais Dhún na nGall

Seosamh Ó Murchú, An Gúm (Foras na Gaeilge)

Máire Uí Dhufaigh, Comhordaitheoir an tionscadail

COISTE COMHAIRLEACH AN TIONSCADAIL

Pádraig Ó Duibhir, Coláiste Phádraig, Droim Conrach

(Cathaoirleach)

An Dr John Harris, Coláiste na Tríonóide

Cathal de Paor / Róisín Ní Shéaghdha, An Chomhairle Náisiúnta Curaclaim agus Measúnachta

Fionnbarra Ó Tuama, An Roinn Oideachais agus Eolaíochta

COISTE COMHAIRLEACH AN TIONSCADAIL (ar lean.)

Seosamh Mac Ionmhain, An tSeirbhís Náisiúnta Síceolaíochta Oideachais
Pól Ó Cainín, An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta
Máire Uí Dhufaigh, Comhordaitheoir an tionscadail
Gobnait Uí Chonchubhair, Ball d'fhoireann Dhearthóirí Áiseanna Teagaisc na Gaeilge

Chuir siad seo a leanas comhairle thábhachtach ar fáil do na dearthóirí chomh maith:
Nóirín Ní Nuadháin, Coláiste Phádraig, Droim Conrach
Dónall Ó hAiniféin / Niamh Ní Mhaoláin, Gaelscoileanna Teo.
Máirín Ní Broin, Príomhoide, Scoil Naomh Gobnait, Dún Chaoin
Treasa Uí hEimhrín agus foireann na scoile, Gaelscoil na Cille, Cill Dhéagláin
An Dr Dónall Ó Baoill, Ollscoil na Ríona, Béal Feirste
Clíona Furlong, Clár Tacaíochta don Churaclam Bunscoile
An Monsignor Pádraig Ó Fiannachta, An Daingean
Mícheál Ó Sé / Lúsaí Uí Bheaglaoich, RTÉ Raidió na Gaeltachta
Máire Uí Mhurchú, Scoil Mhic Easmainn, Trá Lí
Helen Ó Murchú
Áine Ní Ghlinn, Údar
Brian Ó Dubhghaill, Iarchigire Ceoil, An Roinn Oideachais agus Eolaíochta
Leanaí Rang a Trí agus Rang a Ceathair, S. N. an Ghleanna, An Daingean

TÁSTÁIL AR CHEACHTANNA

Rinneadh tástáil ar chuid de na ceachtanna i scoileanna Gaeltachta agus i scoileanna lán-Ghaeilge i rith na bliana. Tá buíochas ar leith ag dul do Shéamus Mac Conmidhe, Oifigeach Taighde agus Forbartha an tionscadail, a rinne anailís ar na ceistneoirí agus do Phól Ó Cainín agus do Phádraig Ó Duibhir a scríobh tuairisc bunaithe ar thorthaí na tástála.

Is iad seo a leanas na scoileanna a ghlac páirt sa tástáil:
Scoil Mhaolchéadair, Baile na nGall, Co Chiarraí
Scoil Naomh Gobnait, Dún Chaoin, Co. Chiarraí
Scoil Abán Naofa, Bhaile Bhuirne, Co. Chorcaí
Scoil Mhuire, An Tuairín, Béal an Daingin, Co. na Gaillimhe
Scoil Náisiúnta na Maighdine Muire gan Smál, Camus, Co. na Gaillimhe
Scoil Náisiúnta Ceathrú Thaidhg, Béal an Átha, Co. Mhaigh Eo
Scoil Naomh Fionnán, An Fál Carrach, Co. Dhún na nGall
Scoil Mhuire, Fánaid, Co. Dhún na nGall
Scoil an tSeachtar Laoch, Baile Munna, Baile Átha Cliath 11
Scoil Bhríde, Raghnallach, Baile Átha Cliath 6
Gaelscoil Chill Dara, An Currach, Co. Chill Dara
Gaelscoil Sheáin Uí Éigeartaigh, An Cóbh, Co. Chorcaí
Gaelscoil Lios Tuathail, Lios Tuathail, Co. Chiarraí
Gaelscoil Charraig na Siúire, Carraig na Siúire, Co. Thiobraid Árann
Gaelscoil Mhíchíl Chíosóig, Inis, Co. an Chláir
Gaelscoil Eois, Lios Darach, Cluain Eois, Co. Mhuineacháin
Gaelscoil Dhochtúir Uí Shúilleabháin, An Sciobairín, Co. Chorcaí
Gaelscoil an Longfoirt, Rae an Chalaigh, An Longfort

Réamhrá

Bunaithe ar chur chuige cumarsáideach atá an cúrsa seo, *Séideán Sí*. Dá réir sin is ar an bpáiste féin, ar na riachtanais teanga atá aige agus ar a chuid ábhar spéise féin atá an phríomhbhéim. Cúrsa comhtháite, páistelárnach, taitneamhach atá ann a chuideoidh le forbairt na teanga, na cognaíochta, na mothúchán agus na samhlaíochta ag an bpáiste. Ar scoileanna Gaeltachta agus ar scoileanna lán-Ghaeilge atá an cúrsa dírithe.

Chun go rachaidh an cúrsa seo chun sochair mar is ceart do na daltaí ní mór é a theagasc taobh istigh de chóras lántumtha ina bhfuil an Ghaeilge mar ghnáth-theanga chumarsáide sa scoil. Ina theannta sin moltar na míreanna ar fad sa phacáiste a úsáid ar bhealach córasach.

Leagtar béim i gcúrsa Rang a Trí ar ghníomhaíochtaí a chuideoidh le scileanna cognaíocha an dalta a fhorbairt, scileanna a chuirfidh ar a chumas a bheith éifeachtach ó thaobh machnaimh agus foghlama de. I measc na ngníomhaíochtaí sin áirítear gníomhaíochtaí ina mbíonn ar an dalta machnamh agus tuar a dhéanamh, teoiricí a chur chun cinn, pleanáil agus féinmhonatóireacht a dhéanamh, fadhbanna a réiteach, cinntí a ghlacadh, agus a chuid oibre féin a mheas agus a sheiceáil.

CEACHTANNA BUNAITHE AR THÉAMAÍ AN CHURACLAIM

Tá 46 ceacht sa leabhar seo agus iad bunaithe ar na téamaí in *Curaclam na Bunscoile – Gaeilge* (1999). Is iad seo a leanas na téamaí:

Siopadóireacht, Ócáidí Speisialta – An tSamhain, Ócáidí Speisialta – An Nollaig,
Teilifís / Éadaí, Ócáidí Speisialta – Lá Fhéile Bríde, An Aimsir – An tEarrach,
Ócáidí Speisialta – Lá Fhéile Pádraig, Ócáidí Speisialta – An Cháisc, Bia / Mé Féin,
Sa Bhaile, Caitheamh Aimsire / An Scoil

Moltar na téamaí a chur i láthair san ord ina bhfuil siad sa leabhar seo más féidir. Tá leorsholáthar ceachtanna ann chun freastal ar an raon cumais in aon rang. Is faoin múinteoir atá sé tarraingt ar a shaineolas féin agus ceachtanna á roghnú aige chun freastal ar riachtanais na ndaltaí éagsúla.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Is é aidhm gach ceachta feidhmeanna teanga nó cuspóirí ar leith a chur i gcrích. Is é atá i gceist le ‘feidhm teanga’ an úsáid a bhaintear as an teanga chun cuspóir cumarsáide ar leith a bhaint amach. Na feidhmeanna teanga atá luaite leis na ceachtanna seo, tá siad ag teacht leis na feidhmeanna atá molta do na scoileanna Gaeltachta agus lán-Ghaeilge in *Curaclam na Bunscoile – Gaeilge* (1999), lgh 78-84. Cuireadh leis na feidhmeanna teanga i gcásanna áirithe, de réir mar ba ghá.

EISEAMLÁIRÍ

Is faoin gceannnteideal seo a thugtar samplaí den chaint a úsáidtear chun feidhm teanga a chomhlíonadh. Cuirtear béim ar an gcaint nádúrtha agus ar an bhfreagra gairid ar cheist.

Is minic a léirítear rogha teanga i gcló iodálach idir lúibíní cearnacha, e.g. **Dá mbuafá** [Dá mbainfeá / Dá ngnóthófá] **an lató an gceannófá ...?** Is éard atá i gceist go gcuirfidh an múinteoir ceann amháin de na nathanna nó de na focail atá i gcló iodálach idir lúibíní cearnacha in áit na bhfocal atá sa chló trom más mian leis.

Dá dtarlódh nach mbeadh baint ag na focail sna heiseamláirí le saol nó le timpeallacht an dalta ba cheart don mhúinteoir focail níos oiriúnaí a úsáid. Moltar tús áite a thabhairt i gcónaí do riachtanais teanga agus d'ábhar spéise na ndaltaí féin agus an eiseamláir a athrú dá réir.

Ní thugtar eiseamláirí i ngach cás. I gcuid de na ceachtanna luaitear go bhfuil na heiseamláirí 'le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí'. Sna cásanna sin iarrtar ar an múinteoir éisteacht leis na daltaí le linn dóibh a bheith i mbun taisc ar leith agus eiseamláirí a mhúineadh de réir na riachtanas teanga a léirigh na daltaí agus iad i mbun an taisc. Moltar don mhúinteoir féin na heiseamláirí sin a chlárú san áit sa cheacht a bhfuil spás fágtha chuige.

Chun go dtiocfaidh an fhorbairt chuí ar chumas Gaeilge na ndaltaí is gá béim a leagan ar chruinneas ó thaobh na n-eiseamláirí de agus moltar dul siar ag deireadh an cheachta ar eiseamláirí a múineadh ach a raibh deacracht ag na daltaí leo le linn na tréimhse cumarsáide.

Chun tairbhe cheart a bhaint as an gcúrsa tá sé riachtanach go mbainfí úsáid rialta as na heiseamláirí sa leabhar seo i gcomhthéacsanna eile taobh amuigh den cheacht Gaeilge féin.

ÁISEANNA

Déantar cur síos faoin gceannnteideal seo ar na háiseanna teagaisc a bheidh ag teastáil chun ceacht áirithe a mhúineadh. Bíonn tagairt uaireanta do leathanach in *Cur is Cúiteamh*, do phóstaer nó don dlúthdhiosca. Glactar leis go n-úsáidfí an múinteoir na háiseanna sa phacáiste ar bhealaí breise chomh maith, de réir mar a oireann dá rang féin. Fíorábhar a bhíonn mar áis teagaisc uaireanta, fón bréige, mar shampla. Iarrtar ar dhaltaí chomh maith rudaí éagsúla a bhreith isteach ar scoil leo mar áis teagaisc, e.g. pictiúir as irisí. Is iondúil nach luaitear áiseanna don Fhorleathnú. Is faoin múinteoir féin atá sé iad sin a roghnú agus a chur ar fáil.

Tá liosta de na heiseamláirí a múineadh i gcúrsa Rang a Dó le fáil i gcúl an leabhair seo mar áis don dul siar.

Cur is Cúiteamh (Leabhar an Dalta E)

Cé go gcuideoidh an t-ábhar sa leabhar seo le forbairt na scríbhneoireachta cruthaithí agus na scríbhneoireachta feidhmí níor scríobhadh é go príomha chun freastal ar an scríbhneoireacht. Is amhlaidh go bhfuil an t-ábhar in *Cur is Cúiteamh* ag teastáil chun tascanna i gceachtanna ar leith sa leabhar seo a chur i gcrích nó i gcásanna eile go n-eascraíonn an t-ábhar go nádúrtha as ceachtanna sa leabhar seo. Chomh maith leis sin déantar tagairt i gceachtanna áirithe sa leabhar seo do thascanna eile scríbhneoireachta a bhféadfaí tabhairt fúthu. Déanfaidh na páistí na tascanna scríbhneoireachta breise seo ina gcóipleabhar nó ar leathanaigh a chuirfidh siad ina bhfillteán scríbhneoireachta. Cabhróidh sé seo ar fad leis an gcomhtháthú idir na ceithre scil ach is gá don mhúinteoir féin cúram breise a dhéanamh de ghné na scríbhneoireachta.

Dlúthdhiosca 1

Tá sé an-tábhachtach deis a thabhairt do na daltaí éisteacht le fuaimeanna, le rithim agus le comhréir nádúrtha na Gaeilge. Baineann an t-ábhar ar fad ar Dhlúthdhiosca 1 leis na ceachtanna sa leabhar seo.

Scríobhadh scrípteanna an dlúthdhiosca de réir rialacha litrithe agus gramadaí an Chaighdeáin Oifigiúil sa chuid is mó de (féach **Nóta Faoin Eagarthóireacht**). Táthar ag súil leis áfach, agus iad ag léamh script an dlúthdhiosca, go bhfuaimneoidh na múinteoirí na focail de réir a gcanúna féin, chun aitheantas a thabhairt do stádas na teanga labhartha.

Dlúthdhiosca amháin a théann leis an leabhar seo. Meascán canúintí atá le cloisteáil i gcás an amhráin agus na gceapóg. I gcás na scéalta agus na sceitsí áfach, tá trí leagan ann, ceann faoi leith do gach mórchanúint. Agus na dlúthdhioscaí á dtaifeadadh, tugadh treoir do na cainteoirí gach téacs a léamh ina gcanúint féin agus ar luas nádúrtha na cainte.

CUR CHUIGE

Is sa **tréimhse réamhchumarsáide** a mhúintear na heiseamláirí. Ní thugtar treoir sa leabhar seo ó thaobh modhanna múinte na n-eiseamláirí de. Tá saoirse modheolaíochta ag an múinteoir agus moltar réimse modhanna múinte a úsáid. Is iad seo na modhanna a ndéantar tagairt dóibh in *Treoirilínte do Mhúinteoirí* (Curaclam na Bunscoile – Gaeilge, 1999), lgh 64-67:

- an modh díreach
- modh na sraithe
- modh na lánfhreagartha gníomhaí
- an modh closlabhartha
- an modh closamhairc
- modh na ráite

Úsáidtear straitéisí difriúla agus comhthéacsanna éagsúla sa **tréimhse chumarsáide** chun suim na ndaltaí a choinneáil agus iad páirteach i ngníomh fíorchumarsáide. Bíonn deis acu na heiseamláirí atá foghlamtha acu a úsáid go cumarsáideach chun a dtuairimí féin a chur in iúl nó chun tasc ar leith a chur i gcrích. I measc na dtascanna tá cluichí cainte, tascanna éisteachta, rólaithris, cluichí clóis, ceapóga, amhráin agus gníomhaíochtaí in *Cur agus Cúiteamh*.

Sa **tréimhse iarchumarsáide** buanaítear an obair trí dhaingniú na n-eiseamláirí nó trí nathanna / stór focal nua a bhí de dhíth ar na daltaí a mhúineadh. (Féach **Eiseamláirí** agus an tagairt do thábhacht an dul siar agus béim a chur ar chruinneas teanga.) Tá fíorthábhacht leis an athchúrsáil teanga sa chúrsa seo. D'fhéadfaí a rá go mbíonn an iarchumarsáid ar siúl go leanúnach sa scoil Ghaeltachta / scoil lán-Ghaeilge mar gurb í an Ghaeilge teanga an teagaisc.

Má thugtar faoi deara agus na daltaí ag labhairt go neamhfhoirmiúil go bhfuil eiseamláir a múineadh dóibh ligthe i ndearmad acu moltar dul siar ar an gceacht inar múineadh an eiseamláir sin ar dtús. Ba cheart go dtiocfadh forbairt ar líofacht cainte agus ar chruinneas Gaeilge na ndaltaí de thoradh na ndeiseanna cainte éagsúla a thugtar dóibh le linn na gceachtanna, e.g. deis a gcuid tuairimí a nochtadh agus deis eolas a tabhairt.

Chomh fada agus a bhaineann leis na cainteoirí líofa is cuid den iarchumarsáid roinnt de na gníomhaíochtaí a luaitear leis an bhForleathnú (féach **An Forleathnú**).

Má tharlaíonn go bhfuil straitéis níos oiriúnaí ag múinteoir chun eiseamláir a chur i bhfeidhm go cumarsáideach glactar leis go n-úsáidfidh sé an straitéis sin in áit na straitéise atá molta sa leabhar seo.

Scéalta agus Sceitsí

Chun go mbainfidh na daltaí líofacht amach sa teanga caithfidh siad deis rialta a fháil éisteacht le Gaeilge atá ar ardchaighdeán ó thaobh saibhris, struchtúir agus fóineolaíochta de. Tugann na sceitsí agus na scéalta an deis sin dóibh. Tumadh teanga atá i gceist lena bhformhór agus cé go ndéantar cuid mhaith plé ar na scéalta agus ar na sceitsí sna ceachtanna ní gá go dtuigfeadh daltaí atá ag foghlaim na Gaeilge mar dhara teanga gach uile fhocal iontu. Ní luaitear eiseamláirí leis na scéalta de bharr gurb é an tumadh teanga, an éisteacht agus an taitneamh na príomhchuspóirí atá leo. Moltar dul siar ó am go chéile ar na scéalta agus na sceitsí, go háirithe orthu siúd ar bhain na daltaí taitneamh ar leith astu, chun cabhrú le saibhriú agus le cruinneas teanga.

OBAIR BHEIRTE AGUS OBAIR GHRÚPA

Glacann Curaclam na Bunscoile – Gaeilge (1999) leis gur mór an buntáiste don dalta é, ó thaobh foghlama agus ó thaobh na forbartha pearsanta de, a bheith ag obair i gcomhpháirt le daltaí eile. Cuirtear an-bhéim sa chúrsa seo ar an obair bheirte agus ar obair ghrúpa. Seo roinnt moltaí a chabhróidh leis an múinteoir tabhairt faoi obair den chineál seo.

Réamhullmhúchán

- Ba cheart gach áis a bheith ullamh roimh ré ag an múinteoir agus aon leathanaigh a bheidh ó na daltaí a bheith fótachóipeáilte.
- Mura bhfuil taithí ag na daltaí ar obair bheirte / obair ghrúpa is gá plé a dhéanamh roimh ré leo ar na scileanna agus ar na dea-chleachtais atá riachtanach chun oibriú i bpáirt le daoine eile, e.g. cloí le rialacha agus le treoracha, fanacht le do sheal, etc. D'fhéadfaí ceacht iomlán a bhunú air sin.
- Ba cheart a chinntiú go dtuigeann na daltaí go soiléir an cur chuige atá i gceist don tasc atá idir lámha acu. Moltar an cur chuige a léiriú don rang iomlán roimh ré seachas na daltaí a bheith ag brath ar threoir ó bhéal.
- Ba cheart a chinntiú go dtuigeann na daltaí cuspóir na hoibre.
- Ba cheart a chinntiú go bhfuil an stór focal ag na daltaí atá riachtanach chun an tasc a chur i gcrích. Moltar an stór focal a bheidh ag teastáil a phlé / a mhúineadh roimh ré de réir riachtanais an ranga.

Bainistiú Ranga

Caithfidh an múinteoir glacadh leis go mbeidh an rang glórach spleodrach uaireanta le linn obair bheirte nó obair ghrúpa. Chomh maith leis sin caithfear a aithint go dtógfaidh sé tamall ar na daltaí féin dul i dtaithí ar an gcineál seo oibre agus nach gá, mar sin, go mbeadh an toradh a thiocfaidh as soiléir ar dtús. Cabhróidh na moltaí seo a leanas leis an múinteoir an rang a bhainistiú.

- Más obair bheirte atá i gceist moltar go mbogfadh an bheirt a bheidh ag obair le chéile a gcuid cathaoireacha chun go mbeidh siad ina suí os comhair a chéile.
- Má tá daltaí ar chumais éagsúla sa rang is féidir tascanna a chur in oiriúint ar shlite éagsúla, e.g. iarraidh ar an dalta is cumasaí tús áite a ghlacadh ag cur na gceisteanna nó ag tabhairt na dtreoracha. Is féidir tascanna a chur in oiriúint d'ilranganna chomh maith, e.g. na rólanna is dúshlánaí i bpíosa drámaíochta a thabhairt do na daltaí is sine.

- Moltar go siúlfaidh an múinteoir timpeall an tseomra a fhad is atá an obair bheirte / an obair ghrúpa ar bun. Ba cheart dó nóta a ghlacadh d'aon stór focal a raibh deacracht ar leith ag na daltaí leis agus d'aon fhadhbanna móra bainistíochta.
- Moltar na beirteanna / na grúpaí a athrú timpeall anois agus arís chun nach mbeidh na daltaí céanna ag obair le chéile an t-am ar fad. Is féidir cártaí a ullmhú a bhfuil litreacha, uimhreacha nó ainmneacha orthu agus iarraidh ar na daltaí ceann a phiocadh chun páirtí nua a aimsiú.
- Más comórtas idir ghrúpaí atá i gceist is féidir marcanna a bhaint ó ghrúpaí atá róghlórach ar fad. Is gá é seo a mhíniú don rang roimh ré, áfach.
- Más léir nach bhfuil ag éirí leis an gcur chuige atá in úsáid cuspóir na hoibre a bhaint amach is fearr deireadh a chur leis an tasc agus athbhreithniú a dhéanamh ar na cúiseanna nár éirigh leis.

Tar éis an tSeisiúin

- Téigh siar ar an stór focal nó ar eiseamláirí a raibh deacracht ag na daltaí leo. Tabhair tús áite d'aon nathanna a bhí mar chonstaic agus iad ag iarraidh an tasc a chur i gcrích.
- Pléigh aon fhadhbanna a bhí ag na daltaí an tasc féin a chur i gcrích.
- Pléigh aon deacrachtaí idirphearsanta a tháinig chun cinn de bharr na daltaí a bheith ag obair ina mbeirteanna nó ina ngrúpaí. Pléigh straitéisí a d'fhéadfaí a úsáid chun dul i ngleic leis na deacrachtaí sin.
- Déan athbhreithniú tú féin ar an seisiún mar chabhair don chéad seisiún eile, e.g. Ar leor an réamhullmhúchán a rinneadh? Ar oir na háiseanna don ghníomhaíocht? An raibh sé sách dúshlánach / ródhúshlánach do na daltaí? Ar baineadh cuspóir an tasc amach?

AN FORLEATHNÚ

Forbairt nó dúshlán sa bhreis ar a bhfuil sa bhuncheacht atá san Fhorleathnú. Is do dhaltaí a bhfuil Gaeilge mhaith acu agus a bhfuil dúshlán breise uathu a chuirtear ar fáil é tríd is tríd. Fágtar faoin múinteoir é cinneadh a dhéanamh maidir leis na daltaí sa rang a mbeadh an Forleathnú oiriúnach dóibh.

Is i ndeireadh an cheachta a thabharfar faoin bhForleathnú. Is faoin múinteoir a bheidh sé míreanna a oireann dá dhaltaí féin a phiocadh as an rogha atá tugtha, nó an t-iomlán a dhéanamh, má oireann sé. Níl na moltaí san Fhorleathnú in aon ord ar leith ó thaobh deacrachta ná tábhachta de. Tá sé fíorthábhachtach go bhfaigheadh na daltaí, ar cainteoirí dúchais iad, ionchur sa bhreis ón múinteoir chun a gcumas sa teanga a fhorbairt. Tá sé tábhachtach chomh maith go dtabharfaí gach deis dóibh a bheith ag obair ina mbeirteanna agus ina ngrúpaí le daltaí eile atá ar chomhlíofacht leo féin.

Is minic a thugtar rogha san Fhorleathnú maidir le stór focal / nathanna cainte. Sa chás go dtugtar rogha tá sé i gceist go roghnóidh an múinteoir féin an focal nó an nath is oiriúnaí. Cé go liostaítear roinnt focal / nathanna as na mór-Ghaeltachtaí mar chabhair don mhúinteoir glactar leis go mbeidh focail agus nathanna eile, agus iad níos oiriúnaí do Ghaeilge an cheantair, ag an múinteoir féin nó ag na daltaí uaireanta. Tá sé ríthábhachtach an t-aitheantas ceart a thabhairt dóibh sin agus iad a chur in ionad na bhfocal / na nathanna atá liostaithe san Fhorleathnú de réir mar a oireann.

Bheifí ag súil freisin go ndéanfaidh an múinteoir forbairt ar na moltaí san Fhorleathnú.

NA CANÚINTÍ

Ba cheart go mbeadh páistí na Gaeltachta bródúil as a gcanúint féin agus as na nathanna ar leith a bhaineann lena gceantar. Cé go bhfuil iarracht déanta sa chúrsa seo aitheantas a thabhairt don saibhreas, don teanga nádúrtha agus don éagsúlacht teanga atá sna Gaeltachtaí, níorbh fhéidir na ceachtanna a chur in oiriúint do na Gaeltachtaí ar fad. Glactar leis go ndéanfaidh na múinteoirí sna Gaeltachtaí éagsúla na hathruithe cuí chun an teanga a chur in oiriúint do Ghaeilge an cheantair ina bhfuil siad ag teagasc. Ó thaobh téacs scríofa de, is fiú aird na ndaltaí a dhíriú ar fhocail agus ar nathanna nach bhfuil coitianta i nGaeilge an cheantair. Ba cheart a chur ar a súile do na daltaí gur roghanna eile iad seo ar fhocail nó ar nathanna atá i gcaint na háite ach nach ionann sin is a rá go bhfuil níos mó stádais acu. Is gné thábhachtach den fheasacht teanga obair den chineál seo.

Moltar freisin go n-iarrfaí cabhair ar thuismitheoirí, ar cainteoirí dúchais ón gceantar iad, chun liostaí a chur le chéile de nathanna cainte áitiúla a bhainfeadh leis na téamaí éagsúla.

Ní chiallaíonn an t-ord ina liostaítear an teanga sna heiseamláirí ná san Fhorleathnú go bhfuil tosaíocht á tabhairt do chanúint seachas a chéile.

FAD NA GCEAHTANNA

Tá an-ilghnéitheacht ag baint leis na ceachtanna. Mar sin múinfear cuid acu i dtréimhse ghairid ach tá tuilleadh acu a thógfaidh cúpla lá. Nuair a luaitear tréimhse ama le ceacht níl ann ach treoir ghinearálta. Glactar leis go dtabharfaidh an múinteoir breithiúnas gairmiúil ar an ábhar i gcónaí chun é a chur in oiriúint don rang. Nuair atá obair scríofa agus dréachtú agus athdhréachtú á dhéanamh caithfear glacadh leis nach é an fad céanna a thógfaidh sé ar aon bheirt sa rang a gcuid oibre a chríochnú. Caithfidh an múinteoir a chinntiú go dtugtar a ndóthain ama do na daltaí agus obair den chineál sin ar siúl.

LEABHAR SCRÍBHNEOIREACHTA PEARSANTA

Déantar tagairt in áiteanna do ‘Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta’ an dalta. Bíonn an leabhar nótaí sin lena thaobh ag an dalta i gcónaí chun gur féidir leis a chuid smaointe a bhreacadh síos ann. Mínítear don dalta go mbíonn leabhar nótaí nó cóipleabhar dá leithéid sin ag gach údar agus iarrtar air gan aon rud dá scríobhann sé ann a ghlanadh amach. Úsáideann an dalta an ‘Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta’ de réir mar is mian leis féin ach seo roinnt moltaí maidir lena bhféadfadh sé a chur ann:

- Teideal nó pictiúr de scéal, dán, sceitse, casfhocal, agallamh beirte, ceapóg, lúibín, etc, ba mhaith leis a scríobh amach anseo;
- Liosta d’fhocail a úsáideann sé go minic ina chuid scríbhneoireachta (mar chabhair don litriú);
- Leaganacha cainte nó focail spéisiúla a chuala sé nó a léigh sé;
- Liosta d’fhocail nó de nathanna a bhfuil an bhrí chéanna leo, e.g. in aice le = i ngar do; féach = amharc = breathnaigh;
- Liosta d’ábhair spéise ar mhaith leis taighde a dhéanamh orthu amach anseo;
- Seanfhocail, rabhlóga agus tomhais dheasa a chuala sé nó a léigh sé;
- Nóta faoi stíl scríbhneoireachta nua, e.g. bealach eile chun tús / deireadh a chur le scéal nó chun dán a leagan amach, bunaithe ar ábhar a chum údar eile seachas é féin;
- Fógraí nó tuairiscí spéisiúla a gearradh as nuachtáin, irisí, etc;

- Meamram chuige féin chun cur i gcuimhne dó go bhfuil rud éigin le déanamh aige;
- Aon rud eile is maith leis an dalta féin a chur ann. Is leis féin an leabhar!

Tá áit lárnach ag ‘Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta’ an dalta sa chuid sin den chúrsa ina ndéantar grinnstaidéar ar ghnéithe den litríocht.

ÁISEANNA DON LÉITHEOIREACHT

Glacann na háiseanna léitheoireachta atá mar chuid de chúrsa *Séideán Sí Rang a Trí* áit na ‘léitheoirí ranga’ a bhí in úsáid sular cuireadh an curaclam leasaithe i bhfeidhm.

Ó thaobh leabhar de tá trí úrscéal sa phacáiste chomh maith le bailiúchán filíochta, bailiúchán ‘agallaimh beirte’, leabhar eolais, leabhar gearrscéalta agus beathaisnéis. Cuma fíorleabhar atá orthu seo agus tá sé rithábhachtach gur fíorleabhair a d’úsáidfí sa rang seachas leabhair a bhfuil an chuma orthu gur scríobhadh d’aon turas iad chun léitheoireacht a mhúineadh. Tá cuid mhaith leabhair eile ar fáil ó fhoilsitheoirí éagsúla chomh maith, a d’oirfeadh do Rang a Trí, agus ba cheart don mhúinteoir iad sin a úsáid más fearr a oireann siad dá rang ná na leabhair i bpacáiste *Séideán Sí*.

Faoi ‘Scéim Scríbhneoirí Seachtracha’ *Séideán Sí* chuir údair sheachtracha saothair chruthaitheacha nuascríofa ar fáil don tionscadal.

Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang

Táthar ag moladh go ndéanfaí grinnstaidéar ar sheánra an úrscéil i Rang a Trí. Chuige sin tá treoir curtha ar fáil sa leabhar seo mar chabhair don mhúinteoir. Tá an cur chuige atá á mholadh sa treoir seo ag teacht leis na moltaí maidir leis an léitheoireacht atá in *Curaclam na Bunscoile – Gaeilge* (1999). Chomh maith le grinnstaidéar a dhéanamh ar úrscéal amháin moltar go roghnódh na daltaí féin úrscéalta agus leabhair bhreise eile don léitheoireacht phearsanta agus go léifidís iad ar scoil agus sa bhaile mar chaitheamh aimsire.

Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang

Moltar chomh maith grinnstaidéar a dhéanamh ar sheánra na filíochta i Rang a Trí. Tá treoir curtha ar fáil sa leabhar seo mar chabhair don mhúinteoir ina bhfuil moltaí maidir le conas tabhairt faoi staidéar a dhéanamh ar an bhfilíocht leis na daltaí.

Dlúthdhiosca 2 – Téacs na Leabhar

Tá dlúthdhiosca ag gabháil leis an bpacáiste ar a gcloistear cainteoirí dúchais ag léamh téacs na leabhar. Cabhróidh an dlúthdhiosca leis na daltaí dul i ngleic le ceartfhoghraíocht na Gaeilge. Beidh deis acu aithris a dhéanamh ar thuin agus ar rithim chainte an chainteora dúchais. Tá tábhacht ar leith ag baint leis an athléamh agus leis an athéisteacht agus an dalta ag forbairt scil na léitheoireachta.

Moltar go mbeadh ‘ionad éisteachta’ sa seomra ranga (áit ar féidir leis na daltaí cluasáin a chaitheamh agus éisteacht le hábhar taifeadta).

Leabhar Mór

Tá bailiúchán filíochta atá oiriúnach do Rang a Trí curtha ar fáil i bhfoirm Leabhair Mhóir. Tugann na Leabhair Mhóra deis don mhúinteoir múnú a dhéanamh ar an léitheoireacht agus cuidiú leis na daltaí forbairt a dhéanamh ar na scileanna litearthachta. Chomh maith leis sin baineann na daltaí pléisiúr as na Leabhair Mhóra a láimhseáil agus a léamh ina n-aonar agus i bpáirt le daltaí eile.

Ceachtanna Ábharbhunaithe

Cabhróidh na ceachtanna ábharbhunaithe leis na daltaí dul i ngleic le hábhair eile an churaclaim. Tá bileoga eolais sa phacáiste le haghaidh Rang a Trí bunaithe ar an téama ‘An Nollaig i dTíortha eile’. Léifidh na daltaí na bileoga eolais agus déanfaidh siad taighde breise ina ngrúpaí ar ghné áirithe den ábhar. Ansin bunóidh na grúpaí tionscnamh ar an ngné den ábhar a roghnaigh siad. Is cuid lárnach de na ceachtanna ábharbhunaithe na tionscnaimh a chuirfidh na daltaí i láthair tar éis dóibh a bheith i mbun taighde.

Ní gá go dtuigfeadh na daltaí gach aon fhocal ar na bileoga eolais. Bainfidh siad úsáid as an gcomhthéacs agus as leideanna eile, chomh maith le foclóirí, chun dul i ngleic le haon stór focal atá dúshlánach. Foghlaimeoidh siad chomh maith go mbíonn scileanna ar leith in úsáid ag duine agus é i mbun léitheoireachta chun teacht ar eolas ar leith i dtéacs, agus gheobhaidh siad cleachtadh ar na scileanna sin.

Cuirfidh na daltaí le forbairt a scileanna léitheoireachta agus scríbhneoireachta feidhmí leis na ceachtanna ábharbhunaithe. Ag an am céanna áfach, beidh siad ag teacht ar eolas maidir leis an ábhar atá faoi chaibidil agus ag déanamh forbairt ar a scileanna cognaíocha. Leagtar an-bhéim sa chuid seo den chúrsa ar an obair ghrúpa agus ar an bhfoghlaim i gcomhpháirt. Beidh comhtháthú scileanna ar siúl agus áit lárnach i gcónaí ag an labhairt. Beidh deis ag na daltaí, mar shampla, a dtionscnamh a chur i láthair ó bhéal más mian leo.

Tá treoir chuimsitheach curtha ar fáil don mhúinteoir sa leabhar seo maidir le húsáid na mbileog eolais agus ullmhú na dtionscnamh.

COMHTHÁTHÚ LE HÁBHAIR EILE

Ós rud é gur trí Ghaeilge a dhéantar na hábhair ar fad a theagasc sna scoileanna Gaeltachta agus sna scoileanna lán-Ghaeilge bíonn go leor deiseanna ag na daltaí an teanga a fhoghlaimíonn siad sa cheacht Gaeilge a úsáid i gcomhthéacsanna nua i rith an lae ar scoil. Tá sé ríthábhachtach úsáid rialta a bhaint as na deiseanna sin ar mhaithe le cur i bhfeidhm na n-eiseamláirí i gcomhthéacsanna nua.

Ba cheart na saintearmaí a bhaineann le hábhair eile an churaclaim a mhúineadh nuair a bheidh na hábhair sin á dteagasc.

MEASÚNÚ

Is cuid lárnach de chúrsa mar seo an measúnú. Is féidir leis an múinteoir measúnú a dhéanamh go leanúnach ar chumas tuisceana agus cumarsáide an dalta agus an cúrsa á theagasc (féach ‘Uirlisí Éagsúla Measúnaithe’ – *Curaclam na Bunscoile – Gaeilge* (1999), lgh 146-50). Is féidir na liostaí eiseamláirí i gcúl an leabhair seo a úsáid mar uirlisí measúnaithe freisin. Tugann an tráth na gceist, na ceachtanna drámaíochta, an obair i mbeirteanna agus an obair i ngrúpaí deis don mhúinteoir measúnú neamhfhoirmiúil a dhéanamh ar Ghaeilge labhartha na ndaltaí. D’fhéadfaí úsáid a bhaint as an gclárú a dhéanann an múinteoir ar riachtanais teanga na ndaltaí (féach **Eiseamláirí**) chun measúnú a dhéanamh chomh maith.

RÓL AN TUISMITHEORA / AN CHAOMHNÓRA

Tá ról fíorthábhachtach ag an tuismitheoir / ag an gcaomhnóir mar pháirtí sa chóras oideachais seo againne. Ba cheart gach iarracht a dhéanamh na tuismitheoirí / na caomhnóirí a chur ar an eolas faoina bhfuil á fhoghlaim ag a gcuid páistí sa rang Gaeilge. Moltar an bhéim atá ar an nGaeilge labhartha agus ar an saibhriú teanga a chur ar a súile dóibh. Chomh maith leis sin ba chóir an tábhacht a bhaineann le ról an tuismitheora / an chaomhnóra ó thaobh labhairt na Gaeilge agus ó thaobh phróiseas na léitheoireachta de a phlé leo ag cruinnithe eolais.

D’fhéadfaí cóipeanna de dhánta, de chluichí agus d’amhráin atá in úsáid sa rang Gaeilge, chomh maith le nathanna cumarsáideacha, a chur abhaile. B’fhiú go mór cóipeanna de na nathanna a eascraíonn as na heiseamláirí reatha a chur abhaile go rialta chomh maith.

Má tá ranganna Gaeilge do thuismitheoirí / do chaomhnóirí á n-eagrú sa scoil ba cheart na heiseamláirí atá sa leabhar seo, chomh maith le haon ábhar oiriúnach eile, a bheith ar fáil don mhúinteoir atá i mbun na ranganna sin.

NÓTA FAOIN EAGARTHÓIREACHT

Scríobhadh téacsanna *Séideán Sí* de réir rialacha litrithe agus gramadaí an Chaighdeáin Oifigiúil. Rinneadh cinneadh eagarthóireachta áfach, leaganacha malartacha áirithe, a bhfuil aitheantas tugtha dóibh in *Foclóir Gaeilge-Béarla Uí Dhónaill*, a úsáid in áiteanna áirithe. Sna téacsanna don mhúinteoir ina bhfuil an bhéim ar fhorbairt na scileanna labhartha is amhlaidh gur glacadh an cinneadh seo ar son éagsúlachtaí áirithe foghraíochta sna canúintí a léiriú. Sna téacsanna a bhaineann le léitheoireacht agus le scríbhneoireacht na ndaltaí is amhlaidh gur glacadh an cinneadh seo chun cabhrú le sealbhú na léitheoireachta agus na scríbhneoireachta.

Tuigfidh múinteoirí gur caighdeán **scríofa** amháin é an Caighdeán Oifigiúil, agus gur gá focail a rá de réir cheartfhoghraíocht na gcanúintí.

ÁBHAR RANG A TRÍ

Tá an siombal ‘R3’ clóbhuailte ar gach cuid de phacáiste *Séideán Sí Rang a Trí* mar chabhair don mhúinteoir le hábhar Rang a Trí a aithint. Ar cúl na bpóstaer agus na bpictiúrchártaí atá sé agus taobh istigh de chlúdach cúl na leabhar.

Siopadóireacht

CEAHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- an modh coinníollach a chloisteáil go neamhfhoirmiúil i scéal
- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht

ÁISEANNA

- Póstaer 1 – An Pota Óir
- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 1)

CUR CHUIGE

(Nóta: Tá an modh coinníollach cloiste agus feicthe ag na daltaí cheana féin sa chúrsa seo. Cuirtear béim ar leith air, áfach, sa scéal thíos agus múintear é sna ceachtanna a leanann é.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le scéal mar gheall ar bhuachaill darb ainm Brian. Tá an-suim ag Brian sa lató. Pléigh an póstaer leo.

Iarr ar na daltaí éisteacht leis an scéal agus aird ar leith a dhíriú ar an gcuid den scéal ina ndíúltaíonn Mamaí ticéad lató a cheannach. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Stop nuair a thagann tú go dtí **‘agus faoin teach mór millteach** [ar an dtigh mór groi / fán teach mhillteanach mhór] **a cheannódh sé dá ngnóthódh** [dá mbuafadh / dá mbainfeadh] **sé an lató**’ (tá *** sa téacs). Fiafraigh de na daltaí céard a rinne Brian nuair a dhiúltaigh Mamaí ticéad lató a cheannach. Dearbhaigh gur thosaigh sé ag brionglóideach arís faoin gcarr agus faoin teach millteanach mór a cheannódh sé dá mbuafadh sé an lató.

Iarr ar na daltaí éisteacht leis an gcuid eile den scéal agus aird ar leith a dhíriú ar na huimhreacha atá luaite ann. Inis / léigh an chuid eile den scéal nó seinn an dlúthdhiosca. An cuimhin leis na daltaí aon chuid de na huimhreacha a phioc Brian agus a mháthair? An cuimhin leo na cúiseanna ar phioc siad na huimhreacha sin? Cad iad na huimhreacha a roghnóidís féin agus cad ina thaobh?

Pléigh an scéal leis na daltaí. An raibh rudaí sa scéal ar thug siad suntas ar leith dóibh?

Mar ullmhúchán do Cheacht 2 iarr ar na daltaí pictiúir a tharraingt de rudaí a d’fhéadfadh duine a cheannach le hairgead lató.

FORLEATHNÚ

(**Nóta:** Sula dtugann tú faoin bhForleathnú léigh an t-eolas faoi i réamhrá an leabhair seo.)

- Roinn an rang ina ghrúpaí. Iarr orthu an comhrá a tharla nuair a thug Mamaí agus Brian an cárta agus an ticéad lató do Dhaideo a chumadh agus a chleachtadh. Ansin roghnaigh grúpaí chun a sceitse a chur i láthair an ranga.
- Fiafraigh de na daltaí an dtéann siad féin ag siopadóireacht in éineacht le tuismitheoir / le duine fásta eile. Iarr orthu cur síos a dhéanamh ar an gcabhair a thugann siad don duine sin.

U

AN POTA ÓIR (Leagan Ultach)

Bhí Brian ag an tsiopa lena mháthair. Tháinig sé le cuidiú léi na málaí siopadóireachta a iompar chun an bhaile. I bhfuinneog an tsiopa thug Brian fógra fá deara – fógra don Chrannchur Náisiúnta.

3 Mhilliún sa phota óir anocht! Bí linn agus beidh leat.

‘Nár dheas an lató a bhaint,’ arsa Brian leis féin agus é ag léamh an fhógra.

Bhí a mháthair istigh sa tsiopa fán am seo. Rith sé isteach ina diaidh.

‘A Mhamái,’ ar seisean, ‘an gceannóidh tú ticéad don lató? Tá sé ann anocht agus tá trí mhilliún sa phota óir.’

‘Ó, muise, bíodh ciall agat,’ arsa Mamaí. ‘Níl seans ar bith go mbainfinnse an lató. Cuir na torthaí sin i mála domh, mar a dhéanfadh gasúr maith.’

Cuir Brian na torthaí sa mhála agus lean sé a mháthair go dtí an chéad phasáid eile.

‘Tá a fhios agam cad é a dhéanfainn dá mbainfinn an lató,’ arsa Brian lena mháthair ansin. ‘Cheannóinn carr domh féin. Carr millteanach mór.’

‘Ní bheifeása ábalta carr a thiomáint,’ arsa Mamaí. ‘Tá tú i bhfad ró-óg. Cuir dhá lítear bainne sa tralaí domh, mar a dhéanfadh gasúr maith.’

Cuir Brian an bainne sa tralaí agus lean sé a mháthair go dtí an chéad phasáid eile.

‘Tá a fhios agam cad é a dhéanfainn,’ arsa Brian lena mháthair tamall ina dhiaidh sin. ‘Cheannóinn teach domh féin. Teach millteanach mór.’

‘Agus dá mbeifeá i do chónaí leat féin cé a chuirfeadh i do shuí tú achan mhaidin?’ arsa Mamaí. ‘Cé a dhéanfadh do chuid níocháin agus a dhéanfadh réidh do lón? Agus cé a thabharfadh chuig cluichí peile thú?’

‘Ach nach dtabharfainn tú féin agus Daidí agus Áine liom go dtí an teach úr!’ arsa Brian. Thosaigh Mamaí a gháire.

‘Stad den bhrionglóideach,’ ar sise, ‘agus faigh mála piseanna agus mála pónairí as an reoiteoir domh, mar a dhéanfadh gasúr maith.’

Fuair Brian na piseanna agus na pónairí agus lean sé a mháthair go dtí an cuntar.

Nuair a bhí an bia uilig sna málaí acu thug Mamaí a cárta creidmheasa don tsiopadóir.

‘Ach fan bomaite, a Mhamái,’ arsa Brian. ‘Shíl mé go raibh tú le ticéad lató a cheannach.’

‘Níl, muise,’ arsa Mamaí. ‘Níl suim ar bith agam sa lató. Mar a deir an seanfhocal “Is fearr an tsláinte ná na táinte”.’

‘Tá an ceart ar fad agat,’ arsa an siopadóir. ‘Tá seanfhocal eile ann a deir “An té nach bhfuil caora ná bó aige caora ná bó ní chaillfidh sé”.’

Bhí díomá ar Bhrian nuair nach gceannódh Mamaí ticéad lató. Thosaigh sé a bhrionglóidigh arís fán charr agus fán teach mhillteanach mhór a cheannódh sé dá mbainfeadh sé an lató.***

‘Seo,’ arsa Mamaí agus í ag síneadh mála chuig Brian. ‘Iompair thusa an mála seo. Ach ná lig dó titim. Tá uibheacha ann.’

Ní raibh mórán fonn cainte ar Bhrian agus iad ar an bhealach chun an bhaile. Ach i ndiaidh tamaill labhair sé.

‘Ar chuimhnigh tú cárta a cheannach fá choinne lá breithe Ghraínde?’ a d’fhiafraigh sé dá mháthair.

‘Ó! Rinne mé dearmad glan air!’ arsa Mamaí. ‘B’fhearr dúinn pilleadh ar an tsiopa.’

Phioc Brian cárta deas do Ghraínde.

‘Is mór an trua nach bhfuil bronnantas againn dó fosta,’ arsa Brian.

‘Go díreach,’ arsa Mamaí, ‘ach níl rud ar bith fóirsteanach sa tsiopa seo.’

‘D’fhéadfá ticéad lató a cheannach dó,’ arsa Brian. ‘Bíonn sé i gcónaí ag rá go gceannódh sé bád beag dó féin dá mbainfeadh sé an lató agus go rachadh an bheirt againn a iascaireacht.’

‘M’anam go mbeadh bád breá aige ar thrí mhilliún!’ arsa Mamaí. ‘Ceannóidh muid ticéad lató dó, mar sin. Thig linn bronnantas níos fearr a cheannach dó sa bhaile mhór amárach.’

Bhí lúcháir an domhain ar Bhrian.

‘Piocfaidh mise na huimhreacha,’ ar seisean, ‘agus cuir thusa tic orthu. Sé uimhir uilig atá a dhíobháil orainn. Piocfaidh muid a naoi mar go bhfuil mise naoi mbliana agus a cúig déag mar go bhfuil Áine cúig bliana déag. Agus caithfidh tú tic a chur ar aois Ghraínde fosta.’

‘Ní thig liom tic a chur ar aois Ghraínde,’ arsa Mamaí agus í ag gáire. ‘Ní théann na huimhreacha suas a fhad leis.’

‘Bhuel, d’aois féin, mar sin,’ arsa Brian. ‘Cén aois thú?’

‘Bliain is fiche,’ arsa Mamaí agus chuir sí tic ar fiche a haon.

‘Ach bhí tú bliain is fiche anuraidh fosta,’ arsa Brian.

‘B’fhéidir go raibh mé,’ arsa Mamaí agus í ag gáire.

‘Anois,’ arsa Brian, ‘caithfidh tú tic a chur ar a hocht déag – uimhir an tí agus ansin ar thríocha a hocht – aois Dhaidí.’

‘Níl ach uimhir amháin eile a dhíobháil orainn anois,’ arsa Mamaí.

Nuair a bhí tic curtha aici ar an seisiú huimhir dhíol máthair Bhriain as an ticéad lató. Ansin chuir sí an ticéad agus an cárta ina mála agus thug sí féin agus Brian aghaidh ar an bhaile arís.

AN POTA ÓIR (Leagan Muimhneach)

Bhí Brian ag an siopa in éineacht lena mháthair. Tháinig sé ina teannta chun cabhrú léi na málaí siopadóireachta a iompar abhaile. Thug Brian fógra faoi ndeara i bhfuinneog an tsiopa – fógra faoin gCrannchur Náisiúnta.

3 Mhiliúin sa phota óir anocht! Bí linn agus beidh leat.

‘Nár bhreá liom an lató a bhuachtaint,’ arsa Brian leis féin agus é ag léamh an fhógra. Bhí a mháthair istigh sa tsiopa faoin dtráth so. Rith sé isteach ina diaidh.

‘A Mham,’ arsa é sin, ‘an gceannóidh tú ticéad don lató? Beidh an tarrac ann anocht agus tá trí mhiliúin sa phota óir.’

‘Ó, cuir uaim,’ arsa Mam. ‘Níl aon tseans faoin spéir go mbuafainnse an lató. Cuir na torthaí sin i mála dom, faoi mar a dhéanfadh buachaill maith.’

Chuir Brian na torthaí sa mhála agus lean sé a mháthair go dtí an gcéad phasáiste eile.

‘Tá a fhios agamsa cad a dhéanfainn dá mbuafainn an lató,’ arsa Brian lena mháthair ansan. ‘Cheannóinn mótar dom féin. Mótar mór groí.’

‘Ní fhéadfása mótar a thiomáint,’ arsa Mam. ‘Tá tú i bhfad ró-óg. Cuir dhá lítear bainne sa tralaí dom, faoi mar a dhéanfadh buachaill maith.’

Chuir Brian an bainne sa tralaí agus lean sé a mháthair go dtí an gcéad phasáiste eile.

‘Tá a fhios agam cad a dhéanfainn,’ arsa Brian lena mháthair tamall ina dhiaidh san.

‘Cheannóinn tigh dom féin. Tigh mór groí.’

‘Agus dá mbeifeá ag maireachtaint i d’aonar cé a dhúiseodh tú gach aon mhaidin?’ arsa Mam. ‘Cé a dhéanfadh do chuid níocháin agus a ullmhódh do lón duit? Agus cé a thabharfadh go dtí na cluichí caide tú?’

‘Ach nach dtabharfainn tú féin agus Daid agus Áine in éineacht liom go dtí an dtigh nua,’ arsa Brian.

Thosaigh Mam ag gáire.

‘Éirigh as,’ arsa í sin, ‘agus faigh piseanna agus pónairí as an reoiteoir dom, faoi mar a dhéanfadh buachaill maith.’

Fuair Brian na piseanna agus na pónairí agus lean sé a mháthair go dtí an gcuntar.

Nuair a bhí an bia ar fad sna málaí acu thug Mam a cárta creidmheasa don siopadóir.

‘Ach fan neomat, a Mham,’ arsa Brian. ‘Mheasas go rabhais chun ticéad lató a cheannach.’

‘Nílím ná é,’ arsa Mam. ‘Níl aon tsuim faoin spéir agam sa lató. Mar a deir an seanfhocal “Is fearr an tsláinte ná na táinte”.’

‘Tá an ceart ar fad agat,’ arsa an siopadóir. ‘Tá seanfhocal eile ann a deir “An té nach bhfuil caora ná bó aige caora ná bó ní chaillfidh sé”.’

Bhí Brian cráite nuair nach gceannódh Mam ticéad lató. Thosaigh sé ag taibhreamh arís ar an mótar agus ar an dtigh mór groí a cheannódh sé dá mbuafadh sé an lató.***

‘Seo,’ arsa Mam agus í ag síneadh mála go dtí Brian. ‘Tógas an mála so. Ach ná lig dó titim uait. Tá uibheacha istigh ann.’

Ní mór an fonn cainte a bhí ar Bhrian agus iad ar a slí abhaile. Ach faoi cheann tamaill labhair sé.

‘Ar chuimhnís ar chárta a cheannach do Dhaideo dá lá breithe?’ a d’fhiafraigh sé dá mháthair.

‘Ó! Dheineas dearmad glan air!’ arsa Mam. ‘B’fhearr dúinn dul thar n-ais go dtí an siopa.’

Phioc Brian amach cárta deas do Dhaideo.

‘Is é an trua nach bhfuil bronntanas againn dó chomh maith,’ arsa Brian.

‘Nach ea,’ arsa Mam, ‘ach níl aon ní oiriúnach sa tsiopa so dó.’

‘D’fhéadfá ticéad lató a cheannach dó,’ arsa Brian. ‘Bíonn sé i gcónaí ag rá go gceannódh sé báidín dó féin dá mbuafadh sé an lató agus go raghadh an bheirt againn amach ag iascach.’

‘Ambaiste ach go mbeadh bád breá aige ar thrí mhilliún!’ arsa Mam. ‘Ceannóimid ticéad lató dó, mar sin. Féadfaimid bronntanas le dealramh a cheannach dó istigh faoin mbaile amárach.’

Bhí ardáthas ar Bhrian.

‘Piocfadsa amach na huimhreacha,’ arsa é sin, ‘agus cuirse tic orthu. Sé uimhir ar fad atá uainn. Piocfaimid a naoi mar go bhfuilimse naoi mbliana agus a cúig déag mar go bhfuil Áine cúig bliana déag. Agus caithfidh tú tic a chur ar aos Dhaideo chomh maith.’

‘Nílím ábalta tic a chur ar aos Dhaideo,’ arsa Mam agus í ag gáire. ‘Ní théann na huimhreacha chomh fada san suas.’

‘Bhuel, d’aos féin, mar sin,’ arsa Brian. ‘Cén t-aos tú?’

‘Bliain is fiche,’ arsa Mam agus chuir sí tic ar fiche a haon.

‘Ach bhís bliain is fiche anuraidh chomh maith,’ arsa Brian.

‘B’fhéidir go rabhas,’ arsa Mam agus í ag gáire.

‘Anois,’ arsa Brian, ‘caithfidh tú tic a chur ar a hocht déag – uimhir an tí agus ansan ar thríocha a hocht – aos Dhaid.’

‘Níl ach aon uimhir amháin eile uainn anois,’ arsa Mam.

Nuair a bhí tic curtha aici ar an séú huimhir dhíol máthair Bhriain as an dticéad lató.

Ansan chuir sí an ticéad agus an cárta ina mála agus scaoil sí féin agus Brian faoi abhaile arís.

AN POTA ÓIR (Leagan Connachtach)

Bhí Brian ag an siopa lena mháthair. Tháinig sé le cúnamh a thabhairt di leis na málaí siopadóireachta a iompar abhaile. I bhfuinneog an tsiopa thug Brian fógra faoi deara – fógra don Chrannchur Náisiúnta.

3 Mhilliún sa bpota óir anocht! Bí linn agus beidh leat.

‘Nár bhreá liom an lató a ghnóthachtáil,’ arsa Brian leis féin agus é ag léamh an fhógra. Bhí a mháthair imithe isteach sa siopa faoin am seo. Rith sé isteach ina diaidh.

‘A Mhama,’ ar seisean, ‘an gceannóidh tú ticéad lató? Beidh an tarraingt ann anocht agus tá trí mhilliún sa bpota óir.’

‘Ó, muiise, éist liom,’ arsa Mama. ‘Níl seans ar bith go ngnóthóinn an lató. Cuir na torthaí sin i mála dom, ar nós a dhéanfadh buachaill maith.’

Cuir Brian na torthaí i mála agus lean sé a mháthair go dtí an chéad phasáiste eile.

‘Tá a fhios agamsa céard a dhéanfainn dá ngnóthóinn an lató,’ arsa Brian lena mháthair ansin. ‘Cheannóinn carr dom féin. Carr mór millteach.’

‘Ní fhéadfása carr a thiomáint,’ arsa Mama. ‘Tá tú i bhfad ró-óg. Cuir dhá lítear bainne sa tralaí dom, ar nós a dhéanfadh buachaill maith.’

Cuir Brian an bainne sa tralaí agus lean sé a mháthair go dtí an chéad phasáiste eile.

‘Tá a fhios agam céard a dhéanfainn,’ arsa Brian lena mháthair scaitreamh ina dhiaidh sin. ‘Cheannóinn teach dom féin. Teach mór millteach.’

‘Agus dá mbeifeá i do chónaí leat féin cé a chuirfeadh i do shuí thú chuile mhaidin?’ arsa Mama. ‘Cé a dhéanfadh do chuid níoacháin agus a réiteodh do lón duit? Agus cé a thabharfadh go dtí na cluichí peile thú?’

‘Ach nach dtabharfainn thú féin agus Deaide agus Áine liom go dtí an teach nua,’ arsa Brian.

Thosaigh Mama ag gáire.

‘Éirigh as do chuid rámhaille anois,’ ar sise, ‘agus faigh piseanna agus pónairí as an reoiteoir dom, ar nós a dhéanfadh buachaill maith.’

Fuair Brian na piseanna agus na pónairí agus lean sé a mháthair go dtí an cuntar amach.

Nuair a bhí an bia ar fad sna málaí acu thug Mama a cárta creidmheasa don siopadóir.

‘Ach fan nóiméad, a Mhama,’ arsa Brian. ‘Cheap mé go raibh tú le ticéad lató a cheannach.’

‘Níl mé, ná a leithéid de rud,’ arsa Mama. ‘Níl aon suim agam sa lató. Mar a deir an seanfhocal “Is fearr an tsláinte ná na táinte”.’

‘Tá an ceart ar fad agat,’ arsa an siopadóir. ‘Tá seanfhocal eile ann a deir “An té nach bhfuil caora ná bó aige caora ná bó ní chaillfidh sé”.’

Bhí Brian diomúch nuair nach gceannódh a mháthair ticéad lató. Thosaigh sé ag brionglóideach arís faoin gcarr agus faoin teach mór millteach a cheannódh sé dá ngnóthódh sé an lató.***

‘Seo,’ arsa Mama agus í ag síneadh mála chuig Brian. ‘Tóg thusa an mála seo. Ach seachain an dtitfeadh sé uait. Tá uibheacha istigh ann.’

Ní mórán fonn cainte bhí ar Bhrian agus iad ag déanamh a mbealach abhaile. Ach tar éis scaithimh labhair sé.

‘Ar chuimhnigh tú ar chárta a cheannach le haghaidh lá breithe Dhaideo?’ a d’fhiafraigh sé dá mháthair.

‘Ó! Níor chuimhnigh mé beo air,’ arsa Mama. ‘B’fhearr dúinn a ghabháil ar ais chuig an siopa.’

Phioc Brian cárta deas do Dhaideo.

‘Is é an trua nach bhfuil bronntanas againn dó freisin,’ arsa Brian.

‘Nach ea,’ arsa Mama, ‘ach níl tada feiliúnach sa siopa seo.’

‘D’fhéadfá ticéad lató a cheannach dó,’ arsa Brian. ‘Bíonn sé i gcónaí ag rá go gceannódh sé báidín dó féin dá ngnóthódh sé an lató agus go ngabhadh an bheirt againn amach ag iascach.’

‘M’anam go mbeadh bád breá aige ar thrí mhilliún!’ arsa Mama. ‘Ceannóidh muid ticéad lató dó, mar sin. Is féidir linn bronntanas ceart a cheannach dó sa mbaile mór amárach.’

Bhí ríméad ar Bhrian.

‘Píocfaidh mise na huimhreacha,’ ar seisean, ‘agus cuir thusa tic orthu. Sé uimhir ar fad atá uainn. Píocfaidh muid a naoi mar go bhfuil mise naoi mbliana agus a cúig déag mar go bhfuil Áine cúig bliana déag. Agus caithfidh tú tic a chur ar aois Dhaideo chomh maith.’

‘Ní féidir liom tic a chur ar aois Dhaideo,’ arsa Mama agus í ag gáire. ‘Ní théann na huimhreacha suas chomh fada sin.’

‘Bhuel, d’aois féin, mar sin,’ arsa Brian. ‘Cén aois thú?’

‘Bliain is fiche,’ arsa Mama agus chuir sí tic ar fiche a haon.

‘Ach bhí tú bliain is fiche anuraidh chomh maith,’ arsa Brian.

‘D’fhéadfadh sé go raibh,’ arsa Mama agus í ag gáire.

‘Anois,’ arsa Brian, ‘caithfidh tú tic a chur ar a hocht déag – uimhir an tí agus ansin ar thríocha a hocht – aois Dhaideo.’

‘Níl uainn ach uimhir amháin anois,’ arsa Mama.

Nuair a bhí tic curtha aici ar an séú huimhir d’íoc máthair Bhriain as an ticéad lató. Ansin chuir sí an ticéad agus an cárta ina mála agus thug sí féin agus Brian faoin mbaile arís.

Siopadóireacht

CEAHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- páirt a ghlacadh in obair bheirte
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

(**Nóta:** Nuair a thugtar rogha teanga i gcló iodálach idir lúibíní cearnacha níl le múineadh ach leagan amháin den nath sin, e.g. ‘Dá mbuafá’ **nó** ‘Dá mbainfeá’ **nó** ‘Dá ngnóthófá’.)

1. **Dá mbuafá** [Dá mbainfeá / Dá ngnóthófá] **an lató an gceannófá ...?**

Cheannóinn / Ní cheannóinn.

2. **Cheannódh ...**(ainm) **...**(an rud a cheannódh sé / sí) **dá mbuafadh** [dá mbainfeadh / dá ngnóthódh] **sé / sí an lató.**

ÁISEANNA

- Na pictiúir a tharraing na daltaí i gCeacht 1
- Pictiúir bhreise gearrtha as irisleabhair, más gá – rudaí a d’fhéadfadh duine a cheannach le hairgead lató

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Déan dhá cheacht de seo má oireann sé níos fearr do do rang agus múin eiseamláir amháin i ngach ceacht.)

Pléigh na pictiúir a tharraing na daltaí agus roinnt de na pictiúir a gearradh as na hirisleabhair más maith leat.

Múin an chéad eiseamláir. Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Tabhair cúpla pictiúr do gach beirt. Iarr ar Dhalta A a pháirtí (Dalta B) a cheistiú faoi na pictiúir mar atá sa chéad eiseamláir. Freagraíodh Dalta B é mar atá san eiseamláir. Ansin iarr ar Dhalta B Dalta A a cheistiú.

Múin an dara heiseamláir. Tabhair deis do roinnt daltaí tuairisciú bunaithe ar an eolas a thug a bpáirtí.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Déan forbairt ar an dara heiseamláir. Iarr ar na daltaí tuairisciú ar na rudaí a dúirt daltaí éagsúla sa rang. Múin más gá **‘Dúirt ... (ainm) go gceannódh sé / sí ...’**.
- Pléigh cad é a tharlaíonn don airgead a chaitheann daoine ar an gCrannchur Náisiúnta. Iarr ar na daltaí a fháil amach sa bhaile an bhfuil eagraíochtaí nó clubanna áitiúla a fuair airgead ó chiste an Chrannchuir Náisiúnta. Cabhraigh leis na daltaí chomh maith taighde a dhéanamh chun teacht ar eolas faoi eagraíochtaí náisiúnta a fuair airgead ón gciste seo. Tabhair cuireadh d’ionadaí ó eagraíocht a fuair airgead ó chiste an Chrannchuir Náisiúnta teacht chun cainte leis na daltaí.
- Pléigh an dochar a dhéanann an iomarca saibhris do dhaoine uaireanta. Pléigh an mhí-úsáid is féidir a bhaint as airgead. An bhfuil aon scéalta léite ag na daltaí nó cláir theilifíse feicthe acu a bhaineann leis an ábhar seo?
- Pléigh na seanfhocail thíos. Iarr ar ghrúpaí daltaí ansin iad a chlósscríobh ar an ríomhaire agus iad a phriontáil chun bratach a dhéanamh. Cabhraigh leo stíl agus méid an chló, agus maisiúcháin, e.g. fáisc-ealaín, a roghnú. Déan lannú ar na leathanaigh, cuir le chéile iad agus cuir ar taispeáint iad.

Is fearr suaimhneas ar sop ná céad bó ar an gcnoc [ná saibhreas ar chnoc].

An té is mó airgead is é is mó dúil ann.

An rud a bhailítear go bocht imíonn sé go holc.

Siopadóireacht

CEAHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt

EISEAMLÁIRÍ

1. Cad [Céard / Cad é] a dhéanfa dá mbuafa [dá mbainfeá / dá ngnóthófá] míle euro? Cheannóinn [Gheobhainn] rothar / ríomhaire / ceamara / ... dom féin / do ... (ainm duine eile). / Rachainn [Raghainn / D'imeoinn / Ghabhfainn] go Páirc an Chrócaigh / ar (mo) laethanta saoire go [go dtí / chuig] ... (áit). / Thabharfainn [Bhéarfainn] é / cuid (mhór) de / formhór de [a fhormhór / an chuid is mó de] do ... (ainm duine / ainm eagraíochta).

ÁISEANNA

- Cártaí inscortha as Cur is Cúiteamh (lár an leabhair)

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Roinn na daltaí ina ngrúpaí. Léigh agus pléigh na cártaí inscortha i lár Cur is Cúiteamh leo. Iarr ar dhuine amháin i ngach grúpa na cártaí a bhrú amach as a leabhar féin.

Múin an eiseamláir.

Iarr ar ghrúpa daltaí teacht os comhair an ranga chun gur féidir leat an cluiche ‘Tobar an Áidh’ a léiriú don rang.

RIALACHA

1. Measc na cártaí.
2. Cuir an paca cártaí béal faoi i lár an bhoird. Roghnaigh imreoir amháin (Imreoir A) le tús a chur leis an gcluiche.
3. Fiafraíodh Imreoir A den imreoir ar thaobh a láimhe clé (Imreoir B) **‘Cad [Céard / Cad é] a dhéanfá dá mbuafá [dá mbainfeá / dá ngnóthófá] míle euro?’** Píocadh Imreoir B an cárta ar barr an phaca agus léadh sé é. Freagraíodh sé mar atá san eiseamláir de réir an phictiúir atá ar an gcárta, e.g. **‘Cheannóinn [Gheobhainn] ... dom féin / do ... (ainm duine eile).’** Coinníodh imreoir B an cárta.
4. Ansin ceistíodh Imreoir B an t-imreoir ar thaobh a láimhe clé (Imreoir C) mar atá san eiseamláir. Píocadh Imreoir C an cárta ar barr an phaca agus léadh sé é. Freagraíodh sé mar atá san eiseamláir de réir an phictiúir atá ar an gcárta, e.g. **‘Thabharfainn [Bhéarfainn] é / cuid (mhór) de / formhór de [a fhorhór / an chuid is mó de] do ... (ainm duine / ainm eagraíochta).’**
5. Lean leis an gcluiche go dtí go mbeidh na cártaí ar fad píoctha ag na daltaí.

Lig do na grúpaí ar fad an cluiche a imirt ansin.

Téigh siar ar an eiseamláir má bhí deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí a muintir sa bhaile a cheistiú faoin rud a dhéanfaidís siúd dá mbuafaidís suim mhór airgid. Iarr orthu tuairisciú don rang faoi. Múin más gá:
Dúirt mo mháthair go dtaistealódh sí ar fud an domhain.
Dúirt m’athair go mbeadh saol breá [saol an mhadaidh bháin / saol ar dóigh / saol iontach / saol breá falsa] aige.
Dúirt mo dheirfiúr go gceannódh sí gluaisrothar.
Dúirt mo dheartháir go mbunódh sé comhlacht ríomhaireachta dá chuid féin.
Dúirt Mamó go dtabharfadh sí formhór an airgid [an chuid is mó den airgead] do charthanas, etc.
- Úsáid na pictiúir a tharraing na daltaí i gCeacht 1, agus na pictiúir gearrtha as irisleabhair a úsáideadh i gCeacht 2 chomh maith leis na cártaí inscortha sa cheacht seo agus múin stór focal nua dá réir más gá. Imir an cluiche thuas arís agus baineadh na daltaí úsáid as an stór focal nua.
- Bunaigh cluiche tomhais ar na cártaí inscortha. Tógadh dalta cárta amháin as an bpaca i ngan fhios do na daltaí eile. Ceistíodh na daltaí eile é lena fháil amach cén cárta a thóg sé. Níl cead acu an rud ar an gcárta a lua go díreach agus iad ag cur na gceisteanna, áfach. Múin más gá:
An féidir taisteal ar an rud atá ar an gcárta [ar an chárta]?
An bhfuil duine sa phictiúr? etc.
- Pléigh an pictiúr den cheamara digiteach leis na daltaí. Cé na daltaí sa rang a bhfuil ceamara acu? Cad de a dtógann siad grianghraif? Maidir leis na daltaí nach bhfuil ceamara acu cad de a dtógfaidís grianghraif dá mbeadh ceamara acu? Múin más gá:
Thógfainn pictiúr [grianghraif] de ... (duine / daoine / rud / rudaí / ainmhí / ainmhithe / áit / áiteanna).

Siopadóireacht

CEACHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar sheanfhocail
- scéal a athinsint mar a d'inseodh carachtar ar leith é
- tús / deireadh a chur le glao gutháin
- duine ar leith a lorg ar an nguthán
- beannacht a chur
- sceitse a chumadh, a chur i láthair agus a scríobh
- páirt a ghlacadh in obair ghrúpa

EISEAMLÁIRÍ

1. Cainteoir A: **Haló** [Dia duit / Dia is Muire duit]. ... (ainm) **anseo**.
Cainteoir B: **Haló** [Dia is Muire duit / Dia is Muire duit is Pádraig].
Cainteoir A: **Cé leis a bhfuil mé ag caint?** [Cé atá ag caint? / Cé atá anseo? / Cé atá agam? / Cé atá ann?]
Cainteoir B: **Mise** ... (ainm).
Cainteoir A: **An bhféadfainn** [An dtiocfadh liom] **labhairt le** ... (ainm), **más é do thoil é** [le do thoil]? [Ba mhaith liom labhairt le ... (ainm), más é do thoil é [le do thoil].]
Cainteoir B: **Fan soicind** [meandar] / **nóiméad** [bomaite] **go bhfaighidh** [agus gheobhaidh] **mé é / í**.
2. **Lá maith agat. / Slán (tamall). / Go ngnóthaí Dia duit. / Beannacht Dé leat. / Beidh mé ag caint leat ar ball** [níos déanaí / níos deireanaí / go gairid / go gearr arís / sula i bhfad / sara i bhfad / faoi cheann tamaill].
3. **Le roghnú ag an múinteoir de réir mholtaí na ndaltaí:**
_____
_____
_____
4. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun rólaithrise:**
_____
_____
_____

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 1)
- Leathanach 1 in *Cur is Cúiteamh*
- Dhá fhón bréige

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Téigh siar ar an scéal ‘An Pota Óir’ (Ceacht 1).

Léigh agus pléigh an seanfhocal i gcuid a haon de leathanach 1 in *Cur is Cúiteamh*. Cad iad na seanfhocail eile atá ar eolas ag na daltaí? Pléigh iad agus scríobh cuid acu ar an gclár. Iarr ar na daltaí seanfhocal a thaitníonn leo a scríobh i gcuid a dó de leathanach 1 agus pictiúr a chur leis a léireoidh a bhrí.

Iarr ar dhaltaí aonair an scéal ‘An Pota Óir’ a insint (a) mar a d’inseodh Brian é agus (b) mar a d’inseodh Mamaí é.

An dóigh leis na daltaí gur bhuaigh seanathair Bhriain an lató? Pléigh a dtuairimí leo.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun páirt a ghlacadh i rólaithris. Sa rólaithris beidh Brian ag glaoch ar theach a sheanathar lena fháil amach ar bhuaigh a sheanathair an duais mhór sa Chrannchur Náisiúnta.

Múin na heiseamláirí. Fiafraigh de na daltaí cad iad na nathanna eile a cheapann siad a bheadh úsáideach agus iad ag cur glao gutháin. Cláraigh iad seo mar an tríú heiseamláir.

Roinn an rang ina ghrúpaí de thriúr – seanathair Bhriain, Brian agus an duine a d’fhreagair an guthán (e.g. comharsa leis an seanathair nó seanmháthair Bhriain). Mínigh do na daltaí go gcaithfidh siad an comhrá a tharla nuair a ghlaigh Brian ar theach a sheanathar a chumadh agus a chleachtadh. Iarr orthu na heiseamláirí a úsáid agus iad i mbun an chomhrá. Is fúthu féin a bheidh sé a rá cé acu a bhuaigh nó nár bhuaigh seanathair Bhriain an lató.

Éist leis na daltaí agus iad i mbun rólaithrise. Breac síos na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Múin cuid de na nathanna / an stór focal i ndeireadh an cheachta mar an ceathrú heiseamláir.

Tabhair an dá fhón bréige do ghrúpa amháin agus iarr orthu an comhrá gutháin atá cumtha acu a chur i láthair an ranga. Lig do ghrúpaí eile cur i láthair a dhéanamh más mian leo.

Iarr ar gach grúpa téacs a gcomhrá féin a chlósscríobh ar an ríomhaire. Tabhair am dóibh chun dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh thar chúpla lá. Nuair atá siad sásta leis an téacs iarr orthu cóipeanna a phriontáil le cur ina bhfillteán scríbhneoireachta. Déan cóip de chuid acu le cur ar taispeáint mar shampla den seánra seo.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Cé mhéad de na grúpaí a shíl gur bhuaigh seanathair Bhriain an lató? Iarr orthu a rá cén fáth ar tháinig siad ar an tuairim sin. Iarr orthu a rá ansin conas a mhothaigh seanathair Bhriain, dar leo, agus cad a rinne sé leis an airgead.
- Múin nathanna a d'fhéadfaí a úsáid chun teachtaireacht ghutháin a ghlacadh, e.g:
  - Níl sé / sí anseo faoi láthair** [i láthair na huaire].
  - Ní bheidh sé / sí i bhfad (eile).** [Ní bheidh sé / sí rófhada eile. / Ní fada (eile) [Is gearr] go mbeidh sí anseo / ag baile [sa bhaile / sa mbaile].]
  - An bhféadfainn** [An dtiocfadh liom] **teachtaireacht a thabhairt dó / di?**
  - Cé a déarfaidh** [a déarfais] **mé (leis / léi) a scairt** [a bhí ag glaoch]?
  - An iarrfaidh mé air / uirthi glaoch** [scairt] **a chur (ar ais) ort ?** etc.
- Pléigh na nathanna a úsáidtear chun comhghairdeas a dhéanamh. Múin más gá:
  - Mo dhá ghraidhin thú!**
  - Mo ghraidhin do chroí!**
  - Mo ghrá (go deo) do chroí!**
  - A chonách sin ort!**
  - Maith an fear (thú)! / Ardfhear! / Togha fir! / Bulaí fir!**
  - Maith an bhean (thú)! / Ardbhean!**
  - Comhghairdeas!**
  - Mo cheol thú!**
  - Mo ghrá diúil** [go deo] **thú!**
  - Nár lagaí Dia thú!**
  - Maith thú!**

Siopadóireacht

CEAHT 5

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- taitneamh a bhaint as ceapóg a léamh agus a chanadh
- véarsaí nua a chumadh do cheapóg
- páirt a ghlacadh in obair bheirte / obair ghrúpa

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 1)
- An cheapóg ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 13)
- Leathanach 2 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal ‘An Pota Óir’ (Ceacht 1).

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le ceapóg ina bpléitear cúrsaí lató. Mínigh dóibh gur cuid de chultúr na hÉireann é ceapóga a chumadh.

Seinn an dlúthdhiosca.

IM BÍM BÁBARÓ

Im bím bábaró, agus óró, a ghrá,
Dá mbuafainnse an lató,
Rachainn ag seoladh ar an mbá,
Agus im bím bábaró agus óró, a ghrá.

Im bím bábaró, agus óró, a ghrá,
Dá mbuafainnse an lató,
Thógfainn teach breá cois na trá,
Agus im bím bábaró agus óró, a ghrá.

Im bím bábaró, agus óró, a ghrá,
Dá mbuafainnse an lató,
Ní inseoinn é do mo ghrá,
Agus im bím bábaró agus óró, a ghrá.

Im bím bábaró, agus óró, a ghrá,
Dá mbuafainnse an lató,
Cheannóinn fáinne do mo ghrá,
Agus im bím bábaró agus óró, a ghrá.

Pléigh an cheapóg leis na daltaí. Céard a thug siad faoi deara maidir leis an leagan amach agus an patrún atá ann? Mínigh dóibh go mbíonn an cheapóg á cumadh ag na hamhránaithe le linn dóibh a bheith á canadh. Uaireanta, áfach, cumtar roimh ré í agus ligeann siad orthu go bhfuil sí á cumadh acu le linn dóibh a bheith á canadh. Mínigh dóibh gur beirt a chanann ceapóg agus go gcanann siad gach re véarsa an duine.

Léigh agus pléigh leathanach 2 in *Cur is Cúiteamh*. Spreag na daltaí chun an cheapóg a chanadh in éineacht leis an dlúthdhiosca. Seinn an dlúthdhiosca. Cinntigh go bhfuil na briathra á rá go cruinn ag na daltaí.

Roinn na daltaí ina ngrúpaí nó ina mbeirteanna agus iarr orthu véarsaí nua a chumadh ó bhéal. An tríú líne amháin a bheidh le cumadh acu. Fágтар an chéad dá líne sa cheapóg agus an líne dheireanach mar atá.

Nuair atá na véarsaí nua cumtha ag na daltaí tabhair am dóibh iad a chleachtadh. Ansin iarr ar chuid de na grúpaí nó na beirteanna a gcuid véarsaí féin a chur i láthair an ranga. D'fhéadfá a n-iarrachtaí a thaifeadadh chomh maith.

Tabhair am do na grúpaí nó na beirteanna ina dhiaidh sin chun dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh ar théacs na véarsaí nua. Nuair atá leagan críochnúil scríofa acu d'fhéadfaí deis a thabhairt dóibh na véarsaí nua a chlósscríobh agus cóipeanna a phriontáil le cur ina bhfillteán scríbhneoireachta.

Iarr ar gach dalta an véarsa nua is fearr leis féin a scríobh isteach sa spás i mbun leathanach 2 in *Cur is Cúiteamh* agus pictiúr a tharraingt chun dul le gach véarsa.

Déan fótachóip de leathanach 2 in *Cur is Cúiteamh* as leabhar nó dhó le cur ar taispeáint mar shampla den seánra seo.

FORLEATHNÚ

- Roghnaigh ceapóg / lúibín nó dhó as comórtas lúibíní Oireachtas na Gaeilge. Lig do na daltaí breathnú orthu nó éisteacht leo. Pléigh na ceapóga / na lúibíní leo. Múin más gá:
Bhí siad thar a bheith [iontach / millteanach] **barrúil** [greannmhar] / **amaideach** [seafóideach / leibideach / díchéillí]. [Bhí siad an-ghreannmhar / an-amaideach / an-díchéillí.]
Ní raibh ciall ná réasún [brí ná dealramh / tóin ná ceann / tús ná deireadh] **léi / leis.**
Ba dheacair í / é a thuiscint. [Bhí sé doiligh í / é a thuigbheáil. / Níor thug mé [Níor thugas] liom ar chor ar bith [in aon chor] í / é. / Níor bhain mé tóin ná ceann aisti / as.]
- Roghnaigh ceapóg / lúibín nó dhó as comórtas lúibíní Oireachtas na Gaeilge. Lig do na daltaí breathnú orthu nó éisteacht leo. Iarr orthu ansin véarsaí nua a chumadh dá rogha ceapóg / lúibín ón gcomórtas.
- Má tá duine sa cheantar a bhíonn ag cumadh ceapóg / lúibíní iarr air / uirthi teacht chun cainte leis an rang.

Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang

Is éard atá anseo ná cur chuige amháin a d'fhéadfaí a úsáid agus staidéar á dhéanamh ar úrscéal i Rang a Trí. Glactar leis, dar ndóigh, go ndéanfaidh an múinteoir na moltaí atá anseo a mhúnlú agus a chur in oiriúint dá rang féin. Tá an cur chuige atá á mholadh anseo ag teacht leis na moltaí maidir leis an léitheoireacht atá in *Curaclam na Bunscoile – Gaeilge 1999*.

Moltar go láidir gur fíorleabhair a d'úsáidfí don cheacht léitheoireachta seachas leabhair a scríobhadh d'aon turas chun léitheoireacht a mhúineadh. Glacann na háiseanna léitheoireachta atá mar chuid de chúrsa *Séideán Sí Rang a Trí* áit na 'léitheoirí ranga' a bhí in úsáid sular cuireadh an curaclam leasaithe i bhfeidhm. Tá roinnt mhaith úrscéalta Gaeilge ar fáil ó fhoilsitheoirí anois don aoisghrúpa seo a d'fhéadfaí a roghnú don obair ranga chomh maith.

Anois agus iad i Rang a Trí tá deis ag cainteoirí dúchais, chomh maith le daltaí arb í an Ghaeilge an dara teanga acu, cur lena bhfeasacht teanga trína bheith ag plé le cúrsaí litríochta. Moltar do mhúinteoirí i gceantair Ghaeltachta plé ar leith a dhéanamh leis na daltaí maidir le focail a léann siad i leabhair nach bhfuil coitianta sa chanúint i gceantar na scoile. Moltar é seo chun cur le stór focal na ndaltaí agus ní le baint ón meas atá acu ar Ghaeilge a gceantair féin.

Úsáidtear an t-úrscéal sa rang chun:

- an léitheoireacht mar nós saoil a chothú;
- cumas samhlaíochta agus cognaíoch an dalta a fhorbairt;
- tuiscint an dalta ar sheánra an úrscéil a fhorbairt;
- cabhrú leis an dalta a bheith ceisteach faoina léann sé, teacht ar a thuairimí féin agus iad a nochtadh;
- forbairt a dhéanamh ar chumas léitheoireachta agus labhartha an dalta;
- cur ar chumas an dalta úrscéal a roghnú dó féin le léamh mar chaitheamh aimsire;
- forbairt a dhéanamh ar an teanga a chuirfidh ar chumas an dalta leabhair agus téacsanna a phlé ó bhéal agus i bhfoirm scríofa;
- a chur ar a shúile don dalta gur gníomhaíocht chumarsáide í an léitheoireacht idir an scríbhneoir agus an léitheoir;
- cur le heolas agus le tuiscint an dalta ar an saol.

LÉITHEOIREACHT PHEARSANTA

Le go dtiocfaidh an fhorbairt chuí ar scileanna léitheoireachta na ndaltaí tá sé riachtanach go roghnóidís féin úrscéalta sa bhreis orthu siúd a bhfuil grinnstaidéar á dhéanamh orthu agus go léifidís na húrscéalta sin sa bhaile agus ar scoil mar chaitheamh aimsire.

ROGHNÚ ÚRSCÉIL DON GHRINNSTADÉAR

Tá sé tábhachtach go roghnódh an múinteoir úrscéal a thaitneoidh leis na daltaí. Is gá a chinntiú freisin go bhfuil Gaeilge nádúrtha sa leabhar agus go mbeadh sé ar chumas an duine fásta é a léamh os ard ar bhealach nádúrtha. Is gá a chinntiú go bhfuil cóip den úrscéal ag gach dalta sa ghrúpa / sa rang, nó ar a laghad go bhfuil cóip idir gach beirt.

Moltar an t-úrscéal ranga a bhailiú ag deireadh an tseisiúin.

Seisiún 1

Sa seisiún seo cuireann an múinteoir cuid de ghnéithe an úrscéil i láthair na ndaltaí. Moltar neart ama a thabhairt don phlé agus don díospóireacht a thiocfaidh as seo. Maidir leis na gníomhaíochtaí i dtús an tseisiúin, is féidir iad a dhéanamh agus téacs an leabhair ar scáileán mór nó a leabhar féin a thabhairt do gach dalta.

Pléigh an pictiúr atá ar chlúdach tosaigh an leabhair.

Pléigh teideal an úrscéil agus iarr ar na daltaí a thuar céard faoi a bhfuil an leabhar. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairim.

Léigh ainm an údair. An bhfuil aon leabhar eile de chuid an údair sin léite ag na daltaí? Má tá pléigh téamaí na leabhar sin.

Pléigh dearadh agus leagan amach an leabhair leis na daltaí. Léigh an téacs atá ar chlúdach cúil an leabhair leo. Múin an téarma ‘blurba’. Pléigh an t-eolas a thugann an téacs sin dúinn maidir le téama an leabhair. An meallfadh blurba an leabhair sin iad chun í a roghnú mar ábhar léitheoireachta dóibh féin?

Pléigh leathanaigh tosaigh an leabhair – an leathanach teidil, an tiomnú, leathanach an inphrionta, an réamhrá, an clár agus na caibidlí. Múin na téarmaí sin más gá. Cén t-eolas breise a fhaighimid ó na leathanaigh tosaigh? Pléigh leis na daltaí leideanna i bhfoirm léaráide nó pictiúir, eolas maidir le fad an leabhair, eolas faoin teideal, eolas faoin údar agus faoi fhad na gcaibidlí, etc.

Pléigh foilsitheoirí an leabhair. Iarr ar na daltaí ainm an fhoilsitheora a aimsiú sa leabhar / ar an gclúdach. An bhfuil lógó ag an bhfoilsitheoir? An bhfuil aon leabhar eile de chuid an fhoilsitheora seo léite acu? An bhfuil aon chuid acu sa leabharlann ranga? Má tá iarr ar dhaltaí iad a aimsiú agus pléigh na seánraí atá i gceist iontu.

Dáil cóip den úrscéal ar gach dalta nó idir gach beirt mura bhfuil sé seo déanta cheana féin agat. Mínigh do na daltaí go gcaithfidh siad éisteacht leat anois agus tú ag léamh sleachta as an leabhar os ard. Beidh siadsan ag léamh an tsleachta céanna os íseal in éineacht leat. Iarr orthu nóta a bhreacadh síos ina ‘Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta’ má thagann siad ar fhocal nó ar nath nach dtuigeann siad nó ar fhocal nó nath atá spéisiúil ar bhealach éigin. Abair leo go mbeidh ceisteanna le freagairt acu agus gníomhaíochtaí eile le déanamh nuair a bheidh an sliocht léite.

Roghnaigh sliocht le léamh ag tosú ag tús an leabhair. Cé nach gá caibidil iomlán a léamh tá sé tábhachtach sliocht a roghnú a sheasann leis féin mar aonad nádúrtha. Léigh an téacs go soiléir ar luas agus ar rithim nádúrtha na cainte. Is cuid thábhachtach den phróiseas é seo, múnla na léitheoireachta ag an múinteoir.

Iarr ar dhaltaí aonair achoimre ó bhéal a dhéanamh ar an sliocht atá díreach léite agat. Iarr orthu a thuar cad é a tharlóidh sa chéad chuid eile den scéal. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena

dtuairim. D'fhéadfadh gach dalta a thuar féin maidir leis an gcuid eile den scéal a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta'. Beidh deis acu a fháil amach an raibh an ceart acu nuair a bheidh níos mó den leabhar léite.

GNÍOMHAÍOCHTAÍ BREISE

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an úrscéal atá á léamh:

- Iarr ar na daltaí pictiúir a tharraingt a léireoidh an chuid den scéal atá cloiste acu go dtí seo.
- Pléigh a bhfuil ar eolas againn ag an bpointe seo faoi na príomhcharachtair agus faoi phríomheachtraí an scéil.
- Iarr ar na daltaí cúig cheist a chumadh ar mhaith leo a chur ar charachtar sa scéal bunaithe ar an sliocht atá díreach léite. Roinn iad ina mbeirteanna agus iarr orthu na ceisteanna sin a chur ar a chéile. Ligeadh duine den bheirt air féin ansin gurb eisean an carachtar sa scéal. Iarr orthu an sliocht cuí den scéal a léamh arís, más gá, chun na freagraí a chinntiú.
- Pléigh aon phictiúr / maisiúchán sa sliocht agus an t-eolas a thugann siad dúinn faoin scéal. An dtaitníonn an stíl ealaíne leis na daltaí? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairim.

Seisiún 2

Pléigh ar tharla sa chuid sin den scéal a léadh i Seisiún 1.

Pléigh na carachtair a luadh go dtí seo agus a bhfuil d'eolas againn fúthu um an dtaca seo.

Dáil na leabhair. Mínigh do na daltaí go mbeidh siadsan ag léamh an chéad sliocht eile go ciúin a fhad is a bheidh tusa á léamh os ard. Iarr orthu nóta a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta' má thagann siad ar fhocal nó ar nath nach dtuigeann siad nó ar fhocal nó nath atá spéisiúil ar bhealach éigin. Léigh an chéad sliocht eile den úrscéal do na daltaí. Léigh an téacs go soiléir, ar luas agus ar rithim nádúrtha na cainte.

Iarr ar dhaltaí aonair achoimre ó bhéal a dhéanamh ar an sliocht atá díreach léite agat. Iarr orthu a thuar cad é a tharlóidh sa chéad chuid eile den scéal. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairim. D'fhéadfadh gach dalta a thuar féin maidir leis an gcuid eile den scéal a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta'. Beidh deis acu a fháil amach an raibh an ceart acu nuair a bheidh níos mó den leabhar léite.

GNÍOMHAÍOCHTAÍ BREISE

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an úrscéal atá á léamh:

- Iarr ar na daltaí pictiúr a tharraingt den charachtar is fearr leo sa scéal go dtí seo. Ceistigh iad faoi na cúiseanna a dtaitníonn an charachtar áirithe sin leo.
- Iarr ar dhaltaí aonair an scéal go dtí seo a insint mar a d'inseodh duine de charachtair an scéil é.
- Roinn an rang ina ghrúpaí beaga chun anailís a dhéanamh ar an stór focal atá sa sliocht atá díreach léite. Bainidís úsáid as na nótaí atá breactha síos acu ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta' chuige seo. An bhfuil na focail / nathanna céanna scríofa síos ag cuid acu? Mínigh dóibh gur féidir straitéisí éagsúla a úsáid chun teacht ar bhrí focail a bhfuil deacracht acu leis, e.g leideanna sa chomhthéacs, scileanna díchódaithe nó an foclóir a úsáid. An bhfuil straitéisí ar bith eile acu féin chun dul i ngleic le téacs dúshlánach?
- Bunaigh mioncheacht ar ghné ar leith den phoncaíocht a mbíonn deacracht ag na daltaí léi ina gcuid scríbhneoireachta. Roghnaigh giota as an sliocht atá léite, a léireoidh an ghné áirithe seo agus cuir ar scáileán mór é.
- Iarr ar dhaltaí aonair comparáid a dhéanamh idir tús an scéil seo agus tús an úrscéil atá á léamh acu faoi láthair don léitheoireacht phearsanta.

Seisiún 3

Pléigh ar tharla sa chuid sin den scéal a léadh i Seisiún 2.

Dáil na leabhair. Roghnaigh an chéad sliocht eile le léamh. Pléigh aon phictiúr nó léaráid atá ag tús an tsleachta seo agus fiafraigh de na daltaí an dtugann siad seo aon leid dúinn faoina dtarlóidh sa scéal anois.

Mínigh do na daltaí gur seisiún léitheoireachta ciúin (taoiléitheoireacht) a bheidh sa seisiún seo. Beidh an grúpa / an rang ag léamh an tsleachta atá roghnaithe go ciúin agus tusa á léamh go ciúin ag an am céanna leo. Tabhair rogha dóibh é a léamh ina n-aonar nó ina mbeirteanna (duine acu ag léamh gach re seal agus gan iad ach ag sioscadh). Iarr orthu nóta a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta' má thagann siad ar fhocal nó ar nath nach dtuigeann siad nó ar fhocal nó nath atá spéisiúil ar bhealach éigin.

Iarr ar dhaltaí aonair achoimre ó bhéal a dhéanamh ar an sliocht a léadh sa seisiún seo. Iarr orthu a thuar cad é a tharlóidh sa chéad chuid eile den scéal. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairim. D'fhéadfadh gach dalta a thuar féin maidir leis an gcuid eile den scéal a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta'. Beidh deis acu a fháil amach an raibh an ceart acu nuair a bheidh níos mó den leabhar léite.

Gníomhaíochtaí Breise

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an úrscéal atá á léamh:

- Pléigh na mothúcháin a léirigh na carachtair éagsúla sa sliocht atá léite agus na cúiseanna a bhfuil na mothúcháin seo acu. Ar mhothaigh na daltaí féin mar sin riamh? Cén uair agus cén fáth? Conas a chuaigh siad i ngleic leis na mothúcháin áirithe sin?
- Iarr ar dhaltaí aonair comparáid a dhéanamh idir carachtair an scéil seo agus carachtair san úrscéal atá á léamh acu faoi láthair don léitheoireacht phearsanta.
- Pléigh an teanga a mbaineann an t-údar úsáid aisti le cur síos a dhéanamh ar charachtar áirithe nó ar a chuid mothúchán. Cuir cuid den téacs ar scáileán mór agus bunaigh mioncheacht air. Díriú aird na ndaltaí go háirithe ar na haidiachtaí nó ar na frásaí aidiachtúla. Iarr ar na daltaí liosta de na haidiachtaí a d'úsáid an t-údar sa sliocht seo a chlárú. Iarr orthu siúd atá in ann chuige abairtí a chumadh ag úsáid cuid de na haidiachtaí seo.
- Mar chabhair don litriú iarr ar na daltaí, agus iad ag obair ina mbeirteanna, focail ina bhfuil cnuaschonsain, gutaí nó deirí ar leith, nó pátrún litrithe eile a aimsiú agus a scríobh. D'fhéadfaí teorainn ama a chur leis seo chun comórtas a dhéanamh as.

Seisiún 4

Pléigh ar tharla sa chuid sin den scéal a léadh i Seisiún 3.

Pléigh an fhorbairt atá ag teacht ar an scéal anois ó thaobh plota agus forbairt carachtair de.

Pléigh mar a chuidíonn an phoncaíocht leis an léitheoir brí a bhaint as téacs. Pléigh an tábhacht ar leith a bhaineann leis an bponcaíocht nuair a bhíonn duine ag léamh os ard do lucht éisteachta. Pléigh an tábhacht a bhaineann le téacs a léamh ar luas agus ar rithim nádúrtha na cainte. Athléigh sliocht ó thús an leabhair gan an phoncaíocht, an luas ná an tuin chainte a bheith ceart. Cad a thug na daltaí faoi deara? Pléigh na deacrachtaí tuisceana a thagann chun cinn nuair a dhéantar neamhaird de na cúrsaí sin.

Dáil na leabhair. Roghnaigh an chéad sliocht eile le léamh. Roghnaigh cúpla dalta agus mínigh dóibh gur mhaith leat go léifidís an sliocht seo os ard ach go mbeidh deis acu é a chleachtadh le chéile roimh ré. Déan cinnte de go dtugtar neart ama don chleachtadh.

Iarr ar an ngrúpa / an rang an téacs a léamh go ciúin a fhad is atá na daltaí atá roghnaithe á léamh os ard. Iarr orthu nóta a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta' má thagann siad ar fhocal nó ar nath nach dtuigeann siad nó ar fhocal nó nath atá spéisiúil ar bhealach éigin.

Iarr ar dhaltaí aonair achoimre ó bhéal a dhéanamh ar a bhfuil díreach léite. Iarr orthu a thuair cad é a tharlódh sa chéad chuid eile den scéal.

GNÍOMHAÍOCHTAÍ BREISE

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an úrscéal atá á léamh:

- Iarr ar an ngrúpa / an rang ceistanna faoin sliocht atá díreach léite a chur ar na daltaí a bhí ag léamh os ard, e.g. 'Cén fáth, dar leatsa, a ndúirt / a ndearna ... (ainm) ... (rud / gníomh)?' 'Cén chuid den scéal is fearr leatsa?' 'Cé acu carachtar is fearr leat?' 'An dóigh leatsa go raibh an ceart ag ... (ainm)?' etc. Má tá deacracht leis na ceistanna ó thaobh cruinnis de bunaigh mioncheacht orthu níos déanaí.
- Pléigh constaicí nó deacrachtaí a bhí le sárú ag carachtair an scéil go dtí seo. An aontaíonn na daltaí leis an tslí a ndeachaigh siad i ngleic leo? Céard a dhéanfaidís féin dá mbeidís sa chás céanna?
- Pléigh téama an scéil agus mar atá sé ag dul i bhfeidhm ar na daltaí.
- Pléigh ainmfhocail. Iarr ar na daltaí liosta de na hainmfhocail spéisiúla sa sliocht atá díreach léite a bhreacadh síos ina 'Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta'. Fiosraigh na cúiseanna a dtaitníonn na hainmfhocail áirithe sin leo.
- Mínigh do na daltaí gur focal atá in aidiacht a dhéanann cur síos ar ainmfhocal. Roinn an rang ina ghrúpaí chun abairtí a aimsiú a bhfuil ar a laghad trí aidiacht iontu. Pléigh na haidiachtaí seo.

Seisiún 5 ar aghaidh

Dáil na leabhair ag tús gach seisiúin agus lean ar aghaidh leis an gcur chuige go dtí go mbeidh an t-úrscéal ar fad léite. Bíodh éagsúlacht sa chur chuige a úsáidtear ó sheisiún go seisiún, i.e. i gcuid de na seisiúin léadh an múinteoir an téacs os ard don rang (mar a bhí i Seisiún 1). I gcuid eile acu bíodh an múinteoir agus an rang ag léamh an téacs os íseal (mar a bhí i Seisiún 3). I gcásanna eile léadh daltaí a bheidh roghnaithe roimh ré an téacs os ard don rang (mar a bhí i Seisiún 4).

Ag deireadh gach seisiúin iarr ar dhaltá aonair achoimre ó bhéal a dhéanamh ar a bhfuil díreach léite. Iarr orthu a thuair cad é a tharlóidh sa chéad chuid eile den scéal.

GNÍOMHAÍOCHTAÍ BREISE

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo ag deireadh na seisiún léitheoireachta ó Sheisiún 5 ar aghaidh, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an úrscéal atá á léamh:

(**Nóta:** Tá teimpléid curtha ar fáil don mhúinteoir le húsáid i gcuid de na gníomhaíochtaí thíos, más cuí.)

- Iarr ar na daltaí cur síos a dhéanamh céim ar chéim ar na heachtraí atá ag tarlú sa scéal.
- Iarr ar dhaltá aonair comparáid a dhéanamh idir eachtraí an úrscéil seo agus na heachtraí sa leabhar atá á léamh acu don léitheoireacht phearsanta faoi láthair.
- Pléigh príomhcharachtair an scéil agus forbairt an charachtair de réir mar atá an scéal ag dul ar aghaidh.
- Pléigh conspóidí agus deacrachtaí an scéil. An bhfuil na carachtair ag teacht ar réiteach de réir a chéile? An bhfuil aon réiteach a mholfadh na daltaí féin? An dóigh leo go mbeidh an chonstaic réitithe roimh dheireadh an scéil? Céard a dhéanfaidís féin ag an bpointe seo sa scéal dá mba iadsan duine de na carachtair atá ag dul i ngleic le fadhbanna?
- Díriú ar ghné amháin den teanga atá suntasach sa téacs atá léite, e.g. an teanga a dhéanann cur síos ar charachtar nó ar shuíomh. Bunaigh mioncheacht air seo le cabhair an scáileáin mhóir. Iarr ar na daltaí atá ábalta chuige abairtí a chumadh bunaithe ar chuid den stór focal seo. D'fhéadfaidís focail nó nathanna eile a lorg sa téacs a bhfuil an bhrí chéanna leo.
- Iarr ar na daltaí abairtí, ar ceisteanna iad, a aimsiú sa téacs agus pléigh leo iad.
- Díriú ar ghnéithe den phoncaíocht nó den ghramadach a dteastaíonn uait aird na ndaltaí a dhíriú orthu, go háirithe gnéithe a chabhróidh leo ina gcuid scríbhneoireachta. D'fhéadfaí, mar shampla, díriú ar chuid d'aimsirí an bhriathair agus patrúin litrithe a aimsiú iontu. Cuir cuid den téacs a bhfuil samplaí díobh seo iontu ar scáileán mór agus bunaigh mioncheacht air.
- Roinn an rang ina ghrúpaí le habairtí a aimsiú a bhfuil aidiachtaí iontu. Pléigh na haidiachtaí seo. An bhfuil moltaí ag na daltaí faoi aidiachtaí eile a d'fhéadfadh an t-údar a úsáid ina n-áit?
- Iarr ar na daltaí nathanna cainte a bheadh úsáideach dóibh féin agus iad i mbun comhrá a roghnú as an leabhar. Cuir cuid acu ar chairt agus cuir ar taispeáint sa seomra ranga í.

Nuair atá an t-úrscéal léite

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an úrscéal atá léite:

- Fiosraigh na cúiseanna ar thaitin nó nár thaitin an t-úrscéal leis na daltaí.
- Iarr ar dhaltáí a bhain taitneamh as an leabhar litir nó teachtaireacht ríomhphoist mholtach a scríobh chuig an údar / na foilsitheoirí. Úsáid an ríomhaire chuige seo.
- Pléigh téama an úrscéil. Ar spreag sé na daltaí ar aon bhealach? Pléigh aon eachtra nó constaic ina saol féin a thug an scéal seo chun cuimhne dóibh.
- Ar chuir téama an scéil seo leabhar eile atá léite / á léamh acu, i nGaeilge nó i dteanga eile, i gcuimhne do na daltaí? Iarr orthu comparáid a dhéanamh idir an dá leabhar.
- I gcás scoileanna Gaeltachta dírígh ar na difríochtaí atá idir an Ghaeilge atá san úrscéal agus Gaeilge na háite. Roghnaigh sliocht as an leabhar le cur ar scáileán mór. Iarr ar na daltaí ciorcal a chur thart ar aon fhocal / nath a bhfuil a mhalairt le fáil i nGaeilge an cheantair. Ansin scríobh isteach na leaganacha malartacha ina n-áit agus tabhair deis do na daltaí an téacs leasaithe a léamh os ard.
- Pléigh deireadh an scéil. Ar chuir deireadh an scéil iontas ar na daltaí nó an raibh sé soiléir dóibh céard a tharlódh ar deireadh agus iad ag léamh? Má bhí an deireadh oibrithe amach acu roimh ré cad iad na leideanna a d'aimsigh siad? An bhféadfaidís féin deireadh níos fearr a chumadh? Iarr ar dhaltáí a bhfuil moltaí eile acu maidir le deireadh an scéil, an deireadh nua a scríobh agus é a léamh don ghrúpa / don rang. Pléigh na difríochtaí idir na deirí éagsúla.
- Bunaigh 'blag' ranga ar an ríomhaire. Iarr ar na daltaí ceisteanna faoin leabhar atá léite a chur sa 'bhlag' chun go bhfreagróidh daltaí eile iad mar obair bhaile nó mar obair ranga. Ceartaídis obair a chéile.
- Roghnaigh daltaí chun ligean orthu gur iriseoirí iad atá ag déanamh agallaimh don raidió nó don teilifís le carachtair as an scéal. Tabhair am dóibh na ceisteanna a réiteach roimh ré agus leag béim ar chruinneas na teanga. Roghnaigh daltaí eile leis na ceisteanna a fhreagairt agus déan na hagallaimh a thaifeadadh. Bunaigh mioncheacht ar na botúin / na deacrachtaí comónta teanga a bhí acu.
- Roinn na daltaí ina mbeirteanna le sceitse nó dráma a chumadh bunaithe ar chomhrá a tharla idir a rogha beirt charachtar as an scéal. Déan iad a fhísthaifeadadh.
- Roinn na daltaí ina mbeirteanna nó ina ngrúpaí le hachoimre den scéal iomlán a dhéanamh i bhfoirm greannáin nó stiallchartúin. Iarr orthu a gcuid oibre a mhaisiú. D'fhéadfaidís an ríomhaire a úsáid chuige seo. Cuir an obair chríochnaithe ar taispeánt sa leabharlann scoile / ranga.
- Iarr ar na daltaí blurba nó léirmheas don leabhar a scríobh ina n-aonar nó ina mbeirteanna. Nuair atá dréachtú agus athdhréachtú déanta air cuiridís é ina bhfillteán scríbhneoireachta. Má léiríonn na daltaí spéis i scríobh léirmheasa d'fhéadfaí teagmháil a dhéanamh le foilsitheoirí nó le hirísí a bhíonn ag déileáil le leabhair i nGaeilge chun go scríobhfadh na daltaí léirmheasanna ar leabhair nuafhoilsithe do pháistí dóibh.
- Iarr ar gach dalta suíomh nó eachtra amháin as an scéal a roghnú agus pictiúr a tharraingt a léireodh é. Déan colláis as na pictiúir. Cuir ar taispeánt sa rang iad chomh maith le teideal an leabhair, ainm an údair, etc.

- Iarr ar gach dalta carachtar amháin a roghnú agus cuntas a scríobh mar a scríobhfadh an duine sin é, ag cur síos ar na smaointe agus ar na mothúcháin a bhí ag an gcarachtar ag deireadh an scéil. D'fhéadfaidís é a scríobh i bhfoirm dialainne más mian leo. Nuair atá dréachtú agus athdhreachtú déanta air cuiridís ina bhfillteán scríbhneoireachta é.
- Pléigh tréithe na gcarachtar sa scéal. Déan liosta de na tréithe pearsanta éagsúla atá léirithe sa leabhar. An dóigh leis na daltaí gur drochthréithe nó dea-thréithe iad seo? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairim.
- Taispeáin 'mapa' de scéal éigin atá ar eolas go maith ag na daltaí. Pléigh an mapa leo. Iarr orthu a mapa féin den úrscéal atá díreach léite a dhearadh. Is féidir leo é seo a úsáid agus an scéal a athinsint.
- Meall na daltaí chun na focail, na habairtí nó na frásaí is fearr leo sa scéal a phlé leis an ngrúpa / leis an rang.
- Pléigh tábhacht na poncaíochta. Roghnaigh sliocht oiriúnach as an leabhar le cur ar scáileán mór. Pléigh an úsáid a bhaineann an t-údar as gnéithe ar leith den phoncaíocht sa sliocht atá roghnaithe. Dírigh a n-aird go háirithe ar ghnéithe a mbíonn deacracht ag na daltaí féin leo ina gcuid scríbhneoireachta.
- Pléigh aon léargas a thugann an t-úrscéal ar shaol nó ar dhearcadh saoil an údair.
- Roghnaigh grúpa chun ceisteanna a chumadh bunaithe ar an scéal. Úsáid na ceisteanna le haghaidh chomórtas 'Tráth na gCeist'.
- Má spreag téama an scéil, nó fothéama de, fiosracht na ndaltaí cabhraigh leo an t-idirlíon a úsáid chun teacht ar bhreis eolais faoin téama sin.
- Má spreag téama an scéil, nó fothéama de, féith na cruthaitheachta sna daltaí d'fhéadfaidís dán a scríobh air.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- carachtair i scéal a phlé
- tuar a dhéanamh

ÁISEANNA

- Póstaer 2 – Dónaillín agus Diarmaidín
- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 2)
- Leathanach 3 in *Cur is Cúiteamh*

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le scéal mar gheall ar Oíche Shamhna. Pléigh an póstaer leo.

Abair leis na daltaí gur tharla eachtra aisteach do Dhónaillín, príomhcharachtar an scéil, Oíche Shamhna. Ar tharla aon rud aisteach dóibh féin riamh agus iad amuigh Oíche Shamhna?

Iarr ar na daltaí éisteacht leis an scéal lena fháil amach cén fáth ar thug Rí na Sióg luach saothair do Dhónaillín. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Stop nuair a thagann tú go dtí **‘cuirfidh mé geall (leat) go ndéanfaidh sé an rud ceannann céanna domsa an bhliain seo chugainn’** (tá *** sa téacs). Dearbhaigh gur thug Rí na Sióg luach saothair do Dhónaillín de bhrí gur chabhraigh sé leis an slua sí amhrán nua a fhoghlaim.

Ansin abair leis na daltaí go dtarlóidh eachtra eile do Dhiarmaidín Oíche Shamhna na bliana dár gcionn. Iarr orthu a thuar céard a tharlóidh dó. Inis / léigh an chuid eile den scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Ar thuar aon dalta i gceart? Pléigh na tuairimí éagsúla a bhí acu agus iad ag tuar.

Pléigh an scéal leis na daltaí. Cén chuid den scéal ba mhó a thaitin leo? Cén fáth? Ar chuir deireadh an scéil iontas orthu?

Fiafraigh de na daltaí cén carachtar as an scéal ba mhó ar mhaith leo casadh leis. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena rogha.

Pléigh cuid a haon de leathanach 3 in Cur is Cúiteamh. Iarr ar na daltaí pictiúr a tharraingt leis an gcuid den scéal is fearr a thaitin leo a léiriú. Iarr ar roinnt daltaí cur síos a dhéanamh ar a bpictiúr don rang agus a rá cén fáth ar roghnaigh siad an chuid sin den scéal. Iarr ar gach dalta cúpla abairt a scríobh faoina bpictiúr i gcuid a dó. Ansin iarr ar na daltaí na cúiseanna ar thaitin an chuid sin den scéal leo a scríobh i gcuid a trí. Iarr orthu ansin ligean dá bpáirtí a bhfuil scríofa acu a léamh.

FORLEATHNÚ

- Cuir na daltaí a roghnaigh an carachtar céanna thuas in aon ghrúpa amháin. Iarr ar na daltaí oibriú le chéile sna grúpaí ansin chun ceisteanna ba mhaith leo a chur ar an gcarachtar sin a chumadh agus a scríobh. Cabhraigh leo más gá chun cruinneas na gceisteanna a chinntiú. Nuair atá na ceisteanna cumtha acu roghnaigh dalta as gach grúpa le ligean air gurb é sin an carachtar ón scéal. Iarr ar an dalta sin ceisteanna an ghrúpa a fhreagairt.
- Pléigh na difríochtaí idir pearsantacht Dhónaillín agus pearsantacht Dhiarmaidín. Múin más gá **‘Ceapaim** [Sílím / Déarfainnse / Cheapfainn / Deinim amach] **go raibh ...**(ainm) **umhal / go raibh ...**(ainm) **séimh** [gur duine réidh a bhí i(n) ...](ainm)] / **go raibh ...**(ainm) **lách / go raibh ...**(ainm) **santach / go raibh ...**(ainm) **mór ann féin** [go raibh éirí in airde i(n) ...](ainm) / go raibh an iomarca gaisce ag ...](ainm) / go raibh ...](ainm) postúil / go raibh ...](ainm) onórach / go raibh ...](ainm) leiththeadach] / **go raibh ...**(ainm) **leithleach** [leithleasach / gar dó féin] **ach go raibh ...**(ainm) **...(tréith)**⁹. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairimí.
- Múin brí an téarma ‘lios’. Iarr ar na daltaí ainmneacha bailte a aimsiú ar léarscáil na hÉireann a bhfuil an focal ‘rath’ nó ‘lios’ iontu agus iad a liostú ó bhéal. Má tá lios i gceantar na scoile iarr ar na daltaí eolas a bhailiú faoi agus tabhair ar cuairt ann iad más féidir.

U

DÓNAILLÍN AGUS DIARMAIDÍN (Leagan Ultach)

Bhí dhá sheandhuine ina gcónaí i dteach beag ar thaobh cnoic i gConamara. Dónaillín agus Diarmaidín a bhí orthu. Dhá dheartháir a bhí iontu agus bhí cruit ar dhroim achan duine acu.

Bhí lios ar an taobh thall den chnoc. Cnocán mór cruinn a bhí sa lios seo agus deirtí go raibh na sióga ina gcónaí ann. Bhí eagla ar mhuintir na háite roimh na sióga agus ní rachadh siad a chóir an leasa sin, go háirithe Oíche Shamhna. Níor chreid Dónaillín sna sióga beag ná mór ach an Oíche Shamhna áirithe seo dúirt sé leis féin, ‘Rachaidh mé anonn anocht go dtí an lios go bhfeicfidh mé an bhfuil sióga ann.’

Ní raibh eagla ar bith ar Dhónaillín a bheith amuigh Oíche Shamhna agus ní dhearna sé stad ná cónaí gur tháinig sé go dtí an lios.

Nuair a shroich sé an lios cad é a chuala sé ag teacht chuige ar bhéal na gaoithe ach ceol galánta draíochta. Stad sé ar a choiscéim i lár an bhealaigh mhóir agus d’éist sé leis an cheol. Cad é a tchí sé ansin ach na céadta sióg bheaga ag eitilt thart ar an lios. Sheas a chuid gruaige ar mhullach a chinn ach choinnigh sé ag coimhcad ar na sióga. Bhí siad ag lúbadh agus ag casadh sa spéir, ag gabháil anonn agus anall san aer agus iad ag ceol i gcuideachta a chéile:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt ...’

Bhí guth breá binn ag Dónaillín.

‘Cheolfainn féin níos fearr ná sin é,’ arsa Dónaillín leis féin agus thosaigh sé:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin.

Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin ...’

Stad na sióga den cheol nuair a chuala siad Dónaillín. Tháinig siad anuas níos giorra dó agus chruinnigh siad thart air. Bhí achan chineál sióg ann agus iad cóirithe sna cultacha ba dheise dá bhfaca Dónaillín riamh. Bhí cuid acu cóirithe i gcultacha ar dhath an óir, cuid eile acu cóirithe i gcultacha ar dhath an airgid, agus cuid i gcultacha ildaite. Bhí slata draíochta ag cuid de na sióga agus bhí na heiteoga ag soilsiú agus ag lonrú faoi sholas na gealaí. Bhuaile eagla Dónaillín nuair a chonaic sé an slua sí ag teacht níos giorra dó.

Tháinig Rí agus Banríon na Sióg amach as an lios.

‘Cén fear é sin,’ arsa an Rí, ‘a d’fheabhsaigh ár n-amhrán?’

D’fhreagair Dónaillín é.

‘Is mise Dónaillín. Ní raibh ann ach go raibh mé ag iarraidh an t-amhrán a theagasc do na sióga.’

‘Tar isteach anseo liomsa sa lios,’ arsa an Rí.

Thug siad Dónaillín leo isteach sa lios. Bhí a chroí ina bhéal aige agus é ag siúl síos an phasáid chùng dhorcha. Isteach leo i seomra sa deireadh. Bhí Dónaillín dallta ag na solais. Seomra mór geal a bhí ann a raibh na céadta coinneal lasta ann. Nuair a bhí an slua sí istigh labhair an Rí:

‘Tá muid fíorbhuíoch díot mar gur theagasc tú amhrán úr dúinn. Béarfaidh muid luach saothair duit. Cad é ba mhaith leat?’

‘Bain domh an chruit ghránna seo atá ar mo dhroim,’ arsa Dónaillín. ‘Tá fuath síoraí agam uirthi. Bíonn achan duine ag magadh orm.’

‘Tá go maith,’ arsa an Rí agus thóg sé crág phúdair amach as póca a chlóca. Chroith sé an púdar ar Dhónaillín agus dúirt sé na focla draíochta:

‘Fálú fileá, fálú fileá,
Filiminí á.’

Ansin bhain an Rí an chruit de Dhónaillín agus chroch sé ar an bhalla ar phionna í. Dhírigh Dónaillín é féin suas. Nuair a thuig sé go raibh an chruit ar shiúl thosaigh sé a dhamhsa le tréan áthais.

‘Tá mo chruit bainte díom,’ arsa Dónaillín. ‘Tá liom. Tá mé i m’fhear bhreá arís!’
D’fhág sé slán ag an Rí agus ag an Bhanríon agus ag an tslua sí uilig agus d’imigh sé leis chun an bhaile.

Bhí Diarmaidín, a dheartháir, ina shuí roimhe. Leath a dhá shúil ar Dhiarmaidín nuair a chonaic sé nach raibh cruit ar bith ar Dhónaillín níos mó.

‘Dia ár gcumhdach! Cad é a d’éirigh duitse? Inis domh go gasta cad é a d’éirigh do do chruit?’ ar seisean.

Shuigh Dónaillín ar an chathaoir agus d’inis sé an scéal ó thús go deireadh dá dheartháir.

‘Bhain an Rí díom an chruit mar gur theagasc mé amhrán úr do na sioga,’ a dúirt sé.

‘Más mar sin atá,’ arsa Diarmaidín, ‘cuirfidh mé geall go ndéanfaidh sé an rud ceannann céanna domhsa an bhliain seo chugainn.’***

B’fhada le Diarmaidín go dtiocfadh Oíche Shamhna arís. An bhliain ina dhiaidh sin amach leis agus é ag déanamh ar an lios fá dheifre. Nuair a shroich sé an lios cad é a chuala sé ag teacht chuige ar bhéal na gaoithe ach ceol galánta draíochta. Stad sé ar a choiscéim i lár an bhealaigh mhóir agus d’éist sé leis an cheol. Cad é a tchí sé ansin ach na céadta sióg bheaga ag eitilt thart ar an lios. Sheas a chuid gruaige ar mhullach a chinn ach choinnigh sé ag coimhead ar na sioga. Bhí siad ag lúbadh agus ag casadh sa spéir, ag gabháil anonn agus anall san aer agus iad ag ceol i gcuideachta a chéile:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,

Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin.

Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,

Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin ...’

‘Cheolfainn féin níos fearr ná sin é,’ arsa Diarmaidín leis féin agus thosaigh sé:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin Déardaoín,

Dé hAoine Dé Sathairn, Dé Domhnaigh ...’

Ach, mo thrua! Is ag grágarsach a bhí Diarmaidín mar nach raibh ceol ar bith aige. Ruaigfeadh sé na préacháin.

Tháinig an Bhanríon agus an Rí amach as an lios nuair a chuala siad an racán taobh amuigh.

‘Cén fear é sin,’ arsa an Rí, ‘a bhfuil guth aige a ruaigfeadh na préacháin?’

D’fhreagair Diarmaidín é.

‘Is mise Diarmaidín. Ní raibh ann ach go raibh mé ag iarraidh an t-amhrán a theagasc do na sioga. Bhí mo dheartháir anseo anuraidh agus bhain sibh an chruit de. Bainigí díomsa an chruit ghránna seo fosta. Tá fuath síoraí agam uirthi.’

D’amharc an Rí ó bhun go barr air agus dúirt, ‘Tar isteach anseo liomsa sa lios.’

Thug siad Diarmaidín leo isteach sa lios gur tháinig siad a fhad leis an tseomra mhór gheal. Bhí achan rud go díreach mar a d'inis Dónaillín. Ach má bhí ní raibh cuma róshásta ar an tslua sí. Bhí cuma dhúranta orthu. Rinne siad fáinne thart ar Dhiarmaidín agus ba ansin a labhair an Rí.

‘Mhill tú an t-amhrán breá orainn, a amadáin!’ ar seisean. ‘Cuirfidh muid pionós géar ort dá thairbhe sin.’

Cad é a rinne an Rí ansin ach an chruit a bhí crochta ar an phionna a bhaint anuas den bhalla. Leag sé anuas sa mhullach í ar an chruit a bhí ar Dhiarmaidín cheana féin. ‘Bíodh sí sin anois agat mar luach saothair,’ arsa an Rí. ‘Imigh leat chun an bhaile, a rógaire.’

Chan cruit amháin a bhí ar Dhiarmaidín anois ach beirt. Caitheadh Diarmaidín amach as an lios agus ba ar a cheithre boinn a bhain sé an baile amach an oíche sin.

DÓNAILLÍN AGUS DIARMAIDÍN (Leagan Muimhneach)

Bhí beirt sheanfhear ina gcónaí i dtigh beag ar thaobh cnoic i gConamara. Dónaillín agus Diarmaidín an ainm a bhí orthu. Beirt deartháir ab ea iad agus bhí cruit ar dhroim gach aon duine acu.

Bhí lios ar an dtaobh thall den gcnoc. Cnocán mór cruinn a bhí sa lios so agus deirtí go raibh na sióga ina gcónaí ann. Bhí muintir na háite scanraithe roimis na sióga agus ní théidís in aon ghiorracht don lios san, go háirithe Oíche Shamhna. Níor chreid Dónaillín sna sióga in aon chor ach an Oíche Shamhna áirithe so dúirt sé leis féin, 'Buailfead sall go dtí an lios anocht go bhfeicfead an bhfuil sióga ann.'

Ní raibh aon eagla ar Dhónaillín a bheith amuigh Oíche Shamhna agus stad ná staonadh níor dhein sé gur bhain sé amach an lios.

Nuair a shroich sé an lios cad a chloisfeadh sé ag teacht chuige ar an ngaoth ach ceol aoibhinn draíochtúil. Dhein staic de i lár an bhóthair agus d'éist sé leis an gceol. Cad a chífedh sé ansan ach na céadta sióg bheaga ag eitilt timpeall ar an lios. Sheas a ghruaig ar a cheann aige ach lean sé air ag féachaint ar na sióga. Bhíodar ag lúbadh agus ag casadh sa spéir, ag dul anonn agus anall san aer agus iad ag canadh in éineacht:

'Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt ...'

Bhí guth breá binn ag Dónaillín.

'Chanfainn féin níos fearr ná san é,' arsa Dónaillín leis féin agus siúd leis:

'Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin.
Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin ...'

Stop na sióga ag canadh nuair a chualadar Dónaillín. Dhruideadar ina chongar agus bhailíodar timpeall air. Bhí gach aon tsaghas sióg ann agus iad feistithe sna cultacha b'aite dá bhfaca Dónaillín riamh. Bhí cuid acu feistithe i gcultacha ar dhath an óir, cuid eile acu feistithe i gcultacha ar dhath an airgid, agus cuid eile fós i gcultacha de gach aon tsaghas dath. Bhí slaitíní draíochta ag cuid de na sióga agus bhí a sciatháin ag soilsiú agus ag lonrú faoi sholas na gealaí. Tháinig eagla ar Dhónaillín nuair a chonaic sé an slua sí ag druidim leis.

Tháinig Rí agus Banríon na Sióg amach as an lios.

'Cé hé an fear san?' a deir an Rí, 'a chuir feabhas ar an amhrán san againn?'

D'fhreagair Dónaillín é.

'Mise Dónaillín. Ní raibh ann ach go rabhas ag iarraidh an t-amhrán a mhúineadh do na sióga.'

'Buail isteach anso in éineacht liomsa sa lios,' a deir an Rí.

Thugadar Dónaillín leo isteach faoin sliabh. Bhí a chroí ina bhéal aige agus é ag siúl síos an pasáiste cúng dorchá. Isteach leo i seomra faoi dheireadh. Bhí Dónaillín dallta ag na soilse. Seomra mór geal ab ea é go raibh na céadta coinneal ar lasadh ann. Nuair a bhí an slua sí istigh labhair an Rí:

‘Táimid an-bhuíoch díot as amhrán nua a mhúineadh dúinn. Tabharfaimid luach do chuid saothair duit. Cad ba mhaith leat?’

‘Bain díom an chruit ghránna so atá ar mo dhroim,’ arsa Dónaillín. ‘Tá an ghráin dhearg agam uirthi. Bíonn gach éinne ag magadh fúm.’

‘Tá go maith,’ arsa an Rí agus thóg sé glac phúdair amach as póca a chlóca.

Chroith sé an púdar os cionn Dhónaillín agus dúirt sé na focail dhraíochta:

‘Fálú fileá, fálú fileá,

Filiminí á.’

Ansan bhain an Rí an chruit de Dhónaillín agus chroch sé ar an bhfalla ar phionna í.

Dhírigh Dónaillín suas é féin. Nuair a thuig sé go raibh a chruit imithe thosaigh sé ag rince le háthas.

‘Tá mo chruit bainte díom,’ a deir Dónaillín. ‘Tá liom. Táim i m’fhear óg arís!’

D’fhág sé slán ag an Rí agus ag an mBanríon agus ag an slua sí go léir agus bhuail sé bóthar abhaile.

Bhí Diarmaidín, a dheartháir, ina shuí roimis. Leath a dhá shúil ar Dhiarmaidín nuair a chonaic sé nach raibh an chruit ar Dhónaillín a thuilleadh.

‘Go sábhála Dia sinn! Cad a d’imigh ortsa? Inis dom go pras cad a d’imigh ar do chruit?’ arsa é sin.

Shuigh Dónaillín ar chathaoir agus d’inis sé an scéal ó thús deireadh dá dheartháir.

‘Bhain an Rí díom an chruit mar gur mhúineas amhrán nua do na sióga,’ a dúirt sé.

‘Más ea,’ a deir Diarmaidín, ‘cuirfidh mé geall leat go ndéanfaidh sé an rud ceannann céanna domsa an bhliain seo chugainn.’***

B’fhada le Diarmaidín go dtiocfadh Oíche Shamhna arís. An bhliain dár gcionn amach leis agus é ag déanamh ar an lios faoi dheabhadh. Nuair a shroich sé an lios cad a chloisfeadh sé ag teacht chuige sa ghaoth ach ceol aoibhinn draíochtúil. Dhein staic de i lár an bhóthair agus d’éist sé leis an gceol. Cad a chífedh sé ansan ach na céadta sióg bheaga ag eitilt timpeall ar an lios. Sheas a ghruaig ar a cheann aige ach lean sé air ag féachaint ar na sióga. Bhíodar ag lúbadh agus ag casadh sa spéir, ag dul anonn agus anall san aer agus iad ag canadh in éineacht:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,

Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin.

Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,

Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin ...’

‘Chanfainn féin níos fearr ná san é,’ arsa Diarmaidín leis féin agus siúd leis:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin Déardaoín,

Dé hAoine Dé Sathairn, Dé Domhnaigh ...’

Ach, mo léan géar! Is ag grágail agus ag geonaíl a bhí Diarmaidín mar nach raibh aon cheol ann. Chuirfeadh sé an teitheadh ar na préacháin.

Tháinig an Bhanríon agus an Rí amach as an lios nuair a chualadar an liútar éatar amuigh.

‘Cé hé an fear san?’ a deir an Rí, ‘a chuirfeadh an teitheadh ar na préacháin?’

D’fhreagair Diarmaidín é.

‘Mise Diarmaidín. Ní raibh ann ach go rabhas ag iarraidh an t-amhrán a mhúineadh do na sióga. Bhí mo dheartháir anso anuraidh agus bhaineabhair an chruit de. Bainig’ an chruit ghránna so díomsa chomh maith. Tá an ghráin dhearg agam uirthi.’

D’fhéach an Rí ó bhonn go baithis air agus dúirt, ‘Buail isteach anseo in éineacht liomsa sa lios.’

Thugadar Diarmaidín leo isteach faoin sliabh go dtí gur thángadar chomh fada leis an seomra mór geal. Bhí gach aon ní díreach mar a d’inis Dónaillín dó. Ach má bhí ní raibh cuma róshásta ar an slua sí. Pus agus breall a bhí orthu. Dheineadar fáinne móorthimpeall ar Dhiarmaidín agus is ansan a labhair an Rí.

‘Mhillis an t-amhrán breá orainn, a amadáin!’ a deir sé. ‘Gearrfaimid pionós trom ort dá bharr.’

Cad a dhéanfadh an Rí ansan ach an chruit a bhí crochta ar an bpionna a bhaint den bhfalla. Leag sé lom díreach anuas í ar an gcruit a bhí ar Dhiarmaidín cheana féin.

‘Bíodh sí sin anois agat mar luach saothair,’ a deir an Rí. ‘Bailigh leat abhaile, a phleidhce.’ Ní haon chruit amháin a bhí ar Dhiarmaidín anois ach dhá cheann. Caitheadh Diarmaidín amach as an lios agus is ag lamhacán a bhain sé an baile amach an oíche sin.

DÓNAILLÍN AGUS DIARMAIDÍN (Leagan Connachtach)

Bhí beirt sheanfhear ina gcónaí i dteach beag ar thaobh cnoic i gConamara. Dónaillín agus Diarmaidín a bhí orthu. Beirt deartháir a bhí iontu agus bhí cruit ar a dhroim ar chaon duine acu.

Bhí lios ar an taobh thall den chnoc. Cnocán mór cruinn a bhí sa lios seo agus deirtí go raibh na sióga ina gcónaí ann. Bhí scáth ar mhuintir na háite roimh na sióga agus ní théidís i ngar don lios sin, go háirithe Oíche Shamhna. Níor chreid Dónaillín sna sióga, i ndáiríre, ach an Oíche Shamhna áirithe seo dúirt sé leis féin, ‘Gabhfaidh mé anonn anocht chuig an lios le go bhfeicfidh mé an bhfuil sióga ann.’

Ní raibh faitíos ná scáth ar Dhónaillín a bheith amuigh Oíche Shamhna agus stop ná cónaí ní dhearna sé gur tháinig sé go dtí an lios.

Nuair a shroich sé an lios céard a chloisfeadh sé ag teacht chuige ar bhéal na gaoithe ach ceol álainn draíochtúil. Sheas sé ina staic i lár an bhóthair agus d’éist sé leis an gceol. Céard a d’fheicfeadh sé ansin ach na céadta sióg bheaga ag eitilt thart ar an lios. Sheas a chuid gruaige ar mhullach a chinn ach choinnigh sé air ag breathnú ar na sióga. Bhíodar ag lúbadh agus ag casadh sa spéir, ag gabháil anonn agus ag gabháil anall san aer agus iad ag gabháil fhoinn in éindí:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt ...’

Bhí guth breá binn ag Dónaillín.

‘Chasfainn féin níos fearr ná sin é,’ arsa Dónaillín leis féin agus thosaigh sé leis:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin.
Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin ...’

Stop na sióga ag gabháil fhoinn nuair a chualadar Dónaillín. Theann siad anuas níos giorra dó agus chruinníodar thart air. Bhí chuile chineál sióg ann agus iad gléasta sna cultacha b’aistí dá bhfaca Dónaillín riamh. Bhí cuid acu gléasta i gcultacha ar dhath an óir, cuid eile acu gléasta i gcultacha ar dhath an airgid, agus tuilleadh fós acu i gcultacha ildaite. Bhí slaitíní draíochta ag cuid de na sióga agus bhí a sciatháin ag soilsiú agus ag lonrú faoi sholas na gealaí. Bhuail scáth Dónaillín nuair a chonaic sé an slua sí ag teannadh leis.

Tháinig Rí agus Banríon na Sióg amach as an lios.

‘Cé hé an fear sin?’ a deir an Rí, ‘a d’fheabhsaigh an t-amhrán a bhí againn?’

D’fhreagair Dónaillín é.

‘Is mise Dónaillín. Ní raibh ann ach go raibh mé ag iarraidh an t-amhrán a mhúineadh do na sióga.’

‘Tar uait isteach anseo in éindí liomsa sa lios,’ a deir an Rí.

Rugadar Dónaillín leo isteach faoin sliabh. Bhí a chroí ina bhéal aige agus é ag siúl síos an pasáiste cúng dorchá. Ar deireadh isteach leo i seomra. Bhí Dónaillín dallta ag na soilse. Seomra mór geal a bhí ann a raibh na céadta coinneal lasta ann. Nuair a bhí an slua sí istigh labhair an Rí:

‘Tá muid fíorbhuíoch díot mar gur mhúin tú amhrán nua dúinn. Tabharfaidh muid luach saothair duit. Céard ba mhaith leat?’

‘Bain díom an chruit ghránna seo atá ar mo dhroim,’ arsa Dónaillín. ‘Tá an ghráin shíoraí agam uirthi. Bíonn chuile dhuine ag magadh fúm.’

‘Tá go maith,’ arsa an Rí agus thóg sé glac phúdair amach as póca a chlóca. Chroith sé an púdar os cionn Dhónaillín agus dúirt sé na focla draíochta:

‘Fálú fileá, fálú fileá,
Filiminí á.’

Ansin bhain an Rí an chruit de Dhónaillín agus chroch sé ar an mballa ar phionna í. Dhírigh Dónaillín suas é féin. Nuair a thuig sé go raibh a chruit imithe thosaigh sé ag damhsa le teann ríméid.

‘Tá mo chruit bainte díom,’ a deir Dónaillín. ‘Tá liom. Tá mé i m’fhear óg arís!’
D’fhág sé slán ag an Rí agus ag an mBanríon agus ag an slua sí uileag agus bhuail sé bóthar abhaile.

Bhí Diarmaidín, a dheartháir, ina shuí roimhe. Níor chreid Diarmaidín a dhá shúil nuair a chonaic sé nach raibh cruit ar bith ar Dhónaillín níos mó.

‘Go dtárrthaí Dia sinn! Céard a tharla duitse? Inis dom go beo céard a tharla do do chruit?’ ar seisean.

Shuigh Dónaillín ar chathaoir agus d’inis sé an scéal ó thús deireadh dá dheartháir.

‘Bhain an Rí díom an chruit mar gur mhúin mé amhrán nua do na sióga,’ a dúirt sé.

‘Más ea,’ a deir Diarmaidín, ‘cuirfidh mé geall go ndéanfaidh sé an rud ceannann céanna domsa an bhliain seo chugainn.’***

B’fhada le Diarmaidín go dtiocfadh Oíche Shamhna arís. An bhliain dár gcionn amach leis agus é ag déanamh ar an lios agus fuadar faoi. Nuair a shroich sé an lios céard a chloisfeadh sé ag teacht chuige ar bhéal na gaoithe ach ceol álainn draíochtúil. Sheas sé ina staic i lár an bhóthair agus d’éist sé leis an gceol. Céard a d’fheicfeadh sé ansin ach na céadta sióg bheaga ag eitilt thart ar an lios. Sheas a chuid gruaige ar mhullach a chinn ach choinnigh sé air ag breathnú ar na sióga. Bhíodar ag lúbadh agus ag casadh sa spéir, ag gabháil anonn agus ag gabháil anall san aer agus iad ag gabháil fhoinn in éindí:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,

Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin.

Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,

Dé Luain Dé Máirt, is Dé Céadaoin ...’

‘Chasfainn féin níos fearr ná sin é,’ arsa Diarmaidín leis féin agus thosaigh sé leis:

‘Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin Déardaoín,

Dé hAoine Dé Sathairn, is Dé Domhnaigh ...’

Ach, mo léan! Is ag grágáil agus ag sianaíl a bhí Diarmaidín mar nach raibh ceol ar bith aige. Ruaigfeadh sé na préacháin.

Tháinig an Bhanríon agus an Rí amach as an lios nuair a chualadar an ruaille buaille taobh amuigh.

‘Cé hé an fear sin?’ a deir an Rí, ‘a bhfuil glór aige a ruaigfeadh na préacháin?’

D’fhreagair Diarmaidín é.

‘Is mise Diarmaidín. Ní raibh ann ach go raibh mé ag iarraidh an t-amhrán a mhúineadh do na sióga. Bhí mo dheartháir anseo anuraidh agus bhain sibh an chruit de. Bainigí díomsa an chruit ghránna seo chomh maith. Tá an ghráin shíoraí agam uirthi.’

Bhreathnaigh an Rí ó bhonn go barr air agus dúirt, ‘Tar uait isteach anseo in éindí liomsa sa lios.’

Rugadar Diarmaidín leo isteach faoin sliabh gur tháinig siad chomh fada leis an seomra mór geal. Bhí chuile rud go díreach mar a d’inis Dónaillín. Ach má bhí ní raibh cuma róshásta ar an slua sí. Strainceanna agus cuma an chantail a bhí orthu. Rinneadar fáinne thart ar Dhiarmaidín agus b’ansin a labhair an Rí.

‘Mhill tú an t-amhrán breá orainn, a amadáin!’ a deir sé. ‘Cuirfidh muid pionós géar ort dá bharr sin.’

Céard a dhéanfadh an Rí ansin ach an chruit a bhí crochta ar an bpionna a bhaint anuas den bhalla. Leag sé anuas sa mullach í ar an gcruit a bhí ar Dhiarmaidín cheana féin.

‘Bíodh sí sin anois agat mar luach saothair,’ a deir an Rí. ‘Bailigh leat abhaile, a phleota.’ Ní cruit amháin a bhí ar Dhiarmaidín anois ach péire. Caitheadh Diarmaidín amach as an lios agus ba ar a chosa agus ar a lámha a bhain sé an baile amach an oíche sin.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- mothúcháin a aithint agus a phlé
- tuairimí a léiriú
- tuairisciú
- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht
- bolgáin chainte a líonadh

EISEAMLÁIRÍ

1. **Déarfainnse** [Cheapfainnse / Sílim] **go raibh áthas** [rímead / gliondar / lúcháir] / **scáth** [faitíos / scanradh / eagla / sceon] / **fearg** [cuthach / an ghóimh / an gumh / straidhn / an confadh / an conach] / **bród** [mórtas] / **cantal** / **iontas** / **aiféala** [aithreachas] **ar ...** (ainm) **nuair a ...** (tharla eachtra). / **Déarfainn** [Cheapfainn / Sílim] **go raibh aiféala** [aithreachas] **air go ndearna** [gur dhein] **sé / go ndúirt sé ....** [Déarfainn go raibh breith ar a aiféala aige go ndearna sé / go ndúirt sé ....]
2. **Dá mba mise ...** (carachtar sa scéal) **dhéanfainn / ní dhéanfainn / déarfainn / ní déarfainn / mhúinfinn / ní mhúinfinn / ...** (briathar sa mhodh coinníollach) **... mar ...** (cúis).

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 2)
- Leathanach 4 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal ‘Dónaillín agus Diarmaidín’ (Ceacht 1).

Múin an chéad eiseamláir. Pléigh na mothúcháin a cheapann na daltaí a bhraith carachtair ar leith ag pointí áirithe sa scéal. Céard ba chúis leis na mothúcháin sin?

Múin an dara heiseamláir. Iarr ar na daltaí a shamhlú gurb iadsan duine amháin de na carachtair sa scéal. Fiafraigh díobh cad a dhéanfaidís ag pointí éagsúla sa scéal dá mba iadsan an carachtar sin. Tabhair am dóibh smaoineamh air seo. Ansin tabhair deis do gach dalta a thuairimí féin a chur in iúl.

Pléigh leathanach 4 in Cur is Cúiteamh. Téigh siar ar an scéal ‘Dónaillín agus Diarmaidín’ arís más gá. Pléigh na rudaí éagsúla a dúirt Dónaillín, Diarmaidín, na síoga agus Rí na Síóg le linn an scéil. Iarr ar na daltaí ceann de na rudaí sin a scríobh ar leathanach 4 i gcás gach carachtar acu.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Déan forbairt ar an dara heiseamláir. Múin más gá:
Ní rachainn [Ní ghabhfainn / Ní raghainn] **isteach i / in ...**(áit) **ar ór na cruinne** [ar ór ná ar airgead / dá n-íocfá mé / ar thada].
D'iarrfainn ...(luach saothair) **ar an Rí in áit ...**(luach saothair eile).
Dá mba mise [Dá mbeinnse in áit] **... (carachtar sa scéal) bheadh an-drogall** [an-leisce] **(go deo) orm ...**(rud a dhéanamh), etc.
- Éist leis an leagan den scéal 'Dónaillín agus Diarmaidín' (faoi teideal 'An Dá Chruitíneach') atá ar an dlúthdhiosca Scéilín Ó Bhéilín (An tAonad Forbartha Curaclaim, Coláiste Mhuire gan Smál / Oidhreacht Chorca Dhuibhne – ISBN 0-906096-10-3). Cuir an dá leagan i gcomparáid le chéile agus pléigh na difríochtaí atá eatarthu.
- Léigh agus pléigh an Leabhar Mór Colm an Cheoil (cúrsa Rang a hAon). Déan comparáid idir an scéal sa leabhar sin agus an scéal 'Dónaillín agus Diarmaidín'.
- Pléigh an nath seo:
Is éard a dúirt Cailleach Bhéara le Cailleach Mhaigh Eo,
An té a bheas go maith duit, bí go maith dó.
- Pléigh agus múin an seanfhocal:
Trí nithe nach féidir a mhúineadh: guth, féile agus filíocht.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- achoimre ó bhéal a dhéanamh ar scéal
- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht
- páirt a ghlacadh i rólaithris
- sceitse a chumadh, a chur i láthair agus a scríobh
- páirt a ghlacadh in obair bheirte

EISEAMLÁIRÍ

Le roghnú ag an múinteoir as an scéal de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun na haisteoireachta:

(**Nóta:** Roghnaigh roinnt eiseamláirí as an gcuid sin den scéal ina ndéantar cur síos ar ar tharla nuair a tháinig Dónaillín abhaile ón lios an chéad Oíche Shamhna. Roghnaigh eiseamláirí eile as an gcuid sin den scéal ina ndéantar cur síos ar na heachtraí a tharla do Dhiarmaidín an dara Oíche Shamhna.)

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 2)
- Na pictiúir a tharraing na daltaí in *Cur is Cúiteamh* i gCeacht 1
- Bosca éadaí

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Téigh siar ar an scéal ‘Dónaillín agus Diarmaidín’ (Ceacht 1). Pléigh na pictiúir a tharraing na daltaí den scéal i gCeacht 1. Iarr ar dhaltaí aonair achoimre a dhéanamh ar an scéal.

Múin na heiseamláirí. Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun rólaithris a bhunú ar na heachtraí a tharla do Dhónaillín, do Dhiarmaidín agus do Rí na Sióg Oíche Shamhna.

Roinn an rang ina ghrúpaí – Grúpa A agus Grúpa B. Mínigh do Ghrúpa A go bhfuil siad chun an comhrá a chumadh a tharla idir Dónaillín agus Diarmaidín nuair a tháinig Dónaillín abhaile

ón lios an chéad Oíche Shamhna. An bhfuil comhrá breise, dar leo, a d'fhéadfaidís féin a chur isteach thar mar a bhí sa bhunscéal? Pléigh a dtuairimí. Mínigh do Ghrúpa B go bhfuil siad chun an comhrá a tharla idir Diarmaidín agus Rí na Sióg an dara Oíche Shamhna a chumadh. An bhfuil comhrá breise, dar leo, a d'fhéadfaidís a chur isteach thar mar a bhí sa bhunscéal? Pléigh a dtuairimí.

Roinn na daltaí sa dá ghrúpa ina mbeirteanna agus iarr orthu an sceitse a chumadh. Lig do na daltaí gléasadh i mbréag-éadaí agus a sceitse a léiriú don rang. Éist leis na daltaí agus iad i mbun na haisteoireachta. Breac síos na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Múin cuid de na nathanna / den stór focal sin i ndeireadh an cheachta.

Pléigh na difríochtaí idir na sceitsí a rinne na beirteanna éagsúla. An raibh difríochtaí sna mothúcháin a léiríodh sa dá sceitse? Ar thug beirteanna éagsúla faoin sceitse céanna i slite difriúla?

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

Tabhair an rogha do na beirteanna a bhí sásta lena sceitse féin leagan scríofa de a chur ar fáil. Lig dóibh dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh air. Nuair atá leagan críochnúil scríofa acu d'fhéadfaí deis a thabhairt dóibh an sceitse a chlósscríobh ar an ríomhaire agus cóipeanna a phriontáil le cur ina bhfillteán scríbhneoireachta. D'fhéadfaidís na sceitsí a mhaisiú chomh maith.

D'fhéadfaí na sceitsí a chur ar fáil mar ábhar léitheoireachta don rang. D'fhéadfadh beirteanna a sceitsí a léamh go drámatúil do ranganna eile agus an téacs a chur ar fáil dóibh.

FORLEATHNÚ

- Dúirt Dónaillín leis an rí go raibh daoine ag magadh faoi de bharr go raibh cruit air. Pléigh na hamanna a mbíonn páistí ag magadh faoina chéile agus an chaoi a n-airíonn na páistí a mbítear ag magadh fúthu. Múin más gá **'Braitheann [Airíonn / Mothaíonn] an duine sin trína chéile / buartha [imníoch] / gortaithe / feargach / cantalach / neirbhíseach / faiteach [eaglach / scanraithe], etc.'** Céard ba cheart dóibh a dhéanamh má thugann siad faoi deara go bhfuil bulaíocht á dhéanamh ar dhalta éigin sa rang?
- Léigh agus pléigh an dán seo thíos.

DRACULA

Tháinig sciathán leathair gránna
Isteach sa teach aréir
Bhí an méid sin faitís ormsa
Dhúisigh mé an chlann go léir.

Bhí mé cinnte nach mbeadh fágtha
Ach mo cholainn gan braon fola.
Is bheadh 'vampire' i mo leaba
Seachas mise i mo chodladh!

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- taitneamh a bhaint as amhrán a rá
- feasacht teanga a fhorbairt

ÁISEANNA

- An t-amhrán ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 15)

CUR CHUIGE

Múin an t-amhrán le cabhair an dlúthdhiosca. (Cuir in oiriúint do Ghaeilge an cheantair é más gá.)

DÉ LUAIN, DÉ MÁIRT

Bhí Dónall bocht Cam a raibh dronn ar a dhroim
 Ag gabháil tríd an ngleann ins an oíche,
 Nuair a chuala sé ceol bog binn na sióg
 Ag teacht chuige ar learg na gaoithe:
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
 Dé Luain Dé Máirt.

Do stad sé agus d'éist go ciúin le gach séis,
 I ngéibheann an ghlébhinnis bhí sé,
 Ach a chroí istigh mo bhrón mar theip ar an gceol
 Is níor cuireadh críoch chóir ar an líne.
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
 Dé Luain Dé Máirt.

Do ghlac Dónall Cam a raibh dronn ar a dhroim
 Misneach is do chan go deas séimh caoin
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin,
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin.

Nuair a chuala an slua sí an chríoch gheal fhíorbhinn,
 Nach orthu a bhí an ríméad is an t-áthas.
 Do bhain siad an dronn a bhí ar Dhónall bocht Cam
 Agus d'imigh sé uathu gan mháchail.
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
 Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin,

Dé Luain Dé Máirt, Dé Luain Dé Máirt,
Dé Luain Dé Máirt, Dé Céadaoin.

Faigh amach an bhfuil laethanta na seachtaine ar eolas ag na daltaí in aon teanga eile. Má tá iarr orthu iad a mhúineadh duit féin agus don rang. Má tá daltaí sa rang a bhfuil máthairtheanga eile ag a dtuismitheoirí iarr orthu laethanta na seachtaine i dteanga dhúchais an tuismitheora a fhoghlaim sa bhaile agus a mhúineadh duit féin agus don rang. Mura bhfuil an t-eolas seo ag aon dalta múin laethanta na seachtaine i dteanga eile don rang tú féin. Cuir leagan scríofa de laethanta na seachtaine i nGaeilge agus sa teanga eile os comhair na ndaltaí agus iarr orthu comparáid a dhéanamh eatarthu. An bhfuil aon chuid de na focail cosúil le chéile? etc.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí cur síos a dhéanamh ar eachtra scanrúil a tharla dóibh Oíche Shamhna éigin. Múin más gá:

Ba bheag nár shíothlaigh mé [nár shéalaigh mé / nár thit an t-anam asam].

Bhí mé líonraithe [Bhí mé [Bhíos] scanraithe / Bhí faitíos (mo chroí) orm / Bhí mo chroí i mo bhéal agam / Bhí eagla (an domhain) orm] **roimh** [roimis] ...(duine / rud) / **nuair a** ...(eachtra) / **tar éis** ...(eachtra).

Baineadh geit [a leithéid de gheit / a oiread de gheit] / **Baineadh preab** [léim] **asam nuair a chonaic mé / nuair a chuala mé** ...(duine / rud).

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- gluaiseacht le ceol
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

1. An [Ab é] **púca** [taibhse] / ... a bheidh [a bheas] **ionatsa Oíche Shamhna?**
Is ea. [Sea.] / **Ní hea ach ....**
2. An **imreoidh tú ...**(cluiche Samhna)? [An mbeidh tú ag imirt ... (cluiche Samhna)?]
Imreoidh (mé). / **Ní imreoidh (mé) ach imreoidh mé ...**(cluiche Samhna eile).
[Beidh (mé). [Bead] / Ní bheidh (mé) [Ní bhead] ach beidh mé [bead] ag imirt ... (cluiche Samhna eile).]
3. An **íosfaidh tú ...**(bia)?
Íosfaidh (mé). / **Ní íosfaidh (mé) ach íosfaidh mé ...**(bia eile).
4. **Dúirt ...**(ainm dalta) **gur ... a bheadh ann / inti.** / **Dúirt ...**(ainm dalta) **go n-imreodh sé / sí ...**(cluiche Samhna). / **Dúirt ...**(ainm dalta) **go n-íosfadh sé / sí ...**(bia).

ÁISEANNA

- Ceol taibhsiúil (le fáil ag an múinteoir)
- Leathanach 5 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Pléigh téama na Samhna. Iarr ar na daltaí cur síos a dhéanamh ar Oíche Shamhna na bliana seo caite. Iarr orthu ansin labhairt faoi na pleananna atá acu d'fhéile na Samhna i mbliana.

Múin an chéad, an dara agus an tríú heiseamláir.

Abair leis na daltaí go bhfuil ceol agat atá oiriúnach d'Oíche Shamhna. Mínigh dóibh go gcaithfidh siad gluaiseacht leis an gceol agus páirtí a aimsiú nuair a stopann sé. Seinn an ceol. Stop an ceol. Nuair atá páirtí aimsithe ag gach dalta ceistidís agus freagraidís a chéile mar atá sa chéad eiseamláir. Tabhair nod dóibh más gá. Seinn an ceol arís. Nuair a stopann tú an ceol aimsíodh gach dalta páirtí nua agus ceistidís agus freagraidís a chéile mar atá sa dara heiseamláir. Tabhair nod dóibh más gá. Seinn an ceol arís. Nuair a stopann tú an ceol aimsíodh na daltaí páirtí eile agus ceistidís agus freagraidís a chéile mar atá sa tríú heiseamláir. Tabhair nod dóibh más gá. Iarr ar na daltaí suí síos.

Múin an ceathrú heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú faoin eolas a thug dalta ar leith dóibh.

Iarr ar na daltaí oibriú le páirtí chun an ceistneoir i gcuid a haon de leathanach 5 in Cur is Cúiteamh a líonadh isteach.

Iarr ar na daltaí na focail i gcuid a dó de leathanach 5 a aimsiú sa tóraíocht focal. Mínigh dóibh go bhfuil na focail ag gabháil trasna, síos agus fiarthrasna (sa dá threo).

Ag deireadh an cheachta téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi agus múin aon fhocal / nath eile a bhí de dhíth orthu.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí eolas ar phiseoga a bhaineann le hOíche Shamhna a bhailiú sa bhaile agus é a roinnt leis an rang an lá dár gcionn.
- Léigh agus pléigh an dán seo thíos.

OÍCHE SHAMHNA

Tagann Oíche Shamhna
Uair amháin sa bhliain;
Úlla, cnónna, milseáin,
Aghaidh fidil is éadaí grinn!

Ó theach go teach a théimid,
Bíonn spórt againn is spraoi
Ag bailiú bia don fhéasta
Ag doras gach aon tí.

Is breá liom Oíche Shamhna
Sna cluichí a imrím –
‘Púicín’, ‘Úll ar Crochadh’
Is ‘Airgead sa Bháisín’.

Nuair a thagann deireadh oíche
Téimid go léir a luí,
Codlaímid go sona
Go maidin is moch éirí.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt
- dóchas a léiriú
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

1. Má chuireann tú do lámh [do láimh] ar an bhfáinne deirtear go bpósfaidh tú. / Má chuireann tú do lámh [do láimh] ar an tseancheirt [ar an bhratóg] deirtear go ngabhfaidh [go rachaidh / go raghaidh / go n-imeoidh] tú le sagartacht [le sagartóireacht] / sna mná rialta / go mbeidh tú beo bocht [dealbh]. / Má chuireann tú do lámh [do láimh] ar an airgead deirtear go ndéanfaidh tú do shaibhreas [go mbeidh tú saibhir]. / Má chuireann tú do lámh [do láimh] san uisce deirtear go ngabhfaidh [go rachaidh / go raghaidh / go n-imeoidh] tú thar lear [go dtí na tíortha coimhthíocha].
2. Tá súil agam gur / nach ... (an rud atá ar an bhfochupán) atá san fhochupán [sa bhfochupán] seo.
3. Chuir ... (ainm) a lámh [a láimh] ar an .... Mar sin pósfaidh sé / sí / gabhfaidh [rachaidh / raghaidh / imeoidh] sé le sagartacht [le sagartóireacht] / gabhfaidh [rachaidh / raghaidh / imeoidh] sí sna mná rialta / beidh sé / sí beo bocht [dealbh] / déanfaidh sé / sí a s(h)aibhreas [beidh sé / sí saibhir] / gabhfaidh [rachaidh / raghaidh / imeoidh] sé / sí thar lear [go dtí na tíortha coimhthíocha].

ÁISEANNA

- 4 Fhochupán
- Fáinne, seancheirt, airgead agus uisce
- Púicín

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Fiafraigh de na daltaí an bhfuair siad an fáinne riamh sa bhairín breac Oíche Shamhna. Taispeáin na fochupáin, an fáinne, an tseancheirt, an t-airgead agus an t-uisce dóibh. Pléigh iad. An bhfuil aon rud cloiste ag na daltaí mar gheall ar na nósanna a bhaineann leo seo?

Mínigh do na daltaí ansin go ndeirtear go bhfuil rudaí éagsúla i ndán duit ag brath ar cé acu fochupán a gcuireann tú do lámh air. Cuir na fochupáin ar an mbord. Cuir fáinne i gceann acu, seancheirt i gceann eile, airgead i gceann eile, agus uisce sa cheann eile.

Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar na daltaí a mhíniú do dhaltaí as ranganna eile, do mhúinteoirí na scoile agus dá muintir sa bhaile na rudaí a deirtear atá i ndán duit ag brath ar cé acu fochupán a gcuireann tú do lámh air.

Múin an dara heiseamláir. Cuir púicín ar dhalta amháin (Dalta A) agus abair leis go gcaithfidh sé a lámh a chur ar fhochupán amháin. Athraigh na fochupáin timpeall. Iarr ar Dhalta A a lámh a chur ar fhochupán amháin agus an dara heiseamláir á rá aige.

Múin an tríú heiseamláir. Iarr ar dhaltaí tuairisciú mar atá san eiseamláir ar cad a rinne Dalta A.

Iarr ar na daltaí eile an cluiche a imirt ina nduine is ina nduine agus iarr ar dhalta tuairisciú mar atá sa tríú heiseamláir tar éis gach cluiche.

FORLEATHNÚ

- Imir an cluiche thuas arís ach déan forbairt ar an dara heiseamláir. Iarr ar na daltaí a rá cén fáth a bhfuil súil acu gur / nach rud áirithe atá san fhochupán. Múin más gá **‘Tá súil agam nach seancheirt [bratóg] atá ann mar nár mhaith liom a bheith beo bocht [dealbh],’** etc.
- Iarr ar na daltaí an cluiche thuas a imirt lena muintir sa bhaile agus tuairisciú don rang faoi an lá dár gcionn.
- Pléigh agus múin an seanfhocal:
**Aon oíche dhéag agus oíche gan áireamh,
Ó Oíche Shamhna go hOíche Fhéile Mártain.**

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le sceitse agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- mím a dhéanamh
- sceitse a aithris
- bearnaí i dtéacs a líonadh
- cód a bhriseadh
- focail a chur in abairtí

ÁISEANNA

- An sceitse ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 8 agus 9)
- Leathanach 6 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le sceitse mar gheall ar thaibhse. Mínigh dóibh go mbeidh siad ag imirt cluiche clóis bunaithe ar an sceitse seo amárach.

Iarr ar na daltaí éisteacht le Cuid 1 den sceitse lena fháil amach céard a dúirt Cormac nuair a tháinig sé isteach. Seinn Cuid 1 den sceitse ar an dlúthdhiosca.

U

TAIBHSE SA GHARRAÍ – CUID 1 (Leagan Ultach)

Máthair: Gabh amach go dtí an líne agus tabhair isteach an t-éadach, a Chormaic.

Cormac: Maith go leor.

(Cormac ag rith ar ais isteach sa teach)

Cormac: Bú! Hú! Hú! Níl mise ag gabháil amach ansin arís.

Máthair: Cad é atá ort?

Cormac: Tá taibhse sa gharraí.

Máthair: Níl taibhse ar bith ann! Níl ansin ach an ghaoth ag feadalach.

Cormac: Tá mise ag insint duit go bhfuil taibhse ann! Gabh amach tú féin go bhfeicfidh tú.

M

PÚCA SA GHAIRDÍN – CUID 1 (Leagan Muimhneach)

Máthair: Téir amach agus tabhair isteach na héadaí ón líne, a Chormaic.

Cormac: Tá go maith.

(Cormac ag rith ar ais isteach sa teach)

Cormac: Bú! Hú! Hú! Nílím ag dul amach ansan arís.

Máthair: Cad atá ort?

Cormac: Tá púca sa ghairdín!

Máthair: Níl aon phúca ann! Níl ansan ach an ghaoth ag feadail.

Cormac: Nach bhfuilim á rá leat go bhfuil púca ann! Téir amach tú féin go gcífidh tú.

C

TAIBHSE SA NGAIRDÍN – CUID 1 (Leagan Connachtach)

Máthair: Gabh amach chuig an líne agus tabhair isteach na héadaí, a Chormaic.

Cormac: Maith go leor.

(Cormac ag rith ar ais isteach sa teach)

Cormac: Bú! Hú! Hú! Níl mé ag gabháil amach ansin arís.

Máthair: Céard atá ort?

Cormac: Tá taibhse sa ngairdín!

Máthair: Níl taibhse ar bith ann! Níl ansin ach an ghaoth ag feadail.

Cormac: Tá mé ag rá leat go bhfuil taibhse ann! Gabh amach tú féin go bhfeicfidh tú.

Dearbhaigh go ndúirt Cormac **‘Bú! Hú! Hú! Níl mé [Níl mise / Nílím] ag gabháil [ag dul] amach ansin arís.’**

Iarr ar dhalta teacht os comhair an ranga agus geáitsí a d’oirfeadh do Chuid 1 den sceitse a dhéanamh a fhad is atá an sceitse á sheinm agat arís. Déan amhlaidh le daltaí eile.

Seinn Cuid 2 den sceitse ar an dlúthdhiosca.

U

TAIBHSE SA GHARRAÍ – CUID 2 (Leagan Ultach)

Máthair: Cad é atá tusa a iarraidh anseo?

Taibhse: Tá mé ag iarraidh snátha agus snáthaide.

Máthair: Cad chuige a bhfuil snáth agus snáthaid uait?

Taibhse: Le mo mhála a fhuáil.

Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh do mhála a fhuáil?

Taibhse: Le gaineamh a iompar.

Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh gaineamh a iompar?

Taibhse: Le faobhar a chur ar mo scian.

Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh faobhar a chur ar do scian?

Taibhse: Fá choinne rópa a ghearradh, a cheanglós do lámha agus do chosa-sa.

M

PÚCA SA GHAIRDÍN – CUID 2 (Leagan Muimhneach)

- Máthair: Cad atá á lorg agatsa?
Púca: Táim ag lorg snáthaide agus snáithín.
Máthair: Cad chuige go bhfuil snáthaid agus snáithín uait?
Púca: Chun mo mhála a fhuáil.
Máthair: Cad chuige go bhfuil tú ag iarraidh do mhála a fhuáil?
Púca: Chun gaineamh a iompar.
Máthair: Cad chuige go bhfuil tú ag iarraidh gaineamh a iompar?
Púca: Chun faobhar a chur ar mo scian.
Máthair: Cad chuige go bhfuil tú ag iarraidh faobhar a chur ar do scian?
Púca: Chun téad a ghearradh, a cheanglóidh do chosa agus do lámha!

C

TAIBHSE SA NGAIRDÍN – CUID 2 (Leagan Connachtach)

- Máthair: Céard atá tusa ag iarraidh anseo?
Taibhse: Tá mé ag iarraidh snátha agus snáthaide.
Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil snáth agus snáthaid uait?
Taibhse: Le haghaidh mo mhála a fhuáil.
Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil tú ag iarraidh do mhála a fhuáil?
Taibhse: Le haghaidh gaineamh a iompar.
Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil tú ag iarraidh gaineamh a iompar?
Taibhse: Le haghaidh faobhar a chur ar mo scian.
Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil tú ag iarraidh faobhar a chur ar do scian?
Taibhse: Le haghaidh téad a ghearradh, a cheanglós do chosa agus do lámha!

Pléigh an sceitse leis na daltaí.

Iarr ar dhalta teacht os comhair an ranga agus geáitsí a d'oirfeadh do Chuid 2 den sceitse a dhéanamh a fhad is atá an sceitse á sheinm agat arís. Déan amhlaidh le daltaí eile.

Roinn an rang ina dhá ghrúpa chun an sceitse a aithris in éineacht leis an dlúthdhiosca.

Léigh agus pléigh cuid a haon de leathanach 6 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar na daltaí na bearnaí sa téacs a líonadh. Seinn an sceitse arís.

Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 6. Iarr ar na daltaí an cód a bhriseadh agus na focail a scríobh. Iarr orthu ansin a rogha trí cinn de na focail a chur in abairtí i gcuid a trí.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt

ÁISEANNA

- Braillín bhán don taibhse le dhá pholl ann do na súile
- Fótachóip as *Leabhar an Oide* (leathanach 45, 46 nó 47) do gach beirt
- An sceitse ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 7) (Dlúthdhiosca 1, Rian 8 agus 9)

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an sceitse ‘Taibhse sa Ghairdín’ (Ceacht 7).

Tabhair fótachóip do gach beirt. Iarr orthu páirt an duine a roghnú as Cuid 1 den sceitse agus é a chleachtadh le chéile. Lig dóibh éisteacht leis an dlúthdhiosca más gá.

Roghnaigh beirteanna chun Cuid 1 den sceitse a aithris os comhair an ranga.

Malartaigh na beirteanna. Iarr orthu páirt an duine a roghnú as Cuid 2 den sceitse agus é a chleachtadh le chéile. Lig dóibh éisteacht leis an dlúthdhiosca más gá.

Roghnaigh beirteanna chun Cuid 2 den sceitse a aithris os comhair an ranga. Tabhair an bhraillín don ‘taibhse’.

Nuair atá an sceitse foghlamtha acu mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun cluiche clóis ‘Taibhse sa Ghairdín’ a imirt bunaithe air.

Tabhair an rang go dtí páirc / clós / halla na scoile. Roinn an spás imeartha ina dhá chuid – an ‘gairdín’ agus an ‘teach’ – agus teorainn chinnte eatarthu. Roinn an rang ina ghrúpaí de sheisear nó cuir an cluiche in oiriúint do líon na ndaltaí atá sa rang. Mínigh rialacha an chluiche do na daltaí. Iarr ar ghrúpa amháin daltaí teacht os comhair an ranga chun gur féidir leat an cluiche ‘Taibhse sa Ghairdín’ a léiriú don rang.

RIALACHA

1. Roghnaigh dalta amháin (Dalta A) le bheith ina thaibhse. Seasfaidh sé sa ‘ghairdín’. Roghnaigh dalta eile (Dalta B) le bheith ina mháthair. Seasfaidh sé sa ‘teach’. Beidh na daltaí eile sa ghrúpa ina bpáistí.
2. Tarlóidh comhrá mar a bhí i gCuid 1 den sceitse idir an ‘mháthair’ agus ‘páiste’ amháin ar dtús. Tarlóidh an comhrá céanna idir an mháthair agus na páistí eile ina nduine is ina nduine. Ansin tabharfaidh an mháthair na páistí ar fad amach chuig an ngairdín chun a chruthú dóibh nach bhfuil aon taibhse ann. Casfar an taibhse orthu. Rachaidh na páistí i bhfolach taobh thiar den mháthair.
3. Tarlóidh comhrá mar a bhí i gCuid 2 den sceitse idir an ‘mháthair’ agus an ‘taibhse’.
4. Nuair a déarfadh an taibhse an abairt dheireanach rithfidh an mháthair agus na páistí go léir agus déanfadh an ‘taibhse’ iarracht breith orthu. Má bheireann an taibhse ar pháiste sa ‘ghairdín’ ligfidh sé air go bhfuil sé ag gearradh téide agus ag ceangal a chosa is a lámha. Ansin beidh an páiste sin ina thaibhse don chéad chluiche eile. Roghnaigh dalta eile le bheith ina ‘mháthair’.

Tabhair seans do gach grúpa an cluiche a imirt i gcaitheamh na seachtaine.

FORLEATHNÚ

- Roghnaigh daltaí as an rang chun an cluiche thuas a mhúineadh do dhaltaí as rang eile.
- Roinn an rang ina ghrúpaí de chúigear / de sheisear. Iarr orthu suí i gciortcal. Iarr ar dhaltá amháin (Dalta A) an cluiche a thosú leis an gceist **‘Céard [Cad / Cad é] atá tusa ag iarraidh [atá á lorg agatsa] anseo?’** Freagraíodh an dalta ar a lámh chlé é (Dalta B), e.g. **‘Táim [Tá mé] ag iarraidh [ag lorg] cnó.’** Ansin cuireadh Dalta B an cheist chéanna ar an imreoir ar a lámh chlé (Dalta C). Freagraíodh Dalta C é, e.g. **‘Táim [Tá mé] ag iarraidh [ag lorg] cnó agus úill.’** Leanadh an cluiche ar aghaidh agus cuireadh gach dalta ainmfhocail breise leis an liosta.

Taibhse sa Gharraí – Cuid 1

Máthair: Gabh amach go dtí an líne agus tabhair isteach an t-éadach, a Chormaic.

Cormac: Maith go leor.

(Cormac ag rith ar ais isteach sa teach)

Cormac: Bú! Hú! Hú! Níl mise ag gabháil amach ansin arís.

Máthair: Cad é atá ort?

Cormac: Tá taibhse sa gharraí.

Máthair: Níl taibhse ar bith ann! Níl ansin ach an ghaoth ag feadaíl.

Cormac: Tá mise ag insint duit go bhfuil taibhse ann! Gabh amach tú féin go bhfeicfidh tú.

Taibhse sa Gharraí – Cuid 2

Máthair: Cad é atá tusa a iarraidh anseo?

Taibhse: Tá mé ag iarraidh snátha agus snáthaide.

Máthair: Cad chuige a bhfuil snáth agus snáthaid uait?

Taibhse: Le mo mhála a fhuáil.

Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh do mhála a fhuáil?

Taibhse: Le gaineamh a iompar.

Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh gaineamh a iompar?

Taibhse: Le faobhar a chur ar mo scian.

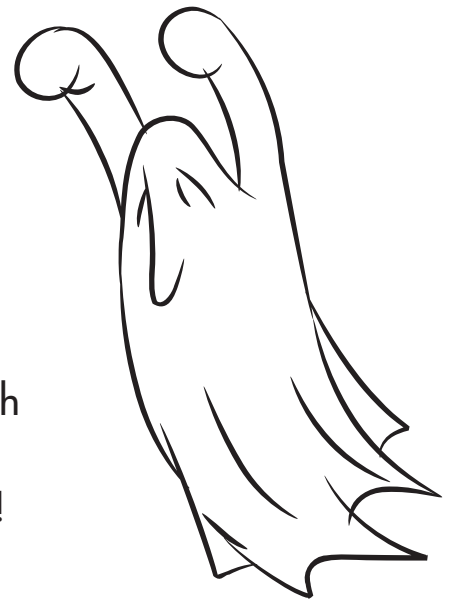
Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh faobhar a chur ar do scian?

Taibhse: Fá choinne rópa a ghearradh, a cheanglós do lámha agus do chosa-sa.

Púca sa Ghairdín – Cuid 1

- Máthair: Téigh amach agus tabhair isteach na héadaí ón líne, a Chormaic.
- Cormac: Tá go maith.
(Cormac ag rith ar ais isteach sa teach)
- Cormac: Bú! Hú! Hú! Nílím ag dul amach ansin arís.
- Máthair: Cad atá ort?
- Cormac: Tá púca sa ghairdín!
- Máthair: Níl aon phúca ann! Níl ansin ach an ghaoth ag feadaíl.
- Cormac: Nach bhfuilim á rá leat go bhfuil púca ann! Téigh amach tú féin go gcífidh tú.

Púca sa Ghairdín – Cuid 2

- Máthair: Cad atá á lorg agatsa?
- Púca: Táim ag lorg snáthaide agus snáithín.
- Máthair: Cad chuige a bhfuil snáthaid agus snáithín uait?
- Púca: Chun mo mhála a fhuáil.
- Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh do mhála a fhuáil?
- Púca: Chun gaineamh a iompar.
- Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh gaineamh a iompar?
- Púca: Chun faobhar a chur ar mo scian.
- Máthair: Cad chuige a bhfuil tú ag iarraidh faobhar a chur ar do scian?
- Púca: Chun téad a ghearradh, a cheanglóidh do chosa agus do lámha!

Taibhse sa nGairdín – Cuid 1

Máthair: Gabh amach chuig an líne agus tabhair isteach na héadaí, a Chormaic.

Cormac: Maith go leor.

(Cormac ag rith ar ais isteach sa teach)

Cormac: Bú! Hú! Hú! Níl mé ag gabháil amach ansin arís.

Máthair: Céard atá ort?

Cormac: Tá taibhse sa ngairdín!

Máthair: Níl taibhse ar bith ann! Níl ansin ach an ghaoth ag feadaíl.

Cormac: Tá mé ag rá leat go bhfuil taibhse ann! Gabh amach tú féin go bhfeicfidh tú.

Taibhse sa nGairdín – Cuid 2

Máthair: Céard atá tusa ag iarraidh anseo?

Taibhse: Tá mé ag iarraidh snáth agus snáthaid.

Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil snáth agus snáthaid uait?

Taibhse: Le haghaidh mo mhála a fhuáil.

Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil tú ag iarraidh do mhála a fhuáil?

Taibhse: Le haghaidh gaineamh a iompar.

Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil tú ag iarraidh gaineamh a iompar?

Taibhse: Le haghaidh faobhar a chur ar mo scian.

Máthair: Céard le haghaidh a bhfuil tú ag iarraidh faobhar a chur ar do scian?

Taibhse: Le haghaidh téad a ghearradh, a cheanglós do chosa agus do lámha!

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- taitneamh a bhaint as leathanach a dhearadh agus a mhaisiú
- daingniú a dhéanamh ar ord aibítire na Gaeilge

ÁISEANNA

- Bileog de pháipéar bán do gach dalta
- Leathanach 7 in *Cur is Cúiteamh*
- Pinn luaidhe dhaite nó péint agus scuaba

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun pictiúir Nollag a tharraingt agus a dhathú. Scríobh litreacha aibítir na Gaeilge ar an gclár. Fiafraigh de na daltaí an bhfuil focail ar bith a bhaineann leis an Nollaig ar eolas acu a thosaíonn leis na litreacha sin. Scríobh na focail a luann siad ar an gclár taobh lena dtúslitir. Scríobh na focail thíos chomh maith mura luann na daltaí iad. Ansin iarr ar gach dalta litir agus focal an duine a roghnú go dtí go mbeidh gach litir roghnaithe. Tosaigh arís má tá daltaí gan litir.

- A Aingeal / Asal / Aoirí
- B Bó / Bronntanais
- C Coinneal / Caora / Cuileann / Crann Nollag / Cairdeas
- D Daidí na Nollag / Dinnéar na Nollag
- E Eidhneán
- F Féiríní / Fáilte
- G Gloine dhaite / Glóir do Dhia sna harda / Grá
- H Hata Nollag
- I Íosa
- L Liamhás / Liathróidí don chrann Nollag
- M Muire
- N Naomh Iósaf
- O Ornáidí Nollag
- P Post na Nollag
- R Réalta / Ríthe
- S Stoca Nollag / Sneachta
- T Turcaí
- U Uan

Tabhair bileog do gach dalta. Iarr ar gach dalta an litir agus an focal a roghnaigh sé a scríobh i litreacha móra ealaíonta mar theideal ar an leathanach. Iarr orthu an teideal a mhaisiú agus pictiúr a léireoidh é a tharraingt agus a dhathú. Nuair atá siad críochnaithe bailigh na bileoga.

Iarr ar na daltaí iad a chrochadh ar an mballa in ord aibítire.

Má tá an dara sraith pictiúr ann iarr ar na daltaí clúdach a dhearadh di agus leabhar a dhéanamh aisti. D'fhéadfaí é a bhronnadh ar rang na Naíonán nó é a chur leis an tionscnamh 'An Nollaig i dTíortha Eile'.

Iarr ar na daltaí na pictiúir ar fad ar leathanach 7 in *Cur is Cúiteamh* a ainmniú. Ansin iarr orthu túslitir gach focail a scríobh sa bhosca in aice leis an bpictiúr agus na poncanna a cheangal in ord aibítire.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- liostaí a scríobh

ÁISEANNA

- Póstaer 3 – Nollaig Mhichíl
- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 3)
- Leathanach 8 in *Cur is Cúiteamh*

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Pléigh na daoine, e.g. gaolta, a thagann ar cuairt chuig na daltaí Lá Nollag agus an tábhacht a bhaineann leis an gcuid sin de cheiliúradh na Nollag.

Pléigh an póstaer. Mínigh do na daltaí gur Micheál atá ar an mbuachaill sa phictiúr agus go bhfuil siad chun éisteacht le scéal mar gheall ar Lá Nollag i dteach Mhichíl.

Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh an scéal.

Pléigh na rudaí is dóigh leis na daltaí a chuir Micheál ina mhála nuair a bhí sé ag dul chun fanacht le Mamó agus Daideo. Iarr ar na daltaí liosta de na rudaí is dóigh leo a chuir Micheál ina mhála a scríobh sa spás i gcuid a haon de leathanach 8 in *Cur is Cúiteamh*. Ansin iarr orthu liosta de na rudaí a thabharfadh siad féin agus nach dtabharfadh siad féin ar shaoire Nollag a scríobh i gcuid a dó den leathanach.

Nuair atá na liostaí críochnaithe ag na daltaí iarr orthu siúl thart agus comparáid a dhéanamh idir iad agus na liostaí a scríobh daltaí eile an ranga. Ar scríobh aon bheirt an liosta céanna?

FORLEATHNÚ

- Inis / léigh an scéal ‘Nollaig Mhichíl’ arís nó seinn an dlúthdhiosca. Ansin iarr ar dhaltaí aonair é a insint mar a d’inseodh Micheál, Mamó, Daideo, nó Mamaí é. Lig do na daltaí féin an carachtar a roghnú. Spreag iad chun eolas breise a thabhairt thar mar a bhí sa scéal, e.g. Cé na bronntanais a fuair an duine? Cé a bhí ag tiomáint? Conas a mhothaigh Mamaí nuair a bhí siad imithe? etc.
- Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Iarr orthu an comhrá a tharla ar an nguthán idir Micheál agus a mháthair a chumadh. Tabhair fón bréige do bheirteanna agus iarr orthu an comhrá a chum siad a chur i láthair an ranga.
- Iarr ar na daltaí An Daingean a aimsiú ar an léarscáil. An bhfuil aon eolas eile acu faoin mbaile féin nó faoin gceantar thart air?

U

NOLLAIG MhICHÍL (Leagan Ultach)

Bhí na bronntanais roinnte agus dinnéar na Nollag ite. Bhí sé thar am ag Móraí agus ag Graindea a bheith ag déanamh ar an bhaile.

‘An bhfuil tú réidh, a stór?’ arsa Graindea le Móraí. ‘B’fhearr dúinn a bheith ag baint giota de. Tá sioc crua geallta anocht.’

‘Ní bheidh mé dhá bhomaite,’ arsa Móraí agus thosaigh sí ag cruinniú a cuid balcaisí.

Bhí díomá ar Mhicheál go raibh Móraí agus Graindea ag imeacht.

‘Ach nach dtiocfadh libh fanacht tamall beag eile?’ ar seisean leo.

‘Ní thiocfadh, a stór,’ arsa Graindea. ‘Tá sioc crua geallta. Má fhanann muid a dhath níos faide beidh na bealaí dainséarach.’

Bhí díomá mhór ar Mhicheál.

‘Bhuel, an dtiocfadh liomsa a ghabháil chun an bhaile le Móraí agus Graindea, mar sin?’ ar seisean lena mháthair. ‘Ní raibh mé sa teach acu ó bhí an samhradh ann.’

‘Ó, ... níl a fhios agam ...,’ arsa Mamaí.

‘Muise, lig dó a theacht linn, a Ghobnait,’ arsa Móraí. ‘Bíonn an teach seo againne i bhfad róchiúin aimsir na Nollag.’

‘Sin í an fhirinne,’ arsa Graindea.

‘Ceart go leor, mar sin,’ arsa Mamaí le Micheál. ‘Thig leat a ghabháil síos leo ar feadh cúpla lá.’

D’éirigh croí Mhichíl.

‘Ní bheidh mé dhá bhomaite,’ ar seisean. ‘Níl le déanamh agam ach cúpla rud a chaitheamh i mo mhála.’

Bhí sé leath bealaigh suas an staighre cheana féin.

Níorbh fhada go raibh Micheál suite i suíochán cúil an chairr agus an triúr ar a mbealach go dtí an Daingean. Bhí Micheál marbh tuirseach ó bheith ina shuí chomh luath ar maidin. Thit sé ina chodladh agus níor mhúscaíl sé go raibh ceann scríbe bainte amach acu.

Bhí sé dorchá agus iad ag teacht amach as an charr ach bhí an spéir breac le réaltaí.

Chuir na réaltaí uilig iontas mór ar Mhicheál.

‘Cad chuige nach dtig liom na réaltaí a fheiceáil chomh maith seo sa bhaile?’ a d’fhiafraigh sé.

‘Bíonn barraíocht solais sna bailte móra,’ arsa Móraí.

‘Bíonn, i bhfad barraíocht,’ arsa Graindea. ‘Is beag áit sa tír anois a bhfuil feiceáil mar seo ar na réaltaí.’

Nuair a bhí an suipéar ite acu scairt Micheál ar a mháthair le rá léi go raibh siad slán sábháilte sa Daingean. Ansin thosaigh sé féin agus Graindea ag imirt chártaí. Bhí Móraí ag cniotáil cois na tine agus cluas aici le Raidió na Gaeltachta. Nuair a bhí sé a naoi a chlog d’éirigh Móraí.

‘Tá sé in am luí,’ ar sise leis an bheirt.

‘Ach níl sé ach a naoi a chlog go fóill, a Mhóraí,’ arsa Micheál. ‘Ní théimse a luí chomh luath seo sa bhaile.’

‘Ach nach bhfuil a fhios agat cén lá atá ann amárach?’ arsa Móraí.
‘An lá i ndiaidh Lá Nollag?’ arsa Micheál.
Thosaigh Graindea a gháire.
‘Lá Fhéile Stiofáin,’ ar seisean. ‘Ach tá ainm eile air sa taobh seo tíre – Lá an Dreoilín.’
‘Go díreach,’ arsa Móraí. ‘Lá an Dreoilín.’
‘Ach cad é a bheas ag gabháil?’ a d’fhiafraigh Micheál.
‘Tchífidh tú amárach,’ arsa Graindea. ‘Oíche mhaith, a stór. Agus codladh sámh.’

M

NOLLAIG MHICHÍL (Leagan Muimhneach)

Bhí na bronntanais roinnte amach agus dinnéar na Nollag ite. Bhí sé thar am ag Neain agus ag Daideo a bheith ag bualadh bóthair.
‘An bhfuil tú ullamh, a chroí?’ arsa Daideo le Neain. ‘B’fhearr dúinn a bheith ag bualadh bóthair. Tá sioc crua geallta anocht.’
‘Ní bhead dhá shoicind,’ arsa Neain agus thosaigh sí ag bailiú a cuid balcaisí.

Bhí díomá ar Mhicheál go raibh Neain agus Daideo ag imeacht.
‘Ach nach bhféadfaidh sibh fanacht tamaillín eile?’ arsa é sin leo.
‘Ní fhéadfaimid, a mhaoineach,’ arsa Daideo. ‘Tá sioc crua geallta. Má fhanaimid aon tamall eile beidh na bóithre dainséarach.’

Bhí an-díomá ar Mhicheál.
‘Bhuel, an bhféadfainnse dul abhaile in éineacht le Neain agus Daideo, mar sin?’ arsa é sin lena mháthair. ‘Ní rabhas sa tigh acu ón samhradh.’
‘Ó, ... ní fheadar ...,’ arsa Mam.
‘Mhuise, lig dó teacht in éineacht linn, a Ghobnait,’ arsa Neain. ‘Bíonn an tigh seo againne i bhfad róchiúin aimsir na Nollag.’
‘Nach fíor duit,’ arsa Daideo.
‘Tá go maith, mar sin,’ arsa Mam le Micheál. ‘Féadfaidh tú dul síos in éineacht leo ar feadh cúpla lá.’
Bhí ardáthas ar Mhicheál.
‘Ní bhead dhá shoicind,’ arsa é sin. ‘Níl le déanamh agam ach cúpla rud a chaitheamh i mo mhála.’
Bhí sé leath slí suas an staighre cheana féin.

Níorbh fhada go raibh Micheál suite i suíochán deiridh an mhótair agus an triúr ar a slí go dtí an nDaingean. Bhí Micheál tugtha traochta mar bhí sé ina shuí ó mhoch maidine. Thit a chodladh air agus níor dhúisigh sé nó go raibh ceann scríbe bainte amach acu.

Bhí sé dorchá agus iad ag teacht amach as an mótar ach bhí an spéir breac le réiltíní. Chuir na réiltíní ar fad an-iontas ar Mhicheál.
‘Cad ina thaobh nach bhfuil na réiltíní le feiscint chomh soiléir seo ag baile?’ a d’fhiafraigh sé.
‘Bíonn an iomarca soilse sna bailte móra,’ arsa Neain.
‘Bíonn. An iomarca ar fad,’ arsa Daideo. ‘Is beag áit sa tír anois go bhfuil na réiltíní le feiscint chomh soiléir céanna ann.’

Nuair a bhí an suipéar ite acu ghlaigh Micheál ar a mháthair chun a rá léi go rabhadar slán sábháilte sa Daingean. Ansan thosaigh sé féin agus Daideo ag imirt cártaí. Bhí Neain ag cniotáil cois tine agus cluas aici le Raidió na Gaeltachta. Nuair a bhí sé a naoi a chlog d'éirigh Neain.

‘Tá sé in am soip,’ arsa í sin leis an mbeirt.

‘Ach níl sé ach a naoi a chlog fós, a Neain,’ arsa Micheál. ‘Téimse a chodladh níos déanaí ná so ag baile.’

‘Ach nach bhfuil a fhios agat cén lá atá amárach agat?’ arsa Neain.

‘An lá tar éis Lá Nollag?’ arsa Micheál.

Thosaigh Daideo ag gáire.

‘Lá Fhéile Stiofáin,’ arsa é sin. ‘Ach tá ainm eile air sa taobh so tíre – Lá an Dreoilín.’

‘Díreach é,’ arsa Neain. ‘Lá an Dreoilín.’

‘Ach cad a bheidh ag titim amach?’ a d’fhiafraigh Micheál.

‘Cífidh tú amárach,’ arsa Daideo. ‘Oíche mhaith, a mhaoineach. Agus codladh sámh.’

NOLLAIG MHICHÍL (Leagan Connachtach)

Bhí na bronntanais roinnte amach agus dinnéar na Nollag ite. Bhí sé thar am ag Mamó agus ag Daideo a bheith ag bualadh bóthair.

‘An bhfuil tú réidh, a stór?’ arsa Daideo le Mamó. ‘B’fhearr dúinn a bheith ag bualadh bóthair. Tá sioc crua geallta anocht.’

‘Ní bheidh mé dhá mheandar,’ arsa Mamó agus thosaigh sí ag bailiú a cuid balcaisí.

Bhí Micheál diomúch go raibh Mamó agus Daideo ag imeacht.

‘Ach nach bhféadfaidh sibh fanacht tamaillín eile?’ ar seisean leo.

‘Ní fhéadfaidh, a stór,’ arsa Daideo. ‘Tá sioc crua geallta. Má fhanann muid tada níos faide beidh na bóithre dainséarach.’

Bhí Micheál an-diomúch.

‘Bhuel, an bhféadfainnse a ghabháil abhaile le Mamó agus Daideo, mar sin?’ ar seisean lena mháthair. ‘Ní raibh mé sa teach acu ó bhí an samhradh ann.’

‘Ó ... níl a fhios agam ...,’ arsa Mamaí.

‘Muise, lig dó a theacht in éineacht linn, a Ghobnait,’ arsa Mamó. ‘Bíonn an teach seo againne i bhfad róchiúin aimsir na Nollag.’

‘Sin í an fhírinne,’ arsa Daideo.

‘Ceart go leor, mar sin,’ arsa Mamaí le Micheál. ‘Féadfaidh tú a ghabháil síos leo ar feadh cúpla lá.’

Bhí dhá chroí ag Micheál.

‘Ní bheidh mé dhá mheandar,’ ar seisean. ‘Níl le déanamh agam ach cúpla rud a chaitheamh i mo mhála.’

Bhí sé leath bealaigh suas an staighre cheana féin.

Níorbh fhada go raibh Micheál suite i suíochán cúil an chairr agus an triúr ar a mbealach go dtí an Daingean. Bhí Micheál maraithe tuirseach ó bheith ina shuí chomh moch ar maidin. Thit sé ina chodladh agus níor dhúisigh sé go raibh ceann scríbe bainte amach acu.

Bhí sé dorchá agus iad ag teacht amach as an gcarr ach bhí an spéir breac le réaltaí. Chuir na réaltaí ar fad an-iontas ar Mhicheál.

‘Cén fáth nach féidir liom na réaltaí a fheiceáil chomh maith seo ag baile?’ a d’fhiafraigh sé.

‘Bíonn an iomarca soilse sna bailte móra,’ arsa Mamó.

‘Bíonn. I bhfad an iomarca,’ arsa Daideo. ‘Is beag áit sa tír anois a bhfuil feiceáil mar seo ar na réaltaí as.’

Nuair a bhí an suipéar ite acu ghlaoigh Micheál ar a mháthair le rá léi go raibh siad slán sábháilte sa Daingean. Ansin thosaigh sé féin agus Daideo ag imirt chártaí. Bhí Mamó ag cniotáil le hais na tine agus cluas aici le Raidió na Gaeltachta. Nuair a bhí sé a naoi a chlog d’éirigh Mamó.

‘Tá sé in am codlata,’ ar sise leis an mbeirt.

‘Ach níl sé ach a naoi a chlog fós, a Mhamó,’ arsa Micheál. ‘Ní théimse a chodladh chomh luath seo ag baile.’

‘Ach nach bhfuil a fhios agat cén lá atá ann amárach?’ arsa Mamó.

‘An lá tar éis Lá Nollag?’ arsa Micheál.

Thosaigh Daideo ag gáire.

‘Lá Fhéile Stiofáin,’ ar seisean. ‘Ach tá ainm eile air sa taobh seo tíre – Lá an Dreoilín.’

‘Go díreach,’ arsa Mamó. ‘Lá an Dreoilín.’

‘Ach céard a bheas ag tarlú?’ a d’fhiafraigh Micheál.

‘Feicfidh tú amárach,’ arsa Daideo. ‘Oíche mhaith, a stór. Agus codladh sámh.’

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht
- tuairisciú ó bhéal agus i scríbhinn
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- scéilín a scríobh

EISEAMLÁIRÍ

1. Cad [Céard / Cad é] a cheapann tusa [a shíleann tusa / is dóigh leatsa] a shamhlaigh

[a cheap] Micheál ina bhrionglóid [sa taibhreamh / agus é ina chodladh]?

Shamhlaigh [Cheap] sé go raibh _____.

Shamhlaigh sé gur tháinig _____.

Shamhlaigh sé go bhfaca sé _____.

Shamhlaigh sé go ndeachaigh [gur chuaigh] sé _____.

(etc, de réir na bpictiúr a tharraing na daltaí in Cur is Cúiteamh)

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 2) (Dlúthdhiosca 1, Rian 3)
- Leathanach 9 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(Nóta: Díríonn na ceachtanna seo ar na nósanna a bhaineann leis an Dreoilín i gceantar an Daingin. Tá go leor nósanna éagsúla le fáil i gcodanna eile den tír. Má dhéantar Lá an Dreoilín a cheiliúradh i gceantar na scoile pléigh na nósanna áitiúla leis na daltaí agus déan comparáid idir iad sin agus na nósanna i gceantar an Daingin.)

Téigh siar ar an scéal 'Nollaig Mhichíl' (Ceacht 2).

Mínigh do na daltaí go raibh Micheál sa leaba ag deireadh an scéil agus é ag iarraidh a shamhlú cad a bheadh ag titim amach lá arna mhárach. Nuair a thit a chodladh air bhí brionglóid aisteach aige. Iarr ar na daltaí an bhrionglóid seo a shamhlú dóibh féin agus pictiúr a tharraingt di i gcuid a haon de leathanach 9 in Cur is Cúiteamh.

Nuair atá na pictiúir tarraingthe ag na daltaí roghnaigh cúpla ceann úsáideach a bhféadfaí an eiseamláir a bhunú orthu. Múin an eiseamláir. Roinn na daltaí ina mbeirteanna agus iarr orthu a chéile a cheistiú agus a fhreagairt faoi na pictiúir mar atá san eiseamláir.

Iarr ar na daltaí scéilín faoina bpictiúr a scríobh i gcuid a dó de leathanach 9. Lig dóibh ansin a scéilín féin a chur i gcomparáid le scéilín a bpáirtí.

FORLEATHNÚ

□ Léigh agus pléigh an dán seo thíos.

Dreoilín a fuaireamar
Thíos ar an inse
Faoi bhráid carraige
Is carbhat síoda air.
Thugamar chugaibh é,
Lán bhur dtíse.
Go mba seacht bhfearr
Um an dtaca seo arís sibh!

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt

EISEAMLÁIRÍ

1. Sa chéad [Sa gcéad] phictiúr tá fear ag sníomh sciorta, bibe nó hata don Dreoilín. Sa dara [Sa tarna] pictiúr tá sciorta agus bibe á chaitheamh ag buachaill óg [tá buachaill óg ag caitheamh sciorta agus bibe]. Sa tríú pictiúr tá na fir ag críochnú hata. Sa cheathrú [Sa gceathrú] pictiúr tá an Dreoilín ag gabháil timpeall [thart]. Tá an capall bán á iompar ag duine acu. [Tá duine acu ag iompar an chapail bháin.]
(tuiscint a léiriú)
2. **An bhfuil tú ag sníomh sciorta, bibe nó hata? / An bhfuil hata á chríochnú agat?**
[An bhfuil tú ag críochnú hata?] / **An bhfuil an capall bán á iompar agat?** [An bhfuil tú ag iompar an chapail bháin?] etc.
Táim [Tá mé] / **Nílim** [Níl mé]. / **Tá** / **Níl**.

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 2) (Dlúthdhiosca 1, Rian 3)
- Pictiúrchártaí 1, 2, 3 agus 4

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal ‘Nollaig Mhichíl’ (Ceacht 2). Mínigh do na daltaí gur éirigh Daideo agus Micheál go moch Lá an Dreoilín. Tar éis an bhriceasta thug siad a n-aghaidh ar an sráidbhaile agus chuaigh siad isteach i dteach tábhairne i lár an bhaile. Istigh sa teach tábhairne bhí fir ag ullmhú na gcultacha don Dreoilín.

Taispeáin an chéad phictiúrchárta. Abair ‘Sa chéad [Sa gcéad] phictiúr tá fear ag sníomh sciorta, bibe nó hata don Dreoilín.’ Pléigh an pictiúr leis na daltaí.

Taispeáin an dara pictiúrchárta. Abair ‘Sa dara [Sa tarna] pictiúr tá sciorta agus bibe á chaitheamh ag buachaill óg [tá buachaill óg ag caitheamh sciorta agus bibe].’ Pléigh an pictiúr leis na daltaí.

Taispeáin an tríú pictiúrchárta. Abair ‘Sa tríú pictiúr tá na fir ag críochnú hata.’ Pléigh an pictiúr leis na daltaí.

Taispeáin an ceathrú pictiúrchárta. Abair ‘Sa cheathrú [Sa gceathrú] pictiúr tá an Dreoilín ag gabháil timpeall [thart]. Tá an capall bán á iompar ag duine acu. [Tá duine acu ag iompar an chapail bháin.]’ Pléigh an pictiúr leis na daltaí.

Múin an dara heiseamláir. Iarr ar dhalta amháin pictiúrchárta a roghnú i ngan fhios don rang. Iarr air mím a dhéanamh ar an ngníomh atá á léiriú sa phictiúr. Cuireadh na daltaí eile ceisteanna air chun a fháil amach cé acu gníomh atá i gceist. Déan amhlaidh le daltaí eile.

FORLEATHNÚ

- Fiafraigh de na daltaí an dtéann daoine ‘sa Dreoilín’ nó ‘thart leis an Dreoilín’ ina gceantar féin nó an dtarlaíodh sé san am atá thart. Pléigh na nósanna a bhaineann le Lá Fhéile Stiofáin in áiteanna éagsúla in Éirinn.
- Pléigh féilte eile a bhíonn ann ag an tráth seo den bhliain, e.g. Oíche Chinn Bhliana [Oíche na Seanbhliana / Oíche na Bliana Úire], Lá Coille agus Lá cinn an dá lá dhéag [Achar an Dá Lá Dhéag / Lá Nollag Beag / Nollaig na mBan]. Iarr ar na daltaí eolas a bhailiú sa bhaile maidir leis na nósanna a bhaineann leis na féilte seo agus an t-eolas a roinnt leis an rang.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuairisciú
- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt
- teachtaireacht agus seoladh a scríobh ar chárta poist

EISEAMLÁIRÍ

1. **Sa chéad** [Sa gcéad] **pictiúr bhí fear ag sníomh sciorta, bibe, nó hata don Dreoilín, etc.**

Sa dara [Sa tarna] **pictiúr bhí sciorta agus bibe á chaitheamh ag buachaill óg** [bhí buachaill óg ag caitheamh sciorta agus bibe], etc.

Sa tríú pictiúr bhí na fir ag críochnú hata, etc.

Sa cheathrú [Sa gceathrú] **pictiúr bhí an dreoilín ag gabháil timpeall** [thart]. **Bhí an capall bán á iompar ag duine acu.** [Bhí duine acu ag iompar an chapaill bháin.], etc.

Ní cuimhin liom (in aon chor [ar chor ar bith]) [Níl aon tuairim faoin spéir agam / Níl tuairim na ngrást agam] **cad** [céard / cad é] **a bhí sa chéad** [sa gcéad] **pictiúr / sa dara** [sa tarna] **pictiúr / sa tríú pictiúr / sa cheathrú** [sa gceathrú] **pictiúr.**

ÁISEANNA

- Pictiúrchártaí 1, 2, 3 agus 4 (as Ceacht 4)
- Leathanach 10 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Iarr ar na daltaí na pictiúrchártaí a chrochadh suas in ord. Múin an eiseamláir le cabhair na bpictiúrchártaí. Mínigh do na daltaí ansin go bhfuil siad chun cluiche cuimhne a imirt bunaithe ar na pictiúrchártaí. Bain anuas na pictiúrchártaí agus cuir bunoscionn iad. Ansin iarr ar dhaltá aonair cur síos a dhéanamh ar a raibh ag tarlú sna pictiúir san ord ina raibh siad crochta suas mar atá san eiseamláir.

D'fhéadfaí cluiche 'Feicim le mo shúilín ghrinn' a imirt leis na pictiúrchártaí bunaithe ar a bhfuil múinte sa scéim foghraíochta go dtí seo.

Pléigh cuid a haon de leathanach 10 in Cur is Cúiteamh. Mínigh do na daltaí go bhfuil Micheál ag scríobh cárta poist chuig a chara Seán Ó Cuinn. Déanfaidh sé cur síos ann ar ar tharla Lá an Dreoilín. Iarr orthu seoladh a chumadh do Sheán agus teachtaireacht Mhichíl a chríochnú. Iarr ar dhaltá aonair a dteachtaireacht a léamh don rang. Iarr orthu a rogha pictiúr a tharraingt i gcuid a dó den leathanach.

FORLEATHNÚ

- Abair leis na daltaí gur ghlaigh a chara Seán Ó Cuinn ar Mhicheál tar éis dó an cárta poist a fháil uaidh. Chuir sé go leor ceisteanna ar Mhicheál faoi Lá an Dreoilín. Roinn an rang ina bheirteanna. Iarr orthu na ceisteanna a chuirfeadh Seán, dar leo, a chumadh agus a scríobh. Lig do gach beirt ansin a gceisteanna a chur ar bheirt eile. Freagraíodh an bheirt eile iad mar a dhéanfadh Micheál, dar leo. Cinntigh go bhfaigheann gach dalta deis ceisteanna a chur agus a fhreagairt. Múin más gá:

Cén fáth [Cad ina thaobh / Cad chuige / Tuige] **nár inis Daideo ná Mamó duit faoin Dreoilín roimh ré?**

An raibh tú [An rabhais] **féin sa Dreoilín** [thart leis an Dreoilín / timpeall leis an Dreoilín]?

Ar aithin Daideo aon duine [duine ar bith] **sa Dreoilín** [thart leis an Dreoilín / timpeall leis an Dreoilín]?

Cá ndeachaigh [Cár chuaigh] **an Dreoilín ina dhiaidh sin?**

An Teilifís / Éadaí

CEACHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- tuar a dhéanamh
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- mothúcháin a aithint agus a phlé

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 4)
- Leathanach 11 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le scéal mar gheall ar Mhéabh atá ag glacadh páirte i gcomórtas amhránaíochta. Ar ghlac aon duine acu féin páirt i gcomórtas amhránaíochta riamh? Iarr orthu cur síos a dhéanamh air. Conas a mhothaigh siad roimh ré?

Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Stop nuair a thagann tú go dtí **‘Nuair a chonaic sí an slua os a comhair amach [os a coinne] bhí sí scanraithe [bhuail scanradh í]’** (tá *** sa téacs). Iarr ar na daltaí a thuairisc a tharlóidh. An mbeidh Méabh chomh neirbhíseach is nach ndéanfaidh sí aon mhaith nó an éireoidh go breá léi?

Inis / léigh an chuid eile den scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Pléigh an scéal i gcomhthéacs na dtuartha a rinne na daltaí.

Pléigh na mothúcháin éagsúla a léirítear sa scéal. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca arís más gá. Déan liosta de na mothúcháin ar an gclár. Iarr ar na daltaí samplaí a thabhairt de na huaireanta ar bhraith said mar sin agus a rá conas a chuaigh siad i ngleic leis na mothúcháin sin.

Téigh siar ar an scéal agus iarr ar na daltaí abairtí nó nathanna a aimsiú ann a léiríonn na mothúcháin éagsúla atá sa liosta ar an gclár. Scríobh na habairtí nó na nathanna sin ar an gclár in aice leis an mothúchán lena mbaineann siad, e.g:

Tá tú thuas [in airde] ansin le leathuair (an chloig).

mífhoighne

Is fada liom go mbeidh sé thart [curtha díom agam].

neirbhís

Pléigh na mothúcháin a léirítear sna pictiúir i gcuid a haon de leathanach 11 in *Cur is Cúiteamh*. Déan comparáid idir na mothúcháin a léirítear sna pictiúir agus an liosta ar an gclár.

Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 11 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar na daltaí abairtí oiriúnacha a roghnú as an scéal le scríobh sna spásanna.

FORLEATHNÚ

- An bhfuil aon eolas ag na daltaí mar gheall ar amhránaíocht ar an sean-nós? An bhfuil aithne acu ar amhránaí sean-nóis? Seinn amhrán sean-nóis don rang agus pléigh é. (**Nóta:** Bíonn roinnt mhaith amhránaíochta ar an sean-nós le cloisteáil ar Raidió na Gaeltachta. Is féidir éisteacht le Raidió na Gaeltachta ar an idirlíon.)
- Pléigh an fhéile Oireachtas na Gaeilge leis an rang. Cabhraigh leis na daltaí eolas a bhailiú faoi na comórtais éagsúla a bhíonn ar siúl le linn an Oireachtais. (Is féidir eolas maidir le hOireachtas na Gaeilge a fháil ón eagraíocht Conradh na Gaeilge.)

U

NÍ THIG LEAT ACH DO DHÍCHEALL A DHÉANAMH (Leagan Ultach)

Bhí Méabh cóirithe sa deireadh thiar thall. Bhí sí ag caitheamh briste dubh, T-léine bhán agus geansaí corcra. Ach bhí sí idir dhá chomhairle fán seaicéad a chuirfeadh sí uirthi.

Chuala sí Mamaí ag scairteadh uirthi.

‘Tá tú thuas ansin le leathuair, a Mhéabh,’ arsa Mamaí go mífhoighdeach. ‘Déan deifre nó beidh muid mall.’

Bheir Méabh ar a seaicéad corda agus ar a seaicéad deinime agus síos an staighre léi mar a bheadh an ghaoth Mhárta ann. Bhí Mamaí ag bun an staighre agus cuma iontach mhífhoighdeach uirthi.

‘Do bharúil cé acu is deise – an seaicéad deinime nó an seaicéad corda?’ a d’fhiafraigh Méabh di.

‘Mmm ... an ceann deinime,’ arsa Mamaí agus í ag foscladh an dorais.

Tharraing Méabh uirthi a seaicéad deinime agus lean sí Mamaí go dtí an carr.

Bhain sé tamall astu spás páirceála a fháil sa charrchlós.

‘An bhfuil tú neirbhíseach?’ arsa Mamaí le Méabh nuair a bhí an carr páirceáilte aici.

‘Níl,’ arsa Méabh. ‘Ach, mar sin féin, is fada liom go mbeidh sé thart.’

Bhí Méabh ag glacadh páirte i gcomórtas ceoil a bhí ar siúl san ionad siopadóireachta.

‘Níor cheart duit a bheith neirbhíseach,’ arsa Mamaí. ‘Ní thig leat ach do dhícheall a dhéanamh.’

Bhí an áit pacáilte. Bhí grúpaí ceoil ag bualadh. Bhí fir ghrinn ag siúl thart agus iad ag tabhairt milseán do dhaoine. Bhí an t-ionad féin maisithe le solais agus le balúin ildaite.

Bhí ardán sa chearnóg i lár an ionaid agus fógra ‘Comórtas Ceoil’ scríofa air. Nuair a chláraigh Méabh iarradh uirthi a ghabháil i gcúl an ardáin i gcuideachta na n-iomaitheoirí eile.

Thug Mamaí fá deara go raibh Méabh ag éirí neirbhíseach.

‘Ar mhaith leat go bhfanfaínn anseo leat?’ a d’fhiafraigh Mamaí di.

‘Ó, ná déan,’ arsa Méabh. ‘Bheinn náirithe. Níl tuismitheoir le duine ar bith eile.’

‘Maith go leor,’ arsa Mamaí. ‘Tiocfaidh mé ar ais níos moille. Go n-éirí an t-ádh leat.’

Bhí Méabh i gcúl an ardáin agus í ag éisteacht leis na ceoltóirí eile ag ceol. Bhí inní uirthi nach mbeadh sí féin chomh maith leo. Bhí inní uirthi go ndéanfadh sí dearmad ar na focla. Ach sa deireadh thiar thall tugadh amach a hainm agus suas léi ar an ardán. Nuair a chonaic sí an slua os a coinne bhí sí scanraithe.***

Ach chomh luath agus a thosaigh Méabh a cheol bhí sí ceart go leor arís. Chuir sí a croí agus a hanam isteach san amhrán bríomhar Gaeilge a bhí pioctha aici – *Sí do Mhamó í*. Nuair a bhí an t-amhrán ceolta aici chloisfeá an bualadh bos ó cheann ceann an ionaid.

Nuair a tháinig Méabh anuas den ardán bhí Mamaí ag fanacht léi.

‘Tá mé iontach bródúil asat,’ ar sise. ‘Agus nach í Móraí a bheadh bródúil dá gcloisfeadh sí thú!’

Ceoltóir sean-nóis a bhí i máthair mhór Mhéibhe. Nuair a bhí sí ina cailín óg bhain sí an chéad áit amach i gcomórtas ceoil ar an tsean-nós.

Is ansin a thug Méabh na ceamaraí fá deara.

‘Cad chuige a bhfuil na ceamaraí anseo?’ a d’fhiafraigh sí de Mhamaí.

‘Is iad TG4 atá ag déanamh urraíochta ar an chomórtas,’ arsa Mamaí. ‘Beidh an comórtas á chraoladh ar TG4 anocht.’

‘Beidh mé ar an teilifís!’ arsa Méabh agus luchtáir uirthi.

Díreach ansin chuala siad fógra ón ardán:

‘A dhaoine uaisle, tá muid réidh anois le toradh an chomórtais a fhógairt.’

D’oscail Máire Ní Chonghaile, láithreoir TG4, clúdach litreach.

‘Tá an tríú háit sa chomórtas ceoil bainte ag ... Pól Mac Liam! Tar aníos anseo ar an ardán, a Phóil,’ ar sise.

Ansin d’fhógair Máire an dara buaiteoir: ‘Agus tá an dara háit sa chomórtas ceoil bainte ag ... Ian Ó Caoimh! Tar aníos anseo ar an ardán, a Ian.’

Bhí díomá ar Mhéabh.

‘Níor bhain mé rud ar bith, a Mhamaí,’ arsa sise.

‘Cad é an dochar,’ arsa Mamaí. ‘Rinne tú do dhícheall.’

Ach ansin chuala Méabh:

‘Anois tá an chéad áit sa chomórtas ceoil bainte ag ... Méabh Ní Loingsigh! Tar aníos anseo ar an ardán, a Mhéabh.’

Nuair a tháinig sí anuas den ardán d’oscail Méabh an clúdach litreach.

‘Duais mhór atá ann!’ ar sise le Mamaí. ‘Luach céad euro de dhearbháin le caitheamh san ionad siopadóireachta!’

Ansin chuala sí glór taobh thiar di.

‘Duais mhór, ceart go leor!’ arsa Máire Ní Chonghaile. ‘Ach níl tú ag imeacht chomh fuirist sin! Caithfidh tú agallamh a dhéanamh ar dtús.’

Nuair a bhí an t-agallamh thart chuaigh Méabh agus Mamaí fá choinne lóin sa chaife dheas ar an dara hurlár.

‘Ní bhacfaidh mé leis na siopaí inniu. Tá mé róthuirseach,’ arsa Méabh nuair a bhí an lón ite acu. ‘An dtig linn a theacht ar ais amárach? B’fhéidir go dtiocfaidh duine de mo chairde liom.’

‘Maith go leor,’ arsa Mamaí. ‘Tiocfaidh muid ar ais amárach. Tá mé cinnte go bhfuil tú marbh tuirseach ina dhiaidh sin uilig.’

NÍ THAGANN Ó MHÓIR ACH A DÍCHEALL (Leagan Muimhneach)

Bhí Méabh feistithe ar deireadh thiar thall. Bhí treabhsar dubh, T-léine bhán agus geansaí corcra á chaitheamh aici. Ach bhí sí i gcás idir dhá chomhairle fós faoi cén seaicéad a chaithfeadh sí. Chuala sí Mam ag glaoch uirthi.

‘Tá tú in airde ansan le leathuair an chloig, a Mhéabh,’ arsa Mam go mífhoighneach. ‘Corraigh ort nó beimid déanach.’

Rug Méabh ar a seaicéad corda agus ar a seaicéad deinime agus síos staighre léi ar nós na gaoithe. Bhí Mam ag bun an staighre agus cuma an-mhífhoghneach uirthi.

‘Cé acu is deise is dóigh leat – an seaicéad deinime nó an seaicéad corda?’ a d’fhiafraigh Méabh di.

‘Mmm ... an ceann deinime,’ arsa Mam agus í ag oscailt an dorais.

Tharraing Méabh uirthi a seaicéad deinime agus lean sí Mam amach go dtí an mótar.

Thóg sé tamall uathu spás páirceála a fháil sa charrchlós.

‘An bhfuil tú neirbhíseach?’ arsa Mam le Méabh nuair a bhí an mótar páirceáilte aici.

‘Nílím,’ arsa Méabh. ‘Ach, mar sin féin, is fada liom go mbeidh sé curtha díom agam.’

Bhí Méabh ag glacadh páirte i gcomórtas amhránaíochta a bhí ar siúl san ionad siopadóireachta.

‘Níl aon ghá agat a bheith neirbhíseach,’ arsa Mam. ‘Ní thagann ó Mhóir ach a dícheall.’

Bhí an áit lán go doras. Bhí grúpaí ceoil ag seinnt. Bhí fir ghrinn ag siúl timpeall agus iad ag roinnt milseán ar dhaoine. Bhí an t-ionad féin cóirithe le soilse agus le balúin de gach aon tsaghas dath. Bhí stáitse sa chearnóg i lár an ionaid agus fógra ‘Comórtas Amhránaíochta’ scríte air. Tar éis do Mhéabh clárú dúradh léi dul taobh thiar den stáitse in éineacht leis na hiomaitheoirí eile.

Thug Mam faoi ndeara go raibh Méabh ag éirí neirbhíseach.

‘An dteastaíonn uait go bhfanfainn in éineacht leat?’ a d’fhiafraigh Mam di.

‘Ó, ná dein,’ arsa Méabh. ‘Bheinn náirithe go deo. Níl tuismitheoir in éineacht le héinne eile.’

‘Tá go maith,’ arsa Mam. ‘Tiocfaidh mé thar n-ais níos déanaí. Go n-éirí leat.’

Bhí Méabh taobh thiar den stáitse agus í ag éisteacht leis na hamhránaithe eile ag canadh. Bhí eagla uirthi nach mbeadh sí féin chomh maith leo. Bhí eagla uirthi go ndearmadfadh sí na focail. Ach ar deireadh thiar thall tugadh amach a hainm agus suas léi ar an stáitse. Nuair a chonaic sí an slua os a comhair amach bhuail scanradh í.***

Ach chomh luath agus a thosaigh Méabh ag canadh bhí sí ar a compord arís. Chuir sí a croí agus a hanam isteach san amhrán bríomhar Gaolainne a bhí roghnaithe aici – *Sí do Mhamó í*. Nuair a bhí an t-amhrán ráite aici chloisfeá an bualadh bos ó cheann ceann an ionaid.

Nuair a tháinig Méabh anuas den stáitse bhí Mam ag fanacht léi.

‘Táim an-mhórtasach asat,’ arsa í sin. ‘Agus nach í Neain a bheadh mórtasach dá gcloisfeadh sí tú!’

Amhránaí sean-nóis ab ea Neain Mhéibhe. Nuair a bhí sí ina cailín óg bhain sí an chéad

áit amach i gcomórtas amhránaíochta sean-nóis.

Is ansan a thug Méabh na ceamaraí faoi ndeara.

‘Cad ina thaobh go bhfuil na ceamaraí anso?’ a d’fhiafraigh sí de Mham.

‘Is iad TG4 atá ag déanamh urraíochta ar an gcomórtas,’ arsa Mam. ‘Beidh an comórtas á chraoladh ar TG4 anocht.’

‘Beidh mé ar an dteilifís!’ arsa Méabh agus an-áthas uirthi.

Díreach ansan chualadar fógra ón stáitse:

‘A dhaoine uaisle, táimid ullamh anois chun toradh an chomórtais a fhógairt.’

D’oscail Máire Ní Chonghaile, láithreoir TG4, clúdach litreach.

‘Tá an tríú háit sa chomórtas amhránaíochta buaite ag ... Pól Mac Liam! Tar anso aníos ar an stáitse, a Phóil,’ arsa í sin.

Ansan d’fhógair Máire an tarna háit:

‘Agus tá an tarna háit sa chomórtas amhránaíochta buaite ag ... Ian Ó Caoimh! Tar anso aníos ar an stáitse, a Ian.’

Bhí díomá ar Mhéabh.

‘Níl faic buaite agam, a Mham,’ arsa í sin.

‘Cén díobháil,’ arsa Mam. ‘Nár dheinis do dhícheall.’

Ach ansan chuala Méabh:

‘Anois tá an chéad áit sa chomórtas amhránaíochta buaite ag ... Méabh Ní Loingsigh! Tar anso aníos ar an stáitse, a Mhéabh.’

Nuair a tháinig sí anuas den stáitse d’oscail Méabh an clúdach litreach.

‘Duais bhreá atá ann!’ arsa í sin le Mam. ‘Dearbhán do chéad euro le caitheamh san ionad siopadóireachta!’

Ansan chuala sí guth taobh thiar di.

‘Duais bhreá, go deimhin!’ arsa Máire Ní Chonghaile. ‘Ach ní thabharfaidh tú do chosa leat chomh bog san! Caithfidh tú agallamh a dhéanamh ar dtús.’

Nuair a bhí an t-agallamh críochnaithe chuaigh Méabh agus Mam ag ithe lóin sa chaife deas ar an tarna hurlár.

‘Ní bhacfaidh mé leis na siopaí inniu. Táim róthraochta,’ arsa Méabh nuair a bhí an lón ite acu. ‘An bhféadfaimis teacht thar n-ais arís amárach? B’fhéidir go dtiocfadh duine de mo chairde in éineacht liom.’

‘Tá go maith,’ arsa Mam. ‘Tiocfaimid thar n-ais arís amárach, mar sin. Táim siúrálte go bhfuil tú tugtha traochta tar éis an fhothragtha ar fad.’

NÍ FÉIDIR LEAT ACH DO DHÍCHEALL A DHÉANAMH (Leagan Connachtach)

Bhí Méabh gléasta ar deireadh thiar thall. Bhí sí ag caitheamh briste dubh, T-léine bhán agus geansaí corcra. Ach bhí sí idir dhá chomhairle fós faoi cén seaicéad a chuirfeadh sí uirthi féin. Chuala sí Mam ag glaoch uirthi.

‘Tá tú thuas ansin le leathuair, a Mhéabh,’ arsa Mam go mífhoighdeach. ‘Déan deifir nó beidh muid deireanach.’

Rug Méabh ar a seaicéad corda agus ar a seaicéad deinime agus síos an staighre léi ar nós na gaoithe. Bhí Mam ag bun an staighre agus í ag breathnú an-mhífoighdeach.

‘Meas tú cé acu seo is deise – an seaicéad deinime nó an seaicéad corda?’ a d’fhiafraigh Méabh di.

‘Mmm ... an ceann deinime,’ arsa Mam agus í ag oscailt an dorais.

Tharraing Méabh uirthi a seaicéad deinime agus lean sí Mam go dtí an carr.

Thóg sé tamall orthu spás páirceála a aimsiú sa gcarrchlós.

‘An bhfuil tú neirbhíseach?’ arsa Mam le Méabh nuair a bhí an carr páirceáilte aici.

‘Níl,’ arsa Méabh. ‘Ach, mar sin féin, is fada liom go mbeidh sé thart.’

Bhí Méabh ag glacadh páirte i gcomórtas amhránaíochta a bhí ar siúl san ionad siopadóireachta.

‘Níor cheart duit a bheith neirbhíseach,’ arsa Mam. ‘Ní féidir leat ach do dhícheall a dhéanamh.’

Bhí an áit plódaithe. Bhí grúpaí ceoil ag casadh. Bhí fir ghrinn ag siúl thart agus iad ag tabhairt milseán do dhaoine. Bhí an t-ionad féin maisithe le soilse agus le balúin ildaite. Bhí ardán sa gcearnóg i lár an ionaid agus fógra ‘Comórtas Amhránaíochta’ scríofa air. Tar éis do Mhéabh clárú dúradh léi a ghabháil taobh thiar den ardán in éineacht leis na hiomaitheoirí eile.

Thug Mam faoi deara go raibh Méabh ag éirí neirbhíseach.

‘Ar mhaith leat go bhfanfainn in éineacht leat?’ a d’fhiafraigh Mam di.

‘Ó, ná déan,’ arsa Méabh. ‘Bheinn náirithe. Níl tuismitheoir in éineacht le haon duine eile.’

‘Maith go leor,’ arsa Mam. ‘Tiocfaidh mé ar ais níos deireanaí. Go n-éirí an t-ádh leat.’

Bhí Méabh taobh thiar den ardán agus í ag éisteacht leis na hamhránaithe eile ag gabháil fhoinn. Bhí inní uirthi nach mbeadh sí féin chomh maith leo. Bhí inní uirthi go ngabhfaidh sí amú sna focla. Ach ar deireadh thiar thall tugadh amach a hainm agus suas léi ar an ardán. Nuair a chonaic sí an slua os a comhair amach bhí sí scanraithe.***

Ach chomh luath agus a thosaigh Méabh ag gabháil fhoinn bhí sí ar a compord arís. Chuir sí a croí agus a hanam isteach san amhrán breá Gaeilge a bhí pioctha aici – *Sí do Mhamó í*. Nuair a bhí an t-amhrán ráite aici chloisfeá an bualadh bos ó cheann ceann an ionaid.

Nuair a tháinig Méabh anuas den ardán bhí Mam ag fanacht léi.
'Tá mé an-bhródúil asat,' ar sise. 'Ach nach í Mamó a bheadh bródúil dá gcloisfeadh sí thú!' Amhránaí sean-nóis a bhí i Mamó Mhéabh. Nuair a bhí sí ina cailín óg bhain sí an chéad áit amach i gcomórtas amhránaíochta ar an sean-nós.

Is ansin a thug Méabh na ceamaraí faoi deara.
'Cén fáth a bhfuil na ceamaraí anseo?' a d'fhiafraigh sí de Mham.
'Is iad TG4 atá ag déanamh urraíochta ar an gcomórtas,' arsa Mam. 'Beidh an comórtas á chraoladh ar TG4 anocht.'
'Beidh mé ar an teilifís!' arsa Méabh agus ríméad uirthi.
Díreach ansin chuala siad fógra ón ardán:
'A dhaoine uaisle, tá muid réidh anois le toradh an chomórtais a fhógairt.'

D'oscail Máire Ní Chonghaile, láithreoir TG4, clúdach litreach.
'Tá an tríú háit sa gcomórtas amhránaíochta gnóthaithe ag ... Pól Mac Liam! Tar aníos anseo ar an ardán, a Phóil,' ar sise.
Ansin d'fhógair Máire an dara buaiteoir:
'Agus tá an dara háit sa gcomórtas amhránaíochta gnóthaithe ag ... Ian Ó Caoimh! Tar aníos anseo ar an ardán, a Ian.'

Bhí Méabh diomúch.
'Níor ghnóthaigh mé aon rud, a Mham,' arsa sise.
'Cén dochar,' arsa Mam. 'Rinne tú do dhícheall.'
Ach ansin chuala Méabh:
'Anois tá an chéad áit sa gcomórtas amhránaíochta gnóthaithe ag ... Méabh Ní Loingsigh!
Tar aníos anseo ar an ardán, a Mhéabh.'

Nuair a tháinig sí anuas den ardán d'oscail Méabh an clúdach litreach.
'Duais iontach atá ann!' ar sise le Mam. 'Luach céad euro de dhearbháin le caitheamh san ionad siopadóireachta!'
Ansin chuala sí glór taobh thiar di.
'Duais iontach, ceart go leor!' arsa Máire Ní Chonghaile. 'Ach níl tú ag éalú chomh héasca sin! Caithfidh tú agallamh a dhéanamh ar dtús.'

Nuair a bhí an t-agallamh thart chuaigh Méabh agus Mam le haghaidh lóin sa gcaife deas ar an dara hurlár.
'Ní bhacfaidh mé leis na siopaí inniu. Tá mé róthuirseach,' arsa Méabh nuair a bhí an lón ite acu. 'An féidir linn a theacht ar ais amárach? B'fhéidir go dtiocfaidh duine de mo chairde in éineacht liom.'
'Maith go leor,' arsa Mam. 'Tiocfaidh muid ar ais amárach. Tá mé cinnte go bhfuil tú maraithe tuirseach tar éis an rírá ar fad.'

An Teilifís / Éadaí

CEACHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- é féin a chur in aithne
- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht
- páirt a ghlacadh i rólaithris
- agallamh a chumadh, a chur i láthair agus a scríobh
- páirt a ghlacadh in obair bheirte
- féinmheasúnú agus féincheartú a dhéanamh
- dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh

EISEAMLÁIRÍ

1. **Anois, a Mhéabh / a ... (ainm) inis dom** [abair liom] **fút** [fá dtaobh duit / mar gheall ort] féin.
2. **Méabh Ní Loingsigh / ... (ainm agus sloinne) an t-ainm atá orm** [is ainm dom].
Táim [Tá mé] **ocht / naoi / deich mbliana (d'aois). Táim** [Tá mé] **i mo chónaí** [ag maireachtáil / ag maireachtaint] **i / in / sa / san ... (baile / ceantar). Tá ... (uimhir phearsanta) deartháireacha** [deartháir] / **deartháir (amháin) agus ... (uimhir phearsanta) deirfiúracha** [deirfiúr] / **deirfiúr (amháin) agam. Táim** [Tá mé] **ag freastal ar** [ag dul chuig] **... (ainm na scoile) i / in / sa / san ... (baile / ceantar). Is é / Is í ... (ainm) a bhíonn ag múineadh amhránaíochta / rince / ceoil / ... dom.** [Is é / Is í ... (ainm) a mhúineann amhránaíocht / ... dom.]
3. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais chomónta teanga na ndaltaí:**

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 4)
- Leathanach 12 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal 'Ní féidir leat ach do dhícheall a dhéanamh' (Ceacht 1).

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun sceitse a chumadh bunaithe ar an agallamh a rinne Méabh le láithreoir TG4.

Múin an chéad agus an dara heiseamláir. Cuir in oiriúint iad, ó thaobh fíricí de, do dhaltaí an ranga.

Pléigh na ceisteanna eile a d'fhéadfadh an láithreoir a chur agus aon stór focal eile a bheadh de dhíth ar na daltaí chun cur síos a dhéanamh orthu féin. Múin an stór focal seo mar an tríú heiseamláir.

Roinn an rang ina bheirteanna agus iarr orthu an t-agallamh a chumadh.

Lig do na beirteanna a n-agallamh a chur i láthair an ranga. Tabhair micreafón don láithreoir agus déan na hagallaimh a thaifeadadh.

Pléigh na deacrachtaí comónta teanga a bhí ag na daltaí agus bunaigh mioncheacht orthu más gá.

Iarr ar na beirteanna éisteacht leis an taifeadadh a bhí déanta orthu féin agus féinmheasúnú a dhéanamh ar a gcruinneas sa Ghaeilge. Is féidir leo an t-agallamh a ataifeadadh chun é a fheabhsú, más mian leo.

Iarr ar na beirteanna dréacht dá n-agallamh a scríobh. Mínigh do na daltaí go leagtar agallamh amach mar a dhéanfaí le sceitse. Taispeáin sampla dóibh den leagan amach agus pléigh leo é. Lig dóibh dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh ar a n-agallamh sa rang scríbhneoireachta. Déan cóip d'agallamh nó dhó le cur ar taispeáint mar shampla den seánra seo.

Iarr ar na daltaí ansin teideal a chumadh dá n-agallamh. Iarr ar gach dalta an dréacht deireanach a scríobh ar leathanach 12 in *Cur is Cúiteamh*. Mínigh dóibh gur gá 'Méabh:' nó 'Láithreoir:' a scríobh roimh gach píosa cainte.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Faigh taifeadadh físe d'agallamh trí Ghaeilge. Taispeáin é do na daltaí agus pléigh leo é. Dírígh a n-aird ar na ceisteanna a chuir an láithreoir.
- Iarr ar na daltaí agallamh a chur ar dhuine éigin sa bhaile nó ar scoil agus é a thaifeadadh. Cabhraigh leo na ceisteanna a ullmhú agus cinntigh go bhfuil siad cruinn ceart. Roghnaigh na hagallaimh is oiriúnaí le seinm agus le plé sa rang.

An Teilifís / Éadaí

CEACHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- taitneamh nó easpa taitnimh a léiriú
- rólchártaí agus sceideal teilifíse a léamh
- páirt a ghlacadh i rólaithris
- teacht ar chomhréiteach
- páirt a ghlacadh in obair ghrúpa
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé faoi na cláir theilifíse:

---

2. Shocraigh an grúpa seo againne [ár ngrúpa] go bhféachfaimis [go mbreathnódh muid / go n-amharcfadh muid] ar ... (clár teilifíse) mar [mar gheall ar / de bhrí / cionn is] go bhfuil spéis [suim] againn ar fad [go léir / uilig] ann. / Níor éirigh linne [Ní rabhamarna ábalta / Ní raibh muid in ann / Theip orainne] teacht [a theacht] ar réiteach [ar aontas]. [Ní rabhamar ar aon fhocal [ar aon intinn] maidir le haon chlár.] / Cheapamar [Cheap muid / Shíleamar / Shíl muid / Mheasamar] nach raibh aon rud [aon ní / faic / dada / tada / aon cheo / a dhath] spéisiúil [suimiúil] ar siúl [ann] agus nárbh fhiú féachaint [amharc / breathnú] ar an teilifís ar chor ar bith [in aon chor / beag ná mór], etc.

ÁISEANNA

- Leathanach 13 in Cur is Cúiteamh
- Cóip de leathanach 74 as Leabhar an Oide ar scáileán mór
- Fótachóip as Leabhar an Oide (leathanach 74) – dóthain le rólchárta a thabhairt do gach dalta

CUR CHUIGE

Pléigh na cineálacha clár a bhíonn ar an teilifís, e.g. scannáin, sobalchláir, cláir chúrsaí reatha, cláir cheoil, etc. Pléigh na cláir a thaitníonn agus nach dtaitníonn leis na daltaí. An bhfuil cláir ar leith a thaitníonn le formhór na ndaltaí? Múin cuid den stór focal / de na nathanna a bhí de dhíth orthu le linn an phlé sin mar an chéad eiseamláir.

Léigh agus pléigh leathanach 13 in Cur is Cúiteamh.

Taispeáin leathanach 74 as *Leabhar an Oide* ar scáileán mór do na daltaí. Léigh an téacs leis na daltaí agus pléigh na carachtair a ndéantar cur síos orthu sna rólchártaí.

Roinn an rang ina ghrúpaí de chúigear. Abair leo go bhfuil siad chun páirt a ghlacadh i rólaithris agus gurb iadsan Muintir Loingsigh. Tabhair cóip amháin de leathanach 74 as *Leabhar an Oide* do gach grúpa. Iarr orthu é a ghearradh agus rólchárta an duine a thógáil. Tabhair am dóibh na rólchártaí a léamh.

Mínigh dóibh go gcaithfidh gach dalta sa ghrúpa ligean air gurb eisean an carachtar atá i gceist ar an rólchárta. Caithfidh an cúigear plé a dhéanamh chun teacht ar chlár amháin ar an sceideal teilifíse in *Cur is Cúiteamh* ar mhaith le gach aon duine acu féachaint air, bunaithe ar an gcarachtar atá ar a rólchárta. (Freagra – an scannán ‘Dúnmharú i nGleann na Fuisgeoige’.)

Múin an dara heiseamláir. Iarr ar gach grúpa duine a roghnú chun tuairisciú don rang mar atá sa dara heiseamláir.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- An bhfuil daltaí sa rang nach bhfuil aon teilifís acu sa bhaile? Pléigh na saghsanna caithimh aimsire a bhíonn acu seo nuair a bhíonn páistí eile ag féachaint ar an teilifís. Iarr ar na daltaí a dtuismitheoirí nó a seantuismitheoirí a cheistiú faoin saol a bhí acu gan teilifís.
- Pléigh na cúiseanna a mbíonn teastas ‘15’ nó ‘18’ ar scannáin áirithe. Múin más gá:
  - Bíonn barraíocht** [an iomarca] **foréigin, droch-chainte agus mí-iompair iontu.**
  - Bíonn siad gáirsiúil.**
  - Ní bhíonn siad oiriúnach** [fóirsteanach / feiliúnach] **do dhaoine óga.**
  - Bíonn drochthionchar ag cuid de na scannáin ar dhaoine óga.**
  - Is minic a dhéanann daoine óga aithris ar ...**(rud a fheiceann siad ar an teilifís), etc.
- Pléigh na nósanna féachana a bhíonn ag na páistí sa bhaile maidir leis an teilifís. An mbíonn easaontú eatarthu féin agus deartháireacha / deirfiúracha faoi chlár éagsúla ar stáisiún éagsúla? Conas a réitítear na haighnis seo? Múin más gá:
  - Is breá** [Is maith] **liomsa ...**(clár teilifíse) **ach ní maith liom ...**(clár teilifíse eile).
  - Taitníonn ...**(clár teilifíse) **thar cionn** [thar barr / go mór] **liomsa ach tá fuath** [an ghráin (dhearg [shíoraí])] **ag mo dheartháir / mo dheirfiúr air.**
  - Ní bhímidne** [Ní bhíonn muide] **riamh (ná choíche) tarraingthe amach ar a chéile** [in achrann lena chéile / in adharca a chéile / ag bruíon / ag troid / ag argóint / ag argáil / ag achrann] **faoin teilifís.**
  - Níl aon suim** [aon tsuim / aon dúil / spéis ar bith] **agamsa i gcláir mar gheall ar** [faoi / i dtaobh / bunaithe ar] **... (ábhar).**
  - B’fhearr liomsa go mór (i bhfad / is go fada)** [i bhfad Éireann] **... (clár teilifíse) ná ...**(clár teilifíse eile).

Mamó

Is mise Áine Uí Loingsigh. Is iad na cláir chúrsaí reatha agus na scannáin is mó a thaitníonn liomsa. Ní maith liom cláir cheoil, go háirithe más ceol nua-aimseartha atá i gceist. Cuireann siad tinneas cinn orm!

Daideo

Is mise Seán Ó Loingsigh. Is iad na scannáin agus na cláir chúrsaí reatha is mó a thaitníonn liomsa. Níl aon spéis agam i sobalchláir. Ní bhíonn na carachtair go deas lena chéile. Bíonn siad i gcónaí ag troid.

Mamáí

Is mise Aisling Uí Loingsigh. Is iad na sobalchláir agus na scannáin is fearr liomsa. Nuair nach mbíonn ceachtar acu sin ar siúl is fearr liom leabhar a léamh.

Daidí

Is mise Nollaig Ó Loingsigh. Níl mórán spéise agam sa teilifís i ndáiríre cé gur maith liom cláir spóirt agus scannáin.

Méabh

Is mise Méabh Ní Loingsigh. Is maith liomsa cláir cheoil ach cuireann siad tinneas cinn ar Mhamó! Is maith liom scannáin chomh maith. Nuair a bhíonn scannán do dhaoine fásta ar an teilifís athraíonn mo thuismitheoirí an stáisiún – é sin nó deir siad go bhfuil sé in am codlata agam!

An Teilifís / Éadaí

CEACHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- scéal a athinsint mar a d'inseodh carachtar ar leith é
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- buíochas a léiriú

EISEAMLÁIRÍ

1. **Táim** [Tá mé] **fíorbhuíoch** [an-bhuíoch / iontach buíoch] **díot.** / **Go raibh míle maith agat.** / **Go méadaí Dia do stór.** / **Nach tú atá fial flaithiúil.** [Nach flaithiúil atá tú.] / **Nach tú atá cineálta.** [Nach cineálta atá tú.] / **Ní raibh mé** [Ní rabhas] **ag súil** [Ní raibh aon súil agam] **[le bronntanas uait / le ... uait / go ndéanfá ... (gar) dom / go dtabharfá é sin dom / go dtabharfá ... dom, etc.]**

ÁISEANNA

- Leathanach 14 in Cur is Cúiteamh
- An sceitse ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 10)

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal 'Ní féidir leat ach do dhícheall a dhéanamh' (Ceacht 1).

Roghnaigh beirt daltaí chun an scéal a insint mar a d'inseodh Méabh é. Insíodh duine acu an chéad leath agus an duine eile an dara leath.

Mínigh do na daltaí go ndeachaigh Méabh ar ais chuig an ionad siopadóireachta le Mamaí agus lena cara Eilís lá arna mhárach.

Léigh agus pléigh cuid a haon de leathanach 14 in Cur is Cúiteamh. Abair leis na daltaí go gcaithfidh siad éisteacht leis an sceitse agus na rudaí a cheannaigh Méabh a cheangal leis an duine ceart a fhad is atá siad ag éisteacht leis an dlúthdhiosca. Dearbhaigh na freagraí.

U

CÁ BHFUIL SIBH AG IARRAIDH A GHABHÁIL? (Leagan Ultach)

- Mamaí: Anois, a chailíní, cá bhfuil sibh ag iarraidh a ghabháil ar dtús?
- Méabh: Mmm ... sílim go rachaidh mé go dtí an siopa ceirníní. Tá sladmhargadh acu.
- Mamaí: Fágfaidh mise sibh go ceann tamaillín, mar sin. Ná caith an dearbhán uilig sa tsiopa amháin!
- Méabh: Ná bíodh eagla ar bith ort! Cá mbeidh tú, a Mhamáí, nuair a bheidh muid réidh sa tsiopa ceirníní?
- Mamaí: Sa tsiopa bróg sin thall.
- Scéalaí: Cheannaigh Méabh dlúthdhiosca di féin. Cheannaigh sí ceann d'Eilís fosta. Ansin chuaigh an bheirt acu isteach sa tsiopa bróg go bhfeicfeadh siad an raibh máthair Mhéibhe ansin go fóill. Bhí sí ann, ceart go leor, agus í ag triail péire buataisí uirthi féin.
- Eilís: An bhfuil tú ag gabháil a cheannach na mbuataisí sin, a Bhean Uí Loingsigh? Tá siad galánta.
- Mamaí: Dá mbainfinn an lató cheannóinn iad. Cá bhfuil sibh ag iarraidh a ghabháil anois, a chailíní?
- Méabh: Ba mhaith liom bronntanas a cheannach do Mhóraí. Ach gurb é ise ní bheadh an comórtas ceoil bainte agam.
- Eilís: Tá a fhios agamsa cad é ba cheart duit a cheannach di – culaith oíche dheas sheascair fã choinne an gheimhridh. Bhí clár ar an teilifís aréir fã chomh mór is a chuireann an fuacht isteach ar sheandaoine.
- Mamaí: Sin smaoineamh maith, a Eilís. Tá rudaí mar sin i siopa Uí Riada agus níl siad ródhaor. Siúlai gí libh.
- Scéalaí: Cheannaigh Méabh culaith oíche dheas sheascair do Mhóraí i Siopa Uí Riada.
- Méabh: Anois, a Mhamáí, caithfidh mé rud inteacht a cheannach duitse.
- Mamaí: Ná bac liomsa, a stór. Ceannaigh rud inteacht duit féin.
- Méabh: D'fhéadfainn leabhar a cheannach duit.
- Eilís: Tá dhá shiopa leabhar san ionad ach deir mo Dhaidí gur Siopa Uí Dhúill is saoire.
- Scéalaí: Níor ghlac sé i bhfad do Mhamáí leabhar a phiocadh. Ansin sa tsiopa éadaigh béal dorais cheannaigh Méabh miotóga do Dhaidí agus bearád seascair do Ghraindea. Leis an tríocha euro a bhí fágtha aici cheannaigh sí T-léine dheas di féin. Ansin d'íoc sí as lón do Mhamáí, d'Eilís agus di féin sa chaifé dheas ar an dara hurlár.

M

CÁ DTEASTAÍONN UAIBH DUL? (Leagan Muimhneach)

Mam: Anois, a chailíní, cá dteastaíonn uaibh dul ar dtús?

Méabh: Mmm ... is dóigh liom go raghaidh mé go dtí siopa na gceirníní. Tá sladmhargadh acu.

Mam: Fágfaidh mé ar feadh tamaillín sibh, mar sin. Ná caith an dearbhán ar fad in aon tsiopa amháin!

Méabh: Beag an baol! Cá mbeidh tú nuair a bheimid críochnaithe i siopa na gceirníní, a Mham?

Mam: Sa tsiopa bróg san thall.

Scéalaí: Cheannaigh Méabh dlúthdhiosca di féin. Cheannaigh sí ceann dá cara Eilís chomh maith. Ansan chuaigh an bheirt acu isteach sa tsiopa bróg go bhfeicfidís an raibh máthair Mhéibhe fós ann. Bhí sí ann, ceart go leor, agus í ag triail péire buataisí uirthi féin.

Eilís: An bhfuil tú chun na buataisí sin a cheannach, a Bhean Uí Loingsigh? Tá siad go haoibhinn ar fad.

Mam: Dá mbuafainn an lató b'fhéidir go gceannóinn iad. Cá dteastaíonn uaibh dul anois, a chailíní?

Méabh: Ba dheas liom bronntanas a cheannach do Neain. Mura mbeadh í sin ní bheadh an comórtas amhránaíochta buaite agam.

Eilís: Tá a fhios agamsa cad ba cheart duit a cheannach di – pitseámaí deasa cluthara don ngeimhreadh. Bhí clár ar an dteilifís aréir faoi cé chomh mór is a chuireann an fuacht isteach ar sheandaoine.

Mam: An-chuimhneamh é sin, a Eilís. Táid san le fáil i Siopa Uí Riada agus nílíd ródhaor ann. Téanaig'.

Scéalaí: Cheannaigh Méabh pitseámaí deasa cluthara do Neain i Siopa Uí Riada.

Méabh: Anois, a Mham, caithfidh mé rud éigin a cheannach duitse.

Mam: Ná bac liomsa, a mhaoineach. Ceannaigh rud éigin duit féin.

Méabh: D'fhéadfainn leabhar a cheannach duit.

Eilís: Tá dhá shiopa leabhar san ionad ach deir Daid gur fearr de luach atá le fáil i Siopa Uí Dhúill.

Scéalaí: Ní fada a thóg sé ar Mham leabhar a phiocadh amach. Ansan sa tsiopa éadaigh béal dorais cheannaigh Méabh láimhíní do Dhaid agus caipín cluthar do Dhaideo. Leis an tríocha euro a bhí fágtha aici cheannaigh sí T-léine dheas di féin. Ansan dhíol sí as lón do Mham, d'Eilís agus di féin sa chaife deas ar an tarna hurlár.

CÁ BHFUIL SIBH AG IARRAIDH A GHABHÁIL? (Leagan Connachtach)

Mamaí: Anois, a chailíní, cá bhfuil sibh ag iarraidh a ghabháil ar dtús?

Méabh: Mmm ... tá mé ag ceapadh go ngabhfaidh mé go dtí an siopa ceirníní. Tá sladmhargadh acu.

Mamaí: Fágfaidh mise sibh go ceann tamaillín, mar sin. Ná caith an dearbhán ar fad san aon siopa amháin!

Méabh: Beag an baol! Cá mbeidh tú, a Mham, nuair a bheidh muid críochnaithe sa siopa ceirníní?

Mamaí: Sa siopa bróg sin thall.

Scéalaí: Cheannaigh Méabh dlúthdhiosca di féin. Cheannaigh sí ceann d'Eilís chomh maith. Ansin chuaigh an bheirt acu isteach sa siopa bróg go bhfeicfidís an raibh máthair Mhéibhe fós ann. Bhí sí ann, ceart go leor, agus í ag triail péire buataisí uirthi féin.

Eilís: An bhfuil tú leis na buataisí sin a cheannach, a Bhean Uí Loingsigh? Tá siad go hálainn ar fad.

Mamaí: Dá ngnóthóinn an lató cheannóinn iad. Cá dteastaíonn uaibh a ghabháil anois, a chailíní?

Méabh: Ba mhaith liom bronntanas a cheannach do Mhamó. Murach ise ní bheadh an comórtas amhránaíochta gnóthaithe agam.

Eilís: Tá a fhios agamsa céard ba cheart duit a cheannach di – pitseámaí deasa teolaí don gheimhreadh. Bhí clár ar an teilifís aréir agus iad ag rá chomh mór agus a chuireann an fuacht isteach ar sheandaoine.

Mamaí: Sin an-phlean, a Eilís. Tá rudaí mar sin i siopa Uí Riada agus níl siad ródhaor. Seo linn.

Scéalaí: Cheannaigh Méabh pitseámaí deasa teolaí do Mhamó i Siopa Uí Riada.

Méabh: Anois, a Mham, caithfidh mé rud eicint a cheannach duitse.

Mamaí: Ná bac liomsa, a stór. Ceannaigh rud eicint duit féin.

Méabh: D'fhéadfainn leabhar a cheannach duit.

Eilís: Tá dhá shiopa leabhar san ionad ach deir mo Dhaid gur fearr de luach atá le fáil i Siopa Uí Dhúill.

Scéalaí: Níor thóg sé i bhfad ar Mham leabhar a phiocadh. Ansin sa siopa éadaigh béal dorais cheannaigh Méabh lámhainní do Dhaid agus caipín teolaí do Dhaideo. Leis an tríocha euro a bhí fágtha aici cheannaigh sí T-léine dheas di féin. Ansin d'íoc sí as lón do Mham agus d'Eilís agus di féin sa gcaife deas ar an dara hurlár.

Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 14 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar na daltaí a oibriú amach an méid a shíleann siad a chaith Méabh ar gach bronntanas gan dul thar an €100.

Múin an eiseamláir. Pléigh nathanna eile a úsáideann na daltaí féin agus daoine eile nuair a fhaigheann siad bronntanas nó nuair a dhéantar gar dóibh. Meall na daltaí chun an eiseamláir a úsáid nuair a thugann duine bronntanas dóibh nó nuair a dhéanann duine gar dóibh.

(**Nóta:** Iarr ar na daltaí pictiúir as irisleabhair a thabhairt isteach le haghaidh Cheacht 5 – pictiúir d’aisteoirí, de cheoltóirí, de pheileadóirí, etc. Bíodh stíleanna éagsúla éadaí á gcaitheamh acu.)

FORLEATHNÚ

- Pléigh an tábhacht a bhaineann le buíochas a ghlacadh le duine a thugann rud dúinn nó a dhéanann gar dúinn. Múin beannachtaí ar nós:

Go bhfága Dia an tsláinte agat.

Nár lagaí Dia thú / do lámh [do láimh].

Go gcúití Dia leat é.

Go soirbhí Dia duit.

Dia (go deo) leat.

Ná raibh tú [Ná rabhair] choíche gan ... (pé rud a thug an duine duit).

Nár chuire Dia do lámh ó roinnt.

Iarr ar na daltaí cártaí buíochais i nGaeilge a dhearadh ar an ríomhaire le cur ina bhfillteán scríbhneoireachta. Scríobhaidís beannacht taobh amuigh ar an gcárta agus teachtaireacht phearsanta taobh istigh. Spreag iad chun bailiúchán cártaí Gaeilge dá gcuid féin a bheith acu le tabhairt dá gcairde agus dá ngaolta.

- Pléigh agus múin an seanfhocal:

Is fearr buíochas beannachtach ná féirín fuar.

Iarr ar bheirteanna ansin an seanfhocal a chlósscríobh ar an ríomhaire agus na leathanaigh a phriontáil chun bratach a dhéanamh. Cabhraigh leo stíl agus méid an chló, agus maisiúcháin, e.g. fáisc-ealaín, a roghnú. Déan lannú ar na leathanaigh, cuir le chéile iad agus croch sa seomra ranga iad.

An Teilifís / Éadaí

CEACHT 5

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuairimí a léiriú
- breithiúnas a thabhairt
- páirt a ghlacadh in obair ghrúpa

EISEAMLÁIRÍ

1. Tá éadaí deasa [áille / galánta / gleoite] **air / uirthi.** / Tá éadaí uafásacha [gránna / aisteacha] **air / uirthi.** [Níl cuma ná caoi [aon chuta] ar na héadaí atá air / uirthi.]
2. Feileann [Oireann] **na héadaí / an ...**(ball éadaigh) **sin dó / di.** / Ní fheileann [Ní oireann] **na héadaí / an ...**(ball éadaigh) **sin dó / di ar chor ar bith** [in aon chor].
3. Déarfainn gur éadaí an-chostasach [an-daor] **atá air / orthu.** [Cheapfainn gur chosain siad [gur chosnaíodar] lán (na) laidhre [an t-uafás / mórán / ualach airgid / raidhse airgid / meal airgid].]
4. Dá mbeinn saibhir chaithfinn / ní chaithfinn éadaí ar nós [mar] iad sin.
5. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun comhrá:

ÁISEANNA

- Na pictiúir a thug na daltaí ar scoil
- Pictiúir bhreise gearrtha as irisleabhair, más gá – pictiúir d'aisteoirí, de cheoltóirí, de pheileadóirí, etc. Bíodh stíleanna éagsúla éadaí á gcaitheamh acu.

CUR CHUIGE

Tabhair pictiúr do gach dalta. Pléigh leis an rang iad.

Múin an chéad, an dara, an tríú agus an ceathrú heiseamláir.

Roinn na daltaí ina ngrúpaí. Iarr ar na grúpaí a dtuairimí a thabhairt ar éadach na ndaoine sna pictiúir atá acu agus breithiúnas a thabhairt ar na héadaí. Éist leis na daltaí agus iad i mbun comhrá. Breac síos na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Múin cuid de na nathanna / den stór focal mar an cúigiú heiseamláir.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Pléigh agus múin an seanfhocal:

Níl scáthán is fearr ná súil carad.

An dóigh leis na daltaí go bhfuil fírinne sa seanfhocal seo? An nglacann siad féin le comhairle carad / deirfiúracha / deartháireacha / tuismitheoirí agus iad ag ceannach éadaí nua? Múin más gá:

Ní thugaim aon toradh [toradh ar bith] **air / uirthi / orthu / ar ...**(ainm) **nuair a bhím ag ceannach éadaí** [nuair a bhíonn éadaí á gceannach agam].

Ní mar a chéile an stíl [Ní hí an stíl chéanna / Ní hiad na rudaí céanna] **a thaitníonn** [a thaitneodh] **leis an mbeirt againn.** [Ní hí an stíl chéanna a bheadh (ag an mbeirt) againn.]

Ní chaithfinn an rud a phiocfadh ...(ainm) **dom ag scagadh na bprátaí.**

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- achoimre ó bhéal a dhéanamh ar scéal
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- tuar a dhéanamh
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- tuiscint a fháil ar sheanfhocail

ÁISEANNA

- Póstaer 4 – Is giorra cabhair Dé ná an doras
- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 5)
- Leathanach 15 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Pléigh an póstaer. Mínigh do na daltaí go bhfuil scéal agat mar gheall ar Naomh Bríd. Cad iad na scéalta mar gheall ar Naomh Bríd atá cloiste nó léite acu cheana féin? Iarr ar dhaltaí aonair achoimre ó bhéal a dhéanamh ar na scéalta seo.

Iarr ar na daltaí éisteacht go cúramach leis an scéal. Mínigh dóibh go gcloisfidh siad cuid den scéal ar dtús agus go gcaithfidh siad deireadh an scéil a thuar. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Stop nuair a thagann tú go dtí **‘Ní raibh rud ar bith** [aon rud] **le hithe** [le n-ithe] **agam le dhá lá anuas’** (tá *** sa téacs).

Pléigh na pictiúir ar leathanach 15 in Cur is Cúiteamh. Iarr ar na daltaí pictiúr a tharraingt sa cheathrú bosca chun deireadh a chumadh don scéal. Iarr orthu abairt a scríobh chun cur síos a dhéanamh ar a bpictiúr.

Inis / léigh an chuid eile den scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Ar thuar aon dalta i gceart?

Pléigh na codanna den scéal a léirigh gur cailín lách í Bríd.

Pléigh an seanfhocal **‘Is giorra** [gaire] **cabhair Dé ná an doras’**.

FORLEATHNÚ

- Pléigh tréithe a bhaineann le daoine. Múin más gá:
Is duine cneasta / lách / séimh / suáilceach / socair / cineálta / fial flaithiúil / grádiaúil / galánta / iontach deas / grámhar / breá / carthanach, etc, é / í.
Is duine mímhúinte / onórach / postúil / ardnósach / santach / leithleach [leithleasach] / mór ann féin / mór inti féin, etc, é / í.
- Iarr ar na daltaí liosta ainmneacha a scríobh, pictiúir a tharraingt nó labhairt faoi dhaoine a bhfuil siad mór leo.
- Iarr ar na daltaí an chuid den scéal ‘Is giorra cabhair Dé ná an doras’ is mó a thaitin leo a léiriú i bhfoirm pictiúir. Iarr orthu cur síos a dhéanamh ó bhéal ansin ar a bhfuil ag tarlú sa phictiúr.

U

IS GIORRA CABHAIR DÉ NÁ AN DORAS (Leagan Ultach)

Fadó, fadó bhí girseach óg ann a raibh Bríd uirthi. Girseach lách a bhí inti agus bhí achan duine mór léi. Bhíodh Bríd lách cineálta gealgháireach i gcónaí. Lá amháin d'iarr a hathair uirthi a ghabháil síos go dtí an cuibhreann ag bun an chabhsa agus an bhó a bhli. 'Ná bí i bhfad anois,' ar seisean agus é ag síneadh an channa chuici. 'Tá an bainne uainn don dinnéar.'

Lá breá earraigh a bhí ann agus Bríd ag siúl léi síos an cabhsa. Bhí dúil mhór ag Bríd san earrach. Thug sí fá deara go raibh bachlóga ar na crainn agus duilleoga ag fás ar chuid acu cheana féin. Bhí féar glas ag fás sna cuibhrinn agus bláthanna deasa ar thaobh an chabhsa. D'amharc achan áit go galánta.

'Ó, is breá liom an t-earrach!' arsa Bríd agus í ag siúl léi síos an cabhsa.

Chuala sí éan ag ceol os a cionn.

'Do bharúil an bhfuil scallamáin ar bith sa nead atá sa tor mhór?' arsa Bríd léi féin.

D'amharc sí isteach sa nead. Bhí na huibheacha ann, ceart go leor, ach ní raibh scallamán ar bith le feiceáil.

'B'fhéidir go mbeidh scallamáin ann amárach,' arsa Bríd agus d'imigh sí léi arís.

Tamall ina dhiaidh sin stad Bríd ag geata beag agus d'amharc sí isteach i gcuibhreann. Bhí caoirigh agus uain istigh ann. Bhí na huain ag damhsa, iad ag léimigh suas agus anuas ar an chlaí. Thosaigh Bríd a gháire fúthu.

'Ó, nach greannmhar iad!' ar sise.

Bhí uan beag amháin ann nach raibh ag rith thart leis na huain eile. Bhí sé i gcuideachta a mháthair, an chaora dhubh, agus é ag diúl bainne uaithi. Is ansin a chuimhnigh Bríd ar an bhainne a d'iarr a hathair uirthi a fháil don dinnéar.

'Ó! Dúirt sé liom gan a bheith i bhfad,' ar sise agus rith sí léi.

Stad Bríd ag an chuibhreann ag bun an chabhsa. Isteach an geata léi agus scairt sí ar an bhó.

'Mú-ú,' arsa an bhó agus shiúil sí chuig Bríd.

Chuimil Bríd an bhó agus thosaigh sí ag bli. Nuair a bhí an bhó blite agus an canna chóir a bheith ag cur thairis chuimil Bríd an bhó arís.

'Go raibh céad maith agat,' a dúirt sí leis an bhó.

'Mú-ú,' arsa an bhó agus Bríd ag gabháil amach an geata arís.

Díreach sular bhain sí an teach amach casadh fear déirce ar Bhríd.

'Tabhair domh rud inteacht, le do thoil,' ar seisean. 'Tá mé stiúgtha leis an ocras. Ní raibh rud ar bith le hithe agam le dhá lá anuas.'***

Bhí trua ag Bríd don fhear déirce.

'Níl rud ar bith agam ach seo,' ar sise agus shín sí an canna bainne chuige.

'Go raibh céad maith agat. Is girseach lách thú,' ar seisean agus shlog sé siar an bainne go dtí nach raibh deoir fágtha sa channa.

Nuair a d'imigh an fear déirce leis lean Bríd uirthi chun an bhaile. Chuala a hathair í ag teacht isteach.

‘Bhí tú níos faide ná mar a shíl mé,’ ar seisean. ‘Caithfidh sé go raibh tú ag slúisteoireacht. Tabhair an bainne isteach anseo chugam. Tá an dinnéar díreach réidh.’

‘Ó, cad é faoi Dhia a dhéanfaidh mé?’ arsa Bríd léi féin. ‘Níl deoir bhainne fágtha sa channa. Beidh m’athair ar mire.’

Ach ansin chuimhnigh sí gur giorra cabhair Dé ná an doras. Dhruid sí a súile agus thosaigh sí ag urnaí.

‘A Dhia, cuidigh liom,’ ar sise, ‘nó beidh m’athair ar mire liom.’

Nuair a d’oscail sí a súile arís bhí an canna chóir a bheith ag cur thairis le bainne! Bhí lúcháir ar Bhríd.

‘Míle buíochas duit, a Dhia,’ ar sise.

Isteach léi ansin gur thug sí an canna bainne dá hathair.

‘Maith an ghirseach thú,’ ar seisean. ‘Creidim gur tú an ghirseach is fearr sa taobh seo tíre!’

IS GIORRA CABHAIR DÉ NÁ AN DORAS (Leagan Muimhneach)

Fadó, fadó bhí cailín óg ann. Bríd an ainm a bhí uirthi. Cailín lách ab ea í agus bhí gach éinne mór léi. Bhíodh Bríd cneasta cineálta gealgháireach i gcónaí. Aon lá amháin d’iarr a hathair uirthi dul síos go dtí an ngort ag bun an bhóthair agus an bhó a chrú.

‘Ná bí i bhfad anois,’ arsa é sin agus é ag síneadh an channa chuici. ‘Tá an bainne uainn i gcomhair an dinnéir.’

Lá breá earraigh a bhí ann agus Bríd ag siúl léi síos an bóthar. Ba bhreá le Bríd an t-earrach. Thug sí faoi ndeara go raibh bachlóga ar na crainn agus duilleoga ag fás ar chuid acu cheana féin. Bhí fear glas ag fás sna goirt agus bláthanna aoibhne ar thaobh an bhóthair. D’fhéach gach aon áit go haoibhinn.

‘Ó, is breá liom an t-earrach!’ arsa Bríd agus í ag siúl léi síos an bóthar.

Chuala sí éan ag canadh os a cionn in airde.

‘Ní fheadar an bhfuil aon ghearrcach sa nead sa tor mór san?’ arsa Bríd léi féin.

D’fhéach sí isteach sa nead. Bhí uibheacha ann ach ní raibh aon ghearrcach le feiscint ann.

‘B’fhéidir go mbeadh gearraigh ann amárach,’ arsa Bríd agus bhailigh sí léi arís.

Tamall ina dhiaidh san stop Bríd ag geata beag agus d’fhéach sí isteach sa ghort. Bhí caoirigh agus uain istigh ann. Bhí na huain ag rince agus iad ag pocléimnigh ar an gclái. Thosaigh Bríd ag gáire fúthu.

‘Ó, nach ait atáid!’ arsa í sin léi féin.

Bhí aon uan beag amháin nach raibh ag rith timpeall in éineacht leis na huain eile. Bhí sé in éineacht lena mháthair, an chaora dhubh, agus é ag diúl bainne uaithi. Is ansan a chuimhnigh Bríd ar an mbainne a d’iarr a hathair uirthi a fháil don ndinnéar.

‘Ó! Dúirt sé liom gan a bheith i bhfad,’ arsa í sin agus rith sí léi.

Stop Bríd ag an ngort ag bun an bhóthair. Isteach an geata léi agus ghlaoigh sí ar an mbó.

‘Mú-ú,’ arsa an bhó agus shiúil sí chuici.

Chuimil Bríd an bhó agus thosaigh sí á crú. Nuair a bhí an bhó crúite agus an canna nach mór lán aici chuimil Bríd an bhó arís.

‘Go raibh míle maith agat,’ a dúirt sí leis an mbó.

‘Mú-ú,’ arsa an bhó agus Bríd ag gabháil an geata amach.

Díreach sular bhain sí an tigh amach casadh fear déirce ar Bhríd.

‘Tabhair dom rud éigin, más é do thoil é,’ arsa é sin. ‘Táim lag leis an ocras. Ní raibh aon rud le n-ithe agam le dhá lá anuas.’***

Bhí trua ag Bríd don bhfear déirce.

‘Níl agam ach é seo,’ ar sí agus shín sí an canna bainne chuige.

‘Go raibh céad maith agat. Is cneasta an cailín tú,’ arsa é sin agus shlog sé siar an bainne go dtí nach raibh deoir fágtha sa channa.

Nuair a d’imigh an fear déirce leis lean Bríd uirthi abhaile. Chuala a hathair ag teacht í.

‘Bhís níos faide ná mar a mheasas,’ arsa é sin. ‘Caithfidh go rabhais á thógaint breá bog. Tabhair isteach an bainne anso chugam. Tá an dinnéar díreach ullamh.’

‘Ó, cad a dhéanfaidh mé in aon chor?’ arsa Bríd léi féin. ‘Níl deoir bhainne fágtha sa channa. Beidh an gumh ar m’athair chugam.’

Ach ansan chuimhnigh sí gur giorra cabhair Dé ná an doras. Dhún sí a súile agus thosaigh sí ag paidreoireacht.

‘A Dhia, tar i gcabhair orm,’ arsa í sin, ‘nó beidh an gumh ar m’athair chugam.’

Nuair a d’oscail sí a súile bhí an canna lán go barr de bhainne arís! Bhí ardáthas ar Bhríd.

‘Buíochas leat, a Dhia,’ arsa í sin.

Isteach léi ansan agus shín sí an canna bainne go dtína hathair.

‘An-chailín,’ arsa é sin. ‘Mura tú an cailín is fearr in Éirinn!’

IS GAIRE CABHAIR DÉ NÁ AN DORAS (Leagan Connachtach)

Fadó, fadó bhí cailín óg ann a raibh Bríd uirthi. Cailín lách a bhí inti agus bhí chuile dhuine mór léi. Bhíodh Bríd lách cineálta suáilceach i gcónaí. Lá amháin d’iarr a hathair uirthi a ghabháil síos go dtí an buaile ag bun an bhóthair leis an mbó a bhleán.

‘Ná bí i bhfad anois,’ ar seisean agus é ag síneadh an channa chuici. ‘Tá an bainne uainn don dinnéar.’

Lá breá earraigh a bhí ann agus Bríd ag siúl léi síos an bóthar. Thaitin an t-earrach thar cionn le Bríd. Thug sí faoi deara go raibh bachlóga ar na crainnte agus duilleoga ag fás ar chuid acu cheana féin. Bhí féar glas ag fás sna buailte agus bláthanna gleoite ar thaobh an bhóthair. Bhreathnaigh chuile áit go hálainn.

‘Ó, taitníonn an t-earrach thar cionn liom!’ arsa Bríd agus í ag siúl léi síos an bóthar.

Chuala sí éan ag ceol os a cionn.

‘Meas tú an bhfuil aon ghearrcaigh sa nead atá sa tor mór?’ arsa Bríd léi féin.

Bhreathnaigh sí isteach sa nead. Bhí na huibheacha ann, ceart go leor, ach ní raibh

gearrcach ar bith le feiceáil.

‘B’fhéidir go mbeidh gearraigh ann amárach,’ arsa Bríd agus d’imigh sí léi arís.

Tamall ina dhiaidh sin stop Bríd ag geata beag agus bhreathnaigh sí isteach i mbuaile. Bhí caoirigh agus uain istigh ann. Bhí na huain ag rince agus iad ag léim suas agus anuas ar an gclai. Thosaigh Bríd ag gáire fúthu.

‘Ó, nach barrúil iad!’ ar sise.

Bhí uan beag amháin ann nach raibh ag rith thart leis na huain eile. Bhí sé in éineacht lena mháthair, an chaora dhubh, agus é ag diúl bainne uirthi. Is ansin a chuimhnigh Bríd ar an mbainne a d’iarr a hathair uirthi a fháil don dinnéar.

‘Ó! Dúirt sé liom gan a bheith i bhfad,’ ar sise agus rith sí léi.

Stop Bríd ag an mbuaile ag bun an bhóthair. Isteach an geata léi agus ghlaoigh sí ar an mbó.

‘Mú-ú,’ arsa an bhó agus shiúil sí chuici.

Chuimil Bríd an bhó agus thosaigh sí ag bleán. Nuair a bhí an bhó blite agus an canna beagnach ag cur thar maoil chuimil Bríd an bhó arís.

‘Go raibh míle maith agat,’ a dúirt sí leis an mbó.

‘Mú-ú,’ arsa an bhó agus Bríd ag gabháil amach an geata arís.

Díreach sular bhain sí an teach amach casadh fear déirce ar Bhríd.

‘Tabhair dom rud eicint, más é do thoil é,’ ar seisean. ‘Tá mé stiúgtha leis an ocras. Ní raibh rud ar bith le hithe agam le dhá lá anuas.’***

Bhí trua ag Bríd don fhear déirce.

‘Níl aon rud agam ach é seo,’ ar sise agus shín sí an canna bainne chuige.

‘Go raibh míle maith agat. Maith an cailín,’ ar seisean agus chaith sé siar an bainne go dtí nach raibh deoir fágtha sa gcanna.

Nuair a d’imigh an fear déirce leis choinnigh Bríd uirthi abhaile. Chuala a hathair í ag teacht isteach.

‘Bhí tú níos faide ná mar a cheap mé,’ ar seisean. ‘Caithfidh sé go raibh tú ag slíomadóireacht. Tabhair an bainne isteach anseo chugam. Tá an dinnéar díreach réidh.’

‘Ó, níl a fhios agam sa domhan céard a dhéanfas mé!’ arsa Bríd léi féin. ‘Níl deoir bhainne fágtha sa gcanna. Beidh cuthach dhearg ar m’athair.’

Ach ansin chuimhnigh sí gur gaire cabhair Dé ná an doras. Dhún sí a súile agus thosaigh sí ag guí.

‘A Dhia, tabhair cúnamh dom,’ ar sise, ‘nó beidh cuthach dhearg ar m’athair.’

Nuair a d’oscail sí a súile arís bhí an canna beagnach ag cur thar maoil le bainne! Bhí ríméad ar Bhríd.

‘Buíochas mór le Dia na glóire,’ ar sise.

Isteach léi ansin gur thug sí an canna bainne dá hathair.

‘Maith an cailín thú,’ ar seisean. ‘Mura tú an cailín is fearr sa taobh seo tíre!’

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- tuiscint a fháil ar sheanfhocal agus é a úsáid
- scéal a athinsint
- achoimre scríofa agus pictiúrtha a dhéanamh ar scéal
- teacht ar thuairim
- tuairimí a léiriú

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 5)
- Leathanach 16 in Cur is Cúiteamh

EISEAMLÁIRÍ

1. Is giorra [gaire] cabhair Dé ná an doras.
2. Ceapaimse [Sílimse / Tá mise ag déanamh / Deirimse amach / Déarfainnse / Is dóigh liomsa] / Ní cheapaimse [Ní shílimse / Níl mise ag déanamh / Ní déarfainnse / Ní dóigh liomsa] **gurb iad sin na pointí is tábhachtaí i dtús / i lár / i ndeireadh an scéil.** / Ceapaimse [Sílimse / Tá mise ag déanamh / Deirimse amach / Déarfainnse / Is dóigh liomsa] **gurb é ... is tábhachtaí i dtús / i lár / i ndeireadh an scéil.**

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Iarr ar na daltaí a bheith ag faire amach do na príomhphointí i dtús, i lár agus i ndeireadh an scéil 'Is giorra cabhair Dé ná an doras' (Ceacht 1). Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh teideal an scéil. Múin an chéad eiseamláir. Meall na daltaí chun an seanfhocal seo a úsáid ar ócáidí oiriúnacha.

Spreag na daltaí chun an scéal a insint ina bhfocail féin.

Pléigh leathanach 16 in Cur is Cúiteamh. Iarr ar na daltaí teideal an scéil a scríobh i mbarr an leathanaigh. Iarr orthu ansin príomhphointí thús, lár agus dheireadh an scéil a scríobh sa cholún ar chlé agus pictiúr a léireoidh iad a tharraingt sna boscaí ar dheis.

Roghnaigh daltaí chun a gcuid achoimrí ar an scéal a léamh don rang nó chun cur síos ó bhéal a dhéanamh ar a bhfuil ag tarlú ina bpictiúir.

Múin an dara heiseamláir. Lig do dhaltaí aonair a dtuairimí ar na hachóimrí a léiriú mar atá san eiseamláir.

FORLEATHNÚ

- Pléigh nósanna áitiúla a bhaineann le Lá Fhéile Bríde. Iarr ar na daltaí a fháil amach an bhfuil aon nósanna, dánta nó scéalta eile ag a dtuismitheoirí nó ag a seantuismitheoirí maidir le Naomh Bríd.
- Pléigh agus múin an rann seo:
**Ó Lá Fhéile Bríde amach
Bíonn na héin ag déanamh nead,
Na caoirigh ag breith na n-uan
Is an fuacht ag dul i dteas.**
- Pléigh agus múin an seanfhocal:
**Sneachta nach dtiocfaidh faoi Shamhain,
Tiocfaidh sé go ramhar faoi Fhéile Bríde.**

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tionchar an earraigh ar a shaol féin a phlé
- tuairimí a léiriú
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

1. **Is maith** [Is deas] **liom go dtagann fad sa** [ar an] **lá agus go n-éiríonn an oíche níos giorra san Earrach.** [Is maith [Is deas] liom an lá / na laethanta a bheith ag dul i bhfad agus an oíche / na hoícheanta a bheith ag dul i ngiorracht.] / **Bíonn sé dorch**a / **geal agus mé ag dul** [ag gabháil] **ar scoil** [chun na scoile] **ar maidin** / **ag teacht abhaile** [chun an bhaile] **tráthnóna.** / **Is féidir liom** [Bím ábalta / Thig liom] **níos mó** [breis] **ama a chaitheamh ag (déanamh) spraoi** [ag imirt / ag déanamh cuideachta / ag (déanamh) cuileachta] **taobh amuigh** [lasmuigh] **mar nach mbíonn sé dorch**a chomh luath (**céanna**) [mar go bhfanann sé geal níos faide].

Nathanna / abairtí breise de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:

2. **Feabhsaíonn** [Tagann feabhas ar / Tagann biseach ar] **an aimsir de réir a chéile.** [Téann an aimsir i bhfeabhas. / Bíonn an aimsir ag feabhsú.] / **Ní thiteann an oiread céanna báistí** [fearthainne]. / **Bíonn an aimsir níos boige** / **níos deise, etc.** / **Ní gá dom** [Ní bhíonn orm] **na héadaí geimhridh a chur orm** [a chaitheamh] **a thuilleadh** [níos mó].

Nathanna / abairtí breise de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Múin an chéad eiseamláir. Pléigh an tionchar a bhíonn ag fad an lae ar shaol na ndaltaí féin. An bhfuil aon bhuntáiste ag baint leis na hoícheanta fada geimhridh, dar leo? Múin nathanna / abairtí eile a bhí de dhíth ar na daltaí agus iad ag plé an ábhair.

Múin an dara heiseamláir. Pléigh an feabhas a thagann ar an aimsir san earrach agus an tionchar a bhíonn aige seo ar shaol na ndaltaí féin. Múin nathanna / abairtí eile a bhí de dhíth ar na daltaí agus iad ag plé an ábhair.

(**Nóta:** Mar ullmhúchán do Cheacht 2 iarr ar na daltaí labhairt lena muintir ag baile maidir leis na comharthaí a chabhraíonn le daoine an aimsir a thuar. D'fhéadfaidís taighde a dhéanamh ar an idirlíon chun teacht ar eolas breise.)

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí cur síos a dhéanamh ar a dtarlóidh amach anseo ó thaobh chúrsaí aimsire, agus an t-earrach tagtha. Úsáididís an Aimsir Fháistineach. Múin más gá:

Rachaidh [Raghaidh] **an lá i bhfad.** [Tiocfaidh fad sa lá. / Éireoidh an lá níos faide.]

Feabhsóidh an aimsir. [Rachaidh [Raghaidh] an aimsir i bhfeabhas. / Tiocfaidh biseach ar an aimsir.]

Ní thitfidh an oiread céanna báistí [fearthainne].

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar chomharthaí aimsire
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- leibhéal deacrachta a léiriú
- tuiscint a fháil ar ghné ar leith den ghramadach (an aidiacht)

EISEAMLÁIRÍ

1. **Tráthnóna dearg is maidin ghlas – comhartha d'áilleacht agus teas.**

Is iomaí cor a chuireann an t-earrach de.

Ní bhíonn sneachta ar chraobh ó Lá Fhéile Bríde amach.

2. **An pictiúr a thaispeánann an comhartha aimsire ... (comhartha aimsire) a tharraing tú?**

Is ea [Sea] / Ní hea.

3. **Ba dheacair / Níor dheacair [B'fhurasta] a dhéanamh amach cén comhartha aimsire a bhí i gceist i bpictiúr ... (ainm dalta). [Bhí / Ní raibh sé soiléir ón bpictiúr cén comhartha aimsire a bhí i gceist i bpictiúr ... (ainm dalta).]**

ÁISEANNA

- Leathanach 17 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Pléigh an t-eolas ar chomharthaí aimsire a fuair na daltaí sa bhaile aréir. An mbaineann cuid acu seo leis an earrach?

Múin an chéad agus an dara heiseamláir. Iarr ar gach dalta comhartha aimsire a roghnú as an gcéad eiseamláir agus pictiúr a tharraingt chun é a léiriú. Ná scríobhaidís an abairt féin. Caithfidh a pháirtí a thomhas cén comhartha aimsire atá léirithe sa phictiúr mar atá sa dara heiseamláir.

Múin an tríú heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Léigh agus pléigh leathanach 17 in Cur is Cúiteamh. Mínigh do na daltaí gur 'aidiacht' a thugtar ar fhocal a dhéanann cur síos ar rud nó ar dhuine, e.g. tráthnóna dearg, maidin ghlas. Iarr orthu ansin an scríbhneoireacht ar leathanach 17 a dhathú.

Iarr ar na daltaí a bheith ag faire amach d'aidiachtaí eile nuair a bhíonn siad ag léamh agus na haidiachtaí a scríobh ina leabhar scríbhneoireachta pearsanta.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Pléigh agus múin seanfhocail agus ráitis eile a bhaineann leis an aimsir, e.g:

Má bhíonn lear mór [mórán / a lán / cuid mhór / an-chuid] **bláthanna buí ar an aiteann beidh samhradh maith** [dea-shamhradh] **ann.**

Má bhíonn ciorcal le feiceáil [le feiscint] **thart ar an ngealach** [ar an ghealach] **beidh stoirm ann faoi cheann cúpla lá** [taobh istigh de chúpla lá / laistigh de chúpla lá].

Ceann garbh ar mhaidin earraigh agus ceann mín ar an tráthnóna.

Má thagann an Márta isteach mar leon rachaidh sé amach mar uan.

Má fheiceann [Má chionn / Má tchionn] **tú éin** [éanacha] **na spéire ag ithe cloch is cinnte go bhfuil stoirm ag teacht.**

Corrchoigilt sa tine – comhartha doininne.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- comparáid a dhéanamh
- eiseamláirí a dhaingniú
- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt
- ceisteanna cruinne a chumadh do fhreagraí ar leith
- cruinneas teanga a fhorbairt
- páirt a ghlacadh in obair ghrúpa

EISEAMLÁIRÍ

Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais chomónta teanga na ndaltaí:

ÁISEANNA

- Póstaeir nó pictiúir, nó leathanaigh as leabhar OSIE a léiríonn na príomhdhifríochtaí idir an geimhreadh agus an t-earrach (le fáil ag an múinteoir)
- Bileog de pháipéar bán do gach dalta

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá ar a laghad a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Roinn na daltaí ina ngrúpaí de cheathrar. Dáil na pictiúir a léiríonn na príomhdhifríochtaí idir an geimhreadh agus an t-earrach orthu. Iarr orthu iad seo a phlé eatarthu féin.

Téigh siar ar na heiseamláirí as Ceacht 1. Tabhair bileog do gach dalta agus iarr air focal, nath nó abairt a bhaineann leis an earrach a scríobh uirthi ach gan é a thaispeáint d'aon ghrúpa eile. Bailigh na bileoga agus measc iad.

Iarr ar dhá ghrúpa – Foireann A agus Foireann B – teacht os comhair an ranga chun gur féidir leat an cluiche thíos a léiriú don rang.

RIALACHA

1. Tabhair bileog an duine do gach imreoir ar Fhoireann A agus ar Fhoireann B.
2. Léadh imreoir ó Fhoireann A an focal / abairt / nath atá ar a bhileog, e.g. ‘gearrcach.’ Caithfidh Foireann B ansin ceist a chumadh a d’oirfeadh don fhreagra ‘gearrcach’, e.g. **‘Céard [Cad é / Cad] a thugtar ar éan óg?’** Beidh dhá mharc ag dul d’Fhoireann B má chumann siad ceist atá cruinn ceart ó thaobh gramadaí agus comhréire de. Beidh marc amháin ag dul dóibh má chumann siad ceist nach bhfuil cruinn ar fad. Ní bheidh aon mharc ag dul dóibh má theipeann orthu ceist a chumadh.
3. Beidh an múinteoir mar chathaoirleach chun cruinneas a mheas agus an scór a chlárú.
4. Ansin léadh imreoir ó Fhoireann B an focal / abairt / nath atá ar a bhileog féin. Caithfidh Foireann A ceist a chumadh a d’oirfeadh don fhreagra sin.
5. Tugtar go leor ama don fhoireann atá ag cumadh ceiste chun cruinneas, etc, a phlé eatarthu féin.
6. Lean ar aghaidh mar seo go dtí go mbeidh seans faighte ag gach imreoir an méid atá ar a bhileog a léamh amach os ard.
7. Ag an bhfoireann leis an marc is airde a bheidh an bua.

Tabhair deis do ghrúpaí éagsúla an cluiche a imirt i gcaitheamh na seachtaine go dtí go mbeidh seans faighte ag gach dalta. Cláraigh an scór gach lá agus tabhair luach saothair don ghrúpa leis an scór is airde.

Ag deireadh na seachtaine bunaigh mioncheacht ar na riachtanais chomónta teanga a tháinig chun cinn.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- comharthaí an earraigh a aithint ina thimpeallacht féin
- ceistneoir a léamh agus a phlé
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- tuairisciú
- tuairisc a scríobh
- measúnú a dhéanamh ar scríbhneoireacht dalta eile
- dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh

EISEAMLÁIRÍ

1. **An bhfaca tú** [An bhfacaís] ...? / **An bhfaca tú** [An bhfacaís] ... (planda / ainmhí) (agus é / í) ag ... (gníomh)?
Chonaic (mé) [Chonac] / **Ní fhaca (mé).** / **Chonaic mé** [Chonac] ... **ach ní fhaca mé ....** / **Ní fhaca mé ... ach chonaic mé** [chonac] ....
Ar chuala tú [Ar chualaís] ...? / **Ar chuala tú** [Ar chualaís] ... (planda / ainmhí) ag ... (gníomh)?
Chuala / Níor chuala. / **Chuala mé ... ach níor chuala mé ....**
Ar thug tú faoi deara go raibh ... (rud ag titim amach)?
Thug [Thugas] / **Níor thug (mé é sin faoi deara)** [Níor thugas (é sin faoi deara)].
2. **Dúirt ...** (ainm dalta) **go bhfaca / nach bhfaca / gur chuala / nár chuala sé / sí ....**

ÁISEANNA

- Leathanach 18 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo. Tógfaidh an scríbhneoireacht atá mar chuid den cheacht roinnt mhaith laethanta.)

Pléigh an pictiúr i gcuid a haon de leathanach 18 in Cur is Cúiteamh. Díriú aird na ndaltaí ar na gnéithe ar leith a bhaineann leis an earrach, e.g. na duilleoga ar na crainn, bláthanna an earraigh (lus an chromchinn, an cróch), na héin ag tógáil neide, na huain agus na gamhna óga, etc.

Tabhair an rang ar shiúlóid i gcomharsanacht na scoile agus pléigh a bhfuil ag tarlú sa nádúr leo. Díriú aird na ndaltaí ar na bláthanna, ar na crainn, ar na hainmhithe, ar na héin, etc.

Nuair a bheidh sibh ar ais sa seomra ranga múin an chéad eiseamláir. Roinn an rang ina bheirteanna ansin. Pléigh an ceistneoir i gcuid a dó de leathanach 18 in *Cur is Cúiteamh* leis na daltaí. Iarr ar gach beirt a chéile a cheistiú faoi na rudaí a chonaic siad agus a chuala siad ar an tsiúlóid agus an ceistneoir a líonadh isteach.

Múin an dara heiseamláir. Tabhair roinnt daltaí os comhair an ranga agus iarr orthu cur síos a dhéanamh ar a bhfaca agus ar ar chuala a bpáirtí ar an tsiúlóid.

Iarr ar na daltaí tuairisc a scríobh faoin tsiúlóid sa rang scríbhneoireachta. Ansin lig dóibh a gcuid scríbhneoireachta a mhalartú lena bpáirtí. Iarr ar na beirteanna moltaí a thabhairt dá chéile chun feabhas a chur ar na tuairiscí ó thaobh an ábhair, an leagain amach, an litrithe, agus na poncaíochta de. Iarr ar gach dalta athdhréachtú a dhéanamh bunaithe ar mholtaí a pháirtí. Meall iad chun an ríomhaire a úsáid chuige seo. D'fhéadfaidís an leagan críochnaithe den tuairisc a mhaisiú agus a chur ina bhfillteán scríbhneoireachta mar shampla den seánra seo. Roghnaigh roinnt tuairiscí le cur ar taispeánt.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar dhaltaí aonair tuairisc a thabhairt ar shiúlóid a ndeachaigh siad féin uirthi le déanaí. Ar thug siad aon rud neamhghnách faoi deara? Cén sórt aimsire a bhí ann? An bhfaca siad aon chomhartha aimsire? Ar tharla aon eachtra dóibh?
- Pléigh na timpistí a d'fhéadfadh tarlú do dhaoine agus iad ag dul ag siúl ar chnoic agus ar shléibhte. Múin más gá:

D'fhéadfá [Thiocfadh leat] **d'alt** [do rúitín / do mhurnán] **a chasadh.** [D'fhéadfá a ghabháil amach ar do chos. / D'fhéadfá casadh ar do rúitín. / D'fhéadfá iompú ar do rúitín.]

D'fhéadfadh ainmhí [Thiocfadh le hainmhí] **thú a ionsaí.**

D'fhéadfá [Thiocfadh leat] **titim le haill** [le binn].

D'fhéadfá dul ar strae [dul amú].

Conas a rachadh na daltaí i ngleic leis na timpistí difriúla dá dtarlóidís do dhuine a bheadh in éineacht leo ar shiúlóid mar seo? Pléigh an tábhacht a bhaineann le sábháilteacht agus tú ag dul ar shiúlóid. Déan comhtháthú le OSIE.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- tuairisciú
- ceisteanna cruinne a chumadh do fhreagraí ar leith

EISEAMLÁIRÍ

1. Is é Naomh Pádraig pátrún na hÉireann. Déantar ceiliúradh ar Lá Fhéile Pádraig in Éirinn agus ar fud an domhain. Is lá saoire baine in Éirinn é, etc.
2. Tá aithne agam ar dhuine a bhfuil Pádraig [Páid / Páidí / Peatsaí / Pacaí / Páidín / Peaidín / Peait / Peaití / Peaitsín] air. Níl aithne agam ar aon duine [ar dhuine ar bith / ar éinne] a bhfuil Pádraig air. Pádraig an t-ainm atá ar mo dheartháir / ar m'athair / ar m'uncail / ar mo chomharsa / ar mhúinteoir rang ...(uimhir) / ar ...(duine eile).

ÁISEANNA

- Leathanach 19 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Mínigh do na daltaí gurb é Lá Fhéile Pádraig lá mór na nGael. Céard atá ar eolas acu faoi Lá Fhéile Pádraig? Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair ansin an t-eolas atá acu ar Naomh Pádraig a roinnt leis an rang.

Múin an dara heiseamláir. An bhfuil aithne ag na daltaí ar aon duine a bhfuil Pádraig air?

Léigh agus pléigh cuid a haon de leathanach 19 in Cur is Cúiteamh. Mínigh do na daltaí go bhfuil an t-ainm 'Pádraig' coitianta i logainmneacha na hÉireann agus gurb é Naomh Pádraig atá i gceist.

Pléigh leis na daltaí na rudaí ar leith a bhaineann le hÉirinn agus nach mbaineann le tíortha eile.

Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 19 in Cur is Cúiteamh leis na daltaí. Iarr orthu ceist a chumadh a d'oirfeadh do gach freagra.

Má bhí deacrachtaí ag na daltaí ag cumadh na gceisteanna bunaigh mioncheacht air seo más gá.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Pléigh agus múin an seanfhocal:

Lá Fhéile Bríde Báine baintear an ghoimh as an gcloch fhuar,

Is Lá Fhéile Pádraig na mbeart tagann scaipeadh ar an bhfuacht.

An bhfuil aon scéalta ag na daltaí mar gheall ar Naomh Pádraig? Déan comhtháthú leis an Teagasc Creidimh agus leis an Stair.

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- eolas a fháil ar nósanna agus ar chultúr tíortha eile
- oideas a úsáid
- teoracha a léamh agus a leanúint

ÁISEANNA

- Cóip de leathanach 20-21 as Cur is Cúiteamh ar scáileán mór
- Leathanach 20-21 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Pléigh leis an rang an ceiliúradh a dhéantar ar an gCáisc in Éirinn. Ansin iarr ar na daltaí taighde a dhéanamh chun a fháil amach cad iad na nósanna a bhaineann leis an gCáisc i dtíortha eile, go háirithe sna tíortha sin a bhfuil taighde déanta acu ar nósanna na Nollag iontu. D'fhéadfaí an t-eolas a fhaigheann siad a chur in éineacht lena dtionscnamh ar 'An Nollaig i dTíortha Eile'. Pléigh na difríochtaí idir an Cháisc sna tíortha sin agus in Éirinn. Iarr ar na daltaí chomh maith taighde a dhéanamh chun a fháil amach cad iad na tíortha nach ndéanann ceiliúradh ar an gCáisc. An bhfuil féilte eile sna tíortha sin a ndéantar comóradh orthu an tráth sin bliana?

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun foghlaim conas císte seacláide Cásca a dhéanamh. Taispeáin leathanach 20-21 as Cur is Cúiteamh ar scáileán mór dóibh. Léigh agus pléigh leo é. Mínigh aon fhocal nach féidir leo a oibriú amach. An ndearna siad féin bÁCÁIL riamh? D'fhéadfaidís Cur is Cúiteamh a thabhairt abhaile agus an císte a dhéanamh.

Níos déanaí sa tseachtain / an tseachtain ina dhiaidh sin iarr ar aon dalta a bhÁCÁIL an císte tuairisciú don rang ar conas mar a d'éirigh leo.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí sceitse a chumadh ina ngrúpaí bunaithe ar thimpiste nó rud éigin greannmhar a tharla agus iad ag bÁCÁIL.
- Pléigh an tábhacht a bhaineann le sábháilteacht sa chistin. Déan comhtháthú le OSIE.
- Pléigh an tábhacht a bhaineann leis an gCáisc do Chríostaithe.
- Iarr ar na daltaí a muintir sa bhaile a cheistiú maidir le nósanna na Cásca.

Bia / Mé Féin

CEACHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le sceitse agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- mothúcháin a aithint agus a phlé
- tuairimí a léiriú
- a chumas cognaíoch a fhorbairt
- liostaí a scríobh

ÁISEANNA

- Leathanach 22 in Cur is Cúiteamh
- An sceitse ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 11)

CUR CHUIGE

Pléigh an pictiúr i gcuid a haon de leathanach 22 in Cur is Cúiteamh.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le sceitse a bhaineann leis an bpictiúr. Iarr orthu faire amach go háirithe do na mothúcháin a léiríonn Séimí agus Síle. Seinn an dlúthdhiosca.

U

TÁ FUATH AGAM ORTHU! (Leagan Ultach)

- Daidí: Anois, a Shéimí, nár dhúirt mé leat cheana féin nach dtig leat a ghabháil chuig cóisir Áine mura n-itheann tú do dhinnéar.
- Séimí: Ach amharc, a Dhaidí. D'ith mé an chearc uilig. Achan ghreim de!
- Daidí: Ach níor ith tú a dhath de na glasraí.
- Séimí: Tá a fhios agat nach maith liom prátaí ná pónairí. Tá fuath agam orthu!
- Síle: Muise! Níl ionat ach sceamhlán! Ní thig béile a ithe faoi shuaimhneas sa teach seo níos mó. Ní maith liom seo! Tá fuath agam air siúd!
- Daidí: Anois, a Shíle, lig dó.
- Séimí: Bíonn sí i gcónaí ag baint asam! Ní itheann tusa achan rud a bhíonn ar do phláta i gcónaí ach oiread.
- Síle: Bhuel, rud cinnte, níl mise chomh holc leatsa.
- Daidí: Stadaigí! An bheirt agaibh! Tá mé bodhar ag éisteacht libh ag argáil. Ba cheart go mbeadh níos mo céille agatsa, a Shíle, agus tú deich mbliana d'aois!
- Síle: Ó! Ormsa atá an locht anois, ab é?
- Daidí: Níor dhúirt duine ar bith a dhath fá locht. Agus níl feidhm ar bith ort a bheith chomh dalba!

Síle: Bhuel, sin sin! As seo amach íosfaidh mé mo dhinnéar am inteacht eile. Agus tá mé ag gabháil a chríochnú mo dhinnéar anois sa tseomra suite.

Daidí: Má tá tú críochnaithe tógfaidh mé do phláta. Ach ní ligfidh mé chuig cóisir ar bith thú.

Séimí: Ach níl ocras ar bith orm anois.

Daidí: Ná bac leis na deora!

Séimí: Bú! Hú! Hú!

M

TÁ AN GHRÁIN DHEARG AGAM ORTHU! (Leagan Muimhneach)

Daid: Anois, a Shéimí, ná dúirt leat cheana féin nach bhféadfai dul go dtí féasta Áine mura gcríochnóir do dhinnéar.

Séimí: Ach féach, a Dhaid. D'itheas an sicín ar fad. Gach aon bhlúire de!

Daid: Ach níor ithis aon rian de na glasraí.

Séimí: Tá a fhios agat nach maith liom prátaí ná pónairí. Tá an ghráin dhearg agam orthu!

Síle: Mhuise! Nach tú an cnáimhseálaí! Ní féidir béile a ithe ar do shuaimhneas sa tigh seo a thuilleadh. Ní maith liom é seo! Tá an ghráin dhearg agam air siúd!

Daid: Anois, a Shíle, lig dó.

Séimí: Bíonn sí i gcónaí ag piocadh orm! Ní itheann tusa gach aon ní a bhíonn ar do phláta féin i gcónaí!

Síle: Bhuel, bí siúrálte de nach bhfuilim leath chomh holc leatsa!

Daid: Éiríg' as! An bheirt agaibh! Táim bodhar ó bheith ag éisteacht libh ag trasnaíl ar a chéile. Ba cheart go mbeadh níos mó céille agatsa, a Shíle, agus tú deich mbliana!

Síle: Ó! Ormsa atá an milleán anois, ab ea?

Daid: Ní dúirt éinne faoi mhilleán. Agus ní gá duit a bheith chomh ciotrúnta!

Síle: Bhuel, sin sin, mar sin! As so amach íosfaidh mé mo dhinnéar am éigin eile. Agus táim chun mo dhinnéar a chríochnú sa tseomra suite anois.

Daid: Má tá tú críochnaithe tógfaidh mé do phláta. Ach ní ligfidh mé go dtí an bhféasta in aon chor tú.

Séimí: Ach níl aon ocras orm anois.

Daid: Caith uaim na deora!

Séimí: Bú! Hú! Hú!

C

TÁ AN GHRÁIN SHÍORAÍ AGAM ORTHU! (Leagan Connachtach)

Daidí: Anois, a Shéimí, nár dhúirt mé leat cheana nach bhféadfai tú a ghabháil chuig cóisir Áine mura gcríochnóidh tú do dhinnéar.

Séimí: Ach breathnaigh, a Dhaidí. D'ith mé an sicín ar fad. Chuile bhlas de!

Daidí: Ach níor ith tú aon chuid de na glasraí.

Séimí: Tá a fhios agat nach dtaitníonn fataí ná pónairí liom. Tá an ghráin shíoraí agam orthu!

Síle: Muise! Nach tú an ceolán! Ní féidir béile a ithe go suaimhneach sa teach seo níos mó. Ní thaitníonn sé seo liom! Tá an ghráin agam air siúd!

- Daidí: Anois, a Shíle, lig dó.
- Séimí: Bíonn sí i gcónaí ag spochadh asam! Ní itheann tusa chuile rud a thugtar duit ach an oiread.
- Síle: Bhuel, níl mé baol air chomh dona leatsa!
- Daidí: Éirígí as! An bheirt agaibh! Tá mé bodhraithe ag éisteacht libh ag sáraíocht ar a chéile. Ba cheart go mbeadh níos mó céille agatsa, a Shíle, san aois a bhfuil tú ann!
- Síle: Ó! Ormsa atá an milleán anois, ab ea?
- Daidí: Níor dhúirt aon duine tada faoi mhilleán. Agus ní gá duit a bheith chomh cantalach!
- Síle: Bhuel, sin sin! As seo amach íosfaidh mé mo dhinnéar am eicint eile. Agus tá mé ag gabháil ag críochnú mo dhinnéar anois sa seomra suite.
- Daidí: Má tá tú críochnaithe tógfaidh mé do phláta uait. Ach ní ligfidh mé chuig aon chóisir thú.
- Séimí: Ach níl aon ocras orm anois.
- Daidí: Ná bac leis na deora!
- Séimí: Bú! Hú! Hú!

Pléigh na mothúcháin a léirigh Séimí agus Síle sa sceitse. An gceapann na daltaí go raibh an ceart ag Síle imeacht ón mbord? Cad a dhéanfaidís féin sa chás seo? An raibh Daidí ródhian ar an mbeirt acu? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena bhfreagraí.

Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 22 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar na daltaí na liostaí a líonadh isteach de réir a rogha féin.

FORLEATHNÚ

- Thug Síle ‘ceolán [sceamhlán / cnáimhseálaí]’ ar a deartháir. An bhfuil focail eile ag na daltaí a d’fhéadfadh sí a úsáid? Múin más gá:
Níl ionat ach deargpheata [steallpheata / peata lofa / cráiteachán / caointeachán].
Tá tú millte (ceart) [loite (ar fad)].
Ní féidir [Ní thig / Nach doiligh / Nach deacair] **tú a shásamh.**
 agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.
- Má tá cócaire le Gaeilge sa cheantar tabhair cuireadh dó / di teacht chun cainte leis na daltaí.
- Léigh agus pléigh an leabhar *Bealach an Bhia* as an tsraith ‘Eoin Eolaí’ le Jacqui Maynard (An Gúm – ISBN 1-85791-438-4).
- Pléigh an tábhacht a bhaineann le glasraí a ithe gach lá. An bhfuil a fhios ag na daltaí céard iad na bianna eile atá tábhachtach don tsláinte? Pléigh an phirimid bhia. Úsáid an leabhairín *Bia Folláin* (Cúrsa Rang a hAon) nó áis oiriúnach eile.

Bia / Mé Féin

CEAHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuairimí a léiriú
- a chumas cognaíoch a fhorbairt
- teacht ar chomhaontú i ngrúpa
- páirt a ghlacadh i rólaithris
- sceitse a chumadh, a chur i láthair agus a scríobh
- páirt a ghlacadh in obair ghrúpa
- dialann le carachtar ar leith a chríochnú
- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht

EISEAMLÁIRÍ

1. Daidí: **Má tá tú críochnaithe tógfaidh mé do phláta (uait). Ach ní ligfidh mé chuig aon chóisir** [chuig cóisir ar bith / go dtí an bhféasta in aon chor] **thú.**

Séimí: **Ach níl aon ocras** [ocras ar bith] **orm anois.**

Daidí: **Ná bac leis na deora!** [Caith uaim na deora!]

2. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun rólaithrise:**

ÁISEANNA

- An sceitse ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 11)
- Leathanach 23 in *Cur is Cúiteamh*

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an sceitse ‘Tá an ghráin agam orthu’ arís agus ansin go gcaithfidh siad deireadh dá rogha féin a chumadh dó. Seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh an rud a tharla, dar leis na daltaí, ina dhiaidh sin. An dóigh leo gur tháinig Séimí agus a athair ar réiteach? Ar ith Séimí na glasraí? Nó ar ghéill a athair ar deireadh agus ar lig sé chuig an gcóisir é? etc.

Múin an chéad eiseamláir.

Roinn an rang ina ghrúpaí de thriúr. Iarr ar dhuine acu páirt Dhaidí a ghlacadh agus an duine eile páirt Shéimí. Caithfidh an grúpa féin teacht ar chomhaontú ar cén ról a bheidh ag an tríú duine. (D'fhéadfadh gurb í Síle a bheadh ann nó duine fásta eile a tháinig isteach.) Iarr ar na daltaí an chéad eiseamláir a úsáid chun tús a chur lena sceitse. Ansin cumadh siad deireadh don sceitse.

Éist leis na daltaí agus iad i mbun rólaithrise. Breac síos stór focal / nathanna atá de dhíth orthu. Múin cuid acu seo i ndeireadh an cheachta mar an dara heiseamláir.

Lig do ghrúpaí a gcuid sceitsí a léiriú don rang. Pléigh na difríochtaí agus na cosúlachtaí a bhí idir na deirí a chum siad.

Má tá grúpaí sásta lena gcuid sceitsí lig dóibh oibriú le chéile i rith na seachtaine chun iad a chlósáil ar an ríomhaire. Lig dóibh dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh agus cóip a chur ina bhfillteán scríbhneoireachta.

Léigh agus pléigh leathanach 23 in *Cur is Cúiteamh*. Pléigh na cúiseanna a mbíonn dialann ag daoine. Iarr ar na daltaí dialann Shíle a chríochnú. Lig d'aon dalta ar mian leis é a chuid scríbhneoireachta a léamh don rang.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

(**Nóta:** Iarr ar na daltaí pictiúir de bhianna éagsúla a thaitníonn leo a thabhairt isteach le haghaidh Cheacht 3.)

FORLEATHNÚ

- Seinn an sceitse ‘Tá an ghráin agam orthu’ (Ceacht 1) arís. Roinn an rang ina thrí ghrúpa – Daidí, Síle agus Séimí – agus iarr orthu na páirteanna a aithris in éineacht leis an dlúthdhiosca. Díriú a n-aird go háirithe ar thuin na cainte.
- Pléigh nathanna cainte a bhaineann le hocras nó le heaspa ocrais. Múin más gá:
  - Tá mo bholg thiar** [ina shuí] **ar mo dhroim leis an ocra** [le hocras].
  - Táim** [Tá mé] **stiúgtha** [caillte / lag / marbh] **leis an ocra**.
  - Tá confadh orm.**
  - Bhí mé** [Bhíos] **lag leis an ocra nuair a ... / tar éis dom ...**
  - D’íosaínn romham agus i mo dhiaidh.**
  - D’íosaínn gan salann é.**
  - Níl aon ghoile agam.**
  - Níl aon ocra orm.**
  - Tá mo ghoile caillte agam.**agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.
- Pléigh agus múin an rann traidisiúnta seo.
  - Máistir scoile a chaill a ghoile.**
  - Céard** [Cad] **é sin do dhuine eile?**Díriú aird na ndaltaí ar an rím.

- An mbíonn na daltaí féin ag coinneáil dialann phearsanta? Cathain a scríobhann siad inti? Múin más gá:

Is maith liom nótaí a scríobh ar [faoi / mar gheall ar] **rudaí a tharlaíonn gach aon** [achan / gach uile / chuile] **lá agus go háirithe rudaí suaithinseacha / neamhghnácha** [neamhchoitianta / as an ngnáth].

Nuair a bhím an-ghnóthach [an-chúramach / an-chruógach] **scríobhaim nótaí i mo dhialann ar fhaitíos** [ar eagla] **go ndéanfainn dearmad ar rud éigin** [inteacht / eicínt] **a bhí le déanamh agam nó ar choinne a bhí agam.**

Má bhíonn rudaí ag cur isteach orm [ag cur as dom / do mo chrá] **is maith an rud é** [cabhraíonn sé / cuidíonn sé] **uaireanta** [scaití / amanna] **iad a scríobh síos.**

Nuair a bheas [a bheidh] **mé sean** [críonna / aosta] / **cáiliúil féadfaidh mé** [thig liom / beidh mé in ann] **féachaint** [amharc / breathnú] **siar ar na rudaí a scríobh mé** [féadfaidh mé súil a chaitheamh ar na rudaí a scríobh mé].

agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.

Bia / Mé Féin

CEACHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- cur síos a dhéanamh
- taitneamh nó easpa taitnimh a léiriú agus fiosrú fúthu
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- páirt a ghlacadh in obair ghrúpa
- tomhais a phlé agus a thomhas cén rud atá i gceist

EISEAMLÁIRÍ

1. **Mise a thug an pictiúr seo isteach.** [Mise a thug liom an pictiúr seo.] **Bia Seapánach / Bia Iodálach / Bia ... (tír) / Glasra / Toradh / ... atá ann.**
2. **An dóigh leat** [An ndéarfá / An gceapann tú / An measann tú / An síleann tú / An bhfuil tú ag déanamh] **gur mhaith leatsa é seo a bhlaiseadh / a ithe / a ól?** [Meas tú [Do bharúil] ar mhaith leatsa é seo a bhlaiseadh / a ithe / a ól?]
Déarfainn gur mhaith [Cheapfainn gur mhaith / Tá mé ag déanamh (amach) gur mhaith]. / **Ní bhlaisfinn / Ní íosfainn / Ní ólfainn é sin / ... (bia) ar ór na cruinne** [ar ór ná ar airgead / go deo / go brách]. [Ní fhéadfainn [Ní thiocfadh liom] é sin a ithe / a ól.]
3. **Cé acu bia ab fhearr leat a ithe / a ól – ... (bia) nó ... (bia eile)?**

ÁISEANNA

- Na pictiúir de bhianna a thug na daltaí ar scoil
- Pictiúir bhreise gearrtha as irisleabhair, más gá – bianna éagsúla
- Leathanach 24 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Roinn an rang ina ghrúpaí. Iarr ar gach dalta sa ghrúpa an pictiúr a thug sé ar scoil a leagan ar an mbord.

Múin na heiseamláirí. Déanadh gach dalta ansin cur síos dá ghrúpa, mar atá sa chéad eiseamláir, ar an bpictiúr a thug sé ar scoil. Ansin fiafraíodh sé de dhalta eile sa ghrúpa, mar atá sa dara heiseamláir, ar mhaith leis an bia sin a bhlaiseadh / a ithe / a ól. Freagraíodh an dalta eile mar atá san eiseamláir. Ansin ceistíodh na daltaí a chéile mar atá sa tríú heiseamláir lena fháil amach cé acu bia is fearr leo. Bainidís úsáid as na pictiúir ar fad atá ag an ngrúpa.

Léigh agus pléigh na tomhais i gcuid a haon de leathanach 24 in Cur is Cúiteamh. Iarr ar na daltaí a thomhas cén dá bhia atá i gceist iontu. Lig dóibh na tomhais a phlé lena bpáirtí. Tabhair na freagraí dóibh más gá (salann agus ubh).

Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 24. Mínigh do na daltaí nach ceart dóibh tosú ag scríobh go dtí go ndéarfadh tú leo é. Úsáid clog a bhfuil soicindí air nó stopuaireadóir chun an t-am a choinneáil. Nuair atá na liostaí scríofa ag na daltaí iarr ar dhaltaí aonair a liosta a léamh. Faigh amach cén dalta a scríobh an líon is mó focal a bhaineann le bia.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Múin nathanna eile a d'fhéadfadh na daltaí a úsáid agus iad ag plé cúrsaí bia, e.g:
  - Tá cuma aisteach** [ait / iontach] / **mhíofar** / **álainn** [aoibhinn / an-deas / ghleoite] **air sin.**
  - Cheapfainn** [Déarfainn / Mheasfainn / Deinim amach / Sílim / Tá mé ag déanamh (amach)] **go mbeadh blas géar / searbh / milis / goirt / tur air sin.**
  - Tá sé sin seargtha** [imithe ó mhaith].
  - Ní bheadh aon dúil** [dúil ar bith] **agam ansin.**
  - Ní lú liom an sioc ná ... (bia).** [Tá an ghráin dhearg [an ghráin shíoraí] agam ar ... (bia).]
  - Ní déarfainn go bhfuil blas ná dath air sin.**
  - D'íosfainn ... (bia) nó go dtiocfadh sé amach trí mo dhá shúil** [amach ar mo chluasa].
  - Is fuath liom** [Tá fuath (na ndaol) agam ar / Tá an ghráin agam ar / Tá col agam le] ... (bia).
- agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.
- Pléigh na cúiseanna nach bhfuil an iomarca salainn go maith dúinn. Iarr ar na daltaí a fháil amach sa bhaile cad iad na bianna a bhfuil a lán salainn iontu. Iarr orthu na bianna seo a scríobh i bhfoirm liosta mar chuid den obair bhaile agus a rogha teideal a chur air.

Bia / Mé Féin

CEACHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- biachlár a léamh agus a phlé
- rogha a léiriú
- teacht ar chomhaontú i ngrúpa
- gearán a dhéanamh
- moladh a thabhairt
- sceitse a chumadh agus a chur i láthair

EISEAMLÁIRÍ

1. Céard [Cad / Cad é] a bheidh [a bheas] agaibh? [Tógfaidh mé ordú uaibh [bhur n-ordú] anois. / Ar mhaith libh ordú anois?]
Íosfaidh mise dhá / trí / ceithre chúrsa. [Beidh dhá / trí / ceithre chúrsa agamsa.] /
Ní íosfaidh mise [Ní íosfadsa] ach cúrsa amháin [aon chúrsa amháin / an t-aon chúrsa amháin]. [Ní bheidh ach cúrsa amháin [aon chúrsa amháin / an t-aon chúrsa amháin] agamsa.] /
Ní bhacfaidh mise leis an gcéad [leis an chéad] chúrsa / leis an tríú cúrsa.
2. Bhí sé sin thar a bheith blasta [an-bhlasta / iontach blasta]. / Bhí sé sin go hainnis [uafásach ar fad]. [Ní raibh blas ná dath air sin. / Ní raibh sin deas ar chor ar bith. / Ní raibh blas ná boladh air sin.], etc.
3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad ag cur is ag cúiteamh:

ÁISEANNA

- Cóip de leathanach 111, 112, 113 agus 114 as Leabhar an Oide ar scáileán mór
- Fótachóip as Leabhar an Oide (leathanach 111, 112, 113 agus 114) – dóthain le biachlár a thabhairt do gach dalta

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun sceitse a chumadh bunaithe ar chuairt ar bhialann.

Taispeáin leathanach 111, 112, 113 agus 114 as Leabhar an Oide ar scáileán mór do na daltaí. Léigh agus pléigh na biachláir.

Múin an chéad agus an dara heiseamláir.

Roinn an rang ina cheithre ghrúpa – grúpa i mbialann Síneach, grúpa i mbialann Iodálach, grúpa i mbialann Éireannach agus grúpa i mbialann Indiach. Roghnaigh freastalaí as gach grúpa.

Tabhair fótachóip den bhiachlár cuí do gach duine sa ghrúpa. Tabhair deis dóibh é a léamh agus a phlé. Bíodh cóip den bhiachlár ag an bhfreastalaí chomh maith.

Iarr ar gach duine sa ghrúpa ansin a rá leis an bhfreastalaí cé mhéad cúrsa a bheidh acu mar atá sa chéad eiseamláir.

Caithfidh an grúpa teacht ar chomhaontú ansin an mbeidh siad nó nach mbeidh siad sásta leis an mbia a thugtar dóibh. Déanadís gearán leis an bhfreastalaí nó tugaidís moladh mar atá sa dara heiseamláir. Éist leis na daltaí agus iad ag cur is ag cúiteamh. Breac síos na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Múin cuid de na nathanna / den stór focal i ndeireadh an cheachta mar an tríú heiseamláir.

Iarr ar na grúpaí a sceitsí a chur i láthair an ranga más mian leo.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí litir a chumadh agus a scríobh chuig bainisteoir bialainne ag léiriú a sástacht / míshástacht le béile a d'ith siad sa bhialann. Iarr orthu dalta eile a roghnú chun freagra a scríobh ar a litir.
- Pléigh na bianna a thug na daltaí ar scoil don lón. An bia folláin nó mífholláin iad seo? Mura bhfuil siad cinnte cabhraigh leis na daltaí taighde a dhéanamh chun teacht ar an eolas sin. Meall na daltaí úd nach n-itheann bia folláin don lón chun iarracht níos fearr a dhéanamh i rith na seachtaine.
- Iarr ar na daltaí cur síos a dhéanamh ar eachtra a tharla dá líon tí i mbialann. Cén ócáid a bhí ann? Cad ba chúis leis an eachtra a tharla? Múin más gá:

Bhí an bhialann lán go béal [lán go doras / ag cur thar maoil] **agus ní raibh aon bhord** [tábla ar bith] **curtha in áirithe acu dúinn.**

Bhí an freastalaí gnóthach [cúramach / cruógach / gnoitheach] **agus rinne** [dhein] **sé / sí dearmad orainn.**

Bhí an béile dóite / fuar, etc.

Bhí cuthach dearg [an ghoimh dhearg / an gumh dearg / cuthach dhearg] **ar ...**(ainm). [Bhí ... (ainm) ag dul le mire [ag dul in aer / imithe le báiní / oiriúnach le ceangal / bailithe go maith / ar buile / ar mire].]

agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.

- Pléigh bianna a bhfuil fadhbanna ag daltaí leo. Múin más gá **‘Ní thig liomsa** [Ní féidir liomsa / Nílímse ábalta / Nílímse in ann] ... (bia / deoch) **a ithe / a ól mar** [mar gheall ar / (as) siocair / de bhrí] **go gcuireann sé as dom** [go gcuireann sé isteach orm / go gcuireann sé isteach ar mo ghoile / go gcuireann sé goile gear orm / go gcuireann sé tonn thaoscach orm / go gcuireann sé fonn cur amach orm] / **nach n-oireann** [nach bhfeileann] **sé dom / nach n-aontaíonn** [nach réitíonn] **sé le mo ghoile / go bhfuil ailléirge agam leis / go bhfuil an iomarca spíosraí ann / go bhfuil an iomarca gairleoige ann / go ndóinn sé mo scornach** [sceadamán], etc., de réir Ghaeilge an cheantair. I gcás bianna a bhfuil ailléirge ag na daltaí leo pléigh an tábhacht a bhaineann le cloí le haiste bia má mholann an dochtúir a leithéid.

Biachlár Éireannach

Cúrsa Tosaigh

Diúilicíní bruite i bhfion geal
Bradán deataithe le slisní líomóide agus arán cruithneachta
Manglam cloicheán

Príomhchúrsa

Uaineoil rósta le prátaí rósta agus rogha de ghlasraí úra
Liamhás rósta le cabáiste, cáil ceannann agus tornapaí brúite
Breac friochta le brúitín agus rogha de ghlasraí úra
Stobhach Gaelach

Milseog

Carraigín le sú sméar dubh
Pióg úll le huachtar reoite nó le huachtar
Maróg ríse le huachtar
Traidhfil

Tae nó caife

Biachlár Indiach

Cúrsa Tosaigh

Bhaji – glasraí domhainfhriochta

Samosa – triantáin taosráin líonta le feoil agus iad domhainfhriochta

Poppadom – craicear mór le hanlann seatnaí

Príomhchúrsa

Sicín Korma – sicín in anlann uachtarúil le halmóinní meilte

Uaineoil Tikka Masala – uaineoil in anlann spíosraithe trátaí

Mairteoil Madras – mairteoil in anlann trátaí le cillí

Sicín Vindaloo – sicín in anlann an-te

* Rís agus arán naan ag gabháil le gach mias

Milseog

Lassi – deoch mhlis déanta d'íogart nádúrtha agus torthaí

Soirbéad mangó

Uachtar reoite Indiach

Tae Assam

Tae Darjeeling

BIACHLÁR IODÁLACH

Antipasti (Cúrsa Tosaigh)

Insalata Caprese – sailéad ina bhfuil duilleoga basal, cáis *mozzarella* agus trátaí

Bruschetta – slisní aráin tóstáilte le gairleog, ola olóige agus cáis

Minestrone alla genovese – anraith glasraí ina bhfuil pasta, trátaí, peisteo agus cáis *Parma* ghrátáilte

Primi (Príomhchúrsa le pasta)

Spaghetti alla bolognese – spaigití le feoil agus anlann *Bolognese*

Pizza – píotsa piobarónaí, muisiriún, nó liamháis

Lasagne al forno – lasáinne le feoil agus anlann cáise bÁCáilte san oigheann

Risotto marinara – rís cócaráilte le hiasc agus sliogéisc

Secondi (Príomhchúrsa gan pasta)

Insalata misto – sailéad ina bhfuil meascán de ghlasraí úra

Calamari fritti – scuid fhriochta

Frittata al formaggio – uibheagán cáise Iodálach

Dolci (Milseog)

Tiramisù – cístín spúinse ina bhfuil caife, licéar, cáis *mascarpone* agus dusta seacláide ar an mbarr

Panna cotta – glóthach mhilis uachtarúil le torthaí úra

Gelato – uachtar reoite Iodálach

Panforte – arán milis ina bhfuil cnónna agus torthaí triomaithe

Caffè con biscotti – caife le brioscaí Iodálacha

Cappuccino – caife le huachtar agus dusta seacláide ar an mbarr

Espresso – caife láidir dubh

Latte – caife agus bainne te air

BIACHLÁR SÍNEACH

Cúrsa Tosaigh

Anraith sicín agus arbhair mhilis

Anraith *Yum Yum* le domplagáin

Rollóga glasraí an earraigh

Príomhchúrsa

Tófú in anlann pónairí dubha

Cloicheáin agus rís le hanlann soighe

Mairteoil Shíneach agus péacáin phónaire shuaithfhriochta

Muiceoil *chow mein* agus anlann milis searbh

Milseog

Banana domhainfhriochta i síoróip

Péitseoga póitseáilte

Manglam torthaí – mangónna, oráistí maindrín agus lítsíonna

Tae glas nó caife

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar nósanna agus ar chultúr na hÉireann
- taitneamh a bhaint as ceapóg a léamh agus a chanadh
- véarsaí nua a chumadh do cheapóg

ÁISEANNA

- An cheapóg ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 14)
- Leathanach 25 in Cur is Cúiteamh
- Bileog de pháipéar bán do gach dalta

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Tógfaidh an dréachtú agus an t-athdhreachtú atá mar chuid den cheacht seo roinnt laethanta.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil tú chun ceapóg a sheinm dóibh. An cuimhin leo an cheapóg eile a d'fhoghlaim siad sa chúrsa? Téigh siar ar an gceapóg 'Im Bím Bábaró' (Siopadóireacht: Ceacht 5).

Seinn an dlúthdhiosca.

LÚIBÍN Ó LÚ

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Lúibín an *pizza*, agus lúibín an *pasta*,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Nuair a ithimse seacláid is mé a bhíonn sásta,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Ní íosfainn go deo é mar go bhfuil sé róghrána,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Is breá liom mílseog agus d'íofainn carnán di,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Glasraí agus torthaí ar mhaithe le do shláinte,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Is fuath liom an boladh a thagann as gairleog,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
Molaimse *Raleigh* a thug chugainn an práta,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir,
B'fhearr liom go dtabharfadh sé ualach seacláide,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.
B'fhearr liomsa pláta bagúin is cabáiste,
Lúibín Ó Lú, bí luath is bí láidir.

(**Nóta:** I gcás daltaí Gaeltachta pléigh leo aon fhocal sa lúibín nach bhfuil coitianta i nGaeilge an cheantair.)

Léigh agus pléigh leathanach 25 in *Cur is Cúiteamh*. Spreag na daltaí chun an cheapóg a chanadh in éineacht leis an dlúthdhiosca. Seinn an dlúthdhiosca arís.

Iarr ar na daltaí véarsa dá gcuid féin a chumadh agus a scríobh don cheapóg. Iarr orthu é a dhréachtú agus a athdhréachtú agus a scríobh ar an mbileog nuair a bheidh siad sásta leis. D'fhéadfaí chomh maith deis a thabhairt dóibh an véarsa nua a chlósscríobh ar an ríomhaire agus cóip a phriontáil le cur ina bhfillteán scríbhneoireachta.

Cuir comórtas ceapóga ar siúl sa seomra ranga agus tabhair duaiseanna do na cinn is fearr.

FORLEATHNÚ

- Léigh agus pléigh an leabhar *Tamall sa Chistin* le Máirín Uí Chomáin (An Gúm – ISBN 1-85791-017-6).
- Pléigh agus múin do rogha ceann de na seanfhocail seo.
  - Is iad na muca ciúine a itheann an mhin.**
  - Blais é is tiocfaidh dúil agat ann.**
  - Marbh le tae agus marbh gan é.**
  - Is maith an t-anlann an t-ocras.**
  - Bíonn blas ar an mbeagán** [ar an bheagán].

Sa Bhaile

CEACHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- tuairimí a léiriú
- a scileanna cognaíocha a fhorbairt
- pictiúir a chur in ord agus é ag éisteacht le scéal
- scéal a athinsint mar a d'inseodh carachtar ar leith é

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 6)
- Cártaí inscortha as Cur is Cúiteamh (lár an leabhair)

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Abair leis na daltaí go bhfuil scéal agat mar gheall ar mhaighdean mhara. An bhfuil aon rud cloiste nó léite acu mar gheall ar an maighdean mhara? An dóigh leo go bhfuil a leithéid ann? Mínigh dóibh gur chuir an mhaighdean mhara sa scéal seo Fionnlach Cumhaill faoi gheasa. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca.

Pléigh an scéal. Iarr ar na daltaí Oileán Mhanann a aimsiú ar an léarscáil. An dóigh leo go bhfuil an scéal seo fíor? Ar chuir deireadh an scéil ionadh orthu? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena gcuid tuairimí.

Pléigh na cártaí inscortha i lár Cur is Cúiteamh. Iarr ar gach dalta na cártaí a bhrú as a leabhar féin.

Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca arís agus iarr ar na daltaí na cártaí a chur in ord le linn dóibh a bheith ag éisteacht. Dearbhaigh go bhfuil na pictiúir curtha san ord ceart acu.

Iarr ar dhaltaí aonair an scéal a insint mar a d'inseodh Fionnlach féin é.

I rith na seachtaine d'fhéadfaí cluichí éagsúla ar nós 'Snap' agus 'Péirí' a imirt ag úsáid dhá phaca cártaí inscortha le chéile.

FORLEATHNÚ

- An raibh ionadh ar na daltaí go ndeachaigh Fionnlach in éineacht leis an maighdean mhara? Múin más gá **‘Ní raibh an dara rogha aige.** [Ní raibh aon ní eile le déanamh aige. / Ní raibh an dara suí sa bhuaile aige.] **Bhí sé faoi gheasa.’**

An rachadh siad féin in éineacht leis an maighdean mhara? Múin más gá:

Ní rachainn [Ní ghabhfainn / Ní raghainn] **(in éineacht [in éindí]) léi ar ór ná ar airgead** [go deo / ar ór na cruinne].

Ní mheallfadh sí chun (na) farraige mé.

Chasfainn [D’iompóinn] **mo dhroim léi** [uirthi]. [Thabharfainn mo dhroim di. / Thabharfainn droim láimhe di.]

Shnámhfainn abhaile [chun an bhaile] **chomh sciobtha** [tapa / gasta] **in Éirinn agus a d’fhéadfainn** [a thiocfadh liom].

Ní labharfainn léi beag ná mór [in aon chor / ar chor ar bith].

Ní thabharfainn aon toradh [aon aird / aird ar bith] **uirthi.**

agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.

- Léigh agus pléigh an dán seo thíos.

MURÚCH

Amuigh ar charraig aonair
Bhí murúch ina suí,
Scáthán i lámh amháin aici
Sa lámh eile cíor bhuí.

Chíor sí a cuid gruaige
Is d’fhéach sí uirthi féin:
‘M’anam ort! Is tú an bhean
Is áille faoin ngréin!’

U

FIONNLACH CUMHAILL AGUS AN MHAIGHDEAN MHARA (Leagan Ultach)

Bhí Fionnlach Cumhaill agus a cheathrar deartháir amuigh ag iascaireacht lá breá samhraidh. Go tobann chuala Fionnlach amhrán binn. Níor chuala sé riamh roimhe a leithéid d'amhrán binn, ó dhuine ná ó éan.

‘Sin é an t-amhrán is deise a chuala mé riamh,’ ar seisean.

‘Cén t-amhrán?’ arsa na deartháireacha.

Níor chuala siadsan rud ar bith le screadach na bhfaoileog agus le tuaim na dtonn. Ach i ndiaidh tamaill labhair duine acu.

‘Níl a dhath á dhéanamh ag Fionnlach ach é ag stánadh ar na carraigeacha dubha,’ ar seisean. ‘Dar fia! Maighdean mhara atá ann. Ná héist léi, a Fhionnlaigh, nó cuirfidh sí faoi gheasa thú.’

‘Agus má chuireann,’ arsa deartháir eile, ‘ní ligfidh sí chun an bhaile go deo thú.’

Thosaigh an ceathrar ag feadalach sa dóigh is nach gcuirfeadh an t-amhrán draíochta Fionnlach faoi gheasa.

Bhí an ceathrar deartháir ag feadalach agus ag ceol ar a seandícheall ach d’fhan Fionnlach ina shuí ansin go suaimhneach socair agus loinnir iontach ina shúile. Bhí na deartháireacha ag scairteadh go dtí go raibh piachán iontu, ag iomramh leo ó na carraigeacha dubha, ag éalú ó cheol uaigneach an amhráin. Thit siad ina dtost nuair a shroich siad an ché agus iad buíoch beannachtach go raibh Fionnlach slán sábháilte ar thalamh thirim.

Chuaigh na deartháireacha amach ag iascaireacht arís maidin lá arna mhárach. D’fhan Fionnlach ina shuí ansin sa bhád go suaimhneach socair. D’éist sé go géar go dtí go raibh pian ina chluasa ach ní raibh nóta den amhrán bhinn le cloisteáil os cionn tuaim na dtonn. Stán sé uaidh ar na carraigeacha dubha go dtí go raibh a shúile nimhneach ach ní raibh foinse an cheoil le feiceáil. Mar sin a bhí sé ar feadh traidhfil seachtainí agus a chuid deartháireacha ag déanamh na hoibre uilig, iad ag feadalach agus ag ceol ar eagla go gcloisfeadh Fionnlach amhrán binn na maighdine mara.

Sa deireadh agus cuid mhaith seachtainí ar shiúl thart rinne Fionnlach dearmad ar an mhaighdean mhara agus shíl a dheartháireacha go raibh sé sábháilte é a ligean amach ag iascaireacht leis féin. De dheas do na carraigeacha dubha a bhí sé nuair a chuala sé an t-amhrán binn arís. Rinne sé iarracht iomramh ar ais go dtí an ché ach líon an t-amhrán a cheann agus tháinig loinnir iontach ina shúile arís. Stad sé ag iomramh.

‘Sin an t-amhrán is deise a chuala mé riamh,’ arsa Fionnlach agus é faoi gheasa anois ag amhrán binn na maighdine mara.

Ina suí ar charraig mhín bhí an bhean ba dheise ar an domhan. Bhí dath an aitinn ar a cuid gruaige agus a dá leiceann ar dhath na méaracán sí.

‘Sin í an bhean is deise dá bhfaca mé riamh,’ arsa Fionnlach agus líon a chroí le grá don mhaighdean mhara.

‘Ar mhaith leat a theacht liom i mo bhád?’ arsa Fionnlach léi.

‘Ba mhaith,’ arsa an mhaighdean mhara. ‘Tá oileán galánta i bhfad i gcéin san fharraige agus ba mhaith liom dá dtabharfá ann mé.’

Chomh luath agus a bhí sí istigh sa bhád thosaigh Fionnlach ag iomramh amach chun na farraige agus an loinnir iontach sin ina shúile i rith an ama.

Cheol an mhaighdean mhara a hamhrán binn agus lean Fionnlach ag iomramh leis gan stad ná staonadh. Bhí sé faoi gheasa ag an bhean ba dheise ar an domhan agus ag a hamhrán binn. I ndiaidh turais fhada shroich siad an t-oileán i bhfad i gcéin.

D'iompair Fionnlach a chara úr go caisleán lonrach ar an taobh eile den oileán. Bhí seomra geal sa chaisleán, é lán de mhná óga ceannórca a raibh bláthanna fite ina gcuid gruaige acu. Bhí clócaí dúghorma síoda orthu agus torcanna de shliogáin agus de choiréal thart ar a muineál. I gcoirnéal ciúin sa tseomra bhí scaifte seandhaoine ina suí, a gcuid éadaí caite stróicthe agus féasóg fhada chlibíneach orthu.

'Lig síos ar an sliogán mór seo mé, a Fhionnlaigh,' arsa an mhaighdean mhara, 'agus bíodh braon agat den deoch seo i ndiaidh an turais mhara sin a rinne tú.'

'Ná bain don deoch sin, a mhic,' arsa guth ina chluas, 'nó caithfidh tú an chuid eile de do chuid laetha ar fán ar fud an chaisleáin seo, mar a bhímse. Tá bean agus clann agamsa ar Oileán Mhanann. Ach, faraor, ní fheicfidh mé iad go brách arís. Ná hól deoir den deoch sin, a mhic!'

Bhí an mhaighdean mhara ar mire leis an tseandhuine ghiobach.

Briseadh na geasa ar Fhionnlach nuair a chonaic sé an fhearg a tháinig ar an mhaighdean mhara. Chuimhnigh sé ansin ar a dheartháireacha agus ar an méid a dúirt siad faoi gheasa na maighdine mara. Shocraigh sé imeacht láithreach as an áit agus a ghabháil chun an bhaile chucu. Chaith sé an deoch a fhad uaidh agus a thiocfadh leis. Léim sé anuas den tsliogán agus rith sé ar cosa in airde an bealach ar fad go dtí an cuan. Ach bhí an cuan folamh! Ní raibh tásc ná tuairisc ar a bhád!

Chaith Fionnlach é féin isteach sna tonnta fuara agus shnámh sé leis ar a dhícheall amach chun na farraige. Chaith sé laetha agus seachtainí ag snámh go dtí gur bhain sé amach a bhaile féin in Oileán Mhanann. Sa deireadh nuair a tháinig sé i dtír bhí cuma seandhuine caite críonna air. Bhí teas na gréine ar a dhroim agus screadach na bhfaoileog os a chionn agus é ag amharc ar a scála féin san uisce. Scanraigh an radharc an croí as.

Má thugann tú cuairt a choíche ar Oileán Mhanann b'fhéidir go bhfeicfeá Fionnlach ina shuí ar an trá, loinnir iontach ina shúile agus é ag stánadh uaidh amach ar an fharraige agus cluas le héisteacht air ag dúil go gcluinfeadh sé amhrán binn na maighdine mara.

FIONNLACH CUMHAILL AGUS AN MHAIGHDEAN MHARA (Leagan Muimhneach)

Bhí Fionnlach Cumhaill agus a cheathrar deartháir amuigh ag iascach lá breá samhraidh. Go tobann chuala Fionnlach amhrán binn. Níor chuala sé riamh roimis sin amhrán chomh binn leis, ó dhuine ná ó éan.

‘Sin é an t-amhrán is deise a chuala riamh,’ arsa é sin.

‘Cén t-amhrán?’ arsa na deartháireacha.

Níor chualadarsan aon rud ag scréachaíl na bhfaoileán agus ag torann na dtonn. Ach tar éis tamaill labhair duine acu.

‘Níl aon rud á dhéanamh ag Fionnlach ach é ag stánadh leis ar na carraigeacha dubha,’ arsa an deartháir. ‘A Thiarcais! Maighdean mhara atá ann. Ná héist léi, a Fhionnlaigh, nó cuirfidh sí faoi gheasa tú.’

‘Agus má chuireann,’ arsa deartháir eile, ‘ní ligfidh sí abhaile go deo arís tú.’

Thosaigh an ceathrar ag feadaíl chun nach gcuirfeadh an t-amhrán draíochta Fionnlach faoi gheasa.

Bhí an ceathrar deartháir ag feadaíl agus ag amhrán ar a míle dícheall ach d’fhan Fionnlach ina shuí ansan go socair agus loinnir ait ina shúile. Bhí na deartháireacha ag béicigh go dtí go raibh ciachán orthu, ag rámhaíocht leo ó na carraigeacha dubha, ag éalú ó cheol uaigneach an amhráin. Thiteadar ina dtost nuair a shroicheadar an ché agus iad buíoch beannachtach go raibh Fionnlach slán sábháilte ar thalamh tirim.

Chuaigh na deartháireacha amach ag iascach arís maidin lá arna mhárach. D’fhan Fionnlach ina shuí go socair ansan sa bhád. D’éist sé go géar go dtí go raibh tinneas ina chluasa ach ní raibh nóta den amhrán binn le clos ag torann na dtonn. Stán sé uaidh ar na carraigeacha dubha go dtí go raibh a shúile tinn ach ní raibh foinse an cheoil le feiscint. Mar sin a bhí aige ar feadh seachtainí agus a dheartháireacha ag déanamh na hoibre go léir, iad ag feadaíl agus ag amhrán ar eagla go gcloisfeadh Fionnlach amhrán binn na maighdine mara.

Faoi dheireadh agus cuid mhaith seachtainí imithe dhein Fionnlach dearmad ar an maighdean mhara agus cheap a dheartháireacha go raibh sé sábháilte é a scaoileadh amach ag iascach ina aonar. I ngiorracht do na carraigeacha dubha a bhí sé nuair a chuala sé an t-amhrán binn arís. Thriail sé ar rámhaíocht thar n-ais go dtí an gcé ach líon an t-amhrán a cheann agus tháinig loinnir ait ina shúile arís. D’éirigh sé as an rámhaíocht. ‘Sin é an t-amhrán is deise a chuala riamh,’ arsa Fionnlach agus é faoi gheasa anois ag amhrán binn na maighdine mara.

Ina suí ar charraig mhín bhí an bhean ba dheise ar domhan. Bhí dath an aitinn ar a cuid gruaige agus a dá leiceann ar dhath na méaracán sí.

‘Sin í an bhean is deise dá bhfaca riamh,’ arsa Fionnlach agus líon a chroí le grá don maighdean mhara.

‘Ar mhaith leat teacht isteach don bhád in éineacht liom?’ arsa Fionnlach léi.

‘Ba mhaith,’ arsa an maighdean mhara. ‘Tá oileán aoibhinn i bhfad i gcéin sa bhfarraige agus ba bhreá liom dá dtabharfá ann mé.’

Chomh luath is a bhí sí istigh sa bhád thosaigh Fionnlach ag rámhaíocht amach sa bhfarraige agus an loinnir ait fós ina shúile.

Chan an mhaighdean mhara a hamhrán binn agus lean Fionnlach air ag rámháíocht amach sa bhfarraige gan stad gan staonadh. Bhí sé faoi gheasa ag an mbean ba dheise ar domhan agus ag a hamhrán binn. Tar éis turais fhada shroicheadar an t-oileán i bhfad i gcéin.

D'iompair Fionnlach a chara nua go dtí an gcaisleán lonrach ar an dtaobh thall den oileán. Bhí seomra geal sa chaisleán, é lán de mhná óga ceannórca go raibh bláthanna fite ina gcuid gruaige acu. Bhí clócaí dúghorma síoda orthu agus torcanna de shliogáin agus de choiréal timpeall ar a muineál. I gcúinne uaigneach sa tseomra bhí scata seanfhear ina suí, a gcuid éadaigh stractha agus a bhféasóga gioblach.

‘Scaoil anuas ar an sliogán mór so mé, a Fhionnlaigh,’ arsa an mhaighdean mhara, ‘agus biodh braon den ndeoch so agat tar éis an turais atá curtha agat díot.’

‘Ná biodh baint ná páirt agat leis an ndeoch san, a mhic,’ arsa guth ina chluas, ‘nó caithfidh tú an chuid eile de do shaol ar fán ar fud an chaisleáin seo faoi mar a bhímse. Tá bean agus clann ormsa in Oileán Mhanann. Ach, mo léan géar, ní chífidh mé go deo arís iad. Ná blais deoir den ndeoch san, a mhic!’

Bhí an mhaighdean mhara ar buile leis an seandúine gioblach.

Briseadh na geasa ar Fhionnlach nuair a chonaic sé an fhearg a tháinig ar an maighdean mhara. Chuimhnigh sé ansan ar a dheartháireacha agus ar an méid a dúradar faoi gheasa na maighdine mara. Shocraigh sé ar an dtoirt ar an áit seo a fhágaint agus dul abhaile chucu. Chaith sé an deoch chomh fada uaidh agus a d’fhéad sé. Léim sé anuas den sliogán agus rith sé ar cosa in airde an tslí ar fad go dtí an gcuan. Ach bhí an cuan folamh! Tásc ná tuairisc ní raibh ar a bhád!

Chaith Fionnlach é féin isteach sna tonnta fuara agus shnámh sé leis ar a mhíle dícheall amach sa bhfarraige. Chaith sé laethanta agus seachtainí ag snámh go dtí gur bhain sé amach a bhaile féin in Oileán Mhanann. Nuair a d’éirigh leis an talamh tirim a bhaint amach ar deireadh thiar thall bhí cuma an tseandúine críonna air. Bhí teas na gréine ar a dhroim agus scréachaíl na bhfaoileán os a chionn agus é ag féachaint ar a scáil féin san uisce. Scanraigh an radharc an chiall as.

Má thugann tú riamh cuairt ar Oileán Mhanann b’fhéidir go gcífeá Fionnlach ina shuí ar an dtrá, loinnir ait ina shúile agus é ag stánadh uaidh ar an bhfarraige, agus cluas air le héisteacht le hamhrán binn na maighdine mara.

FIONNLACH CUMHAILL AGUS AN MHAIGHDEAN MHARA (Leagan Connachtach)

Bhí Fionnlach Cumhaill agus a cheathrar deartháir amuigh ag iascach lá breá samhraidh. Go tobann chuala Fionnlach amhrán binn. Níor chuala sé riamh cheana a leithéid d'amhrán binn, ó dhuine ná ó éan.

'Sin é an t-amhrán is deise dár chuala mé riamh,' ar seisean.

'Cén t-amhrán?' arsa na deartháireacha.

Níor chuala siadsan aon rud le scréachaíl na bhfaoileán agus le torann na dtonn. Ach tar éis tamaill labhair duine acu.

'Níl tada ar siúl ag Fionnlach ach é ag breathnú uaidh ar na carraigeacha dubha,' arsa an deartháir. 'Ó, a Thiarcais! Maighdean mhara atá ann. Ná héist léi, a Fhionnlaigh, nó cuirfidh sí faoi gheasa thú.'

'Agus má chuireann,' arsa deartháir eile, 'ní ligfidh sí abhaile go deo thú.'

Thosaigh an ceathrar ag feadaíl le nach gcuirfeadh an t-amhrán draíochta Fionnlach faoi gheasa.

Bhí an ceathrar deartháir ag feadaíl agus ag gabháil fhoinn ar a míle dícheall ach d'fhan Fionnlach Cumhaill ina shuí ansin go socair agus loinnir aisteach ina shúile. Bhí na deartháireacha ag béiciúch go dtí go raibh slócht orthu, ag iomramh leo ó na carraigeacha dubha, ag éalú ó cheol uaigneach an amhráin. D'éirigh siad as an mbéiciúch nuair a tháinig siad chomh fada leis an gcé agus iad buíoch beannachtach go raibh Fionnlach slán sábháilte ar thalamh tirim.

Chuaigh na deartháireacha amach ag iascach arís an mhaidin dár gcionn. D'fhan Fionnlach Cumhaill ina shuí ansin sa mbád go socair. D'éist sé go géar go raibh pian ina chluasa ach ní raibh nóta den amhrán binn le cloisteáil os cionn torann na dtonn. Bhreathnaigh sé uaidh ar na carraigeacha dubha go dtí go raibh a shúile tinn ach ní raibh foinse an cheoil le feiceáil. Mar sin a bhí sé ar feadh roinnt seachtainí agus a chuid deartháireacha ag déanamh na hoibre uileag, ag feadaíl agus ag gabháil fhoinn ar fhaitíos go gcloisfeadh Fionnlach amhrán binn na maighdine mara.

Ar deireadh agus cuid mhaith seachtainí imithe thart rinne Fionnlach dearmad ar an maighdean mhara agus cheap a dheartháireacha go raibh sé sábháilte é a ligean amach ag iascach leis féin. I ngaireacht do na carraigeacha dubha a bhí sé nuair a chuala sé an t-amhrán binn arís. Rinne sé iarracht iomramh ar ais go dtí an ché ach líon an t-amhrán a chloigeann agus tháinig loinnir aisteach ina shúile arís. D'éirigh sé as an iomramh. 'Sin é an t-amhrán is deise dár chuala mé riamh,' arsa Fionnlach agus é faoi gheasa anois ag amhrán binn na maighdine mara.

Ina suí ar charraig mhín bhí an bhean ab áille sa domhan. Bhí dath an aitinn ar a cuid gruaige agus a dá leiceann ar dhath na méaracán sí.

'Sin í an bhean is áille dá bhfaca mé riamh,' arsa Fionnlach agus líon a chroí le grá don maighdean mhara.

'Ar mhaith leat a theacht liom i mo bhád?' arsa Fionnlach léi.

'Ba mhaith,' arsa an maighdean mhara. 'Tá oileán álainn i bhfad i gcéin sa bhfarraige agus ba mhaith liom dá dtabharfá ann mé.'

Chomh luath agus a bhí sí istigh sa mbád thosaigh Fionnlach ag iomramh amach sa bhfarraige agus an loinnir aisteach fòs ina shúile.

Choinnigh an mhaighdean mhara uirthi ag casadh an amhráin agus choinnigh Fionnlach air ag iomramh amach sa bhfarraige gan stop ná cónaí. Bhí sé faoi gheasa ag an mbean ab áille sa domhan agus ag a hamhrán binn. Tar éis turais fhada tháinig siad chomh fada leis an oileán i bhfad i gcéin.

D'iompair Fionnlach a chara nua go caisleán lonrach ar an taobh thall den oileán. Bhí seomra geal sa gcaisleán, é lán de mhná óga ceannórga a raibh bláthanna fite ina gcuid gruaige acu. Bhí clócaí dúghorma síoda orthu agus torcanna de shligíní agus de choiréal faoina muineál. I gcúinne uaigneach sa seomra bhí seanfhir ina suí, a gcuid éadaí stróicthe agus a bhféasóga gioblach.

‘Leag síos ar an sligín mór seo mé, a Fhionnlaigh,’ arsa an mhaighdean mhara, ‘agus bíodh braon agat den deoch seo tar éis an turais atá curtha díot agat.’

‘Ná teagmhaigh leis an deoch sin, a mhic,’ a deir glór ina chluas, ‘nó caithfidh tú an chuid eile de do chuid laethanta ar fán ar fud an chaisleáin seo, mar a mbímse. Tá bean agus clann agamsa in Oileán Mhanann. Ach, mo léan, ní fheicfidh mé iad go brách arís. Ná hól braon den deoch sin, a mhic!’

Bhí cuthach ar an maighdean mhara leis an seanfhear gioblach.

Briseadh na geasa ar Fhionnlach nuair a chonaic sé an fhearg a tháinig ar an maighdean mhara. Chuimhnigh sé ansin ar a dheartháireacha agus ar an méid a dúirt siad faoi gheasa na maighdine mara. Shocraigh sé ar imeacht láithreach as an áit agus a ghabháil abhaile chucu. Chaith sé an deoch chomh fada uaidh agus a d’fhéad sé. Léim sé anuas den sligín agus rith sé ar cosa in airde an bealach ar fad go dtí an cuan. Ach bhí an cuan folamh! Ní raibh tasc ná tuairisc ar a bhád!

Chaith Fionnlach é féin isteach sna tonnta fuara agus shnámh sé leis ar a dhícheall amach sa bhfarraige. Chaith sé laethanta agus seachtainí ag snámh go dtí gur bhain sé amach a bhaile féin in Oileán Mhanann. Ar deireadh nuair a tháinig sé i dtír bhí cuma an tseandúine caite air. Bhí teas na gréine ar a dhroim agus scréachail na bhfaoileán os a chionn agus é ag breathnú ar a scáil féin san uisce. Scanraigh an radharc an croí as.

Má thugann tú cuairt riamh ar Oileán Mhanann b’fhéidir go bhfeicfeá é ina shuí ar an trá, loinnir aisteach ina shúile agus é ag breathnú uaidh ar an bhfarraige, cluas air le héisteacht le hamhrán binn na maighdine mara.

Sa Bhaile

CEACHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- treoracha a thabhairt ó bhéal
- treoracha a scríobh
- cur síos a dhéanamh
- páirt a ghlacadh in obair bheirte
- a scileanna éisteachta a fhorbairt

EISEAMLÁIRÍ

1. **Gabh** [Siúil / Téigh] **suas an bóthar thar chlós na mbád / thar ...** (foirgneamh nó comhartha eile). **Nuair a bhainfidh** [a bhaineas] **tú an crosaire** [an crosbhóthar / an crosbhealach] / ... (foirgneamh nó comhartha eile) **amach** [Nuair a shroichfidh tú an crosaire [an crosbhóthar / an crosbhealach]] / Nuair a thiofadh tú chomh fada [a fhad] leis an gcrosaire [leis an gcrosbhóthar / leis an chrosbhealach]] **iompaigh** [cas / tiontaigh] **ar dheis** [ar thaobh na láimhe deise] / **ar chlé** [ar thaobh na láimhe clé]. **Os comhair an tséipéil** [Ar aghaidh an tséipéil / Trasna ón séipéal] / **Le taobh an tséipéil** [In aice an tséipéil / In aice leis an séipéal / Díreach le hais an tséipéil] **atá do theachsa** [do thighse] / **mo theachsa** [mo thighse].
2. **Dath ... atá ar an teach** [ar an dtigh]. **Teach** [Tigh] **dhá stór / Bungaló / ...** (cineál tí) **atá ann. Uimhir ...** (uimhir) / ... (ainm tí) **atá ar an doras** [ar an ndoras] / **ar an ngeata** [ar an gheata]. **Níl uimhir ná ainm ar an teach** [ar an dtigh]. **Tá / Níl gairdín / balla** [falla / claí / sconsa] **os comhair** [ar aghaidh] **an tí / ar chúl an tí** [taobh thiar den teach], etc.
3. **Cur síos a dhéanamh ar thimpeallacht a dtí de réir riachtanais na ndaltaí:**

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 6)
- Leathanach 26 in *Cur is Cúiteamh*

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal ‘Fionnlach Cumhaill agus an Mhaighdean Mhara’ (Ceacht 1).

Pléigh leathanach 26 in *Cur is Cúiteamh*. Mínigh do na daltaí go bhfuil Fionnlach ina sheanfhear tuirseach traochta agus go bhfuil eolas na slí abhaile dearmadta aige. Caithfidh siad treoracha a thabhairt d’Fionnlach go dtí a theach.

Múin an chéad agus an dara heiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair treoracha ó bhéal a thabhairt d'Fhionnlach chun a theach a bhaint amach.

Iarr ar na daltaí ansin na treoracha a scríobh i gcuid a dó de leathanach 26.

Iarr ar dhaltaí aonair cur síos a dhéanamh ar an gceantar thart ar a dteach féin. Céard iad na rudaí is feiceálaí sa timpeallacht, e.g. foirgneamh áirithe, lios, abhainn, cnoc? Múin an stór focal atá de dhíth ar na daltaí agus cláraigh sa tríú heiseamláir é. Iarr ar gach dalta léarscáil shimplí de gharthimpeallacht a thí féin sa bhaile a tharraingt agus na rudaí is feiceálaí sa cheantar thart ar a theach féin a chur isteach. Cuiridís isteach cúpla teach eile chomh maith lena dteach féin, fiú amháin murar ann dóibh.

Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Iarr orthu a léarscáileanna a mhalartú. Iarr ar Dhalta A ansin treoracha a thabhairt do Dhalta B chun gur féidir leis a theach a aimsiú ó phointe ar leith ar a léarscáil. Rianaíodh Dalta B an turas lena mhéar. Déanadh Dalta B mar a rinne Dalta A.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Abair leo ligean orthu go bhfuil Dalta A in áit éigin i gcomharsanacht na scoile, e.g. ag an siopa. Caithfidh Dalta B treoracha cruinne a thabhairt do Dhalta A chun gur féidir leis an scoil a bhaint amach.

- Pléigh agus múin an seanfhocal seo:

Ná hiompaigh do dhroim le Móinín na gCiseach,

Mura bhfaighidh tú bás gheobhaidh tú biseach.

Dírigh aird na ndaltaí ar an rím ag deireadh na línte. Pléigh focail eile a bhfuil an rím chéanna iontu, e.g. misneach, tuirseach, girseach, etc.

Sa Bhaile

CEACHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuiscint a fháil ar na ceithre hairde
- treoracha a thabhairt agus a leanúint
- tuiscint a fháil ar ghné den ghramadach (an t-urú)

EISEAMLÁIRÍ

1. Tá Baile Átha Cliath in oirthear na hÉireann. / Tá Gaillimh in iarthar na hÉireann. / Tá Corcaigh i ndeisceart na hÉireann. / Tá Doire i dtuaisceart na hÉireann.
(tuiscint a léiriú)
2. Táim [Tá mé] / Tá an bus / Tá an t-eitleán / Tá an carr [Tá an gluaisteán / Tá an mótar] / Tá an traein / Tá an leoraí i mBaile Átha Cliath / i nGaillimh / i gCorcaigh / i mBéal Feirste / i mBaile Átha Luain / i nDoire / i(n) ... (baile / cathair) / sa(n) ... (baile / cathair). Ba mhaith liom / leis / léi dul [a ghabháil] go ... (baile / cathair eile). [Teastaíonn uaim / uaidh / uaithi dul [a ghabháil] go ... (baile / cathair eile).] Cén treo [bealach] a chaithfidh mé / sé / sí dul [a ghabháil]?
Caithfidh tú / sé / sí gabháil [dul / a ghabháil] siar / soir / ó thuaidh / ó dheas.

ÁISEANNA

- Léarscáil na hÉireann
- Leathanach 27 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Múin an chéad eiseamláir le cabhair léarscáil na hÉireann.

Múin an dara heiseamláir. Tabhair beirt daltaí os comhair an ranga. Roghnaíodh Dalta A a rogha baile nó cathair ón léarscáil agus abradh sé, e.g. **‘Táim [Tá mé] i mBaile Átha Cliath. Ba mhaith liom dul [a ghabháil] go Gaillimh. [Teastaíonn uaim dul [a ghabháil] go Gaillimh.] Cén treo [bealach] a chaithfidh mé dul [a ghabháil]?’** Freagróidh an dalta eile, e.g. **‘Caithfidh tú gabháil [dul / a ghabháil] siar.’**

Téigh siar ar an dara heiseamláir ag díriú aird na ndaltaí ar an urú a thagann roimh na litreacha ‘c’, ‘d’, agus ‘g’ nuair a leanann siad an réamhfhocal ‘i’ – ‘i gCorcaigh / i nDoire / i nGaillimh’.

Bunaigh mioncheacht ar na hathruithe a thagann ar litreacha eile a leanann an réamhfhocal ‘i’, e.g. i bPort Láirge / i dTrá Lí / i mBéal Feirste / i bhFear Manach, etc. Mínigh do na daltaí nach gcuirtear aon urú ar fhocail a thosaíonn le ‘h’, ‘l’, ‘m’, ‘n’, ‘r’ ná ‘s’. Iarr orthu bailte a dtosaíonn a n-ainm leis na litreacha sin a aimsiú ina nAtlas féin.

Pléigh an léarscáil i gcuid a haon de leathanach 27 in Cur is Cúiteamh agus léigh ainmneacha na mbailte. Roinn na daltaí ina mbeirteanna agus iarr orthu a chéile a cheistiú mar atá sa dara heiseamláir.

Pléigh cuid a dó de leathanach 27. Iarr ar na daltaí an t-urú ceart a chur le hainm gach cathrach.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Pléigh an t-uaigneas a bhíonn ar dhaoine nuair a bhíonn siad as baile. Céard is mó a bhraitheann na daltaí féin uathu nuair a bhíonn siad as baile? Má tá leanaí as tíortha eile sa rang pléigh na rudaí is mó a bhraitheann siad féin / a muintir uathu.
- Taispeáin léarscáil an domhain do na daltaí. Iarr orthu a chéile a threorú chuig cathracha / tíortha éagsúla agus córas taistil a mholadh chun dul ann. Múin más gá **‘Chun [Le] dul [a ghabháil] chuig [go (dtí)] ... (cathair / tír) caithfidh tú taisteal i mbád / ar thraein / in eitleán / ... (córas taistil) trí(d) / thar / os cionn ... (tír / farraige / sléibhte, etc).’**
- Léigh agus pléigh an dán seo thíos.

SIAR A RACHADSA

Siar a rachadsa féin
Go hoileán mara i gcéin
Ar theacht an fhómhair bhuí
Le háthas is aiteas croí.

San oileán mara thiar
Beidh fáilte romham is céad;
Fáilte fhairsing, fáilte fhial,
San oileán mara thiar.

Pléigh mothúcháin an fhile leis na daltaí. Iarr orthu éisteacht leis an dán an dara babhta agus an rím a thabhairt faoi deara.

Sa Bhaile

CEACHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- cur síos a dhéanamh
- comparáid a dhéanamh
- tuiscint a fháil ar sheanfhocail
- daingniú a dhéanamh ar ord aibítire na Gaeilge
- rudaí a chríochnaíonn le ‘án’ a aimsiú i bpictiúr

EISEAMLÁIRÍ

1. Ní bhímid [Ní bhíonn muid] suite [inár suí] ar shliogáin [ar shligíní / ar mhuiríní] sa bhaile [sa mbaile / ag baile] ach ar chathaoireacha agus ar thoilg [ar chúistí / ar chúitseanna]. / Ní eangacha atá crochta againn ar na ballaí [fallaí] sa bhaile [sa mbaile / ag baile] ach pictiúir / grianghraif / ....

ÁISEANNA

- Póstaer 5 – Fionnlach Cumhaill agus an Mhaighdean Mhara
- Leathanach 28 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

Pléigh an póstaer leis na daltaí. Iarr orthu cur síos a dhéanamh ar áit chónaithe na maighdine mara mar atá sa phóstaer.

Múin an eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair comparáid a dhéanamh idir a dteach cónaithe féin agus áit chónaithe na maighdine mara.

Pléigh an seanfhocal ‘Níl aon tinteán mar do thinteán féin’ i gcuid a haon de leathanach 28 in Cur is Cúiteamh. An dóigh leis na daltaí gur fíor an seanfhocal? Pléigh na cúiseanna a dtaitníonn a mbaile féin leo. Iarr ar na daltaí ansin a oiread focal agus is féidir leo bunaithe ar an bpictiúr a scríobh in ord aibítire i gcuid a dó de leathanach 28. (Ní gá go mbeadh focal acu le haghaidh gach litir san aibítir.)

Iarr ar na daltaí rudaí a chríochnaíonn le ‘án’ a aimsiú ar an bpóstaer, e.g. caisleán, sliogán, portán, bradán, amhrán, cupán, triantán, bolgán. Scríobhaidís síos ina gcóipleabhar iad mar chabhair d’fhorbairt na litearthachta.

Téigh siar ar an eiseamláir má bhí deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Iarr ar na daltaí teacht ar scéalta mar gheall ar an maighdean mhara óna muintir sa bhaile, i leabhair nó ar an idirlíon. Meall iad chun na scéalta sin a insint don rang ina bhfocail féin. Iarr orthu comparáid a dhéanamh idir na carachtair sna scéalta a bhailigh siad féin agus na carachtair sa scéal ‘Fionnlach Cumhaill agus an Mhaighdean Mhara’.
- An bhfuil gaolta nó comharsana ag na daltaí ar iascáirí iad? Iarr orthu eolas a bhailiú faoi shaol an iascaire. Iarr ar iascaire teacht chun cainte leis na daltaí faoin saol a bhíonn aige, na huirlisí a úsáideann sé, an aimsir, etc. D’fhéadfá roinnt trealamh iascaireachta a chur ar taispeáint sa rang agus lipéid a chur ar chuid acu.
- Pléigh agus múin an seanfhocal:
  - Is mór i gceist an cnúdán**
  - Ag iascáirí na Gaillimhe.**
  - Is fearr go mór an faoitín**
  - Mar is air a bhíonn an tairbhe.**

Sa Bhaile

CEACHT 5

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- ceisteanna a chumadh agus é ag éisteacht leis an dlúthdhiosca
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- ceisteanna a scríobh agus a fhreagairt
- páirt a ghlacadh in obair bheirte

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 6)
- Leathanach 29 in *Cur is Cúiteamh*

CUR CHUIGE

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht leis an scéal ‘Fionnlach Cumhaill agus an Mhaighdean Mhara’ (Ceacht 1) arís. Mínigh dóibh go gcaithfidh siad ceisteanna a chumadh faoin scéal le linn dóibh a bheith ag éisteacht leis. Beidh na ceisteanna seo le scríobh acu agus le cur ar a bpáirtí ag an deireadh. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca.

Léigh agus pléigh cuid a haon de leathanach 29 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar gach dalta cúig cheist faoin scéal a scríobh ansin i gcuid a dó den leathanach. Roinn na daltaí ina mbeirteanna agus iarr orthu a gcuid ceisteanna a chur ar a chéile agus a fhreagairt ó bhéal.

FORLEATHNÚ

- Pléigh na sliogáin a bhíonn le fáil ar an trá. Cuir roinnt sliogáin ar an mbord agus iarr ar na daltaí taighde a dhéanamh chun teacht ar ainmneacha Gaeilge na sliogán seo. Cuir lipéid orthu.
- Iarr ar dhuine a bhfuil saineolas aige / aici teacht chun cainte leis na daltaí faoi dhúlra na trá agus na farraige. Cabhraigh leis na daltaí ceisteanna a ullmhú roimh ré le cur ar an duine seo.
- Pléigh ceann de na seanfhocail seo leis na daltaí. An maith leo an bia a bhfuil tagairt dó ann?

Bia rí ruacain,

Bia tuata [bodaigh] – báirnigh

Bia caillí – faochain [faochóg]

Agus í á [dá] bpiocadh lena snáthaid.

nó

Á tharraingt isteach,

Is á bhualadh faoin seas,

Sin é a mharaigh an cnúdán.

Caitheamh Aimsire / An Scoil

CEAHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuairimí a léiriú
- fógra a léamh agus a phlé
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- teachtaireacht ríomhphoist a chumadh agus a scríobh
- forbairt a dhéanamh ar a shamhlaíocht
- fógra a dhearadh

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 7)
- Leathanach 30 agus 31 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo. Moltar roinnt mhaith laethanta a chaitheamh leis an dréachtú agus athdhréachtú atá mar chuid den cheacht seo.)

Abair leis na daltaí go bhfuil scéal agat mar gheall ar chluiche cispheile idir dhá scoil. Cé mhéad acu féin a imríonn cispheil? An imríonn siad i gcoinne scoileanna eile? An dóigh leo gur maith an rud iad comórtais? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairimí.

Léigh agus pléigh an fógra i gcuid a haon de leathanach 30 in Cur is Cúiteamh.

Iarr ar na daltaí éisteacht leis an scéal lena fháil amach céard a tharla do laoch Scoil Chaoimhín le linn an chluiche. Inis / léigh an scéal nó seinn an dlúthdhiosca. Dearbhaigh gur bhuaill Ailbhe de thaisme i gcoinne laoch Scoil Chaoimhín, gur ghortaigh seisean a lámh agus gur tógadh den chúirt é.

Pléigh an scéal leis na daltaí.

Mínigh do na daltaí gur scríobh Clíona as Scoil Mhuire teachtaireacht ríomhphoist an tráthnóna sin chuig a cara nua Sinéad as Scoil Chaoimhín. Cad is dóigh leo a scríobh sí sa teachtaireacht? Léigh agus pléigh cuid a dó de leathanach 30 in Cur is Cúiteamh. Iarr ar na daltaí an teachtaireacht is dóigh leo a scríobh Clíona a chumadh agus a scríobh ar bhileog. Iarr orthu dréachtú agus athdhréachtú a dhéanamh ar an teachtaireacht agus an dréacht deireanach a scríobh i mbun leathanach 30 in Cur is Cúiteamh.

Ansin iarr ar na daltaí a dteachtaireacht a thabhairt le léamh dá rogha dalta eile sa rang. Scríobhadh an duine sin an freagra a sheolfadh Sinéad ar ais.

Is féidir leis na daltaí teachtaireachtaí eile ríomhphoist a chumadh in imeacht na bliana le cur ina bhfillteán scríbhneoireachta.

Léigh agus pléigh leathanach 31 in *Cur is Cúiteamh*. An bhfuil ócáid speisialta ar bith le bheith ar siúl go luath sa scoil nó sa cheantar? Iarr ar na daltaí fógra a dhearadh don ócáid sin. Mura bhfuil ócáid ar bith le bheith ar siúl iarr orthu ócáid a chumadh. Mínigh dóibh gur féidir leo an leagan amach a bhíonn ar fhógra agus an cineál eolais a thugtar ann a sheiceáil ar leathanach 30. Nuair atá na fógraí críochnaithe ag na daltaí roghnaigh cúpla ceann le cur ar taispeáint mar shampla den seánra seo.

FORLEATHNÚ

- Roghnaigh nathanna le múineadh as an scéal a bhaineann le cispheil, e.g:
Rinne [Dhein] **Scoil Mhuire an-chosaint** [cosaint mhaith] / [ar an chiseán] **ar an gciseán.**
Ghabh sé an chúirt síos agus faobhar faoi [Síos an chúirt leis de ruathar / Síos an chúirt leis mar a bheadh an chaor thine ann], etc.
- Pléigh an ócáid ag a mbronntar corn i ndiaidh chluiche mhóir. An raibh na daltaí i láthair riamh agus corn á bhronnadh ar chaptaen foirne? Pléigh an óráid a thugann an captaen nuair a bhronntar an corn air / uirthi. Déan taifeadadh ar óráid chaptaen foirne agus é / í ag glacadh le corn. Pléigh na nathanna a bhíonn in úsáid aige / aici.
- An cuimhin leis na daltaí easaontas a tharla de bharr cinneadh réiteora i gcluiche mór náisiúnta nó i gcluiche ina gceantar féin? Múin más gá:
Tharla scliúchas [liútar éatar / ruaille buaille / achrann] **ar an bpáirc nuair a bhí ...**(foireann) **ag imirt in aghaidh** [i gcoinne / in éadan] **... (foireann eile).**
Thosaigh ... (ainm) ag eascaíní ar an réiteoir [ag caitheamh mionnaí móra leis an réiteoir / ag cur (na) mionnaí móra ar an réiteoir] / **ag tabhairt amach don réiteoir** [ag tabhairt íde béil don réiteoir / ag scamhailéireacht ar an réiteoir / ag scabhlair ar an réiteoir / ag sciolladh ar an réiteoir].
Bhí na himreoirí ag bualadh a chéile [ag tabhairt leathmharú dá [ar a] chéile / ag gabháil dá [ar a] chéile].
Cuireadh [Díbríodh] **... (ainm / ainmneacha) den pháirc** [den bpáirc].
Cuireadh an cluiche ar ceal / siar [ar athlá / ar athló] **de bharr an achrainn** [mar gheall ar an scliúchas / cionn is go raibh scliúchas ann].
agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.

U

AN BHFUIL SEANS AR BITH AGAINN? (Leagan Ultach)

Sa deireadh thiar thall tháinig an lá mór. Lá an chluiche cheannais! Bhí foireann Naomh Muire ag fanacht go mífhoighdeach go dtiocfadh foireann Scoil Chaoimhín. Bhí an t-ullmhúchán uilig déanta – an traenáil, na gártha molta agus na bratacha.

‘Ó, Dia ár sábháil!’ arsa Clíona, captaen na foirne, nuair a chonaic sí foireann Scoil Chaoimhín ag teacht den bhus. ‘Tá na páistí sin i bhfad níos airde agus níos láidre ná muid inne. Do bharúil an bhfuil seans ar bith againn?’

‘Déarfainn go bhfuil siad i bhfad níos fearr ná muid inne,’ arsa Seán.

‘Cén sórt cainte í sin?’ arsa Doireann. ‘Nár chuala sibh an seanfhocal “Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí”?’

‘Agus tá ceann eile ann chomh maith,’ arsa Naoise, “‘An té nach bhfuil láidir caithfidh sé a bheith glic’”.

‘Is furasta don bheirt agaibhse a bheith ag caint – ní chaithfidh sibhse imirt ina n-éadan,’ arsa Clíona.

‘Agus ní mórán is fiú na seanfhocla ar an chúirt chispheile,’ arsa Seán.

Díreach ansin tháinig Micheál, an traenálaí, anall chucu.

‘An bhfuil sibh réidh?’ ar seisean leis an fhoireann. ‘Tá súil agam nach bhfuil laghmhisneach oraibh. Tá sibh scafánta aclaí agus tá an traenáil déanta.’

Ansin phioc sé an cúigear a bheadh ag imirt sa chéad cheathrú.

‘Ádh mór oraibh,’ ar seisean agus iad ag tabhairt a n-aghaidh ar an chúirt chispheile.

Chomh luath agus a bhí an liathróid caite isteach rug imreoir uimhir a ceathair ó Scoil Chaoimhín uirthi. Leaid ard láidir a bhí in uimhir a ceathair agus síos an chúirt leis mar a bheadh an chaor thine ann agus é ag preabadh na liathróide. I bhfaite na súl bhí ciseán faighte aige. Ansin bhí seilbh na cispheile ag Scoil Chaoimhín arís, ag imreoir uimhir a trí an t-am seo. Ach ní raibh an liathróid i bhfad ag an imreoir seo gur sciob Ailbhe uaidh í. Ansin siúd léi de rith reatha leis an liathróid. Bhí sí os coinne an chiseáin nuair a chuala sí an fheadóg.

‘Cad é a tharla?’ ar sise.

‘Feall a bhí ansin,’ arsa an réiteoir léi. ‘Bhí an liathróid á hiompar agat.’

Bhí Ailbhe cinnte glan nach raibh feall ar bith déanta aici. Ach, ar ndóigh, bíonn an focal deireanach ag an réiteoir.

Caitheadh an liathróid isteach agus d’éirigh leis an leaid ard láidir ó Scoil Chaoimhín, a raibh geansaí uimhir a ceathair air, breith uirthi arís. Rith sé leis an liathróid, phreab sé í agus chaith sé isteach sa chiseán í – scór eile do Scoil Chaoimhín! Bhí lucht tacaíochta Scoil Chaoimhín ag scairteadh agus ag búireadh le lúcháir. Chloisféa thíos sa tsráidbhaile iad. Bhí laghmhisneach ar lucht tacaíochta Scoil Mhuire.

Ina dhiaidh sin d’éirigh le hAilbhe an liathróid a fháil ach go tobann bhuail sí de thaisme in éadan uimhir a ceathair, laoch Scoil Chaoimhín. Thit seisean ina chnap ar an talamh. Séideadh an fheadóg. Bhí uimhir a ceathair sínte ar an talamh agus é ag béiceadh leis an phian.

‘Ó, mo lámh! Tá sí briste. Tá mo lámh briste!’ ar seisean.

Scairt an traenálaí ar mhúinteoir le hamharc ar a lámh agus thug siad go dtí an taobhlíne é. Bhí an chéad cheathrú thart.

Bhí lagmhisneach ag teacht ar fhoireann agus ar lucht tacaíochta Scoil Mhuire. Labhair an traenálaí, Micheál, leis an fhoireann.

‘Tá an dream seo níos láidre ná sibh, ceart go leor, ach caithfidh sibhse a thaispeáint dóibhsean go bhfuil bhur stíl féin agus cumas ar dóigh agaibhse. Téigí amach ansin anois agus imrígí ar bhur seacht míle dícheall.’

I ndiaidh tamaill bhí sé le tabhairt fá deara nach raibh foireann Scoil Chaoimhín ag déanamh chomh maith gan a laoch, imreoir uimhir a ceathair. Rinne siad cuid mhór meancógáí. Rinne Scoil Mhuire cosaint mhaith ar an chiseán. Dhá phointe a bhí eatarthu agus gan ach cúig bhomaite fágtha sa chluiche. Ach nuair a fuair Scoil Mhuire trí chiseán, ceann i ndiaidh an chinn eile, chuaigh siad chun tosaigh ar an fhoireann eile. Shéid an réiteoir an fheadóg.

‘Tá sé bainte againn. Tá an cluiche bainte againn!’ arsa Cliona agus í ag léimtigh le háthas.

Bhí ocht bpointe dhéag acu agus gan ach ceithre phointe dhéag ag Scoil Chaoimhín. ‘Cé a chreidfeadh go mbainfeadh muid le ceithre phointe!’ arsa Dónall.

I ndiaidh an chluiche bhí féasta beag acu i halla na scoile agus bhí seans ag an dá dhream aithne a fháil ar a chéile. Ansin bronnadh an corn ar Chliona, captaen Scoil Mhuire. Bronnadh bonn ‘laoch na himeartha’ ar imreoir uimhir a ceathair ó Scoil Chaoimhín a tháinig chuige féin idir an dá linn. Tharraing grianghrafadóir *Foinse* pictiúr den dá fhoireann agus chuir Síle as Raidió na Gaeltachta agallamh ar Chliona. Ba ghairid ansin, faraor, go raibh sé in am ag scoláirí Scoil Chaoimhín slán a fhágáil ag a gcairde úr agus aghaidh a thabhairt ar an bhaile. Bhí díomá orthu nach raibh siad ag imeacht leis an chorn ach bhí uimhreacha gutháin agus seoltaí ríomhphoist acu ionas go mbeadh siad ábalta labhairt lena gcairde úr arís roimh i bhfad.

AN BHFUIL AON TSEANS AGAINN? (Leagan Muimhneach)

Ar deireadh thiar thall bhí an lá mór tagtha. Lá an chluiche cheannais! Bhí foireann Naomh Muire ag fanacht go mífhoighneach go dtiocfadh foireann Scoil Chaoimhín. Bhí an t-ullmhúchán ar fad déanta – an traenáil, na gártha molta agus na bratacha. ‘Ó, d’anam don diabhal!’ arsa Clíona, captaen na foirne, nuair a chonaic sí foireann Scoil Chaoimhín ag teacht den mbus. ‘Táid san i bhfad níos airde agus níos láidre ná sinne. An ndéarfá go bhfuil aon tseans againn?’

‘Déarfainn go bhfuilid i bhfad Éireann níos fearr ná sinn,’ arsa Seán.

‘Cén sórt cainte í sin?’ arsa Doireann. ‘Nár chualabhair an seanfhocal “Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí”.’

‘Agus tá ceann eile ann chomh maith,’ arsa Naoise, “‘An té nach bhfuil láidir ní foláir dó a bheith glic”.’

‘Is fuirist daoibhse a bheith ag caint – ní chaithfidh sibhse imirt ina gcoinne,’ arsa Clíona.

‘Agus ní mór an tairbhe na seanfhocail ar an gcúirt chispheile,’ arsa Seán.

Díreach ansan tháinig Mícheál, an traenálaí, anall chucu.

‘An bhfuil sibh ullamh?’ arsa é sin leis an bhfoireann. ‘Tá súil agam nach bhfuil lagmhisneach oraibh. Tá sibh scafánta aclaí agus tá an traenáil déanta.’

Ansan roghnaigh sé an cúigear a bheadh ag imirt sa chéad cheathrú.

‘Go n-éirí libh,’ arsa é sin agus iad ag tabhairt a n-aghaidh ar an gcúirt chispheile.

Chomh luath is a bhí an liathróid caite isteach rug imreoir uimhir a ceathair ó Scoil Chaoimhín uirthi. Leaid ard láidir ab ea uimhir a ceathair agus ghabh sé an chúirt síos agus faobhar faoi agus é ag preabadh na liathróide. Ar iompú do bhoise bhí ciseán facht aige. Ansan bhí seilbh na cispheile ag Scoil Chaoimhín arís, ag imreoir uimhir a trí an babhta so. Ach ní raibh an liathróid i bhfad ag an imreoir seo go dtí gur sciob Ailbhe uaidh í. Ansan siúd léi de rith reatha leis an liathróid. Bhí sí os comhair an chiseáin nuair a chuala sí an fheadóg.

‘Cad a thit amach?’ arsa í sin.

‘Feall a bhí ansan,’ arsa an réiteoir léi. ‘Bhí an liathróid á hiompar agat.’

Bhí Ailbhe siúráilte glan nach raibh aon fheall déanta aici. Ach, gan dabht, bíonn an focal deireanach ag an réiteoir.

Caitheadh an liathróid isteach agus d’éirigh leis an leaid ard láidir ó Scoil Chaoimhín, go raibh geansaí uimhir a ceathair air, breith arís uirthi. Rith sé leis an liathróid, phreab sé í agus chaith sé isteach sa chiseán í – scór eile do Scoil Chaoimhín! Bhí lucht tacaíochta Scoil Chaoimhín ag béicigh agus ag scréachach le háthas. Chloisfeá thíos faoin mbaile iad. Bhí ag teip ar an misneach ar lucht tacaíochta Scoil Mhuire.

Ina dhiaidh san d’éirigh le hAilbhe an liathróid a fháil ach go tobann bhuaíl sí de thionóisc i gcoinne uimhir a ceathair, laoch Scoil Chaoimhín. Thit sé ina staic ar an dtalamh. Séideadh an fheadóg. Bhí uimhir a ceathair sínte ar an dtalamh agus é ag liúirigh agus ag béicigh.

‘Ó, mo lámh! Tá sí briste. Tá mo lámh briste!’ arsa é sin.

Ghlaoigh an traenálaí ar mhúinteoir chun go bhféachfadh sé ar a lámh agus thugadar go dtí an dtaobhlíne é. Bhí deireadh leis an gcéad cheathrú.

Bhí ag teip ar an misneach ar fhoireann agus ar lucht tacaíochta Scoil Mhuire. Labhair an traenálaí, Micheál, leis an bhfoireann.

‘Tá an dream so níos treise ná sibh, ach caithfidh sibhse a thaispeáint dóibh go bhfuil bhur stíl féin agaibh agus fios bhur gceirde. Téiríg’ amach ansan anois agus imríg’ ar bhur seacht míle dícheall.’

Tar éis tamaill bhí sé le tabhairt faoi ndeara nach raibh foireann Scoil Chaoimhín ag déanamh chomh maith san in éagmais a laoch, imreoir uimhir a ceathair. Dheineadar scata Éireann feallanna.

Dhein Scoil Mhuire an-chosaint ar an gciseán. Dhá phointe a bhí eatarthu agus gan ach cúig neomataí fágtha sa chluiche. Ach nuair a fuair Scoil Mhuire trí chiseán, ceann i ndiaidh a chéile, chuadar chun cinn ar an bhfoireann eile. Shéid an réiteoir an fheadóg. ‘Tá sé buaite againn. Tá an cluiche buaite againn!’ arsa Cliona agus ardáthas uirthi. Bhí ocht bpointe dhéag acu agus gan ach ceithre phointe dhéag ag Scoil Chaoimhín. ‘Cé a chreidfeadh go mbuafaimis le ceithre phointe!’ arsa Dónall.

Tar éis an chluiche bhí féasta beag acu i halla na scoile agus bhí seans ag an dá dhream aithne a chur ar a chéile. Ansan bronnadh an corn ar Chliona, captaen Scoil Mhuire. Bronnadh bonn ‘laoch na himeartha’ ar imreoir uimhir a ceathair ó Scoil Chaoimhín a bhí tagtha chuige féin faoin dtráth so. Thóg grianghrafadóir *Foinse* pictiúr den dá fhoireann agus chuir Síle as Raidió na Gaeltachta agallamh ar Chliona. Ba ghairid ansan, faraor, go raibh sé in am ag scoláirí Scoil Chaoimhín slán a fhágaint ag a gcairde nua agus tabhairt faoi abhaile. Bhí díomá orthu nach rabhadar ag imeacht leis an gcorn ach bhí uimhreacha gutháin agus seoltaí ríomhphoist acu chun go bhféadfaidís labhairt lena gcairde nua arís sara i bhfad.

AN BHFUIL SEANS AR BITH AGAINN? (Leagan Connachtach)

Ar deireadh thiar thall bhí an lá mór tagtha. Lá an chluiche cheannais! Bhí foireann Naomh Muire ag fanacht go mífhoighdeach go dtiocfadh foireann Scoil Chaoimhín. Bhí an réiteach ar fad déanta – an traenáil, na gártha molta agus na bratacha.

‘Ó, a dhiabhail!’ arsa Cliona, captaen na foirne, nuair a chonaic sí foireann Scoil Chaoimhín ag teacht den bhus. ‘Tá na gasúir sin i bhfad níos airde agus níos láidre ná muide. Meas tú an bhfuil seans ar bith againn?’

‘Déarfainn go bhfuil siad i bhfad Éireann níos fearr ná muide,’ arsa Seán.

‘Cén sórt cainte í sin?’ arsa Doireann. ‘Nár chuala sibh an seanfhocal “Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí”?’

‘Agus tá ceann eile ann chomh maith,’ arsa Naoise, “‘An té nach bhfuil láidir ní mór dó a bheith glic’”.

‘Is furasta don bheirt agaibhse a bheith ag caint – ní chaithfidh sibhse imirt ina gcoinne,’ arsa Cliona.

‘Agus níl mórán tairbhe sna seanfhocail ar an gcúirt chispheile,’ arsa Seán.

Díreach ansin tháinig Micheál, an traenálaí, anall chucu.

‘An bhfuil sibh réidh?’ ar seisean leis an bhfoireann. ‘Tá súil agam nach bhfuil lagmhisneach oraibh. Tá sibh scafánta aclaí agus tá an traenáil déanta.’

Ansin phioc sé an cúigear a bheadh ag imirt sa gcéad cheathrú.

‘Go n-éirí an t-ádh libh,’ ar seisean agus iad ag tabhairt a n-aghaidh ar an gcúirt chispheile.

Chomh luath agus a bhí an liathróid caite isteach rug imreoir uimhir a ceathair ó Scoil Chaoimhín uirthi. Leaid ard láidir a bhí in uimhir a ceathair agus síos an chúirt leis de ruathar agus é ag preabadh na liathróide. Ar iompú do bhoise bhí ciseán faighte aige. Ansin bhí seilbh na cispheile ag Scoil Chaoimhín arís, ag imreoir uimhir a trí an babhta seo. Ach ní raibh an liathróid i bhfad ag an imreoir seo gur sciob Ailbhe uaidh í. Ansin siúd léi de rite reaite leis an liathróid. Bhí sí os comhair an chiseáin nuair a chuala sí an fheadóg.

‘Céard a tharla?’ ar sise.

‘Feall a bhí ansin,’ arsa an réiteoir léi. ‘Bhí tú ag iompar na liathróide.’

Bhí Ailbhe cinnte glan nach raibh aon fheall déanta aici. Ach, ar ndóigh, bionn an focal deireanach ag an réiteoir.

Caitheadh an liathróid isteach agus d’éirigh leis an leaid ard láidir ó Scoil Chaoimhín, a raibh geansaí uimhir a ceathair air, breith uirthi arís. Rith sé leis an liathróid, phreab sé í agus chaith sé isteach sa gciseán í – scór eile do Scoil Chaoimhín! Bhí lucht tacaíochta Scoil Chaoimhín ag béiciúch agus ag scréachaíl le ríméad. Chloisfeá thíos sa sráidbhaile iad. Bhí lagmhisneach ar lucht tacaíochta Scoil Mhuire.

Ina dhiaidh sin d’éirigh le hAilbhe an liathróid a fháil ach go tobann bhuaíl sí de thimpiste i gcoinne imreoir uimhir a ceathair, laoch Scoil Chaoimhín. Thit sé siúd de phlimp go talamh. Séideadh an fheadóg. Bhí uimhir a ceathair sínte ar an talamh agus é ag béiciúch leis an bpian.

‘Ó, mo lámh! Tá sí briste. Tá mo lámh briste!’ ar seisean.
Ghlaoigh an traenálaí ar mhúinteoir le breathnú ar a lámh agus thugadar go dtí an taobhlíne é. Bhí an chéad cheathrú thart.

Bhí lagmhisneach ag teacht ar fhoireann agus ar lucht tacaíochta Scoil Mhuire. Labhair an traenálaí, Micheál, leis an bhfoireann.

‘Tá an dream seo níos tréine ná sibh, ceart go leor, ach caithfidh sibhse a thaispeáint dóibh go bhfuil stíl de bhur gcuid féin agaibh agus fios bhur gceirde. Téigí amach ansin anois agus imrígí ar bhur seacht míle dícheall.’

Tar éis tamaill bhí sé le tabhairt faoi deara nach raibh foireann Scoil Chaoimhín ag déanamh chomh maith d’uireasa a laoch, imreoir uimhir a ceathair. Rinne siad meall ceart feallanna. Rinne Scoil Mhuire an-chosaint ar an gciseán. Dhá phointe a bhí eatarthu agus gan ach cúig nóiméad fágtha sa gcluiche. Ach nuair a d’aimsigh Scoil Mhuire trí chiseán, ceann i ndiaidh a chéile, chuaigh siad chun cinn ar an bhfoireann eile. Shéid an réiteoir an fheadóg.

‘Tá sé gnóthaithe againn. Tá an cluiche gnóthaithe againn!’ arsa Clíona agus dhá chroí aici.

Bhí ocht bpointe dhéag acu agus gan ach ceithre phointe dhéag ag Scoil Chaoimhín.

‘Cé a chreidfeadh go ngnóthódh muid le ceithre phointe!’ arsa Dónall.

Tar éis an chluiche bhí féasta beag acu i halla na scoile agus bhí seans ag an dá dhream aithne a chur ar a chéile. Ansin bronnadh an corn ar Chlíona, captaen Scoil Mhuire. Bronnadh bonn ‘laoch na himeartha’ ar imreoir uimhir a ceathair ó Scoil Chaoimhín a bhí tagtha chuige féin anois. Thóg grianghrafadóir *Foinse* grianghraf den dá fhoireann agus chuir Síle as Raidió na Gaeltachta agallamh ar Chlíona. Ba ghearr ansin, faraor, go raibh sé in am ag scoláirí Scoil Chaoimhín slán a fhágáil ag a gcairde nua agus aghaidh a thabhairt ar an mbaile. Bhí siad diomúch nach raibh siad ag imeacht leis an gcorn ach bhí uimhreacha gutháin agus seoltaí ríomhphoist acu le go bhféadfaidís labhairt lena gcairde nua arís sula i bhfad.

Caitheamh Aimsire / An Scoil

CEAHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- scéal a athinsint mar a d'inseodh carachtar ar leith é
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna éisteachta a fhorbairt
- comparáid a dhéanamh
- tuiscint a fháil ar ghné den ghramadach (breischéim na haidiachta)
- tuairisciú
- abairtí a chomhlánú
- tuiscint a fháil ar sheanfhocail

EISEAMLÁIRÍ

1. Tá ...*(ainm)* níos airde / níos mó / níos láidre / níos scafánta / níos téagartha / níos aclaí / níos déanta / níos cumtha / níos ... ná *(mar atá)* ...*(ainm)* / ná *(mar atá)* mise [*ná mar atáimse*].
2. Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí.

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 7)
- An sceitse ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 12)
- Leathanach 32 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Téigh siar ar an scéal 'An bhfuil seans ar bith againn' (Ceacht 1). Iarr ar dhaltáí aonair an scéal a insint mar a d'inseodh Clíona é.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht le sceitse mar gheall ar Chlíona agus í ag insint dá muintir sa bhaile faoin gcluiche. Iarr orthu éisteacht leis an dlúthdhiosca lena fháil amach céard a dúirt Daid nuair a d'inis Clíona dó go raibh an fhoireann eile níos láidre agus níos airde ná iad féin. Seinn an dlúthdhiosca.

U

FAN GO GCLOISFIDH TÚ! (Leagan Ultach)

- Clíona: A Mhamáí! Tá mé sa bhaile! Agus fan go gcloisfidh tú. Bhain muid an cluiche! Agus lig an múinteoir domhsa an cupa a thabhairt chun an bhaile. Cá háit a gcuirfidh mé é?
- Máthair: Arú, nach deas sin! Tá mé bródúil asat.
Ó, nach breá an cupa é! Cuirfidh mé anseo os cionn an drisiúir é.
- Clíona: Cár fhág mé an fón? Caithfidh mé scairteadh ar Dhaidí le hinsint dó.
- Máthair: Ba cheart duit fón an tí a úsáid, a Chliona. Tá sé i bhfad níos saoire ná an fón póca.
- Clíona: Mise atá ann, a Dhaidí.
- Athair: Bhuel, a Chliona. Cad é an scéal atá agat?
- Clíona: Fan go gcloisfidh tú. Bhain muid an cluiche! Agus lig an múinteoir domhsa an cupa a thabhairt chun an bhaile.
- Athair: M'anam gur ceart sibh! Anois! Nárbh fhiú an traenáil uilig! An raibh mórán eadraibh ag an deireadh?
- Clíona: Bhí muid ceithre phointe chun tosaigh orthu. Ach dá bhfeicfeá iad, a Dhaidí – bhí siad i bhfad níos láidre agus níos airde ná muid inne.
- Athair: Ach seans go bhfuil sibhse níos aclaí ná iad sin. Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí.
- Clíona: Sin an rud a dúirt Doireann sular thosaigh an cluiche ach dúirt mise léi nach gcaithfeadh sise imirt ina n-éadan.
- Athair: Bhí an ceart agat! Is dóigh go raibh dream Raidió na Gaeltachta ann?
- Clíona: Bhí agus bhí fear le ceamara ann fosta. Rinne mé dearmad a insint do Mhamáí gur tharraing sé pictiúir dinn. Agus rinne bean an raidió agallamh liom. Beidh sé air amárach ach rinne mé dearmad ceist a chur cén t-am.
- Athair: Anois cad é a deir tú! Beidh cáil ort go fóill!
- Clíona: Caithfidh mé imeacht, a Dhaidí. Tá Mamaí ag scairteadh orm. Cén t-am a bheas tú sa bhaile?
- Athair: Ní bheidh mé i bhfad ach caithfidh mé a ghabháil isteach chuig d'aintín Máire ar an bhealach chun an bhaile.
- Clíona: Tchífidh mé ar ball thú, mar sin. Slán, a Dhaidí.
- Athair: Slán, a stór. Tchífidh mé níos moille thú.

M

FAN GO GCLOISFIR! (Leagan Muimhneach)

- Clíona: A Mham! Táim ag baile! Agus fan go gcloisfir. Bhuamar an cluiche! Agus lig an múinteoir dom an corn a thabhairt abhaile. Cá gcuirfidh mé é?
- Máthair: Nach bhfuil sé sin go diail! Táim an-mhórtasach asat.
Ó, nach breá an corn é! Buailfidh mé anso os cionn an drisiúir é.
- Clíona: Cár fhágas an fón? Caithfidh mé glaoch ar Dhaid chun é a rá leis.
- Máthair: Ba cheart duit fón an tí a úsáid, a Chliona. Tá sé i bhfad níos saoire ná an fón póca.
- Clíona: Mise atá ann, a Dhaid.
- Athair: Bhuel, a Chliona. Aon scéal nua?

Cliona: Fan go gcloisfir. Bhuamar an cluiche! Agus lig an múinteoir dom an corn a thabhairt abhaile.

Athair: Mo ghrá diúil sibh! Anois! Nárbh fhiú an traenáil ar fad! An raibh puinn eadraibh ar deireadh?

Cliona: Dheineamar an bheart le ceithre phointe. Ach dá gcífeá iad, a Dhaid – bhíodar i bhfad níos láidre agus níos airde ná sinne.

Athair: Ach seans go bhfuil sibhse níos aclaí ná iad. Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí.

Cliona: Sin é díreach a dúirt Doireann sara dtosaigh an cluiche ach dúrtsa léi nach gcaithfeadh sí féin imirt ina gcoinne.

Athair: Bhí an ceart agat! Is dócha go raibh dream Raidió na Gaeltachta ann?

Cliona: Bhí agus bhí fear le ceamara ann chomh maith. Níor chuimhníos ar a rá le Mam gur thóg sé pictiúir dinn. Agus dhein bean an raidió agallamh liom. Beidh sé ar siúl amárach ach níor chuimhníos fiafraí di cén t-am.

Athair: Ambaiste féin! Beidh d’ainm in airde!

Cliona: Caithfidh mé imeacht, a Dhaid. Tá Mam ag glaoch orm. Cén t-am a bheir ag baile?

Athair: Ní bhead i bhfad ach caithfeadh gabháil isteach go dtí d’aintín Máire ar an tsli abhaile.

Cliona: Cífidh mé láithreach tú, mar sin. Slán, a Dhaid.

Athair: Slán, a mhaoineach. Bead chugaibh sara i bhfad.

FAN GO GCLOISFIDH TÚ! (Leagan Connachtach)

Cliona: A Mham! Tá mé sa mbaile! Agus fan go gcloisfidh tú. Ghnóthaigh muid an cluiche! Agus lig an múinteoir dom an cupán a thabhairt abhaile. Cá gcuirfidh mé é?

Máthair: Nach bhfuil sé sin thar cionn! Tá mé bródúil asat.
Ó, nach breá an cupán é! Leagfaidh mé anseo os cionn an drisiúir é.

Cliona: Cár fhág mé an fón? Caithfidh mé glaoch ar Dheaide le rá leis.

Máthair: Ba cheart duit fón an tí a úsáid, a Chliona. Tá sé i bhfad níos saoire ná an fón póca.

Cliona: Mise atá ann, a Dheaide.

Athair: Bhuel, a Chliona. Cén scéal é?

Cliona: Fan go gcloisfidh tú. Ghnóthaigh muid an cluiche! Agus lig an múinteoir dom an cupán a thabhairt abhaile.

Athair: Nár laga Dia sibh! Anois! Nárbh fhiú an traenáil ar fad! An raibh mórán eadraibh ag an deireadh?

Cliona: Bhí muid ceithre phointe chun cinn orthu. Ach dá bhfeicfeá iad, a Dheaide – bhí siad i bhfad Éireann níos láidre agus níos airde ná muide.

Athair: Ach seans go bhfuil sibhse níos aclaí ná iad. Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí.

Cliona: Sin a dúirt Doireann sular thosaigh an cluiche ach dúirt mise léi nach gcaithfeadh sise imirt ina gcoinne.

Athair: Bhí an ceart agat! Is dóigh go raibh dream Raidió na Gaeltachta ann?

Cliona: Bhí agus bhí fear le ceamara ann chomh maith. Níor chuimhnigh mé a rá le Mam gur thóg sé pictiúir dinn. Agus rinne bean an raidió agallamh liom.

- Beidh sé ar siúl amárach ach níor chuimhnigh mé fiafraí cén t-am.
- Athair: Anois céard a deir tú! Beidh cáil amuigh ort!
- Cliona: Caithfidh mé imeacht, a Dheaide. Tá Mam ag glaoch orm. Cén t-am a bheas tú ag baile?
- Athair: Ní bheidh mé i bhfad ach caithfidh mé a ghabháil isteach chuig d'aintín Máire ar an mbealach abhaile.
- Cliona: Feicfidh mé ar ball thú, mar sin. Slán, a Dheaide.
- Athair: Slán, a stór. Feicfidh mé níos deireanaí thú.

Dearbhaigh go ndúirt Daid **‘Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí’**.

Múin an chéad eiseamláir. Cuir isteach aidiachtaí breise de réir riachtanais na ndaltaí. Mínigh dóibh chomh maith gur breischéim na haidiachta is ea ‘níos airde’, ‘níos láidre’, etc.

Léigh agus pléigh cuid a haon de leathanach 32 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú faoi na pictiúir ar an leathanach mar atá sa chéad eiseamláir. Iarr orthu ansin na focail chearta a scríobh sna bearnaí agus abairt dá gcuid féin a chumadh le scríobh i gcuid a dó den leathanach.

Múin an dara heiseamláir. Léigh agus pléigh an seanfhocal i gcuid a trí de leathanach 32 leis na daltaí.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Roghnaigh abairtí nó nathanna le múineadh as an scéal nó as an sceitse de réir riachtanais na ndaltaí. D’fhéadfaí díriú ar abairtí / nathanna a bhaineann le saibhriú teanga nó ar ghné áirithe den ghramadach, e.g. an aimsir chaite.
- Múin nathanna do na daltaí a bheadh úsáideach agus iad ag imirt cluiche cispheile, e.g:

Preab í!

Cosain!

Coinnigh leis / léi!

Bhí ... (ainm) ag iompar na liathróide! [Bhí ... (ainm) ag coisíocht!] **Chuaigh** [D’imigh]

... (ainm) amach thar an taobhlíne leis an liathróid!

Ní hí sin an chéad fheall atá déanta ag ... (ainm).

Ba cheart go gcuirfí ar fionraí é / í.

Ba cheart gur muide [sinne / muid inne] **a gheobhadh an saorchaitheamh an babhta**

[an uair / an t-am / an iarraidh] **seo.** [Tá an saorchaitheamh ag dul [ag gabháil] don fhoireann seo againne. / Is linne [leis an bhfoireann seo againne] an saorchaitheamh.]

Tógfaidh mise [Tógfadsa] **an ceann seo.**

agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.

Caitheamh Aimsire / An Scoil

CEAHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- carachtair i scéal a phlé
- a chumas cognaíoch a fhorbairt
- giota de scéal a athinsint
- rialacha cluiche a phlé
- tuairisciú
- claoninsint a dhéanamh ar abairt
- taitneamh a bhaint as cluiche a imirt

EISEAMLÁIRÍ

1. Cúigear a bhíonn ar fhoireann cispheile. Deir Ó Grádaigh gur cúigear a bhíonn ar fhoireann cispheile. / Ar chúirt chispheile a imrítear cluiche cispheile. Deir Ó Grádaigh gur ar chúirt chispheile a imrítear cluiche cispheile. / Is liathróid mhór í an liathróid chispheile. Deir Ó Grádaigh gur liathróid mhór í an liathróid chispheile. / Maireann [Seasann] cluiche cispheile ... (uimhir) nóiméad. Deir Ó Grádaigh go maireann [go seasann] cluiche cispheile ... (uimhir) nóiméad, etc.

Nathanna breise bunaithe ar an eolas atá cláraithe:

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 1) (Dlúthdhiosca 1, Rian 7)

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal ‘An bhfuil seans ar bith againn?’ (Ceacht 1). Pléigh príomhcharachtair an scéil leis na daltaí. Cé acu carachtar ab fhearr a thaitin leo? Shíl Ailbhe nach raibh feall ar bith déanta aici. Ar tharla sé dóibh féin riamh nár aontaigh siad le cinneadh an réiteora? Conas a mhothaigh siad? Céard a rinne siad? Pléigh na cúiseanna go gcaithfear glacadh le cinneadh an réiteora i gcónaí.

Iarr ar dhaltaí aonair a rogha giota den scéal a insint ina bhfocail féin.

Faigh amach céard é an t-eolas atá ag na daltaí faoin gcispheil. Cláraigh an t-eolas sin.

Múin an eiseamláir. Cuir leis más gá bunaithe ar an eolas atá cláraithe.

Tabhair dalta os comhair an ranga chun cluiche samplach ‘Deir Ó Grádaigh’ a imirt in éineacht leat. Mínigh dó go bhfuil tú chun fíric amháin as an eiseamláir a rá agus go gcaithfidh sé éisteacht go cúramach. Má chuireann tú ‘Deir Ó Grádaigh’ ag tús na habairte caithfidh seisean mím a dhéanamh bunaithe ar an abairt. Mura ndeir tú ‘Deir Ó Grádaigh’ caithfidh sé seasamh gan corraí ar nós deilbhe ar feadh 30 soicind. Iarr ar an rang an 30 soicind a chomhaireamh os ard.

Tabhair beirteanna os comhair an ranga agus iarr orthu an cluiche a imirt. Tabhair seans do gach duine acu dhá fhíric as an eiseamláir a rá.

Téigh siar ar aon chuid den eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

(**Nóta:** Faigh taifeadadh físe de phíosca de chluiche éigin a bhfuil taithí ag na daltaí air, e.g. iománaíocht, cispheil, camógaíocht, etc, le taispeáint i gCeacht 4.)

FORLEATHNÚ

- Pléigh rialacha na cispheile. Cuir abairtí níos dúshlánaí in áit na n-abairtí san eiseamláir thuas, e.g:

Tá cead agat rith agus an liathróid á preabadh agat [agus tú ag preabadh na liathróide].

Deir Ó Grádaigh go bhfuil cead agat rith agus an liathróid á preabadh agat [agus tú ag preabadh na liathróide].

Níl cead agat rith agus tú ag iompar na liathróide [tú i ngreim ar an liathróid / an liathróid coinnithe i do lámh agat].

Deir Ó Grádaigh nach bhfuil cead agat rith agus tú ag iompar na liathróide [tú i ngreim ar an liathróid / an liathróid coinnithe i do lámh agat], etc.

Imir cluiche eile ‘Deir Ó Grádaigh’ leis na habairtí nua.

- Pléigh na rialacha a bhaineann le cluichí éagsúla agus déan comparáid eatarthu. An bhfuil cuid acu níos déine ná a chéile? Iarr ar na daltaí samplaí a thabhairt. Múin más gá:

Tá rialacha níos déine [níos géire / níos cruu] **sa chispheil** [sa gcispheil] / **sa pheil** [sa bpeil] / **san iománaíocht** / **sa rugbaí** / **sa sacar** / **sa(n) ...**(cluiche) **ná mar atá sa(n) ...**(cluiche eile) **ó thaobh ...**(gné den chluiche) **de**.

Caitheamh Aimsire / An Scoil

CEACHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- giota de chluiche a phlé
- tráchtairacht ó bhéal a chumadh agus a chur i láthair
- páirt a ghlacadh in obair bheirte
- féinmheasúnú agus féincheartú a dhéanamh

EISEAMLÁIRÍ

Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun tráchtairachta:

ÁISEANNA

- Taifeadadh físe de phíosa de chluiche éigin a bhfuil taithí ag na daltaí air, e.g. iománaíocht, cispheil, camógaíocht, etc.
- Leathanach 33 in *Cur is Cúiteamh*

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun féachaint ar phíosa de chluiche ach nach mbeidh fuaim ar bith leis. Beidh orthu féin tráchtairacht a chumadh bunaithe ar a bhfuil ag tarlú. Ísligh an fhuaim agus seinn cúpla nóiméad den chluiche. Pléigh é.

Roinn an rang ina bheirteanna. Seinn an taifeadadh arís. Iarr ar gach beirt a dtráchtairacht féin a chumadh ó bhéal agus a chleachtadh. Lig dóibh iad féin a thaifeadadh.

Éist leis na daltaí agus iad i mbun tráchtairachta. Breac síos na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Múin cuid de na nathanna / den stór focal i ndeireadh an cheachta.

Iarr ar na daltaí éisteacht lena bpíosa tráchtairachta féin agus féincheartú a dhéanamh más gá. Tabhair am dóibh chun iad féin a thaifeadadh arís más gá.

Nuair atá na daltaí sásta lena gcuid oibre iarr ar roinnt beirteanna a bpíosa tráchtairachta a chur i láthair an ranga in éineacht leis an taifeadadh físe.

Léigh agus pléigh leathanach 33 in *Cur is Cúiteamh* leis na daltaí. Iarr orthu an lúbra a rianú le peann chun Clíona a thabhairt chuig an gciseán.

FORLEATHNÚ

- Eagraigh cluiche cispheile ag am lóin. Déan taifeadadh air le ceamthaifeadán / ceamara. Agus sibh ar ais sa rang iarr ar na daltaí oibriú leat chun tráchtareacht a chumadh agus a scríobh don chluiche. Nuair atá dréachtú agus athdhréachtú déanta ag na daltaí uirthi in éineacht leat cleacht í leis an rang, ag déanamh aithrise ar na tráchtairí spóirt agus ag úsáid an tuin chainte cheart. Roghnaigh beirt daltaí chun an tráchtareacht a chur i láthair agus déan iad a thaifeadadh.

Caitheamh Aimsire / An Scoil

CEAHT 5

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- agallamh a chur chun teacht ar eolas faoi chaitheamh aimsire
- tuairimí a léiriú
- tuairisciú

EISEAMLÁIRÍ

1. An imríonn tusa cluichí boird anois is arís?

Imrím / Ní imrím.

An bhfuil tusa ar fhoireann cispheile?

Tá [Táim] / Níl [Nílim].

An bhfuil tusa in ann [ábaltá] gléas ceoil a chasadh [a sheinm / a bhualadh]?

Tá [Táim] / Níl [Nílim].

An raibh tusa i do chaptaen ar fhoireann riamh?

Bhí [Bhíos] / Ní raibh [Ní rabhas].

An dtaitníonn scannáin / cláir spóirt leat? [An bhfuil dúil agat i scannáin / i gcláir spóirt? / An maith leat scannáin / cláir spóirt?]

Taitníonn / Ní thaitníonn. [Tá / Níl. / Is maith / Ní maith.]

An dtéann tusa ag rothaíocht le do chairde ag deireadh na seachtaine [ag an deireadh seachtaine]?

Téim / Ní théim.

An dtéann tusa ag snámh gach seachtain?

Téim / Ní théim.

An léann tusa irisleabhair nó greannáin?

Léim / Ní léim.

An bhfuil caitheamh aimsire éigin [eicint / inteacht] eile agat seachas iad seo?

Tá / Níl.

Cad [Céard?] é féin?

2. Tá go leor [mórán / an-leor / a lán / an t-uafás] daoine sa rang seo a bhreathnaíonn [a fhéachann / a amharcann] ar chláir spóirt ar an teilifís [ar an dteilifís] / a imríonn peil / a ... (caitheamh aimsire) ach ní mórán (daoine) [ní mór na daoine] a théann ag snámh. [Is mó duine a fhéachann [a amharcann / a bhreathnaíonn] ar chláir spóirt ar an teilifís / a ... (caitheamh aimsire) ach ní mór na daoine a théann ag snámh.], etc.

ÁISEANNA

- Leathanach 34 in Cur is Cúiteamh

CUR CHUIGE

(Nóta: Moltar cúpla lá a chaitheamh leis an gceacht seo.)

Pléigh an tábhacht a bhaineann le páirt rialta a ghlacadh i gcaitheamh aimsire a chabhraíonn linn a bheith níos folláine.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun suirbhé ranga a dhéanamh faoi chaitheamh aimsire.

Múin an chéad eiseamláir. Léigh agus pléigh leathanach 34 in *Cur is Cúiteamh*. Iarr ar na daltaí siúl timpeall agus ceistanna mar atá san eiseamláir a chur ar dhaltaí eile go dtí go mbeidh an leathanach líonta acu.

Múin an dara heiseamláir. Pléigh torthaí an tsuirbhé mar atá san eiseamláir. Cé hiad na daltaí a bhfuil caitheamh aimsire acu nach luaitear ar an leathanach? Iarr ar na daltaí eile iad seo a cheistiú chun tuilleadh eolais a fháil faoi na saghsanna caithimh aimsire atá acu.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- Faigh amach cé chomh minic agus a ghlacann na daltaí páirt sna caithimh aimsire éagsúla atá acu. Múin más gá:

Corruair (fhánach) [Uair fuar fánach / Uair sa gcéad / Fo-uair] **a théimse ag rothaíocht.**

[Is annamh a théimse ag rothaíocht. / Ní minic a théimse ag rothaíocht.]

Bím ag imirt peile gach uile thráthnóna beo [chuile thráthnóna beo / gach aon tráthnóna / achan tráthnóna], **is cuma (má bhíonn) gaoth nó báisteach ann** [is cuma cén sórt aimsire a bhíonn ann / is cuma fliuch nó fuar].

Caithim an-lear [an-chuid / a lán / go leor / mórán / cuid mhór] **ama ag léamh.**

Is beag oíche (sa tseachtain [den tseachtain]) nach gcaithim tamall [scaitheamh] **éigin** [inteacht / eicint] **ag féachaint** [ag amharc / ag breathnú] **ar an teilifís** [ar an dteilifís].

agus nathanna eile de réir Ghaeilge an cheantair.

Pléigh leis na daltaí cé acu de na saghsanna caithimh aimsire atá luaite is fearr don tsláinte.

- Cabhraigh leis na daltaí ceistneoir ar chúrsaí caithimh aimsire a leagan amach ar an ríomhaire a bheadh oiriúnach do dhaoine fásta. Tabhair cóip do gach dalta. Iarr orthu duine amháin dá muintir sa bhaile a cheistiú agus an ceistneoir a líonadh isteach. Pléigh na torthaí sa rang. An bhfuil caitheamh aimsire amháin a bhfuil an-tóir air? Cén chúis atá leis sin, dar leis na daltaí?

Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana

RIALACHA

1. Roghnaigh triúr daltaí chun na ceisteanna a chur sna babhtaí difriúla.
2. Roinn an chuid eile den rang ina ghrúpaí de cheathrar. Tabhair bord do gach grúpa agus cuir litir ar gach bord. Mínigh do na daltaí go mbeidh freagraí na gceisteanna le scríobh acu seachas iad a fhreagairt ó bhéal. Tabhair trí leathanach bán an grúpa dóibh.
3. Iarr ar gach grúpa captaen a roghnú. Scríobhadh an captaen an litir a thug tú don ghrúpa agus 'Babhta 1' ar bharr an chéad leathanaigh agus uimhreacha 1 go dtí 10 ina gcolún taobh thíos, áit a scríobhfaidh siad na freagraí. Scríobhadh sé an litir a thug tú don ghrúpa agus 'Babhta 2' ar bharr an dara leathanaigh, etc. Mínigh do na grúpaí gur féidir leo freagraí na gceisteanna a phlé os íseal ach nach ceart dóibh iad a roinnt le grúpaí eile. Iarr ar an gcaptaen na freagraí aontaithe a scríobh nuair atá siad pléite ag an ngrúpa.
4. Tabhair ceisteanna Bhabhta 1 do dhalta amháin le léamh amach os ard. Léadh sé amach na ceisteanna go soiléir ceann ar cheann. Cabhraigh leis más gá. Faoin múinteoir atá sé a shocrú cathain a bhogfaidh sé ar aghaidh go dtí an chéad cheist eile.
5. Nuair a bheidh na ceisteanna ar fad i mBabhta 1 léite agus na freagraí scríofa bailigh na leathanaigh ó na captaein.
6. Tabhair ceisteanna Bhabhta 2 le léamh amach os ard do dhalta eile. A fhad is atá na ceisteanna á léamh ceartaigh ceisteanna Bhabhta 1.
7. Nuair a bheidh na ceisteanna ar fad i mBabhta 2 léite agus na freagraí scríofa bailigh na leathanaigh ó na captaein. Léigh amach os ard na freagraí cearta le haghaidh Bhabhta 1 agus scríobh torthaí an bhabhta sin ar an gclár.
8. Lean ar aghaidh go dtí go mbeidh na ceisteanna ar fad curtha, na freagraí cearta ar fad léite amach agus na torthaí ar fad ar an gclár.
9. Ag an ngrúpa leis an líon is mó freagraí cearta a bheidh an bua. D'fhéadfaí duaiseanna beaga a thabhairt don chéad agus don dara háit sa tráth na gceist.

(**Nóta:** D'fhéadfaí torthaí an tráth na gceist seo a mheas chun ceachtanna a roghnú chun dul siar a dhéanamh orthu.)

Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana

CEISTEANNA

Babhta 1

1. Ainmnigh rud amháin a cheannódh Micheál dá mbuafadh sé an lató sa scéal 'An Pota Óir'.
2. Ainmnigh dhá uimhir a phioc Micheál don lató sa scéal 'An Pota Óir'.
3. Cad a bhí ar a dhroim ag Dónaillín agus ag Diarmaidín sa scéal 'Dónaillín agus Diarmaidín'?
4. Cé acu Dónaillín nó Diarmaidín ar baineadh an chruit de?
5. Cén t-amhrán a bhí á rá ag na sióga sa scéal 'Dónaillín agus Diarmaidín'?
6. Ainmnigh an cluiche Samhna a d'imríomar sa chlós.
7. Ainmnigh trí thír a rinneadh staidéar orthu don tionscnamh 'An Nollaig i dtíortha eile'.
8. Ainmnigh focal amháin a bhfuil baint aige leis an Nollaig a thosaíonn le 'c'.
9. Cad é ainm an bhaile a ndeachaigh Micheál ann le Mamó agus Daideo sa scéal 'Nollaig Mhichíl'?
10. Cathain a bhíonn Lá an Dreoilín ann?

Babhta 2

1. Ainmnigh mothúchán amháin a bhí ag Méabh sa scéal 'Ní féidir leat ach do dhícheall a dhéanamh'.
2. Cén t-ainm a bhí ar an láithreoir ón stáisiún TG4 a chuir agallamh ar Mhéabh tar éis di an comórtas amhránaíochta a bhuachan sa scéal 'Ní féidir leat ach do dhícheall a dhéanamh'?
3. Cad a cheannaigh Méabh do Mhamó as an €100 a bhuaigh sí sa scéal 'Ní féidir leat ach do dhícheall a dhéanamh'?
4. Cén clár a raibh suim ag gach aon duine de Mhuintir Loingsigh féachaint air ón sceideal teilifíse in *Cur is Cúiteamh*?
5. Seanfhocal a bhí mar theideal ar scéal Naomh Bríd. Scríobh é.
6. Scríobh seanfhocal éigin seachas an seanfhocal a bhí mar theideal ar scéal Naomh Bríd.
7. Cé dó ar thug Naomh Bríd an bainne?
8. Scríobh ceann de na comharthaí aimsire a d'fhoghlaim sibh.
9. Críochnaigh an abairt seo: 'Is é Naomh Pádraig ... na hÉireann.'
10. Cén t-oideas Cásca a bhí in *Cur is Cúiteamh*?

Babhta 3

1. Cén grúpa bia a raibh an ghráin ag Séimí air sa sceitse 'Tá an ghráin agam orthu'?
2. Ainmnigh trí cinn de na tíortha as ar tháinig na biachláir a d'úsáid sibh agus sibh ag ligean oraibh gur i mbialann a bhí sibh.
3. An mó deartháir a bhí ag Fionnlach sa scéal 'Fionnlach Cumhaill agus an Mhaighdean Mhara'?
4. Críochnaigh an abairt seo: 'Bhí Fionnlach Cumhaill faoi gheasa ag an ...'
5. Cad a bhí mar shuíochán ag an Maighdean Mhara sa scéal 'Fionnlach Cumhaill agus an Mhaighdean Mhara'.
6. Críochnaigh an abairt seo: 'Má bhíonn tú ag taisteal ó Bhaile Átha Luain go Doire caithfidh tú gabháil ó ...'
7. Críochnaigh an abairt seo: 'Má bhíonn tú ag taisteal ó Bhaile Átha Luain go Corcaigh caithfidh tú gabháil ó ...'
8. Cén cluiche a bhí á imirt ag foireann Scoil Mhuire agus foireann Scoil Chaoimhín sa scéal 'An bhfuil aon seans againn'?
9. Cé acu den bheirt acu seo, Ailbhe nó Clíona a bhí ina captaen ar fhoireann Scoil Mhuire sa scéal 'An bhfuil aon seans againn'?
10. Cé air a bronnadh bonn 'laoch na himeartha' sa scéal 'An bhfuil aon seans againn'?

Tráth na gCeist Dheireadh na Bliana

FREAGRAÍ

Babhta 1

1. Carr, teach
2. 9, 15, 21, 18, 38
3. Cruit
4. Dónaillín
5. Dé Luain, Dé Máirt
6. Taibhse [Púca] sa Ghairdín
7. An Ghearmáin, An Fhrainc, Meicsiceo, An Spáinn, An Astráil
8. Coinneal, caora, cuileann, crann Nollag, cairdeas
9. An Daingean
10. Um Nollaig / An lá tar éis Lá Nollag / Lá Fhéile Stiofáin

Babhta 2

1. Neirbhís, imní, díomá, áthas, tuirse
2. Máire Ní Chonghaile
3. Pitseámaí cluthara
4. An scannán
5. Is giorra cabhair Dé ná an doras.
6. Is fearr an tsláinte ná na táinte; An té nach bhfuil caora ná bó aige, caora ná bó ní chaillfidh sé; Níl aon tinteán mar do thinteán féin; Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí, etc.
7. Don fhear déirce
8. Tráthnóna dearg is maidin ghlas – comhartha d'áilleacht agus teas; Is iomaí cor a chuireann an t-earrach de; Ní bhíonn sneachta ar chraobh ó Lá Fhéile Bríde amach, etc.
9. **Pátrún** na hÉireann
10. Cáca Cásca (seacláide)

Babhta 3

1. Glasraí
2. Éire, An tSín, An India, An Iodáil
3. Ceathrar
4. Ag an **Maighdean Mhara**
5. Sliogán
6. Ó **thuaidh**
7. Ó **dheas**
8. Cluiche Ceannais Cispheile na mBunscoileanna
9. Clíona
10. Ar imreoir uimhir 4, Scoil Chaoimhín

Eiseamláirí Rang a Trí

SIOPADÓIREACHT

CEACHT 2

1. **Dá mbuafá** [Dá mbainfeá / Dá ngnóthófá] **an lató an gceannófá ...?**

Cheannóinn / Ní cheannóinn.

☐

2. **Cheannódh ...**(ainm) **...**(an rud a cheannódh sé / sí) **dá mbuafadh** [dá mbainfeadh / dá ngnóthódh] **sé / sí an lató.**

☐

CEACHT 3

1. **Cad** [Céard / Cad é] **a dhéanfá dá mbuafá** [dá mbainfeá / dá ngnóthófá] **míle euro?**

Cheannóinn [Gheobhainn] **rothar / ríomhaire / ceamara / ... dom féin /**

do ...(ainm duine eile). / **Rachainn** [Raghainn / D'imeoinn / Ghabhfainn] **go Páirc an Chrócaigh**

/ ar (mo) laethanta saoire go [go dtí / chuig] **...(áit). / Thabharfainn** [Bhéarfainn] **é / cuid**

(mhór) de / formhór de [a fhormhór / an chuid is mó de] **do ...**(ainm duine / ainm eagraíochta).

☐

CEACHT 4

1. Cainteoir A: **Haló** [Dia duit / Dia is Muire duit]. **...(ainm) anseo.**

Cainteoir B: **Haló** [Dia is Muire duit / Dia is Muire duit is Pádraig].

Cainteoir A: **Cé leis a bhfuil mé ag caint?** [Cé atá ag caint? / Cé atá anseo? / Cé atá agam? / Cé atá ann?]

Cainteoir B: **Mise ...**(ainm).

Cainteoir A: **An bhféadfainn** [An dtiocfadh liom] **labhairt le ...**(ainm), **más é do thoil é** [le do thoil]? [Ba mhaith liom labhairt le ... (ainm), más é do thoil é [le do thoil].]

Cainteoir B: **Fan soicind** [meandar] / **nóiméad** [bomaite] **go bhfaighidh** [agus gheobhaidh] **mé é / í.**

☐

2. **Lá maith agat. / Slán (tamall). / Go ngnóthaí Dia duit. / Beannacht Dé leat. / Beidh mé ag caint leat ar ball** [níos déanaí / níos deireanaí / go gairid / go gearr arís / sula i bhfad / sara i bhfad / faoi cheann tamaill].

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir mholtaí na ndaltaí:

☐

---

4. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun rólaithrise:

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA 1 – AN tSAMHAIN

CEACHT 2

1. Déarfainnse [Cheapfainnse / Sílim] go raibh áthas [rímead / gliondar / lúcháir] / scáth [faitíos / scanradh / eagla / sceon] / fearg [cuthach / an ghoimh / an gumh / straidhn / an confadh / an conach] / bród [mórtas] / cantal / iontas / aiféala [aithreachas] ar ...(ainm) nuair a ...(tharla eachtra). / Déarfainn [Cheapfainn / Sílim] go raibh aiféala [aithreachas] air go ndearna [gur dhein] sé / go ndúirt sé .... [Déarfainn go raibh breith ar a aiféala aige go ndearna sé / go ndúirt sé ....]

☐

---

2. Dá mba mise ...(carachtar sa scéal) dhéanfainn / ní dhéanfainn / déarfainn / ní déarfainn / mhúinfinn / ní mhúinfinn / ...(briathar sa mhodh coinníollach) ... mar ...(cúis).

☐

CEACHT 3

Le roghnú ag an múinteoir as an scéal de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun na haisteoireachta:

☐

CEACHT 5

1. An [Ab é] púca [taibhse] / ... a bheidh [a bheas] ionatsa Oíche Shamhna?
Is ea. [Seá.] / Ní hea ach ....

☐

---

2. **An imreoidh tú ...**(cluiche Samhna)? [An mbeidh tú ag imirt ... (cluiche Samhna)?]
Imreoidh (mé). / **Ní imreoidh (mé) ach imreoidh mé ...**(cluiche Samhna eile). [Beidh (mé).
[Bead.] / Ní bheidh (mé) [Ní bhead] ach beidh mé [bead] ag imirt ... (cluiche Samhna eile).]

☐

3. **An íosfaidh tú ...**(bia)?
Íosfaidh (mé). / **Ní íosfaidh (mé) ach íosfaidh mé ...**(bia eile).

☐

4. **Dúirt ...**(ainm dalta) **gur ... a bheadh ann / inti.** / **Dúirt ...**(ainm dalta) **go n-imreodh sé / sí ...**(cluiche Samhna). / **Dúirt ...**(ainm dalta) **go n-íosfadh sé / sí ...**(bia).

☐

CEAcht 6

1. **Má chuireann tú do lámh** [do láimh] **ar an bhfáinne deirtear go bpósfaidh tú.** / **Má chuireann tú do lámh** [do láimh] **ar an tseancheirt** [ar an bhratóg] **deirtear go ngabhfaidh** [go rachaidh / go raghaidh / go n-imeoidh] **tú le sagartacht** [le sagartóireacht] / **sna mná rialta / go mbeidh tú beo bocht** [dealbh]. / **Má chuireann tú do lámh** [do láimh] **ar an airgead deirtear go ndéanfaidh tú do shaibhreas** [go mbeidh tú saibhir]. / **Má chuireann tú do lámh** [do láimh] **san uisce deirtear go ngabhfaidh** [go rachaidh / go raghaidh / go n-imeoidh] **tú thar lear** [go dtí na tíortha coimhthíocha].

☐

2. **Tá súil agam gur / nach ...**(an rud atá ar an bhfochupán) **atá san fhochupán** [sa bhfochupán] **seo.**

☐

3. **Chuir ...**(ainm) **a lámh** [a láimh] **ar an .... Mar sin pósfaidh sé / sí / gabhfaidh** [rachaidh / raghaidh / imeoidh] **sé le sagartacht** [le sagartóireacht] / **gabhfaidh** [rachaidh / raghaidh / imeoidh] **sí sna mná rialta / beidh sé / sí beo bocht** [dealbh] / **déanfaidh sé / sí a s(h)aibhreas** [beidh sé / sí saibhir] / **gabhfaidh** [rachaidh / raghaidh / imeoidh] **sé / sí thar lear** [go dtí na tíortha coimhthíocha].

☐

CEAHT 3

- Cad** [Céard / Cad é] **a cheapann tusa** [a shíleann tusa / is dóigh leatsa] **a shamhlaigh** [a cheap] **Micheál ina bhrionglóid** [sa taibhreamh / agus é ina chodladh]?
Shamhlaigh [Cheap] **sé go raibh** _____.
Shamhlaigh sé gur tháinig _____.
Shamhlaigh sé go bhfaca sé _____.
Shamhlaigh sé go ndeachaigh [gur chuaigh] **sé** _____.
 (etc, de réir na bpictiúr a tharraing na daltaí in Cur is Cúiteamh)

☐

CEAHT 4

- Sa chéad [Sa gcéad] phictiúr tá fear ag sníomh sciorta, bibe nó hata don Dreoilín. Sa dara [Sa tarna] pictiúr tá sciorta agus bibe á chaitheamh ag buachaill óg [tá buachaill óg ag caitheamh sciorta agus bibe]. Sa tríú pictiúr tá na fir ag críochnú hata. Sa cheathrú [Sa gceathrú] pictiúr tá an Dreoilín ag gabháil timpeall [thart]. Tá an capall bán á iompar ag duine acu. [Tá duine acu ag iompar an chapaill bháin.] (tuiscint a léiriú)

☐

- An bhfuil tú ag sníomh sciorta, bibe nó hata? / An bhfuil hata á chríochnú agat?** [An bhfuil tú ag críochnú hata?] / **An bhfuil an capall bán á iompar agat?** [An bhfuil tú ag iompar an chapaill bháin?] etc.

Táim [Tá mé] / **Nílim** [Níl mé]. / **Tá** / **Níl**.

☐

CEAHT 5

- Sa chéad** [Sa gcéad] **phictiúr bhí fear ag sníomh sciorta, bibe, nó hata don Dreoilín, etc.**
Sa dara [Sa tarna] **pictiúr bhí sciorta agus bibe á chaitheamh ag buachaill óg** [bhí buachaill óg ag caitheamh sciorta agus bibe], etc.
Sa tríú pictiúr bhí na fir ag críochnú hata, etc.
Sa cheathrú [Sa gceathrú] **pictiúr bhí an dreoilín ag gabháil timpeall** [thart]. **Bhí an capall bán á iompar ag duine acu.** [Bhí duine acu ag iompar an chapaill bháin.], etc.
Ní cuimhin liom (in aon chor [ar chor ar bith]) [Níl aon tuairim faoin spéir agam / Níl tuairim na ngrást agam] **cad** [céard / cad é] **a bhí sa chéad** [sa gcéad] **phictiúr / sa dara** [sa tarna] **pictiúr / sa tríú pictiúr / sa cheathrú** [sa gceathrú] **pictiúr.**

☐

CEACHT 2

1. Anois, a Mhéabh / a ... (ainm) **inis dom** [abair liom] **fút** [fá dtaobh duit / mar gheall ort] **féin**.

☐

2. Méabh Ní Loingsigh / ... (ainm agus sloinne) **an t-ainm atá orm** [is ainm dom]. **Táim** [Tá mé] **ocht / naoi / deich mbliana (d'aois). Táim** [Tá mé] **i mo chónaí** [ag maireachtáil / ag maireachtaint] **i / in / sa / san ... (baile / ceantar). Tá ... (uimhir phearsanta) deartháireacha** [deartháir] / **deartháir (amháin) agus ... (uimhir phearsanta) deirfiúracha** [deirfiúr] / **deirfiúr (amháin) agam. Táim** [Tá mé] **ag freastal ar** [ag dul chuig] **... (ainm na scoile) i / in / sa / san ... (baile / ceantar). Is é / Is í ... (ainm) a bhíonn ag múineadh amhránaíochta / rince / ceoil / ... dom.** [Is é / Is í ... (ainm) a mhúineann amhránaíocht / ... dom.]

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais chomónta teanga na ndaltaí:

☐

CEACHT 3

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé faoi na cláir theilifíse:

☐

2. Shocraigh an grúpa seo againne [ár ngrúpa] **go bhféachfaimis** [go mbreathnódh muid / go n-amharcfadh muid] **ar ... (clár teilifíse) mar** [mar gheall ar / de bhrí / cionn is] **go bhfuil spéis** [suim] **againn ar fad** [go léir / uilig] **ann. / Níor éirigh linne** [Ní rabhamarna ábalta / Ní raibh muid in ann / Theip orainne] **teacht** [a theacht] **ar réiteach** [ar aontas]. [Ní rabhamar ar aon fhocal [ar aon intinn] maidir le haon chlár.] / **Cheapamar** [Cheap muid / Shíleamar / Shíl muid / Mheasamar] **nach raibh aon rud** [aon ní / faic / dada / tada / aon cheo / a dhath] **spéisiúil** [suimiúil] **ar siúl** [ann] **agus nárbh fhiú féachaint** [amharc / breathnú] **ar an teilifís ar chor ar bith** [in aon chor / beag ná mór], etc.

☐

CEAHT 4

1. Táim [Tá mé] **fiorbhuíoch** [an-bhuíoch / iontach buíoch] **díot.** / **Go raibh míle maith agat.** / **Go méadaí Dia do stór.** / **Nach tú atá fial flaithiúil.** [Nach flaithiúil atá tú.] / **Nach tú atá cineálta.** [Nach cineálta atá tú.] / **Ní raibh mé** [Ní rabhas] **ag súil** [Ní raibh aon súil agam] **[le bronntanas uait / le ... uait / go ndéanfá ... (gar) dom / go dtabharfá é sin dom / go dtabharfá ... dom, etc.]**

☐

CEAHT 5

1. Tá éadaí deasa [áille / galánta / gleoite] **air / uirthi.** / Tá éadaí uafásacha [gránna / aisteacha] **air / uirthi.** [Níl cuma ná caoi [aon chuta] ar na héadaí atá air / uirthi.]

☐

2. **Feileann** [Oireann] **na héadaí / an ... (ball éadaigh) sin dó / di.** / **Ní fheileann** [Ní oireann] **na héadaí / an ... (ball éadaigh) sin dó / di ar chor ar bith** [in aon chor].

☐

3. **Déarfainn gur éadaí an-chostasach** [an-daor] **atá air / orthu.** [Cheapfainn gur chosain siad [gur chosnaíodar] lán (na) laidhre [an t-uafás / mórán / ualach airgid / raidhse airgid / meal airgid].]

☐

4. **Dá mbeinn saibhir chaithfinn / ní chaithfinn éadaí ar nós** [mar] **iad sin.**

☐

5. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun comhrá:**

_____

_____

_____

_____

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA 3 – LÁ FHÉILE BRÍDE

CEAHT 2

1. **Is giorra** [gaire] **cabhair Dé ná an doras.**

☐

2. **Ceapaimse** [Sílimse / Tá mise ag déanamh / Deirimse amach / Déarfainnse / Is dóigh liomsa] / **Ní cheapaimse** [Ní shílimse / Níl mise ag déanamh / Ní déarfainnse / Ní dóigh liomsa] **gurb iad sin na pointí is tábhachtaí i dtús / i lár / i ndeireadh an scéil.** / **Ceapaimse** [Sílimse / Tá mise ag déanamh / Deirimse amach / Déarfainnse / Is dóigh liomsa] **gurb é ... is tábhachtaí i dtús / i lár / i ndeireadh an scéil.**

☐

CEAHT 1

1. **Is maith** [Is deas] **liom go dtagann fad sa** [ar an] **lá agus go n-éiríonn an oíche níos giorra san Earrach.** [Is maith [Is deas] liom an lá / na laethanta a bheith ag dul i bhfad agus an oíche / na hoícheanta a bheith ag dul i ngiorracht.] / **Bíonn sé dorch** / **geal agus mé ag dul** [ag gabháil] **ar scoil** [chun na scoile] **ar maidin / ag teacht abhaile** [chun an bhaile] **tráthnóna.** / **Is féidir liom** [Bím ábalta / Thig liom] **níos mó** [breis] **ama a chaitheamh ag (déanamh) spraoi** [ag imirt / ag déanamh cuideachta / ag (déanamh) cuileachta] **taobh amuigh** [lasmuigh] **mar nach mbíonn sé dorch chomh luath (céanna)** [mar go bhfanann sé geal níos faide].
Nathanna / abairtí breise de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:

☐

2. **Feabhsaíonn** [Tagann feabhas ar / Tagann biseach ar] **an aimsir de réir a chéile.** [Téann an aimsir i bhfeabhas. / Bíonn an aimsir ag feabhsú.] / **Ní thiteann an oiread céanna báistí** [fearthainne]. / **Bíonn an aimsir níos boige / níos deise, etc. / Ní gá dom** [Ní bhíonn orm] **na héadaí geimhridh a chur orm** [a chaitheamh] **a thuilleadh** [níos mó].
Nathanna / abairtí breise de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:

☐

CEAHT 2

1. **Tráthnóna dearg is maidin ghlas – comhartha d'áilleacht agus teas.**
Is iomaí cor a chuireann an t-earrach de.
Ní bhíonn sneachta ar chraobh ó Lá Fhéile Bríde amach.
☐
2. **An pictiúr a thaispeánann an comhartha aimsire ... (comhartha aimsire) a tharraing tú?**
Is ea [Sea] / **Ní hea.**
☐
3. **Ba dheacair / Níor dheacair** [B'fhurasta] **a dhéanamh amach cén comhartha aimsire a bhí i gceist i bpictiúr ... (ainm dalta).** [Bhí / Ní raibh sé soiléir ón bpictiúr cén comhartha aimsire a bhí i gceist i bpictiúr ... (ainm dalta).]
☐

CEACHT 3

Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais chomónta teanga na ndaltaí:

☐

CEACHT 4

1. An bhfaca tú [An bhfacaís] ...? / An bhfaca tú [An bhfacaís] ...(planda / ainmhí) (agus é / í) ag ... (gníomh)?
Chonaic (mé) [Chonac] / Ní fhaca (mé). / Chonaic mé [Chonac] ... ach ní fhaca mé .... / Ní fhaca mé ... ach chonaic mé [chonac] ....
Ar chuala tú [Ar chualáís] ...? / Ar chuala tú [Ar chualáís] ...(planda / ainmhí) ag ... (gníomh)?
Chuala / Níor chuala. / Chuala mé ... ach níor chuala mé ....
Ar thug tú faoi deara go raibh ... (rud ag titim amach)?
Thug [Thugas] / Níor thug (mé é sin faoi deara) [Níor thugas (é sin faoi deara)].

☐

---

2. Dúirt ... (ainm dalta) go bhfaca / nach bhfaca / gur chuala / nár chuala sé / sí ....

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA 4 – LÁ FHÉILE PÁDRAIG

CEACHT 1

1. Is é Naomh Pádraig pátrún na hÉireann. Déantar ceiliúradh ar Lá Fhéile Pádraig in Éirinn agus ar fud an domhain. Is lá saoire bainc in Éirinn é, etc.

☐

---

2. Tá aithne agam ar dhuine a bhfuil Pádraig [Páid / Páidí / Peatsaí / Pacaí / Páidín / Peaidín / Peait / Peaití / Peaitsín] air. Níl aithne agam ar aon duine [ar dhuine ar bith / ar éinne] a bhfuil Pádraig air. Pádraig an t-ainm atá ar mo dheartháir / ar m'athair / ar m'uncaíl / ar mo chomharsa / ar mhúinteoir rang ... (uimhir) / ar ... (duine eile).

☐

CEAHT 2

1. Daidí: **Má tá tú críochnaithe tógfaidh mé do phláta (uait).** Ach ní ligfidh mé chuig aon chóisir [chuig cóisir ar bith / go dtí an bhféasta in aon chor] tú.
 Séimí: **Ach níl aon ocras** [ocras ar bith] **orm anois.**
 Daidí: **Ná bac leis na deora!** [Caith uaim na deora!]

☐

2. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun rólaithrise:

☐

CEAHT 3

1. **Mise a thug an pictiúr seo isteach.** [Mise a thug liom an pictiúr seo.] **Bia Seapánach / Bia Iodálach / Bia ... (tír) / Glasra / Toradh / ... atá ann.**

☐

2. **An dóigh leat** [An ndéarfá / An gceapann tú / An measann tú / An síleann tú / An bhfuil tú ag déanamh] **gur mhaith leatsa é seo a bhlaiseadh / a ithe / a ól?** [Meas tú [Do bharúil] ar mhaith leatsa é seo a bhlaiseadh / a ithe / a ól?]
Déarfainn gur mhaith [Cheapfainn gur mhaith / Tá mé ag déanamh (amach) gur mhaith]. / **Ní bhlaisfinn / Ní íosfainn / Ní ólfainn é sin / ... (bia) ar ór na cruinne** [ar ór ná ar airgead / go deo / go brách]. [Ní fhéadfainn [Ní thiocfadh liom] é sin a ithe / a ól.]

☐

3. **Cé acu bia ab fhearr leat a ithe / a ól – ... (bia) nó ... (bia eile)?**

☐

CEAHT 4

1. **Céard** [Cad / Cad é] **a bheidh** [a bheas] **agaibh?** [Tógfaidh mé ordú uaibh [bhur n-ordú] anois. / Ar mhaith libh ordú anois?]
Íosfaidh mise dhá / trí / ceithre chúrsa. [Beidh dhá / trí / ceithre chúrsa agamsa.] / **Ní íosfaidh mise** [Ní íosfadsa] **ach cúrsa amháin** [aon chúrsa amháin / an t-aon chúrsa amháin]. [Ní bheidh ach cúrsa amháin [aon chúrsa amháin / an t-aon chúrsa amháin] agamsa.] / **Ní bhacfaidh mise leis an gcéad** [leis an chéad] **cúrsa / leis an tríú cúrsa.**

☐

2. **Bhí sé sin thar a bheith blasta** [an-bhlasta / iontach blasta]. / **Bhí sé sin go hainnis** [uafásach ar fad]. [Ní raibh blas ná dath air sin. / Ní raibh sin deas ar chor ar bith. / Ní raibh blas ná boladh air sin.], etc.

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad ag cur is ag cúiteamh:

☐

SA BHAILE

CEACHT 2

1. **Gabh** [Siúil / Téigh] **suas an bóthar thar chlós na mbád / thar ...**(foirgneamh nó comhartha eile). **Nuair a bhainfidh** [a bhaineas] **tú an crosaire** [an crosbhóthar / an crosbhealach] / ... (foirgneamh nó comhartha eile) **amach** [Nuair a shroichfidh tú an crosaire [an crosbhóthar / an crosbhealach]] / Nuair a thiocfaidh tú chomh fada [a fhad] leis an gcrosaire [leis an gcrosbhóthar / leis an chrosbhealach]] **iompaigh** [cas / tiontaigh] **ar dheis** [ar thaobh na láimhe deise] / **ar chlé** [ar thaobh na láimhe clé]. **Os comhair an tséipéil** [Ar aghaidh an tséipéil / Trasna ón séipéal] / **Le taobh an tséipéil** [In aice an tséipéil / In aice leis an séipéal / Díreach le hais an tséipéil] **atá do theachsa** [do thighse] / **mo theachsa** [mo thighse].

☐

2. **Dath ... atá ar an teach** [ar an dtigh]. **Teach** [Tigh] **dhá stór / Bungaló / ...**(cineál tí) **atá ann. Uimhir ...**(uimhir) / ... (ainm tí) **atá ar an doras** [ar an ndoras] / **ar an ngeata** [ar an gheata]. **Níl uimhir ná ainm ar an teach** [ar an dtigh]. **Tá / Níl gairdín / balla** [falla / claí / sconsa] **os comhair** [ar aghaidh] **an tí / ar chúl an tí** [taobh thiar den teach], etc.

☐

3. Cur síos a dhéanamh ar thimpeallacht a dtí de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

CEACHT 3

1. Tá Baile Átha Cliath in oirthear na hÉireann. / Tá Gaillimh in iarthar na hÉireann. / Tá Corcaigh i ndeisceart na hÉireann. / Tá Doire i dtuaisceart na hÉireann.

(tuiscint a léiriú)

☐

2. Táim [Tá mé] / Tá an bus / Tá an t-eitleán / Tá an carr [Tá an gluaisteán / Tá an mótar] / Tá an traein / Tá an leoraí i mBaile Átha Cliath / i nGaillimh / i gCorcaigh / i mBéal Feirste / i mBaile Átha Luain / i nDoire / i(n) ...(baile / cathair) / sa(n) ...(baile / cathair). Ba mhaith liom / leis / léi dul [a ghabháil] go ...(baile / cathair eile). [Teastaíonn uaim / uaidh / uaithi dul [a ghabháil] go ...(baile / cathair eile).] Cén treo [bealach] a chaithfidh mé / sé / sí dul [a ghabháil]? Caithfidh tú / sé / sí gabháil [dul / a ghabháil] siar / soir / ó thuaidh / ó dheas.

☐

CEACHT 4

1. Ní bhímid [Ní bhíonn muid] suite [inár suí] ar shliogáin [ar shligíní / ar mhuiríní] sa bhaile [sa mbaile / ag baile] ach ar chathaoirreacha agus ar thoilg [ar chúistí / ar chúitseanna]. / Ní eangacha atá crochta againn ar na ballaí [fallaí] sa bhaile [sa mbaile / ag baile] ach pictiúir / grianghraif / ....

☐

CAITHEAMH AIMSIRE / AN SCOIL

CEACHT 2

1. Tá ...(ainm) níos airde / níos mó / níos láidre / níos scafánta / níos téagartha / níos aclaí / níos déanta / níos cumtha / níos ... ná (mar atá) ...(ainm) / ná (mar atá) mise [ná mar atáimse].

☐

2. Ní hiad na fir mhóra a bhaineann an fómhar i gcónaí.

☐

CEACHT 3

1. Cúigear a bhíonn ar fhoireann cispheile. Deir Ó Grádaigh gur cúigear a bhíonn ar fhoireann cispheile. / Ar chúirt chispheile a imrítear cluiche cispheile. Deir Ó Grádaigh gur ar chúirt chispheile a imrítear cluiche cispheile. / Is liathróid mhór í an liathróid chispheile. Deir Ó Grádaigh gur liathróid mhór í an liathróid chispheile. / Maireann [Seasann] cluiche cispheile ...(uimhir) nóiméad. Deir Ó Grádaigh go maireann [go seasann] cluiche cispheile ...(uimhir) nóiméad, etc.
Nathanna breise bunaithe ar an eolas atá cláraithe:

☐

CEACHT 4

Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun tráchteachta:

☐

CEACHT 5

1. An imríonn tusa cluichí boird anois is arís?

Imrím / Ní imrím.

An bhfuil tusa ar fhoireann cispheile?

Tá [Táim] / Níl [Nílim].

An bhfuil tusa in ann [ábaltá] gléas ceoil a chasadh [a sheinm / a bhualadh]?

Tá [Táim] / Níl [Nílim].

An raibh tusa i do chaptaen ar fhoireann riamh?

Bhí [Bhíos] / Ní raibh [Ní rabhas].

An dtaitníonn scannáin / cláir spóirt leat? [An bhfuil dúil agat i scannáin / i gcláir spóirt? /

An maith leat scannáin / cláir spóirt?]

Taitníonn / Ní thaitníonn. [Tá / Níl. / Is maith / Ní maith.]

An dtéann tusa ag rothaíocht le do chairde ag deireadh na seachtaine [ag an deireadh seachtaine]?

Téim / Ní théim.

An dtéann tusa ag snámh gach seachtain?

Téim / Ní théim.

An léann tusa irisleabhair nó greannáin?

Léim / Ní léim.

An bhfuil caitheamh aimsire éigin [eicint / inteacht] eile agat seachas iad seo?

Tá / Níl.

Cad [Céard?] é féin?

☐

---

2. Tá go leor [mórán / an-lear / a lán / an t-uafás] daoine sa rang seo a bhreathnaíonn [a fhéachann / a amharcann] ar chláir spóirt ar an teilifís [ar an dteilifís] / a imríonn peil / a ... (caitheamh aimsire) ach ní mórán (daoine) [ní mór na daoine] a théann ag snámh. [Is mó duine a fhéachann [a amharcann / a bhreathnaíonn] ar chláir spóirt ar an teilifís / a ... (caitheamh aimsire) ach ní mór na daoine a théann ag snámh.], etc.

☐

Eiseamláirí Rang a Dó

CAITHEAMH AIMSIRE

CEACHT 2

1. Seo tuairisc anois ó ... (ainm dalta).

2. Bhí ... (eachtra) ar siúl [ar bun] tráthnóna inné / aréir / arú aréir / an lá cheana
[an lá eile / an lá deireanach / an lá faoi dheireadh] / an tseachtain seo caite
[an tseachtain seo chuaigh thart / an tseachtain seo d'imigh tharainn] / an mhí seo caite
[an mhí seo chuaigh thart / an mhí seo d'imigh tharainn], etc.

CEACHT 3

1. Cén carachtar [duine / pearsa] a dúirt é sin?

... (ainm carachtair).

Ní cuimhin liom cé a dúirt é. An cuimhin leatsa é, a ... (ainm dalta)?

Seans [B'fhéidir] go bhfuil an ceart agat.

2. Ná tabhair aird ar bith air / uirthi / orthu / ar ... (ainm dalta).

[Ná tóg aon cheann dó / di / dóibh / do ... (ainm dalta).]

3. Ní raibh mise [Cha raibh mise / Ní rabhas] ag rásaí curach [rásaí naomhóg / regatta] /
ag ... (imeacht) riamh cheana [riamh roimis seo / riamh roimhe].

CEACHT 4

1. Bhí mé [Bhíos] ar mo laethanta saoire i nGaillimh / sa Daingean / ar an Fhál Carrach /
in Áth Luain / i dteach [i dtigh] mo Mhamó / i dteach [i dtigh] mo Dhaideo / i dteach
[i dtigh] m'aintín / i dteach [i dtigh] m'uncail, etc.

D'fhanamar [D'fhan muid] ag baile [sa bhaile] i mbliana.

2. Bhí mo thuismitheoirí / mo dheartháireacha / mo dheirfiúracha / mo chol ceathracha
/ mo chara in éineacht liom [in éindí liom / i mo theannta / i mo chuideachta / faram] ann.

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

CEACHT 6

1. An ndeachaigh [Ar chuaigh] tú chuig dioscó [go dtí dioscó] / ag imirt eitpheile / ag babhláil / ag imirt rugbaí [ag imirt rugair] / ... le linn [i gcaitheamh / i rith] do (chuid) laethanta saoire?

Chuaigh / Ní dheachaigh [Níor chuaigh].

☐

2. Níl cead [Ní thig leat / Ní fhéadfaidh tú] níos mó ná ceist amháin [ná aon cheist amháin] a chur ag an am.

☐

CEACHT 7

1. Táim [Tá mé] / Táimid [Tá muid] tinn tuirseach den chluiche [den gcluiche] seo / de ....

☐

2. Tá an cluiche / an clár / an ... seo leadránach [fadálach].

☐

3. Uaireanta [Scaití] éirím [bím] tinn tuirseach [bréan / bailithe / cortha / breoite] de bheith ag scríobh / ag déanamh cleachtaí baile [ag déanamh m'obair bhaile / ag déanamh mo cheachtanna / ag déanamh mo chuid ceachtanna] / ag tabhairt aire do mo dheartháir beag, etc.

☐

CEACHT 8

1. Is ó ...(ainm) a tháinig an cárta seo.

☐

2. (Is) chugamsa / chugainne / chuig [go dtí] ...(ainm) a tháinig sé.

☐

3. Is as Meiriceá / ón Spáinn / ó Phort Láirge a tháinig sé.

☐

CEACHT 9

1. Is é an trua [Nach mór an trua] é nach bhfuil sibh anseo. / Is é an trua [Nach mór an trua] é nach raibh sibh [nach rabhabhair] anseo / ag an gcluiche [ag an chluiche], etc.

☐

CEACHT 10

1. Cén chaoi a bhfuil sibh? [Conas tá sibh? / Cad é mar tá sibh?]

☐

2. Go méadaí Dia do stór. [Rath Dé ort.] / Táim [Tá mé] thar a bheith buíoch [iontach buíoch / an-bhuíoch] díot / díbh.

Tá fáilte romhat / romhaibh.

☐

3. Go sábhála Dia sinn!

☐

AN AIMSIR – AN FÓMHAR

CEACHT 2

1. Níl aon chóipleabhar [cóipleabhar ar bith] / aon liathróid [liathróid ar bith] / aon ...
[... ar bith] bailithe [cruinnithe] fós agam / agat / aige / aici / againn / agaibh / acu /
ag ... (ainm dalta) [agam / agat / aige / aici / againn / agaibh / acu / ag ... (ainm dalta) go fóill / fós].

☐

CEACHT 3

1. Nathanna / stór focal a bhaineann leis an bhfómhar – le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

2. Tabharfaidh mise ... isteach. Ceapaim [Sílim / Is dóigh liom / Tá mé [Táim] ag ceapadh / Déarfaim] go mbeidh mé ábalta [in ann] ... a thabhairt isteach.

☐

3. Tá sé deacair [Is deacair] / Tá sé furasta / [Is furasta / Is fuirist] ... a fháil san áit a bhfuil mise [a bhfuilimse] i mo chónaí [san áit a bhfuil mise [a bhfuilimse] ag maireachtáil / san áit a bhfuil cónaí ormsa / sa bhaile seo againne].

☐

CEACHT 4

1. Is mise / Is é ... (ainm dalta) / Is í ... (ainm dalta) a thug ... isteach.

☐

2. Céard [Cad é / Cad] a thug tusa [a thugais-se] isteach, a ... (ainm dalta)?
Duilleoga feoite / Sméara dubha / Cnó capaill, etc.

☐

3. Cá bhfuair tú [Cá háit a fuair tú / Cá bhfuairis] é / í / iad?
Sa ghairdín seo againne [ag baile] / Ar thaobh an bhóthair [an bhealaigh] / Istigh sa gharraí [sa ngarraí / sa ghort] in aice linn [atá i ngar dúinn], etc.

☐

4. An raibh sé deacair [An raibh sé doiligh / An raibh deacracht agat] é / í / iad a fháil?
Bhí / Ní raibh / Bhí sé deacair go leor [measartha deacair / sách deacair / cuíosach deacair / ábhairín deacair].

☐

5. Thug ... (ainm dalta / daltaí) níos mó / níos lú rudaí isteach ná mar a thug mise [a thugas-sa] / a thug tusa [a thugais-se].

☐

CEACHT 9

1. An brón / gliondar [áthas / ríméad / lúcháir] / éad [formad] / fearg [goimh / gumh] / uaigneas atá ort / oraibh?

☐

2. Sílim [Déarfainn / Déanaim amach / Is dóigh liom / Tá mé ag déanamh / Tá mé den bharúil] gur brón / gliondar [áthas / ríméad / lúcháir] / éad [formad] / fearg [goimh / gumh] / uaigneas a bhí air / uirthi / orthu.

☐

CEACHT 10

1. Ar chuir foiche [puch / fothach] nó beach [meach / bumbóg / bumbaí] cealg [ga] ionatsa / ionaibhse riamh?

Cuir / Níor chuir.

☐

2. An bhfuil faitíos [eagla] ortsa / ar do dheirfiúr / ar do dheartháir roimh bheacha / roimh fhoichí?

Tá. Tá mé / sí / sé scanraithe [sceimhlithe] (as mo bheatha [as mo bheathaidh]) rompu.

[Tá eagla mhór orm / uirthi / air rompu.] / Níl. Níl eagla dá laghad [Níl aon eagla /

Níl faitíos ar bith] orm / uirthi / air rompu.

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA 1 - AN tSAMHAIN

CEACHT 1

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

2. Níor mhaith liomsa (é) dá ndófaí [go ndófaí] m'éadan [m'aghaidh] / dá ngoidfí [go ngoidfí] mo rothar / dá gcaillfí [go gcaillfí] mo pheata, etc.

Níor mhaith liomsa (é) ach (an) oiread.

☐

CEACHT 3

1. Seachain [Fainic / Coimhead] tú féin / Seachnaigí [Coimhéadaigí / Fainicigí] sibh féin ar an tine / ar na lasracha [na bladhairí / na bladhmanna / na splancanna / na bladhsacha].

☐

2. Fan / Fanaigí amach ón tine [siar ón tine / glan ar an tine]. [Ná téigh / Ná téigí róghar [róchóngarach / ródheas] don tine.]

☐

3. Ná cuir / Ná cuirigí rudaí dainséaracha [contúirteacha] sa tine.

☐

4. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

CEACHT 4

1. Cén uimhir fóin atá agatsa, a ... (ainm dalta)?

... (uimhir fóin).

☐

2. Sin í uimhir / Ceapaim [Déarfainn / Sílim / Is dóigh liom / Tá mé [Táim] ag ceapadh]

gurb í sin uimhir ... (ainm dalta).

☐

3. Aithním / Ní aithním an uimhir sin.

☐

4. Sin í / Ní shin í [Ní hí sin / Chan sin] m'uimhirse / d'uimhirse / uimhir ... (ainm dalta)

(in aon chor).

☐

CEACHT 5

1. Cén t-ainm [Cá hainm] atá ort? [Cad is ainm duit?]

... (ainm).

☐

2. Cén seoladh atá agat? / Cad [Céard] as a bhfuil tú ag glaoch?

As / Ó / Ón ... (áit).

☐

3. An dtiocfaidh tú / sibh láithreach (bonn baill) [ar an bpointe (boise)], le do thoil / le bhur dtoil?

Tiocfaidh [Tiocfad]. / Tiocfaimid. / Ní bheidh mé i bhfad. / Ní bheimid [Ní bheidh muid] i bhfad. / Fan san áit a bhfuil tú. [Fan mar a bhfuil tú.]

☐

4. Maith go leor.

☐

5. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

CEACHT 1

1. Is é / Is í ... (ainm) an páiste [an té / an duine / an leanbh] is óige / is sine [is críonna] i dteaghlach Liam.

☐

2. Is mise / Is tusa / Is í ... (ainm dalta) / Is é ... (ainm dalta) an duine [an té] is óige / is sine [is críonna / is aosta] sa rang seo againne.

☐

3. Níl a fhios agam [Ní fheadar] cén t-ainm [cá hainm] atá ar Dhaideo [ar Ghraídea / ar Dhaidí Críonna] / ar Mhamó [ar Neain / ar Mhórái / ar Mhamáí Chríonna] / ar Dhaidí [ar Dhaid] Liam / ar ....

☐

4. An bhfuil ... (litir) ina ainm / ina hainm? Tá / Níl.

☐

CEACHT 2

1. A mhúinteoir / A ... (ainm dalta), an litreofá [an litreoidh tú] ... (focal / ainm), más é do thoil é [le do thoil]? / An bhfuil sé seo litrithe ceart [i gceart] (agam)?

☐

2. Tharraing mé [Tharraingíos] pictiúr díom féin / de m'athair / de mo mháthair / de mo dheartháir / de mo dheirfiúr / de mo dheartháireacha / de mo dheirfiúracha / de ....

☐

3. An mó [Cé mhéad] deartháir / deirfiúr / col ceathrar atá agat / ag ... (ainm dalta)? Níl aon deartháir [deartháir ar bith] / aon deirfiúr [deirfiúr ar bith] / aon chol ceathrar [col ceathrar ar bith] agam / aige / aici. Is leanbh aonair mé / é / í. Deartháir amháin. / Deirfiúr amháin. / Col ceathrar amháin. / ... (uimhir phearsanta) deartháireacha / deirfiúracha / col ceathracha.

☐

CEACHT 3

1. Tá féasóg / croiméal / gruaig liath / ... ar ... (ainm). / Níl aon fhéasóg / aon chroiméal / (aon) ... ar ... (ainm).

Caitheann / Ní chaitheann ... (ainm) spéaclaí [gloiní / spéacláirí].

☐

2. Is / Ní [Chan] ainm Gaelach é ... (ainm baiste).

☐

3. A mhúinteoir, an bhféadfainnse [an dtig liomsa] leid a thabhairt faoi dhuine éigin?

☐

CEACHT 5

1. Cár [Cén áit a / Cá háit a] rugadh [saolaíodh] tú [tusa] / ... (ainm)?

In Éirinn / I Sasana / I Meiriceá / San Afraic / San Astráil / San Áise / I(n) ... (áit) / Sa(n) ... (áit).

☐

2. Rugadh [Saolaíodh] mise / Ailbhe / mo thuismitheoirí / ... (ainm / ainmneacha) in Éirinn / i(n) ... (áit) / sa(n) ... (áit). [Rugadh [Saolaíodh] in Éirinn mé / é / í / iad. / In Éirinn a rugadh [a saolaíodh] mé / é / í / iad.]

☐

AN NOLLAIG / AN AIMSIR

CEACHT 2

1. An bhfaca tú / sibh triúr fear uasal ag gabháil [ag dul] an bealach

[an tslí / an bóthar / an treo] seo?

Chonaic. Chuaigh [D'imigh] siad [Chuadar / D'imíodar] an bealach [an tslí / an bóthar / an treo] sin. / Ní fhaca.

☐

2. An bhfuil a fhios agat / agaibh cá bhfuil Beithil / Críost an Rí?

Níl a fhios. [Ní fheadar.] / Níor chuala (mé) (aon) trácht [caint / iomrá] riamh air.

☐

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir mholtaí na ndaltaí:

☐

CEACHT 1

1. Níor cheart [Níor chóir] **di / dó / dom / dúinn an iomarca** [barraíocht / an iomad] **milseán / criospaí / ... a ithe.** / Níor cheart [Níor chóir] **di / dó / dom / dúinn an oiread sin ama a chaitheamh ag féachaint** [ag amharc / ag breathnú / ag coimhcad / ag faire] **ar an teilifís.**

☐

2. Ba cheart [Ba chóir] **di / dó / dom / dúinn a bheith amuigh ag imirt** [ag spraoi / ag déanamh cuideachta] **faoin aer lena c(h)airde / le mo chairde / lenár gcairde,** etc.

☐

CEACHT 2

Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

CEACHT 3

1. Is breá liom [le mo chroí] / **leis / léi / leo** [Is maith liom / leis / léi / leo] **a bheith ag féachaint** [ag breathnú / ag amharc / ag faire / ag coimhcad] **ar an teilifís / ag imirt cispheile / ag ....** [Taitníonn sé thar cionn liom / leis / léi / leo a bheith ag féachaint [ag breathnú / ag amharc] ar an teilifís / ag imirt cispheile / ag .... / Tá dúil mhór agam / aige / aici / acu ina bheith ag amharc [ag coimhcad / ag breathnú] ar an teilifís / ag imirt cispheile / ag ....]

☐

2. Dúirt ... (ainm dalta) **gur breá** [gur maith / go dtaitníonn sé] **leis / léi a bheith ag ....** [Dúirt ... (ainm dalta) go bhfuil dúil mhór aige / aici ina bheith ag ....]

☐

CEACHT 4

1. Chaith mé [Chaitheas] / **Chaith ...** (ainm dalta) **tamall** [smut] / **leathuair a chloig / cúpla uair an chloig ag féachaint** [ag coimhcad / ag breathnú / ag amharc / ag faire] **ar an teilifís aréir.** **Níor fhéach mé** [Níor choimhcad mé / Níor bhreathnaigh mé / Níor amharc mé / Níor fhéachas / Ní raibh mé ag breathnú] **ar an teilifís in aon chor** [ar chor ar bith / beag ná mór].

☐

2. An bhfaca tú / An bhfaca tusa [An bhfacaís (-se)] ... (clár teilifíse)? **Chonaic** [Chonac] / **Ní fhaca.**

☐

CEACHT 5

1. Is maith liomsa anraith [sú] glasraí / ... (cineál anraith) ach gan é a bheith goirt / tiubh / róghoirt / róthiubh / róthe / rófhuar, etc.

Ní maith liomsa anraith [sú] trátaí / ... (cineál anraith).

☐

2. Níor mhaith liomsa go [é dá] mbeadh cairéid / ... (glasra) ann. B'fhearr liom go [é dá] mbeadh muisiriúin / ... (glasra) ann.

☐

SIOPADÓIREACHT – ROTHAR CHÁIT

CEACHT 1

1. An dtig liomsa [An bhféadfainnse] ... a fháil?

Thig [Féadfaidh tú / Féadfair] / Ní thig [Ní fhéadfaidh tú / Ní fhéadfair].

B'fhéidir go dtiocfadh linn [go bhféadfadh muid / go bhféadfaimis] ceann dara láimhe [athláimhe] a fháil.

☐

2. B'fhearr dom gan m'oidéas [mo leigheas / mo chógas] / m'obair bhaile [mo chuid ceachtanna] / an coinne dochtúra / an clár ... (clár teilifíse) a dhearmad.

[B'fhearr dom gan dearmad a dhéanamh ar ....]

☐

CEACHT 2

1. Is cuma liom cad [céard / cad é] [a fuair / a rinne / a dúirt] [sí / sé / ... (ainm)].

☐

CEACHT 3

1. Déarfainn / B'fhéidir / Seans / go mbeidh ... ar [le] díol.

☐

2. Cuirfidh mé geall leat nach mbeidh aon rothar [rothar ar bith] acu.

☐

CEACHT 4

1. Ba mhaith liomsa ... (rud atá ar díol) a cheannach.

2. Ba mhaith le ... (ainm dalta) ... (rud atá ar díol) a cheannach.

3. Dúirt ... (ainm dalta) agus ... (ainm dalta) gur mhaith leo ... (rud atá ar díol) a cheannach.

CEACHT 5

1. Tá ... athláimhe [dara láimhe] á dhíol [le díol] agamsa ar ... (suim airgid). Tá sé geall leis [chóir a bheith / beagnach / mórán] nua glan [úrnua / nua as an bpíosa]. Glaoigh [Scairt / Cuir glao] orm ag an uimhir ... (uimhir theileafóin).

CEACHT 6

1. Haló?

Haló, an bhfuil do Mham [do Mhamáí] / ... (ainm) ansin?

Tá. Fan nóiméad [bomaite]. Gheobhaidh mé duit anois [anois duit] í.

2. Lá maith agat. [Ádh mór ort.]

Gurb amhlaidh duit. [Go mba hé duit. / Agus ort féin.]

3. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

CEACHT 7

1. Tiomáin go dtí An Dúinín. Cas [Tiontaigh] ar dheis os comhair [ar aghaidh / os coinne] an tséipéil [teach an phobail]. Lean leat [Lean ort / Coinnigh ort] go (dtí go) dtiocfaidh tú chomh fada [a fhad] leis an gcrosbhóthar [leis an chrosbhealach]. Cas [Tiontaigh] ar chlé ansin. Lean leat [Lean ort / Coinnigh ort] ansin go (dtí go) dtiocfaidh tú chomh fada [a fhad] leis an nGleann Dubh [leis an Ghleann Dubh]. Feicfidh [Cífidh / Tchífidh] tú scoil ar thaobh na láimhe clé. Is liomsa an teach [tigh] buí in aice leis an scoil [díreach ag taobh na scoile / atá buailte leis an scoil]. (tuiscint a léiriú)

CEACHT 8

1. Cé a déarfá [a shílfeá / a cheapfá] atá ag doras an tí / ar an gcosán [ar an chosán] / in aice leis an mótar [leis an gcarr / leis an charr / leis an ngluaisteán / leis an gcairt]?
Déarfainn [Shílfinn / Cheapfainn / Is dóigh liom] gur Mam / Cáit / Maighréad atá ag doras an tí / ar an gcosán [ar an chosán] / in aice leis an mótar [leis an gcarr / leis an charr / leis an ngluaisteán / leis an gcairt].

☐

2. An mó ceann a bhí i gceart [Cé mhéad freagra a bhí ceart] agatsa, a ... (ainm dalta)?
Ceann amháin. [Aon cheann amháin.] / Dhá cheann. [Péire. / Beirt.] / Trí cinn.

☐

3. Gheobhaidh (sí) / Ní bhfaighidh (sí). / Déarfainn go bhfaighidh / nach bhfaighidh sí / Cáit an rothar.

Déarfainn nach mbeidh aon chaitheamh air [go mbeidh sé nua glan / go mbeidh sé úrnua]. /

Seans [Is dóigh / Is dócha] go mbeidh sé róchaite [róshean / róchríonna].

[Seans nach mbeidh aon chruth air.]

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA 3 – LÁ FHÉILE PÁDRAIG

CEACHT 1

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

2. Bhí an suaitheantas déanta [críochnaithe] agamsa (i bhfad) roimh [roimis / níos túisce ná] ... (ainm dalta) / (i bhfad) roimh [roimis / níos túisce ná] gach (aon) duine [achan duine / gach uile dhuine / chuile dhuine] eile. [Chríochnaigh mise [Chríochnaíos-sa] an suaitheantas (i bhfad) roimh [roimis / níos túisce ná] gach (aon) duine eile.]

☐

CEACHT 2

1. **Tháinig mé sa chéad** [sa gcéad] **áit / sa dara háit / sa tríú háit ag ...**(comórtas / féile) / **i ...**(comórtas / féile). [Bhain mé (amach) an chéad áit / an dara háit / an tríú háit ag ... (comórtas / féile) / i ... (comórtas / féile).]

☐

2. **Bhí gliondar** [ardú croí / an-áthas / ríméad / lúcháir] **orm nuair a bhain mé amach an** [nuair a bhaineas amach an / nuair a tháinig mé sa] **chéad áit / dara háit / tríú háit.** [Bhí gliondar orm nuair a bhuaigh mé an bonn óir / an bonn airgid / an bonn cré-umha / an corn, etc.]

☐

3. **Bhí mo mhuintir / mo thuismitheoirí / an múinteoir / ... an-bhródúil** [iontach bródúil / thar a bheith bródúil / an-mhórtasach] **asam.**

☐

CEACHT 5

1. **Ar éirigh libhse iad ar fad a oibriú amach?**
D'éirigh / Níor éirigh.

☐

2. **Céard** [Cad / Cad é] **atá agaibhse le haghaidh** [fá choinne / i gcomhair] **...(uimhir) síos / trasna?**

☐

3. **An raibh deacracht** [fadhb] **agaibhse le ...**(uimhir) **síos / trasna?**
Bhí / Ní raibh. Níor thóg sé i bhfad orainne é a oibriú amach / é a dhéanamh / é a líonadh isteach.

☐

4. **Cheapamar** [Cheap muid / Cheap muidne / Shíl muid inne] / **Cheap mise** [Cheapas-sa] **go raibh sé deacair / furasta** [éasca / réidh].

☐

5. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:**

☐
☐

CEACHT 6

1. An ... (uirlis cheoil) **atá á s(h)einm** [á c(h)asadh / á b(h)ualadh] **ag an mbuachaill** [ag an ghasúr] / **ag an gcailín** [ag an ghirseach] / **ag an bhfear** [ag an fhear] / **ag an mbean** [ag an bhean] **i do phictiúrsa** [sa phictiúr seo agatsa]?

Sea / Ní hea.

☐

2. An bean / fear / buachaill [gasúr] / cailín [girseach] **atá ag rince** [ag damhsa] **i do phictiúrsa** [sa phictiúr seo agatsa]?

Sea / Ní hea.

☐

3. An bhfuil binse / crann ar thaobh na láimhe deise i do phictiúrsa [sa phictiúr seo agatsa]?
Tá / Níl.

☐

4. D'éirigh linne teacht ar dhifríocht amháin / ar dhá dhifríocht / ar thrí dhifríocht / ar cheithre dhifríocht idir an dá phictiúr.

☐

CEACHT 7

1. An rachaidh tú [An ngabhfaidh tú / An raghaidh tú] / An dtiocfaidh tú (amach) **ag rince** [ag damhsa] **(in éineacht) liom?**

Rachaidh mé / Tiocfaidh mé.

☐

2. An bhfuil rince [damhsa] **agatsa?** [An bhfuil tusa ábalta rince? / An bhfuil tusa ábalta damhsa?]
Tá. [Táim.] / **Níl.** [Nílím.] **Tá dhá chos** [dhá chois] **chlé** [chama / bhasacha] **agam.**

☐

3. An bhfuil a fhios agatsa céard [cad] **é an chéad rud eile** [a thagann ina dhiaidh seo / an chéad chéim eile]?

Tá / Níl.

☐

4. **Tá sé agam anois!** [Tá sé liom anois!]

☐

5. Tusa / Sibhse / Iadsan anois.

Téigh / Téigí trasna [Trasna leatsa / libhse].

Tabhair dom do lámh.

Ní hí sin an lámh cheart! [An lámh eile!]

☐

6. Tá roithleán [míobhán / mearbhlán / mearbhall / meadhrán] i mo cheann (agam) [i mo chloigeann (agam) / orm] ag an [ó bheith ag] luascadh.
Tá mé [Táim] tuirseach traochta [tuirseach tnáite / tugtha / maraithe (amach is amach) / marbh tuirseach] ag an rince [damhsa] seo.

☐

7. Shíl [Cheap] mise go raibh sé an-deacair [thar a bheith deacair / iontach deacair] / furasta [éasca / réidh] é a fhoghlaim / é a dhéanamh.
Bhí ...(ainm dalta / daltaí) rógharbh [rófhiáin].
Bhí ...(ainm dalta) ag pleidhcíocht [ag galamaisíocht / ag diabhlaíocht]!

☐

8. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:

☐

ÓCÁIDÍ SPEISIALTA 5 – AN CHÁISC

CEACHT 1

1. Tabharfaidh mé [Béarfaidh mé] do ...(ainm) é. / Crochfaidh mé ar lámh [ar mhurlán / ar laiste] an dorais / ar an ... é, etc.

☐

AN SCOIL

CEACHT 2

1. Ní raibh seans agam an ríomhaire / an ... a úsáid fós [go fóill] / le dhá lá / le tamall [le scaitheadh] / le cuimhne na ndaoine [le cuimhne na gcat / le fada].

☐

2. Ní ligfidh ...(ainm dalta) dom / dúinn an ríomhaire / an ... a úsáid.

☐

CEACHT 3

1. An bhfuil a fhios agatsa céard [cad] é seo?

Printéir / Scáileán / Méarchlár / Luch [Luchóg] / **Mata luiche** [Mata luchóige] / **Diosca** / **Láraonad próiseála (LAP) / Scanóir.**

Níl a fhios agam. [Níl (aon) tuairim (faoin spéir) agam. / Níl mé cinnte. / Nílím siúrálte. / Ní fheadar.] / **Ní cuimhin liom.**

...(focal) an Béarla atá air ach níl a fhios agam cén Ghaeilge atá air.

2. Cuir uimhir a haon ar an bprintéir [ar an phrintéir] / uimhir a dó ar an dlúthdhiosca, etc.

3. Tá / Níl sé sin san áit cheart. Ní ansin a dúirt mé [a dúrt] leat é a chur, etc.

CEACHT 4

1. Déarfainn [Sílím / Tá mé ag déanamh / Ceapaim / Is dóigh liom] **go ndéarfaidh /**

go scríobhfaidh siad .... / Ní déarfainn [Ní shílím / Níl mé ag déanamh / Ní cheapfainn / Ní dóigh liom] **go ndéarfaidh / go scríobhfaidh siad é sin.**

Tagaim [Thiocfainn / Aontaím] / **Ní thagaim** [Ní thiocfainn / Ní aontaím] **le** ...(ainm dalta).

Cad [Céard] **a déarfá** [a cheapann tusa], **a** ...(ainm dalta)?

CEACHT 5

1. Is againne / agaibhse / acusan / **ag** ...(grúpa amháin) **atá an** **cás** [an argóint] **is láidre.** /

Níl ciall ná réasún [ciall ar bith / brí ná dealramh / tús ná deireadh] **leis an gcás** [leis an chás] **atá á chur chun cinn** [chun tosaigh] **agaibhse / acusan.**

CEACHT 6

1. Tá ríomhaire / halla / scoil nua [úr] / leabhair leabharlainne / peann luaidhe /

... ag teastáil go dóite [go géar / ó thalamh] **uainn / ó** ...(ainm scoile / ainm duine) / **uaim.**

[Tá ríomhaire / halla / scoil úr / leabhair leabharlainne / peann luaidhe / ... a dhíobháil orainn / orm / ar ... go géar.]

CEACHT 7

1. **Déarfainn** [Is dóigh liom / Measaim / Cheapfainn / Tá mé ag déanamh (amach)] **gur bhuaigh siad** [gur bhain siad / gur bhuadar] **an comórtas mar ...** (na cúiseanna a thug na daltaí).

Ní déarfainn [Ní dóigh liom / Ní mheasaim / Ní cheapfainn / Níl mé ag déanamh] **gur bhuaigh siad** [gur bhain siad / gur bhuadar] **an comórtas mar ...** (na cúiseanna a thug na daltaí).

☐

2. **Ní raibh aon iontas** [iontas ar bith / ionadh dá laghad] **ormsa gur bhuaigh siad** [gur bhuadar].

Bhí iontas an domhain [an-ionadh ar fad / an-ionadh go deo] **ormsa gur bhuaigh siad** [gur bhain siad / gur bhuadar].

☐

CEACHT 9

1. **Ní thuigim** [Níl a fhios agam] **cén chaoi le** [cad é an dóigh le / conas] **é seo a dhéanamh / a oscailt / a litriú, etc.**

☐

CEACHT 10

1. **Cheapfainnse** [Sílimse / Tá mé den tuairim / Déarfainnse / Measaimse] **gurb é / í / iad / an múinteoir / an príomhoide / na glantóirí / an rúnaí / ...** (duine eile a oibríonn sa scoil) **a bhí ag teacht.**

☐

2. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí:**

☐

CAITHEAMH AIMSIRE / ÉADAÍ

CEACHT 1

1. **Cén dochar!** [Cén díobháil (é sin)! / Cad é an dochar! / Chan [Ní hé] deireadh an tsaoil é!]

Nach mbeidh [Beidh] **lá / seans eile agaibh / agat / agam / againn / acu!**

[Beidh lá eile ag an bPaorach!]

☐

CEACHT 3

1. Is mise / tusa an captaen / an cúl báire [an báireoir].

Is mise atá do do mharcáilse. / Is tusa atá do mo mharcáilse.

☐

2. Caith chugamsa / chuig [go dtí] ...(ainm dalta) í. / Beir uirthi. [Faigh greim uirthi.] /

Ná scaoil [Ná lig] uait í. / Buail isteach í.

☐

3. Lean ort! [Lean leat! / Coinnigh ort! / Seo leat!] / Leanaigí oraibh! [Leanaigí libh! /

Coinnigí oraibh! / Seo libh!] / Tá tú / sibh ag déanamh go maith. / Maith an fear /

an cailín [an ghirseach]! etc.

☐

4. Is againne / ag ár bhfoireann-na [ag an bhfoireann seo againne] / acusan /

ag an bhfoireann eile [ag an fhoireann eile] a bhí an bua. [Bhuaigh an fhoireann seo againne / an

fhoireann eile.] Chailleamar [Chaill muid] an cluiche le ...(uimhir) c(h)úl [b(h)áire] / ...(uimhir)

c(h)úilín [p(h)ointe].

☐

CEACHT 4

1. An é [Ab é] an réiteoir / an cúl báire [an báireoir] atá ag séideadh na feadóige?

Is é / Is í. / Ní hé / Ní hí.

An é [Ab é] (peileadóir) uimhir a ...(1-15) atá ag cur cor coise i nGearóid

[ag baint tuisle as Gearóid / ag baint barrthuisle as Gearóid]?

Is é / Is í. / Ní hé / Ní hí.

An bhfuil lucht féachana ag an gcluiche [ag an chluiche]?

Tá / Níl.

☐

CEACHT 5

1. An bhfuil tú ag scóráil / ag éalú / ag cur cor coise i nduine [ag baint tuisle as duine /

ag baint barrthuisle as duine] / ag sracadh [ag stracadh / ag stróiceadh] geansaí /

ag tarraingt cic [lasctha] ar an liathróid / ag ceannach geansaí peile [caide] nua [úr]?

Táim [Tá] / Nílím [Níl mé].

☐

2. Ba mhaith liom / le ...(ainm dalta) a [Ba bhreá liom / le ...(ainm dalta) a / Bheadh dúil agam /

ag ...(ainm dalta) ina] bheith in ann [ábaltá] ...(cluiche) a imirt mar go n-imríonn ...(imreoir) é

/ mar gur cluiche iontach [cluiche millteanach maith / an-chluiche] é, etc.

☐

CEACHT 6

1. Caitear bróga peile ag imirt peile. / Caitear clogad ag imirt iománaíochta. /
Caitear scátaí ag scátáil. / Caitear culaith shnámha ag snámh. / Caitear seaicéad tarrthála
ag rámháíocht [ag iomramh]. / Caitear geansaí rugbaí [rugair] ag imirt rugbaí [rugair].
/ Caitear buataisí marcaíochta ag marcaíocht capall. / Caitear lámhainní [miotóga]
dornálaíochta ag dornálaíocht. / Caitear ...(feisteas) ag ...(cineál spóirt).

☐

CEACHT 7

1. Imrím / Imríonn ...(ainm) ar fhoireann ... / le club ....
Ní imrímse / Ní imríonn ...(ainm) le haon fhoireann [le foireann ar bith] /
le haon chlub [le club ar bith].
2. Bíonn geansaithe / bristíní [bristí gairide] ...(dathanna na foirne) orainn / orthu.
Tá / Níl suaitheantas againn / acu.

☐☐

3. Déanann ...(comhlacht) urraíocht orainn.

☐

4. I mbliana / Anuraidh bhuamar [bhuaigh muid / bhain muid / ghnóthaigh muid] /
bhuaigh [bhain / ghnóthaigh] ...(foireann / club) ...(comórtas).

☐

5. Táimid ag súil leis [Táimid dóchasach / Tá súil againn / Tá muid ag dréim leis] go mbuafaimid
[go mbuafaidh muid / go mbainfidh muid / go ngnóthóidh muid] corn ... i mbliana /
an bhliain seo chugainn [an chéad bhliain eile].

☐

CEACHT 8

1. Tá na héadaí [an t-éadach / an feisteas] atá ar ...(ainm) / an rud a tharla [an rud a d'éirigh /
an rud a thit amach] do ...(ainm) / an rud atá á dhéanamh ag ...(ainm) an-bharrúil go deo
[an-ghreannmhar ar fad / iontach greannmhar].
Níl sé sin chomh barrúil [chomh greannmhar] le .... Tá sé seo i bhfad níos barrúla
[níos greannmháire] ná é sin.

☐

CEACHT 9

1. Caithim geansaí, brístín [brístí gairide], clogad, stocaí agus bróga peile nuair a bhím ag imirt iomána.

☐

2. Níl an gléasadh [an t-éadach / an feisteas] ceart ar ...(ainm). [Níl ...(ainm) gléasta / feistithe / cóirithe i gceart.] Níor cheart don mhúinteoir / do Mhamáí / do Dhaidí / do Mhamó / do Dhaideo / don fhear [don bhfear] / don bhean [don mbean] ...(ball éadaigh) a chaitheamh [a bheith orthu] ag imirt cispheile. Ba cheart go mbeadh ...(ball éadaigh) air / uirthi / orthu. [Ba cheart dó / di / dóibh ...(ball éadaigh) a bheith air / uirthi / orthu.]

☐

CEACHT 10

1. Caith chugam / ar ais [thar n-ais] / anall anseo í. Beir uirthi [Faigh greim uirthi], a ...(ainm). Rug mé [Rugas / Bheir mé] / Níor rug mé [Níor rugas / Níor bheir mé] uirthi. Ná caith chomh fada / chomh hard / chomh híseal sin í.

☐

2. Cén fáth [Tuige / Cad ina thaobh] nár rug tú uirthi [ar lig tú uait í / gur scaoil tú uait í / gur lig tú ar shiúl í]?

☐

3. Is mise an t-asal!

☐

4. Chaith ...(ainm) an liathróid róchrúa / róbhog / ró-ard / ró-íseal / rófhada, etc. Bhíos-sa [Bhí mise] i m'asal dhá bhabhta [dhá uair] / ...(uimhir) bhabhta [...(uimhir) (h)uair(e)].

Ní raibh mise [Ní rabhas-sa] i m'asal in aon chor [ar chor ar bith].

☐

A Mhúinteoir Dhil,

Tá 5 mhír sa phacáiste seo:

- Bileoga oibre a bhaineann le húsáid an úrscéil sa rang;
- Ceachtanna Ábharbhunaithe – An Nollaig i dTíortha Eile (treoir don oide, bileoga eolais don dalta agus bileog oibre don dalta – leagan páipéir agus leagan dlúthdhiosca);
- Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang;
- Liosta den ábhar ar fad atá i bpacáiste Rang a Trí;
- Nóta maidir le forbairt na scileanna litearthachta i Rang a Trí.

Moltar gur sna háiteanna seo a leanas i bhfillteán an oide a chuirfí iad, mar atá i gclár Leabhar an Oide E:

Bileoga oibre a bhaineann le húsáid an úrscéil sa rang	Idir ‘Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang’ agus ‘Ócáidí Speisialta 1 – An tSamhain’
Ceachtanna Ábharbhunaithe – An Nollaig i dTíortha Eile	Idir ‘Ócáidí Speisialta 1 – An tSamhain’ agus ‘Ócáidí Speisialta 2 – An Nollaig’
Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang	Idir ‘An Aimsir – An tEarrach’ agus ‘Ócáidí Speisialta 4 – Lá Fhéile Pádraig’
Liosta den ábhar ar fad atá i bpacáiste Rang a Trí	Ag deireadh an leabhair ar fad
Nóta maidir le forbairt na scileanna litearthachta i Rang a Trí	Ag deireadh an leabhair ar fad

Achoimre ar Scéal

Teideal an Scéil

--

Tús an Scéil

1.	2.
----	----

Lár an Scéil

3.	4.
----	----

Deireadh an Scéil

5.	6.
----	----

Ar tharraing do pháirtí na pictiúir chéanna?

Tharraing ☐ Níor tharraing ☐

Achoimre ar Scéal

Scríobh an teideal.

--

Tús an scéil:

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

Tarraing pictiúr.

--

Lár an scéil:

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

Tarraing pictiúr.

--

Deireadh an scéil:

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

Tarraing pictiúr.

--

Féinmheasúnú ar mo chuid léitheoireachta go ginearálta

Ainm: _____

Dáta: _____

Léigh gach ráiteas. Cuir ✓ sa bhosca atá fíor.

Ráiteas	Uair sa tseachtain ar a laghad	Uair sa mhí ar a laghad	Anois agus arís nó ní dhéanaim riamh
Nuair a léim leabhar maith insím do mo chara faoi.			
Léim leabhair eolais mar go bhfuil suim agam san ábhar.			
Léim as mo stuaim féin ag baile.			
Scríobhaim faoi leabhair atá léite agam.			
Ráiteas	Fíor	Sórt fíor	Bréagach
Tá sé an-tábhachtach dom go mbeinn ábalta léamh.			
Tuigim na rudaí a léim ar scoil.			
Foghlaimím rudaí tábhachtacha as leabhair ar scoil.			
Is léitheoir maith mé.			

Féinmheasúnú ar mo chuid léitheoireachta

Caibidil as scéal

Ainm: _____

Dáta: _____

Uimhir na caibidle: _____

Príomheachtra na caibidle: _____

Léigh gach ráiteas. Cuir ✓ sa bhosca atá fíor.

Ráiteas	Ní rómhaith	Maith go leor	Go maith	An-mhaith
Tuigim na heachtraí is tábhachtaí sa chaibidil.				
Táim in ann ceistanna a chur agus a fhreagairt bunaithe ar an gcaibidil.				
Táim in ann cur síos a dhéanamh ó bhéal ar na príomheachtraí a tharla.				
Táim in ann scríobh faoi na príomheachtraí.				

Scríobh mar gheall ar rud éigin ar chuir tú spéis ar leith ann sa chaibidil seo.

Mo Chuntas Léitheoireachta

Dáta	Teideal an Leabhair	Údar	Mo mheas air

[illegible]

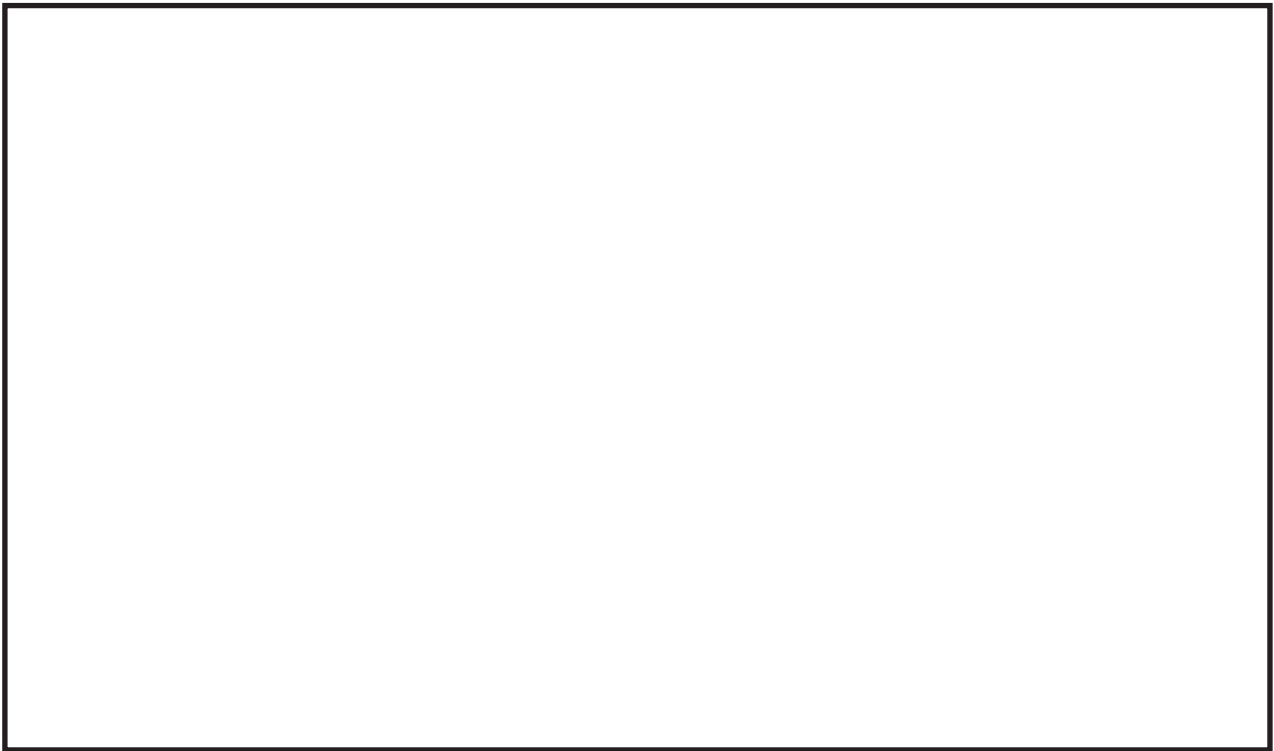
Ag Cumadh Scéil

An scéal a chur in ord

Tús

Lár

Deireadh

Treoir le haghaidh Úsáid na gCeachtanna Ábharbhunaithe

RÉAMHRÁ

CUSPÓIRÍ

Ba cheart go gcuirfeadh na ceachtanna ábharbhunaithe ar chumas an dalta na nithe seo a leanas a dhéanamh:

- dul i ngleic le gnéithe éagsúla d'ábhair an churaclaim
- forbairt a dhéanamh ar a chumas cognaíoch
- taighde a dhéanamh mar bhall de ghrúpa
- téacs a sracléamh agus a shruthléamh
- tionscnamh a chur le chéile agus a chur i láthair
- féinmhuinín a fhorbairt
- féinmheastóireacht a dhéanamh

PRIONSABAIL AGUS CUR CHUIGE

Seisiún 1 agus 2

Beidh Seisiún 1 agus Seisiún 2 faoi stiúir an mhúinteora agus é ag cur téacs an cheachta 'An Nollaig in Éirinn' faoi bhráid na ndaltaí le cabhair an scáileáin mhóir. Freagróidh na daltaí ceisteanna scríofa bunaithe ar an téacs ó bhéal.

Seisiún 3

I Seisiún 3 bainfidh na daltaí, agus iad ag obair ina ngrúpaí, úsáid as na bileoga eolais faoin Nollaig i dtíortha éagsúla agus bunóidh siad tionscnaimh orthu. (Féach roimh ré an nóta dar teideal 'Obair Bheirte agus Obair Ghrúpa' i réamhrá an leabhair seo.)

Ní gá go dtuigfeadh na daltaí gach aon fhocal ar na bileoga eolais agus iad i mbun taighde. Bainfidh siad úsáid as an gcomhthéacs agus as leideanna eile, chomh maith le foclóirí, chun dul i ngleic le focail agus friotail atá dúshlánach.

Is gá go dtuigfeadh na daltaí go mbíonn scileanna ar leith in úsáid ag duine agus é i mbun taighde chun teacht ar eolas. Samplaí de seo is ea an sracléamh agus an sruthléamh. Tá an sracléamh cosúil le duine atá ag iarraidh teacht ar ghiota de scannán a thaitníonn leis ar dhiosca digiteach ilúsáide. Bogann an duine an scannán ar aghaidh go tapa go dtí go dtagann sé ar charachtar nó ar ghníomh a aithníonn sé.

Sracléamh

Is gá a mhíniú do na daltaí nach léimid téacs ar an gcaoi chéanna i gcónaí, ach go mbraitheann sé ar chuspóir na léitheoireachta. Sracléimid téacs go minic chun teacht ar eolas áirithe atá á chuardach againn. Is é atá i gceist le sracléamh ná breathnú trí théacs go tapa chun teacht ar an eolas atá uainn. Don saghas seo léitheoireachta ní gá gach focal a léamh, ná ní gá fiú an sliocht a léamh san ord ina bhfuil sé leagtha amach. Aimsíonn an tsúil leideanna sa téacs agus í ag gluaiseacht go tapa síos an leathanach, ag cuardach focal nó frása ar leith.

Sruthléamh

Úsáidimid ‘sruthléamh’ chun teacht ar na príomhsmointí i dtéacs nó chun a fháil amach an spéis linn an t-ábhar. Léitheoireacht an-tapa is ea an sruthléamh – trí nó ceithre huairé níos tapúla ná an ghnáthléitheoireacht. Úsáideann daoine an scil sin go minic nuair a bhíonn téacs an-fhada le léamh acu ach gan mórán ama acu. Cuidíonn na teidil linn má táimid ag iarraidh eolas áirithe a fháil. Chomh maith leis sin, má tá tú ag iarraidh teacht ar eolas ar leith is féidir neamhshuim a dhéanamh de rud mura bhfuil sé luaite sna ceannteidil. I leabhar staire, eolaíochta nó tíreolaíochta bíonn pictiúir nó léaráidí ann chun cur leis an eolas atá sa téacs cheana féin. Má dhéanaimid sruthléamh ar na pictiúir agus na léaráidí seo beidh leid mhaith againn maidir le hábhar an téacs a théann leo.

I gcás leabhair thagartha, e.g. *Leabhar Mór an Eolais* (An Gúm, 2007) is féidir leis na daltaí féachaint ar chlár an ábhair nó ar an innéacs chun teacht ar an eolas go gasta. Is gá úsáid a bhaint as sruthléamh / sracléamh chun é sin a dhéanamh.

An Tionscnamh

Is cuid lárnach den chur chuige seo an tionscnamh a chuirfidh na daltaí i láthair agus tá sé bunaithe ar a bhfuil léite acu. Déantar plé ranga ar na roghanna éagsúla atá ann ó thaobh leagan amach agus cur i láthair an tionscnaimh de, ach fágtar faoi na grúpaí féin é teacht ar chomhaontú maidir leis an sórt tionscnaimh a chuirfidh siad i láthair. Leagtar an-bhéim sa chuid seo den chúrsa ar an gcomhoibriú agus ar an bhfoghlaím i bpáirt le chéile.

Foinsí Eile Eolais

Is féidir leis na daltaí foinsí eolais eile a úsáid, dar ndóigh, chun cur leis an eolas atá faighte acu as na bileoga eolais. Sula dtugann siad faoi ábhar atá scríofa i mBéarla a úsáid áfach, is gá go mbeadh tuiscint éigin ag na daltaí ar na scileanna atá riachtanach chun go mbeadh ar a gcumas na príomhsmointe sa téacs a aistriú go Gaeilge seachas a bheith ag déanamh aistriúcháin focal ar fhocal. Is rud dúshlánach é seo d’fhoghlaimeoir an dara teanga agus ní bheidh gach dalta den aois seo réidh dó. Moltar go láidir áfach, go mbainfeadh na daltaí úsáid as na háiseanna nuatheicneolaíochta atá sa scoil mar fhoinsí a chuideoidh leo dearadh agus leagan amach a dhéanamh. Is féidir leo an t-idirlíon a úsáid chun teacht ar phictiúir nó ar ghrianghraif a chuirfidh lena gcuid eolais agus le héifeacht a gcur i láthair.

Ba mhaith leis na foilsitheoirí agus na húdair a mbuíochas a chur in iúl dóibh siúd a chuir eolas agus grianghraif ar fáil agus a thug cead iad a fhoilsiú sa leabhar seo: Beithilín in Eaglais – Noel Walley, Eaglais Chaitliceach Mhuire Réalt na Mara, Llandudno, An Bhreatain Bheag; Seacláid The – Good Food / BBC Magazines **GoodFood**; Chiles Rellenos – Rolly Brook, Meicsiceo; Atoles – Rolly Brook, Meicsiceo; Weihnachtsmarkt – Horst Stiller, Beirlín, An Ghearmáin; Hedi Zahaf agus Gilbert Gay-Parme; Monika Schlenger, Goethe Institut, Baile Átha Cliath.

Is iad Aongus Ó Coileáin, Dómhnaíl Ó Bric, Martin Fagan, Peter Donnelly agus The Cartoon Saloon a tharraing na léaráidí.

Ceachtanna Ábharbhunaithe

AN NOLLAIG I dTÍORTHA EILE

ÁISEANNA:

- Léarscáil nó cruinneog (le fáil ag an múinteoir) a léiríonn cá bhfuil na tíortha seo: Éire, An Ghearmáin, An Fhrainc, An Spáinn, Meicsiceo, An Astráil
- Dlúthdhiosca ‘Ceachtanna Ábharbhunaithe’
- 6 Bhileog eolais – An Nollaig in Éirinn, An Nollaig sa Ghearmáin, An Nollaig sa Fhrainc, An Nollaig sa Spáinn, An Nollaig i Meicsiceo, An Nollaig san Astráil
- Bileog oibre – An Nollaig in Éirinn
- Scáileán mór / ríomhaire nó clár bán idirghníomhach
- Leabhar nótaí nó leathanach do gach grúpa chun eolas a chlárú
- Taifeadán fuaime nó ceamthaifeadán (d’aon chur i láthair ó bhéal)
- Culaith bhréige / smideadh d’aon chur i láthair i bhfoirm dráma
- Áiseanna ilmheán, e.g. ríomhairí agus an scáileán mór

SEISIÚN 1

Taispeáin an léarscáil nó an chruinneog agus iarr ar na daltaí Éire a aimsiú uirthi.

Faigh amach an bhfuil daltaí sa rang arb as tíortha eile iad féin nó a muintir. Cabhraigh leo na tíortha sin a aimsiú ar an léarscáil / ar an gcruinneog. An bhfuil daltaí sa rang a bhfuil eolas éigin acu ar thíortha eile? Iarr orthu an t-eolas atá acu a roinnt leis an rang.

Pléigh na príomhnósanna a bhaineann leis an Nollaig i saol na ndaltaí féin. Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun eolas a bhailiú faoin Nollaig i dtíortha éagsúla ar fud an domhain agus go dtosóidh sibh leis an Nollaig in Éirinn.

Taispeáin an téacs ‘An Nollaig in Éirinn’ ar scáileán mór. Pléigh an teideal. Díriugh aird na ndaltaí ar na pictiúir / grianghraif. An dtugann siad seo aon leid dúinn maidir leis an eolas a bheidh sa téacs?

Abair leis na daltaí go bhfuil tú chun an téacs a léamh dóibh ón scáileán. Iarr orthu é a léamh go ciúin in éineacht leat agus a bheith ag faire amach d’aon rud nach raibh ar eolas acu cheana féin faoin Nollaig in Éirinn. Léigh an téacs os ard ó thús deireadh.

Faigh amach céard iad na rudaí nach raibh ar eolas ag na daltaí cheana féin. An bhfuil aon rud a chuir iontas orthu? Céard é an rud ba mhó ar chuir siad spéis ann? Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú don rang.

Fócas ar an teanga

Léigh an téacs arís do na daltaí. Stop anois agus arís chun a n-aird a dhíriú ar an téarmaíocht a bhaineann leis an ábhar. An bhfuil leideanna sa chomhthéacs a chabhródh linn na téarmaí sin a oibriú amach?

Faigh amach an bhfuil focail nó nathanna, seachas téarmaíocht, sa téacs atá ag cothú fadhbanna móra tuisceana do roinnt daltaí. Ar éirigh le daltaí eile sa rang straitéisí ar leith a úsáid chun dul i ngleic leis na focail / nathanna áirithe seo? Iarr orthu na straitéisí seo a roinnt leis na daltaí eile.

I gcás na nGaeltachtaí, díriugh aird na ndaltaí ar fhocail nó ar nathanna sa téacs atá éagsúil ó Ghaeilge an cheantair, e.g. ag ullmhú = ag réiteach = ag déanamh réidh; ag bualadh ceoil = ag casadh ceoil; páistí = leanaí = gasúir. Tá sé tábhachtach go dtuigfeadh na daltaí go bhfuil an stádas céanna ag gach leagan acu seo agus gurb é an t-údar féin a roghnaíonn cé acu ceann le húsáid.

SEISIÚN 2

Cuir an téacs ‘An Nollaig in Éirinn’ ar an scáileán mór arís. Téigh siar ar an téarmaíocht agus ar aon fhocal nó nath a raibh deacracht ag na daltaí leo i Seisiún 1.

Comparáid a dhéanamh idir dhá sheánra

Pléigh an stíl scríbhneoireachta, an leagan amach, na grianghraif, etc, atá sa téacs. Iarr ar na daltaí comparáid a dhéanamh idir an stíl sin agus an stíl a bhíonn san úrscéal, mar shampla. Mínigh dóibh nach ficsean é seo ach téacs eolais ina bhfuil fíricí faoin saol. Tá sé dírithe ar théama ar leith, agus is é an príomhchuspóir atá leis ná eolas a thabhairt. Caithfidh an t-eolas a bheith cruinn i dtéacs mar seo i gcónaí agus bíonn ar an údar taighde a dhéanamh. Pléigh na difríochtaí atá idir an dá sheánra ó thaobh an leagain amach, na ngrianghraf, na bpictiúr agus mar sin de.

Déan fótachóipeanna den bhileog oibre ‘An Nollaig in Éirinn’. Roinn na daltaí ina mbeirteanna agus tabhair cóip do gach beirt. Iarr orthu na ceisteanna ‘Fíor nó Bréagach?’ a phlé agus a fhreagairt. Ansin iarr orthu na míreanna éagsúla ar an mbileog a líonadh isteach le heolas oiriúnach ón mbileog eolais ‘An Nollaig in Éirinn’. Cabhraigh le daltaí a bhfuil deacracht acu.

Pléigh toradh na hoibre. Iarr ar bheirteanna gach a bhfuil scríofa acu maidir leis na pointí is suimiúla sa téacs a léamh don rang. An raibh na pointí céanna ag beirteanna eile nó an raibh tuairimí / pointí éagsúla ag gach beirt? Pléigh é seo leis an rang.

SEISIÚN 3

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun tionscnamh a dhéanamh anois faoin Nollaig i dtíortha eile agus go bhfuil bileoga eolais agat a léifidh siad ina ngrúpaí. Mínigh dóibh go léifidh siad na bileoga eolais seo chun teacht ar an eolas atá uathu ach nach gá go dtuigfidís gach focal sa téacs chun é seo a chur i gcrích. Pléigh an chaoi le téacs a shracléamh agus a shruthléamh (féach leathanach 1A agus 2A) agus bunaigh mioncheacht air.

Taispeáin na bileoga eolais faoin Nollaig i dtíortha eile don rang. Pléigh na tíortha éagsúla atá i gceist. Iarr ar na daltaí iad a aimsiú ar an léarscáil / ar an gcruinneog. An bhfuil aon eolas acu mar gheall ar na tíortha seo cheana féin? An bhfuil aithne acu ar dhaoine a tháinig go hÉirinn as ceann de na tíortha sin, ar dhaoine a bhí ar saoire sna tíortha sin nó ar dhaoine as Éirinn atá ina gcónaí sna tíortha sin? Abair leo a bheith ag faire amach sa bhaile d'aon bhróisiúir, pictiúir nó grianghraif a bhaineann leis na tíortha sin agus iad a thabhairt leo ar scoil.

Roinn na daltaí ina ngrúpaí, de réir mar a oireann don rang. Cuir cóipeanna breise ar fáil, más gá. (**Nóta:** D'fhéadfadh gur grúpaí seachas an rang ar fad a bheadh ag obair ar an tionscnamh ag aon am amháin. D'fhéadfadh na daltaí eile a bheith i mbun ceardlann scríbhneoireachta, mar shampla, i mbun léitheoireacht phearsanta nó ag éisteacht le scéal ó dhlúthdhiosca de chuid Séideán Sí.)

Pléigh na mórtheidil atá ar na bileoga eolais, e.g. 'Daidí na Nollag' agus 'Bia na Nollag'. Cláraigh iad. Céard ba mhaith leis na grúpaí a fháil amach mar gheall ar an Nollaig sna tíortha eile? Lig dóibh é seo a phlé ina ngrúpaí agus teacht ar aontú.

Lig do gach grúpa na bileoga eolais atá uathu a roghnú. Iarr ar gach grúpa duine amháin a roghnú chun an téacs a léamh nó a shracléamh agus duine eile chun nótaí a ghlacadh agus clárú a dhéanamh ar na pointí eolais. Ba cheart go ndéanfaidís na rólanna seo a mhalartú ó am go chéile ag brath ar chumas na ndaltaí sa ghrúpa. Cinntigh go dtuigeann siad gur cuid thábhachtach den chur chuige é an plé agus an díospóireacht a tharlóidh sna grúpaí. Caithfear glacadh leis gur de réir a chéile a rachaidh na daltaí i dtaithí ar obair den chineál sin agus go mbeidh cuid mhaith tacaíochta uathu ar dtús.

Má theastaíonn tuilleadh eolais ó na daltaí, sa bhreis ar a bhfuil sna bileoga eolais, pléigh foinsí eile a d'fhéadfaidís a úsáid, e.g. leabhair, an t-idirlíon, daoine a bhfuil aithne acu orthu as tíortha eile agus físeáin. Má tá siad chun an t-idirlíon a úsáid pléigh cúrsaí sábháilteachta leo.

(**Nóta:** Tá sé níos fusa do dhaltaí san aoisghrúpa seo ábhar i nGaeilge a úsáid chun taighde a dhéanamh seachas a bheith ag aistriú ón mBéarla (féach 'Foinsí Eile Eolais', leathanach 2A).

Gríosáigh na daltaí le bheith neamhspleách ina gcuid taighde ach cabhraigh leis na grúpaí sin a bhfuil cabhair de dhíth orthu.

SEISIÚN 4 / 5

Taighde

Iarr ar na grúpaí leanúint ar aghaidh lena gcuid taighde. Beidh duine ag léamh agus duine eile ag clárú na bpointí eolais de réir mar a théann siad ar aghaidh. Chomh maith leis sin, d'fhéadfaí duine a cheapadh leis na ceisteanna a chur. Moltar na rólanna seo a mhalartú go rialta ag brath ar chumas na ndaltaí sa ghrúpa.

Ó am go chéile iarr ar na grúpaí labhairt leis an rang faoin dul chun cinn atá á dhéanamh acu agus faoi aon fhadhbanna atá tagtha chun cinn. An bhfuil moltaí ag grúpaí eile nó ag daltaí aonair a chabhródh leo? Pléigh an úsáid a d'fhéadfaidís a bhaint as na háiseanna ilmheán atá ar fáil dóibh.

Modh an Chur i Láthair a Roghnú

Pléigh na bealaí éagsúla inar féidir tionscnamh a chur i láthair nuair atá eolas bailithe, e.g. tuairisc ó bhéal a thabhairt, ócáid a eagrú, sceitse a léiriú, taispeántas sleamhnán a chur i láthair, cur i láthair i bhfoirm ealaíne nó ceardaíochta a dhéanamh, nó cur i láthair scríofa a dhéanamh. Mínigh dóibh gur féidir meascán acu seo a úsáid dá gcur i láthair chomh maith. An bhfuil tuairimí eile ag na daltaí féin chun cur leo seo? Pléigh na buntáistí agus na míbhuntáistí a bhaineann le gach modh acu. Iarr ar gach grúpa na roghanna éagsúla atá ann a phlé eatarthu féin agus ceann (nó níos mó) a roghnú. Pléigh aon ábhar breise, e.g. pictiúir a thug siad ar scoil agus an úsáid a d'fhéadfaidís a bhaint astu ina dtionscnaimh.

Dréachtú agus Athdhréachtú

Cinntigh go dtuigeann na daltaí an tábhacht a bhaineann le dea-phleanáil agus ardchaighdeán oibre. Gríosaigh iad lena gcuid oibre féin a mheas seachas a bheith ag brath i gcónaí ar threoir an mhúinteora. An bhfuil bealaí dar leo féin a bhféadfaidís a gcuid iarrachtaí a fheabhsú? Cuir béim ar an dréachtú agus an athdhréachtú i gcás cur i láthair scríofa agus ar chruinneas cainte i gcás cur i láthair ó bhéal. Cinntigh go dtugtar neart ama do na daltaí chun a gcuid tionscnaimh a thabhairt chun barr foirfeachta. Glactar leis, dar ndóigh, nach mbeidh gach grúpa críochnaithe ag an am céanna.

An Cur i Láthair

Nuair atá a gcuid tionscnaimh críochnaithe ag na grúpaí iarr orthu cur i láthair a dhéanamh don rang nó don scoil. Meall an lucht éisteachta / féachana chun ceisteanna a chur ar na daltaí faoina gcuid tionscnaimh. D'fhéadfadh cuid acu cur i láthair a dhéanamh ag an tionól scoile. D'fhéadfaí taifeadadh a dhéanamh ar an gcur i láthair chun tuismitheoirí na ndaltaí a chur ar an eolas faoina gcuid oibre. I gcás tionscnaimh scríofa d'fhéadfaí iris nó suíomh gréasáin a bhunú ar chuid den ábhar.

NUAIR ATÁ GACH GRÚPA CRÍOCHNAITHE

- Téigh siar ar an téarmaíocht nó ar nathanna eile a bhí nua sna bileoga eolais. Bunaigh mioncheacht ar fhadhbanna teanga ar leith a tháinig chun cinn le linn do na daltaí a bheith ag cur an tionscnaimh le chéile nó á chur i láthair an ranga.
- Dírigh ar phatrúin litrithe nó ar réimsí den ghramadach a raibh deacracht ar leith ag na daltaí leo sna bileoga eolais.
- Roghnaigh roinnt botún comónta (litriú, comhréir, gramadach nó poncaíocht) a bhí ag na daltaí ina gcuid tionscnaimh agus bunaigh mioncheachtanna orthu.
- Múin na nathanna a bhíonn ag teastáil chun tuairisciú a dhéanamh. Ansin iarr ar ionadaí ó gach grúpa cur síos a dhéanamh ar an gcur chuige a d'úsáid an grúpa chun taighde a dhéanamh agus a dtionscnamh a leagan amach.
- Pléigh na focail as teangacha iasachta a bhí sa téacs agus cuir ar an scáileán mór iad. An bhfeiceann na daltaí aon chosúlacht idir na focail seo agus focail i nGaeilge, i mBéarla nó i dteanga eile a labhraíonn siad féin?
- Má tá daltaí ó thíortha eile sa rang iarr orthu labhairt faoin Nollaig ina dtír féin nó tabhair cuireadh do dhuine dá muintir teacht isteach chun labhairt leis an rang. Iarr orthu cúpla focal as a dteanga dúchais a mhúineadh don rang chomh maith.
- Faigh amach céard iad na fadhbanna a bhí ag na daltaí agus iad i mbun taighde nó ag déanamh a gcur i láthair. Conas a chuaigh siad i ngleic leis na fadhbanna sin? Céard a d'fhoghlaim siad a chabhróidh leo an chéad uair eile? An bhfuil aon mholtaí ag na grúpaí dá chéile bunaithe ar a dtaithí féin?
- Pléigh aon deacrachtaí idirphearsanta a tháinig chun cinn agus na daltaí ag obair i ngrúpaí. Gríosaigh iad chun na cúiseanna a bhí lena gcuid deacrachtaí a aithint. Pléigh straitéisí a d'fhéadfaí a úsáid chun dul i ngleic leis na deacrachtaí a bhí acu. Meall iad chun teacht ar réiteach iad féin seachas a bheith ag brath ar an múinteoir comhairle a chur orthu.
- Déan athbhreithniú ar an gcur chuige ó thús deireadh tú féin mar chabhair don chéad seisiún eile.

An Nollaig in Éirinn

'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith' an bheannacht a thugann daoine dá chéile i nGaeilge.

Ag druidim leis an Nollaig Bíonn Críostaithe in Éirinn ag ullmhú i gcomhair na Nollag le linn na hAidbhinte, na ceithre seachtaine roimh an Nollaig. Bíonn fleasc na hAidbhinte sa séipéal agus cúig choinneal air. Lastar coinneal amháin gach Domhnach. Ansin, Oíche Nollag, lastar an choinneal bhán sa lár.

Seasann an choinneal bhán do sholas Dé, Íosa Críost.

Sa sean-am is minic a thagadh beart roimh an Nollaig ó ghaolta a bhí ina gcónaí i Meiriceá nó i dtíortha eile. Bhí cuid mhaith de mhuintir na hÉireann bocht ag an am agus bhídís ag sábháil a gcuid airgid do shiopadóireacht na Nollag. 'Lón na Nollag' a thugtaí in áiteanna ar shiopadóireacht na Nollag.

Maisiúcháin na Nollag

Maisíonn daoine a dtithe le cuileann, crainn Nollag agus maisiúcháin de gach uile shórt. De ghnáth, crochtar na maisiúcháin ag tús mhí na Nollag agus baintear anuas iad tráthnóna an tséú lá d'Eanáir. Bíonn cathracha agus bailte na hÉireann maisithe le soilse ildaite agus crainn Nollag agus cantar carúil ar na sráideanna. Bíonn beithilíní le feiceáil sna séipéil agus i gcuid mhaith tithe. Ní chuirtear an Leanbh Íosa isteach sa bheithilín go dtí Lá Nollag féin. Cuirtear coinneal i bhfuinneog an tí.

Grianghraf le coimchead © Noel Wailley

Lastar an choinneal seo Oíche Nollag, Oíche Lae Nollag, Oíche Chinn Bhliana, Oíche Lae Caille, oíche an chúigiú lá d'Eanáir agus Oíche Lae Nollag Beag, an séú lá d'Eanáir. Cuireann an choinneal fáilte isteach roimh aon duine atá ag taisteal na mbóithre an oíche sin, mar a bhí Muire, Iósaf agus an Leanbh Íosa an chéad Nollaig.

© Imagefile

Oíche Nollag

lasc nó ubh a bhíodh ag daoine don dinnéar sa sean-am, nuair nach mbíodh cead feoil a ithe ar an gceathrú lá fichead de mhí na Nollag. Langa sailhte is mó a d'ithidís agus anlann bán anuas air, ina mbíodh neart oinniún. Tá an nós seo fós ag daoine áirithe. Téann daoine chuig

an Aifreann nó chuig seirbhís eaglasta eile ag meán oíche. Bíonn seirbhísí eaglasta sna séipéil Lá Nollag féin chomh maith.

Lá Fhéile Stiofáin

Tugtar Lá Fhéile Stiofáin nó Lá an Dreoilín ar an séú lá fichead de mhí na Nollag agus is lá mór in Éirinn é.

Imríonn daoine ar fud na tíre peil, iománaíocht agus gach sórt spóirt.

In áiteanna sa tír bíonn páistí agus daoine fásta páirteach sa Dreoilín.

Siúlann siad ar fud an bhaile agus

dreoilín bréagach ar mhaide acu. Téann siad ó dhoras go doras

ag canadh agus ag seinm ceoil agus ag iarraidh déirce don 'dreoilín ocrach'. Tugann muintir an tí airgead agus bia dóibh.

Bronntar formhór an airgid a bhailítear Lá an Dreoilín ar charthanas.

Daidí na Nollag

Crochann páistí stocaí nó málaí ag bun na leapa, le hais na tine, nó faoin gcrann Nollag le haghaidh bhronntanais Dhaidí na Nollag. Chomh maith leis sin fágann siad bia agus deoch amach do Dhaidí na Nollag agus dá réinfhianna. Blianta fada ó shin píosa guail nó práta an t-aon bhronntanas a thugadh Daidí na Nollag do pháistí dána!

Bia Nollag

Is beag trácht a bhíodh ar an turcaí in Éirinn sa sean-am, mar gur ghé a bhíodh ag daoine le haghaidh dhinnéar na Nollag. Sa lá atá inniu ann, itheann daoine turcaí nó gé, liamhás, pióga mionra agus rudaí milse de gach sórt. Itear maróga Nollag agus císte Nollag freisin.

Itheann daoine dinnéar mór Lá Caille (1 Eanáir) agus Lá Nollag Beag (6 Eanáir) chomh maith.

Oíche Chinn Bhliana

Oíche Chinn Bhliana a thugtar ar an oíche dheireanach den bhliain. Is maith le daoine a bheith ag ceiliúradh ar na sráideanna ag meán oíche agus iad ag cur fáilte roimh an mbliain nua.

Lá Caille

Lá Caille a thugtar ar an gcéad lá den bhliain nua.

Lá Nollag Beag

Lá Nollag Beag a thugtar ar an 6 lá d'Eanáir in Éirinn. Sa sean-am thugadh 'Santa Beag' féirín do na páistí ar an lá seo. Tugtar Lá Nollag na mBan ar an lá chomh maith agus téann grúpaí ban amach le chéile ag ceiliúradh.

An Nollaig sa Ghearmáin

'Frohe Weihnachten' an Ghearmáinis ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

Ag druidim leis an Nollaig

Tosaíonn muintir na Gearmáine ag ullmhú i gcomhair na Nollag ar an séú lá de mhí na Nollag. Déanann siad cístí beaga spíosraithe, brioscaí, bronnánais agus maisiúcháin. Úsáidtear torthaí triomaithe chun bábóga traidisiúnta a dhéanamh.

© Imagefile

Adventzeit an Ghearmáinis ar an Aidbhint. Tugtar an Aidbhint ar na ceithre seachtaine roimh Oíche

Nollag. Bíonn féilirí Aidhbhinte ag páistí chun na laethanta a chomhaireamh le linn na hAidhbhinte. Gach lá, le linn na hAidhbhinte, osclaíonn siad doras beag ar an bhféilire agus faigheann siad féirín beag taobh istigh. Uaireanta is píosa beag seacláide i gcruth réalta nó crainn a bhíonn i gceist. Uaireanta eile is bréagán beag a bhíonn ann.

Déanann daoine fleasc Aidhbhinte chomh maith. Cuireann siad ceithre choinneal dhearga timpeall ar an gciumhais agus ceann bán sa lár. Lasann siad coinneal dhearg ar an imeall gach Domhnach le linn na hAidhbhinte. Lasann siad an choinneal bhán Oíche Nollag.

Grianghraf le coirchhead © www.berlin-motive.de

Bíonn *Weihnachtsmarkt*, margadh nó aonach na Nollag, i ngach baile agus sráidbhaile le linn na hAidhbhinte. Díoltar bréagáin adhmaid, deilbhíní don bheithilín, coinnle agus gach saghas earra

lámhdhéanta ann. Bíonn atmaisféar speisialta ag margadh na Nollag. Bíonn bia agus deochanna teo ann agus na stallaí ar fad maisithe le soilse beaga bána.

Lá na dTrí Rí

Oíche an chúigiú lá d'Eanáir scríobhtar an bhliain agus G.M.N. os cionn dhoirse na dtithe in onóir na dTrí Rí – Gaspar, Melchior agus Balthasar. Creidtear go gcoinneoidh sé seo an teach féin agus na daoine a chónaíonn ann slán. Gléasann buachaillí mar ríthe ar an séú lá d'Eanáir, Lá na dTrí Rí. Siúlann siad timpeall na sráideanna agus iad ag canadh carúl. Bíonn maide á iompar acu agus réalta ar a bharr. Bailíonn siad airgead do charthanas.

© Imgeifile

An Crann Nollag

Sa Ghearmáin a thosaigh nós an chrainn Nollag. Ní bhíonn cead ag páistí na Gearmáine an crann Nollag a fheiceáil go dtí Oíche Nollag féin. Mar sin bíonn draíocht speisialta ag baint leis.

Crochann an mháthair an crann roimh an dinnéar nuair a bhíonn na páistí gnóthach i seomra eile leis an athair. Maisíonn sí é le húlra, milseáin, brioscaí, bréagáin, aingil, tinsil, coinnle nó le soilse agus féiríní beaga eile.

Cuireann sí bronntanais an teaghlaigh faoin gcrann. Nuair a bhíonn gach rud réidh, buaileann an mháthair clog. Tagann na páistí isteach i seomra álainn seo na Nollag. Canann siad carúil agus uaireanta lasann siad slaitíní spréacharnaí. Tar éis dóibh scéal na Nollag a léamh osclaíonn siad cúpla bronntanas. Bíonn níos mó ná crann amháin i gcuid de na tithe. Is féidir na crainn seo a fheiceáil ag lonradh go geal sna tithe i mbailte beaga agus móra ar fud na Gearmáine.

Daidí na Nollag

Tosaíonn ceiliúradh na Nollag níos luaithe sa Ghearmáin. Bíonn na páistí ag súil go mór le cuairt ó Shan Nioclás, *Der Heilige Nikolaus* mar a thugtar air sa Ghearmáin, ar an oíche roimh an séú lá de mhí na Nollag. Sula dtéann na páistí a chodladh ar an gcúigiú lá de mhí na Nollag, fágann siad a mbróga taobh amuigh de dhoras an tseomra leapa ag súil go dtiocfaidh *Der Heilige Nikolaus* i rith na hoíche agus go líonfaidh sé bróga na bpáistí le seacláid, milseáin, cnónna agus féiríní beaga.

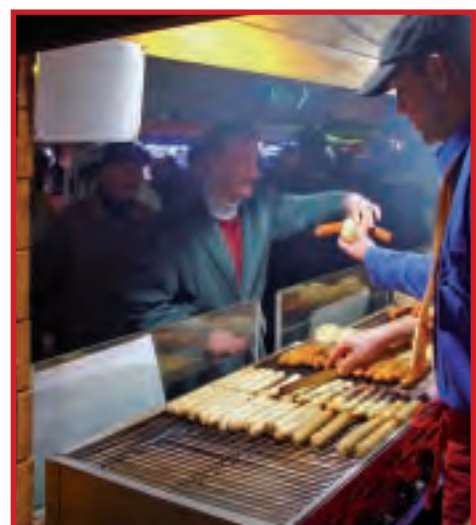
Ag tús mhí na Nollag scríobhann páistí litreacha chuig an *Christkind* (An Leanbh Beannaithe) agus an *Weihnachtsmann* (Daidí na Nollag). Tagann an *Weihnachtsmann* agus an *Christkind* Oíche Nollag leis na bronntanais. Bíonn sciatháin aingil ar an *Christkind* chomh maith le róbaí geala agus coróin órga ina bhfuil

coinne. Tugann muintir an tí bronntanais dá chéile Oíche Nollag chomh maith.

Bia Nollag

Itheann daoine ispíní rósta, cnónna rósta agus úlla bÁCáilte ag Margadh na Nollag. Bíonn deochanna milse teo ann agus braon fíona do na daoine fásta.

Déanann daoine a lán bÁCála i rith mhí na Nollag agus bíonn laethanta speisialta bÁCála acu.

Tá an nós ag daoine áirithe fós gan aon fheoil a ithe ar an gceathrú lá fichead de mhí na Nollag. Itheann siad sailéad, prátaí agus iasc. Bíonn féasta mór ann lá Nollag féin le gé mhór rósta agus í líonta le húlla agus le prúnaí. Itheann siad go leor rudaí milse chomh maith.

Seo a leanas cuid den bhia a itheann muintir na Gearmáine an tráth seo bliana:

Christstollen: builín fada milis líonta le prásóg, cnónna, agus torthaí triomaithe

© Imgefile

Christstollen

Lebkuchen: arán sinséir

© Imgefile

Lebkuchen

Christbaumgebäck: taosrán bán as a ndéantar cruthanna Nollag le crochadh ar an gcrann Nollag

Christbaumgebäck

Oideas Nollag ón nGearmáin

'Lebkuchen': (Arán Sinséir) **mar a dhéantar sa Ghearmáin é.**

Comhábhair

2½ sp. bhoird órshúlaigh
110 g ime
110 g shiúcra doinn
buíocán uibhe
250 g plúir
taesp. chothrom de shóid aráin
3 thaesp. chothrom de shinséar brúite
pinse cainéil (más rogha leat)
cuiríní, craiceann oráiste, silíní, reoán,
etc., chun na cruthanna a mhaisiú

© Imgefile

Modh

1. Fág an próca órshúlaigh in uisce te go dtí go mbogfaidh an t-órshúlach.
2. Buail an t-im agus an siúcra le chéile go dtí go mbeidh siad ar nós uachtair.
3. Measc an buíocán uibhe leis.
4. Measc an t-órshúlach leis chomh maith.
5. De réir a chéile measc isteach an plúr, an tsóid aráin, an sinséar agus pinse cainéil (más rogha leat).
6. Cuir plúr ar do lámha agus fuin an taos. Clúdaigh le plaisteach é agus cuir sa chuisneoir é ar feadh uair an chloig. Beidh sé níos fusa ansin an taos a rolladh amach.
7. Cuir plúr ar an gcrann fuinte agus faoin taos. Roll amach an taos go dtí go mbeidh tiús 1 cm ann.
8. Ansin gearr amach cruthanna as an taos. D'fhéadfá crann Nollag, réalta, buachaillí nó cailíní sinséir a ghearradh as nó fiú teach beag caillí mar atá sa scéal faoi *Hansel agus Gretel*.
9. Leag na cruthanna ar thráidire smeartha agus fág spás 2 cm eatarthu.
10. BÁCÁIL iad ar feadh dhá nóiméad déag ar 180°C.
11. Lig dóibh fuarú. Ansin maisigh na cruthanna le cuiríní, craiceann oráiste, silíní, reoán, etc.

An Nollaig sa Fhrainc

'Joyeux Noël' an Fhraincis ar *'Nollaig shona'* nó *'Nollaig mhaith'*.

© Imgeifile

Ag druidim leis an Nollaig

Bíonn Críostaithe sa Fhrainc ag réiteach i gcomhair na Nollag le linn na hAidhinte. Tá muintir dheisceart na Fraince an-tógtha le deilbhíní beaga ar a dtugtar *les santons*. Ciallaíonn *les santons* 'na naoimh bheaga'. Is deilbhíní beaga gleoite iad atá déanta as cré agus iad bunaithe ar na

carachtair sa bheithilín. Ceannaíonn Francaigh na deilbhíní sin ó bhliain go bliain chun a mbeithilín a líonadh mar go mbíonn costas mór ag baint leo. Tá ceird ar leith ag teastáil chun *les santons* a dhéanamh. Cuireann na díoltóirí deilbhíní nua ar taispeáint ag na margaí, deilbhíní a raibh siad ag obair orthu i rith na bliana.

An Crann Nollag

Crochtar crainn Nollag sna tithe tamall roimh lá Nollag. Maisítear an crann le coinnle nó le soilse, tinsil, réaltaí agus liathróidí. Oíche Nollag agus na páistí ina gcodladh cuireann na daoine fásta bréagáin bheaga, milseáin agus torthaí ar na craobhacha.

La Buche de Noël

Tá nós ag daoine bloc mór adhmaid, ar a dtugtar *la buche de Noël*, nó 'bloc na Nollag', a dhó sa tinteán Oíche Nollag. Leanann sé leis ag dó ar feadh dhá lá déag na Nollag go dtí an séú lá d'Eanáir, Féile na dTrí Rí. Creideann daoine go mbeidh sonas sa teach a fhad is a bheidh bloc na Nollag ar lasadh.

Oíche Nollag

Oíche Nollag téann daoine ar Aifreann an mheán oíche. Bíonn cuma thaibhseach álainn ar na séipéil de bharr na gcoinne ar fad a bheith lasta. Déantar scéal na Nollag a léiriú mar dhráma in áiteanna poiblí. D'fhéadfadh aisteoirí nó puipéid a bheith sa dráma. Bíonn beithilín acu sa Fhrainc mar a bhíonn i dtíortha eile. *La crèche* a thugann na Francaigh ar an mbeithilín. Itheann siad dinnéar ar a dtugtar *la reveillon* an-deireanach oíche Nollag. Fanann daoine ina suí go dtí a dó nó a trí a chlog ar maidin. Fágann siad an tine ar lasadh agus cuireann siad bia agus deoch ar an mbord ar eagla go dtiocfadh an Mhaighdean Mhuire ag iarraidh dídine.

Daidí na Nollag

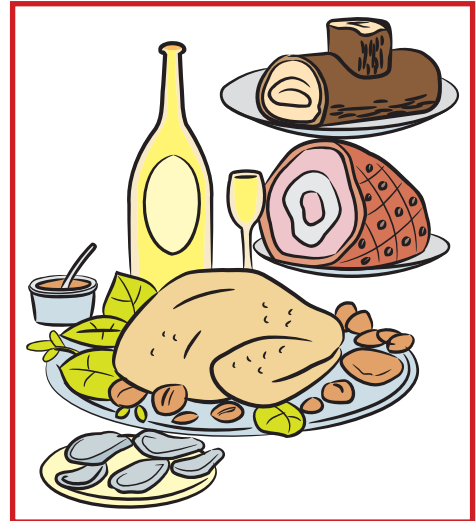
Fágann páistí a mbróga ar an tinteán Oíche Nollag le go líonfadh *Père Noël*, Daidí na Nollag, iad. Chomh maith leis sin tugann *Père Noël* cuairt ar shráidbhailte agus ar bhailte móra na Fraince ar an séú lá de mhí na Nollag, Lá Fhéile San Nioclás. Téann páistí chun é a fheiceáil agus tugann

sé féiríní beaga dóibh. Ach bíonn *Père Fouettard*, Daidí na Fuipe, in éineacht leis agus cuireann sé seo pionós ar pháistí dána. In áiteanna áirithe sa Fhrainc is ar an séú lá d'Eanáir a fhaigheann páistí a gcuid bronnantas, seachas Lá Nollag féin.

Bia Nollag

Tar éis an Aifrinn ar Oíche Nollag, bíonn féasta mór ag na Francaigh don dinnéar, *la reveillon*. Itheann siad gé, oisrí, pâté de foie gras, liamhás, sailéid, turcaí le castáin, torthaí, cístí agus go leor fíona. Déanann na Francaigh císte i gcruth bhloc na Nollag, *la buche de Noël*, agus clúdaíonn siad le seacláid é.

Oideas Nollag ón bhFrainc

‘Crème Au Chocolat’ (Anlann Seacláide) **mar a dhéantar sa Fhrainc é.**

Comhábhair

125 g cócó

120 ml uisce

240 ml uachtair

135 g siúcra

Modh

1. Cuir an cócó agus an t-uisce i sásan.
2. Téigh an sásan ar theocht íseal go dtí go mbeidh an cócó agus an t-uisce measctha go maith.
3. Cuir an siúcra isteach sa sásan agus measc go dtí go mbeidh sé leáite.
4. Bain den teas é agus measc an t-uachtar agus an t-im leis na comhábhair sa sásan.
5. Cuir ar suanbhruith é ar feadh dhá nóiméad.
6. Dóirt anuas ar do *buche de Noël* é nó ar do rogha císte seacláide.

An Nollaig sa Spáinn

'Feliz Navidad' an Spáinnis ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

Ag druidim leis an Nollaig Tosaíonn séasúr na Nollag sa Spáinn ar an ochtú lá de mhí na Nollag, an *Immaculada*, féile Ghiniúint gan Smál na Maighdine Muire. Bíonn *Nacimiento*, beithilín gleoite galánta, ar taispeáint sna tithe agus sna séipéil.

Bíonn beithilín beo in a lán bailte beaga. Glacann aisteoirí páirt Mhuire, lósaif, na n-aoirí agus na dTrí Rí. Bíonn ainmhithe sa bheithilín chomh maith. Tá an-ómós ag na Spáinnigh d'ainmhithe feirme mar gur choinnigh bó teas leis an leanbh Íosa lena hanáil, an chéad Oíche Nollag sa stábla.

Ar an aonú lá fichead de mhí na Nollag is nós le daoine léim thar thinte cnámh ar a dtugtar *hogueras*. Creideann siad go dtugann sé sin cosaint dóibh in aghaidh tinnis. Tá an nós seo ag muintir na Spáinne leis na mílte bliain.

Mórshiúl Traidisiúnta

Tá nós an mhórshiúil nó *Aguinaldo* ann fós sna bailte agus sna sráidbhailte faoin tuath. Sna laethanta beaga roimh Nollaig siúlann páistí trí na sráideanna agus iad ag canadh carúl. Tugann na comharsana milseáin nó airgead do na páistí.

Oíche Nollag

Le titim na hoíche ar an *Noche Buena* nó an 'Dea-Oíche' lasann na Spáinnigh lampaí beaga ola ina gcuid tithe. Bíonn Aifreann ar a dtugtar *La Misa del Gallo* nó 'Aifreann an Choiligh' ann ag meán oíche. Creidtear gurb é an coileach a d'fhógair breith an linbh Íosa ar dtús. Bíonn féasta ag na Spáinnigh i lár na hoíche tar éis Aifreann

an mheán oíche. Ina dhiaidh sin téann daoine amach ag damhsa agus ag ceiliúradh ar na sráideanna. Rinceann siad an *Jota*, seandamhsa traidisiúnta, le ceol giotáir agus castainéad.

Oíche Chinn Bhliana

Is ócáid mhór í Oíche Chinn Bhliana, ar a dtugtar an *Nochevieja*. Tagann daoine le chéile amuigh faoin spéir. Itheann siad dhá fhíonchaor déag le linn do chlog an tséipéil a bheith ag bualadh an mheán oíche le go mbeidh rath agus séan orthu san athbhliain.

Daidí na Nollag

In áiteanna sa Spáinn fágann *Papa Noel* briontanaís bheaga do na páistí Oíche Nollag ach ní théann sé go dtí an chuid is mó den tír ar chor ar bith. Ach Lá Fhéile Stiofáin scríobhann páistí litreacha chuig na Trí Ríthe – *Melchior, Gaspar agus Balthasar*. Ar an gcúigiú lá d'Eanáir téann páistí

chuig mórshiúl agus bíonn na ríthe i láthair. An oíche sin, fágann na páistí a mbróga sa teach nó ar bhalcóin an tí ionas gur féidir leis na Trí Ríthe briontanaís a chur iontu.

Bia Nollag

Bíonn go leor bianna difriúla ag na Spáinnigh i gcomhair na Nollag. Itheann siad uaineoil rósta, muc dhiúil, turcaí, lacha agus bia mara. Tar éis Aifreann an mheán oíche bíonn féasta teaghlaigh ann le *Pavo Trufado de Navidad*, turcaí le strufail. Ólann siad cava, fíon geal atá cosúil le seaimpéin.

Tá an-dúil ag na Spáinnigh i rudaí milse. Is breá leo *turrón*, taosrán milis déanta as mil, siúcra, prásóg agus almóinní. Itheann siad *polverones* chomh maith. Cístí nó brioscaí atá iontu seo déanta as plúr, siúcra, almóinní, cnónna agus torthaí triomaithe.

Bíonn císte mór ag na Spáinnigh ar a dtugtar *Roscón de los Reyes*. Itear é Lá na dTrí Rí, an séú lá d'Eanáir. Cruth corónach a bhíonn ar an gcíste seo agus é maisithe le torthaí agus milseáin. Cuirtear féirín beag i bhfolach ann agus pé duine a thagann ar an bhféirín bíonn sé nó sí ina rí nó ina banríon ar an teach ar feadh Lá na dTrí Rí.

Oideas Nollag ón Spáinn

'Turrón' mar a dhéantar sa Spáinn é.

Comhábhair

450 g almóinní bánaithe
225 g siúcra
125 ml mil ghlé
paicéad prásóige

Modh

1. Measc na halmóinní, an siúcra agus an mhl le chéile i sásan.
2. Leag an sásan ar theas an-íseal agus téigh é go dtí go mbeidh an siúcra leáite.
3. Fág ar an teas é ar feadh trí nóiméad, á mheascadh ar feadh an ama.
4. Bain den teas é agus measc an phrásóg leis.
5. Buail go maith é go dtí go mbeidh sé mín.
6. Cuir isteach i dtráidire é atá smeartha go maith.
7. Lig dó fuarú agus gearr amach cearnóga 4 cm as.

© Imgeille

An Nollaig i Meicsiceo

'Feliz Navidad' an bheannacht a thugann daoine dá chéile i Meicsiceo díreach mar a dhéantar sa Spáinn.

Ag druidim leis an Nollaig Tamall de sheachtainí roimh Nollaig bíonn aonach nó margadh na Nollag ar siúl i ngach baile agus sráidbhaile i Meicsiceo. Bíonn *puestos*, nó stallai margaidh, maisithe go pointeáilte sna cearnóga. Bíonn cáis, bananaí, cnónna, brioscaí, agus bláthanna ar nós magairlíne agus poinséitianna le

ceannach ar an margadh. Díoltar lámhcheardaíocht de gach sórt chomh maith. Tagann daoine i gcéin is i gcóngar go dtí na margaí seo.

Mórshiúl na Nollag

Ar feadh naoi lá, ón séú lá déag de mhí na Nollag go dtí Oíche Nollag, bíonn mórshiúl ar na sráideanna gach oíche. *Las Posadas* (tithe lóistín) a thugtar ar an mórshiúl seo. Bíonn sé ann i gcuimhne thuras Mhuire agus lósaif agus iad ag taisteal ó Nazarat agus ag lorg lóistín i mBeithil.

Téann oilithrigh ó theach go teach ag lorg lóistín. Canann siad amhrán traidisiúnta ag iarraidh lóistín ach diúltaíonn muintir gach aon tí dóibh le véarsa eile den amhrán. Oíche Nollag féin, áfach, ligtear isteach iad i dteach a mbíonn beithilín agus altóir ann. Deirtear paidir os comhair an bheithilín ar dtús agus ansin tosaíonn an chóisir agus an scléip. Bíonn bia agus deoch ann agus baineann na páistí an-sásamh as an ócáid.

Oíche Nollag

Ar bhuille an mheán oíche fógraíonn tinte ealaíne, cloig agus feadóga breith an linbh Íosa agus téann daoine ar *Misa de Gallo* nó 'Aifreann an Choiligh'. Creidtear gurb é an coileach a d'fhógair breith an linbh Íosa ar dtús. Tar éis an Aifrinn bíonn féasta mór acu agus itheann siad bianna traidisiúnta Meicsiceacha.

© Imagefile

An Poinséitia

Is bláth Meicsiceach é an poinséitia. Fadó bhí buachaill beag darbh ainm Pablo ag siúl go dtí an séipéal le cuairt a thabhairt ar an mbeithilín. Chuimhnigh sé nach raibh aon bhrontanas aige don leanbh Íosa. Chonaic sé craobhacha glasa ag fás ar thaobh an bhóthair agus phioc sé

iad. Thosaigh páistí eile ag magadh faoi Pablo ach, nuair a leag sé na craobhacha síos le hais an bheithilín, d'fhás bláth geal dearg as gach craobh. Ba é sin an poinséitia.

Daidí na Nollag

Go traidisiúnta ní bhíodh aon cheiliúradh speisialta i Meicsiceo Lá Nollag féin. Ach sa lá atá inniu ann tá daoine ag glacadh le nósanna Meiriceánacha, rud a chiallaíonn go mbíonn crann Nollag agus Daidí na Nollag acu. In áiteanna áirithe i Meicsiceo tugann Daidí na Nollag féiríní beaga do na páistí Oíche Nollag ach tagann na Trí Ríthe le brontanais do pháistí na tíre ar fad a bhí go maith, ar oíche an chúigiú lá d'Eanáir.

Ceardaíocht Nollag ó Mheicsiceo

Piñata

Is soitheach cré é an *piñata* líonta le milseáin agus bréagáin. Crochtar as an tsíleáil nó as an gcrann é Oíche Nollag. Cuirtear púicín ar na páistí agus déanann siad iarracht an *piñata* a bhriseadh le maide nó le slat. Nuair a bhristear an *piñata* ar deireadh bíonn rírá agus ruaille buaille ann agus titeann féiríní agus milseáin anuas as an *piñata*.

Ábhar

Balún mór

Veasailín

Páipéar nuachta

Gliú

Féiríní beaga (milseáin, bréagáin bheaga, etc.)

Péint agus scuab

Páipéar Nollag

Vearnais nó spraevearnais (más rogha leat)

Taos *Papier Maché*

1. Stróic an páipéar ina phíosáí beaga.
2. Measc cupán plúir agus trí chupán uisce le chéile go dtí go mbeidh sé ina thaos mín.
3. Cuir na píosáí páipéir isteach sa mheascán agus measc go maith.
4. Fág ar maos é go dtí go mbeidh sé cosúil le cré. Is féidir é a mhúnlú i do rogha crutha anois.

Bí cinnte go bhfuil an *papier maché* tirim sula gcuireann tú aon phéint air.

An Modh Déanta

1. Séid suas balún mór agus cuir snaidhm air.
2. Clúdaigh an balún le veasailín.
3. Clúdaigh an balún le trí shraith den taos *papier maché* agus fág ciorcal gan taos timpeall ar an tsnaidhm.
4. Fág ar leataobh é ar feadh lá amháin ar a laghad.
5. Pléasc an balún in aice na snaidhme. Tarraing an balún tríd an bpoll atá fágtha sa chruth *papier maché*.
6. Cuir na féiríní isteach tríd an bpoll. Ansin clúdaigh an poll le taos nó le gliú agus tuilleadh píosaí páipéir.
7. Fág ar leataobh é go dtriomóidh sé.
8. Maisigh an piñata le péint agus vearnais nó clúdaigh é le páipéar Nollag.

Is féidir cruthanna eile a chur ar an *piñata*, e.g. turtar, asal nó réinfhia. D'fhéadfá rollaí páipéir leithris a úsáid do na cosa. D'fhéadfá cruthanna eile, e.g. cluasa a mhúnlú as taos *papier maché* agus iad a ghreamú den chorp.

Bia Nollag

Ní hé an bia céanna a itear do cheiliúradh na Nollag i ngach ceantar i Meicsiceo. Ach bheadh na bianna seo a leanas coitianta i ngach áit sa tír.

© Imagefile

Tamales: Pióg le feoil, glasraí nó líonadh milis ar nós torthaí le cáithníní arbhair agus i galaithe.

Chiles Rellenos: Cillí líonta le cáis bhog bhán agus mionfheoil.

Grianghraf le coirthead Rolly Brook - www.rollybrook.com

Atole: Deoch mhilis thraidisiúnta déanta as min arbhair chomh maith le spíosraí, finéal, seacláid agus torthaí.

Menudo: Anraith láidir spíosrach déanta as bolg ba agus caorach (ruipleog).

Oideas Nollag ó Mheicsiceo

'Chocolate Caliente' (Seacláid The) **mar a dhéantar i Meicsiceo é.**

Beidh go leor anseo do sheisear.

Comhábhair

1.5 lítear bainne

6 unsa de sheacláid mhilis

6 unsa de sheacláid leathmhilis

½ taesp. finéal

pinse cainéil

Modh

1. Téigh an bainne ar theas measartha.
2. Nuair a bheidh an bainne te measc an tseacláid leis, á chorraí ar feadh an ama go dtí go mbeidh an tseacláid ar fad leáite. Can an véarsa seo agus tú á chorraí:

**"Chocolate, molinillo,
Corre, corre, que te pillo.
A estirar, a estirar,
Que el demonio va a pasar"**

**"A sheacláid, a mhuilinn bhig ghaoithe,
Rith, rith, nó béarfaidh mé greim ort.
Sín amach, sín amach,
Tiocfaidh an diabhal amach."**

3. Ardaigh an teas agus lig don mheascán beiriú de réir a chéile.
4. Cuir isteach an finéal agus an cainéal. Buail é go dtí go dtagann cúr air.
5. Ól é a fhad is atá sé te.

An Nollaig san Astráil

'Merry Christmas' an Béarla ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

Ag druidim leis an Nollaig

Is minic Lá Nollag san Astráil a bheith an-te. D'fhéadfadh sé a bheith go maith os cionn 30°C. Is brístí gearra agus t-léinte a chaitheann Astrálaigh agus iad ag siopadóireacht i gcomhair na Nollag mar go mbíonn an aimsir chomh te. Ní thiteann sneachta Lá Nollag san Astráil riamh mar gur i lár an tsamhraidh a bhíonn an Nollaig acusan. Bíonn laethanta saoire an tsamhraidh ag na páistí aimsir na Nollag.

Christmas Bush

Is maith le muintir na hAstráile a dtithe a mhaisiú le Sceach na Nollag, an *Christmas Bush*. Is crann beag é seo a fhásann san Astráil. Tagann dath dúdhearg air ag an am seo bliana.

Oíche Nollag

Oíche Nollag bíonn daoine amuigh ar na sráideanna le coinnle agus iad ag canadh carúl faoi sholas na réaltaí. Téann na Críostaithe ar Aifreann nó chuig seirbhísí eaglasta eile Oíche Nollag agus Lá Nollag chun cuimhneamh ar bhreith an linbh Íosa.

Tá gaolta thar lear ag go leor de mhuintir na hAstráile agus, ar ndóigh, is maith leo a bheith ag caint leo aimsir na Nollag. Tá gaolta san Astráil ag cuid mhór de mhuintir na hÉireann chomh maith.

Tubaiste ag an Nollaig

Is am suáilceach pléisiúrtha é an Nollaig ach fós féin cuimhníonn Astrálaigh go fóill ar Nollaig na bliana 1974. An bhliain sin tharla tubaiste uafásach in Darwin sa Chríoch Thuaidh i dtuaisceart na tíre. Réab cioclón tríd an mbaile. Rinne sé slad agus scrios agus fuair os cionn 60 duine bás.

Daidí na Nollag

Is minic a thagann Daidí na Nollag go dtí an trá. Uaireanta tagann sé ag marcaíocht toinne ar thonnlár ach uaireanta eile is i mótarbhád a thagann sé!

Bia Nollag

Lá Nollag san Astráil itheann daoine turcaí agus liamhás. Don mhilseog bíonn maróg Nollag acu. Doirtear branda anuas ar an maróg agus lastar é. Le linn an ruathair óir a bhí san Astráil ag tús an chéid seo caite ba mhinic a chuirfí cnapán óir sa mharóg. Sa lá atá inniu ann is féirín beag a chuirtear isteach inti. Tá an-tóir ag na hAstrálaigh ar phióga mionra freisin.

Ní bhacann cuid mhaith teaghlach le dinnéar traidisiúnta Nollag níos mó. Is fearr le roinnt daoine, go háirithe turasóirí, lón na Nollag a ithe ar an trá. Téann daoine eile chuig na beárbaiciúnna a bhíonn ar *Bondi Beach* in Sydney Lá Nollag. Bíonn picnicí ag daoine eile amuigh faoin tuath nó i bpáirceanna poiblí. Is

maith leis na daoine a fhanann sa bhaile snámh ina linnte snámha, cruicéad a imirt nó am a chaitheamh amuigh faoin aer.

Itheann na hAstrálaigh bia mara, feoil fhuar, turcaí nó lacha fhuar, pasta agus neart sailéad. Is breá leo rudaí milse ar nós sailéad torthaí, *pavlova* agus uachtar reoite.

Oideas Nollag ón Astráil

Bhí saol crua ag *swagmen* agus *drovers outback* na hAstráile sa naoú haois déag. Bhídís ag imeacht ó áit go háit agus ní raibh aon áiseanna cearta cócaireachta acu. Bhain siad an-úsáid as an *Billy Can*. Canna stáin a bhfuil dhá chluas air is ea an *Billy Can* agus d'fhéadfaí é a úsáid mar shásan, mar thaephota nó fiú mar chupán. Bhácalaidís *Damper* na Nollag i luaithreach amuigh faoin spéir.

Damper na Nollag

Comhábhair

250 g plúir
½ taesp. shalainn
2 thaesp. shiúcra
spúnóg bhoird ime
240 ml bainne nó dóthain chun taos
a dhéanamh
taespúnóg shóide

Modh

1. Cuimil an t-im isteach sa phlúr.
2. Criathraigh an tsóid i gcaoi is nach mbeidh cnapáin inti.
3. Cuir an tsóid, an salann, an siúcra agus an bainne leis an bplúr. Fuin é.
4. Múnlaigh cruth Nollag as – fleasc, crann nó réalta.
5. BÁCÁIL in oigheann te é ar feadh 20 nóiméad go dtí go mbeidh sé donn.
6. Féadfaidh tú im agus subh, mil nó órshúlach a ithe leis.

An Nollaig in Éirinn

Fíor nó bréagach?

Léigh na habairtí seo. Cuir ✓ nó ✗ sa bhosca.

- ☐ 1. Seasann an choinneal bhán ar fhleasc na hAidbhinte do sholas Dé.
- ☐ 2. 'Lón na Nollag' a thugtaí ar dhinnéar na Nollag sa sean-am.
- ☐ 3. Cuirtear coinneal i bhfuinneog an tí ar chúig oíche le linn na Nollag.
- ☐ 4. Tugtar 'Lá an Dreoilín' ar Lá Fhéile Stiofáin.
- ☐ 5. Sa sean-am sicín a bhíodh ag na daoine le haghaidh dhinnéar na Nollag.
- ☐ 6. Lá Caille a thugtar ar an lá deireanach den bhliain.

Focail nua a d'fhoghlaimíomar:

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____

Rudaí nach raibh ar eolas againn cheana féin:

Rudaí ar mhaith linn níos mó a fhoghlaim ina dtaobh:

Na pointí is suimiúla sa téacs, dar linne:

Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang

Is éard atá anseo ná cur chuige amháin a d'fhéadfaí a úsáid agus grinnstaidéar á dhéanamh ar sheánra na filíochta i Rang a Trí. Glactar leis, dar ndóigh, go ndéanfaidh an múinteoir na moltaí atá anseo a mhúnlú agus a chur in oiriúint dá rang féin. Moltar go n-eagrófaí ceardlann filíochta mar seo go rialta i rith na bliana. Cé go bhfuil gníomhaíochtaí éagsúla luaite sa treoir seo a chabhróidh leis an dalta tuiscint níos fearr a fháil ar sheánra na filíochta, moltar gan dul thar fóir leis an anailís ar fhaitíos go mbainfeadh sé ón taitneamh, mar gurb é an taitneamh an príomhchuspóir.

Tá tábhacht ar leith ag baint leis an bhfilíocht ó thaobh forbairt aeistéitiúil agus shamhlaíoch an pháiste de. Baineann fiú an páiste is óige taitneamh as fuaimeanna, tuin, rithim agus imeartas focal na filíochta. I dtagairt do mhúineadh na filíochta in *Curaclam na Bunscoile - Gaeilge - Treoirlínte do Mhúinteoirí* (1999) deirtear gur 'gníomhaíocht éisteachta thar aon rud eile í éisteacht le filíocht'.

Chun go mbeadh toradh fiúntach ar na ceardlanna filíochta caithfear a chinntiú go mbeidh teacht ag an múinteoir féin agus ag na daltaí ar stór leathan filíochta sa bhreis ar a bhfuil ar fáil mar chuid de chúrsa *Séideán Sí*. Moltar go mbeadh réimse leathan d'fhoinsí sa seomra ranga. Ba cheart go mbeadh duanairí agus dlúthdhioscaí ann, chomh maith le bailiúcháin filíochta curtha le chéile ag an múinteoir agus ag na daltaí féin.

Ba chóir go mbeadh éagsúlacht ann ó thaobh na filíochta de agus go mbeadh fáil ar dhánta de gach saghas, e.g. dánta le rím iontu, dánta a bhfuil athrá iontu, gníomhamhráin, amhráin shaothair, tréanna, seanfhocail, tomhais, agallaimh bheirte, lúibíní, ceapóga, casfhocail (rabhlóga), saorvéarsaíocht, scéalta dréimire, rainn le haghaidh cluichí, rainn chomhairimh, luimnigh, tús línte, dánta friochta, dánta nuachumtha, dánta a insíonn scéal, dánta greannmhara, haiku, dánta crutha, dánta liosta agus dánta cúiglíneacha.

CUSPÓIRÍ GINEARÁLTA

Ba cheart go gcuirfeadh na ceardlanna filíochta ar chumas an dalta:

- taitneamh a bhaint as éisteacht le filíocht á léamh;
- léamh na filíochta mar nós saoil a chothú;
- a thuiscint ar sheánra na filíochta a fhorbairt;
- a chumas samhlaíochta agus cogaíoch a fhorbairt;
- a chumas léitheoireachta agus labhartha a fhorbairt;
- a bheith ceisteach faoin bhfilíocht a léann sé agus a thuairimí féin fúithi a nochtadh;
- a thuiscint gur gníomhaíocht chumarsáide idir an file agus an léitheoir í léamh na filíochta agus an éisteacht le filíocht;
- cur lena chuid eolais agus lena thuiscint ar an saol;
- taitneamh a bhaint as filíocht a chumadh.

Seisiún 1

Roghnaigh dán a bhfuil bá agat féin leis le léamh don rang. Mínigh do na daltaí an fáth ar roghnaigh tú an dán áirithe seo.

Pléigh teideal an dáin leo. Mura bhfuil an téama soiléir ón teideal iarr orthu a thuar céard é téama an dáin? Má tá an téama soiléir iarr orthu a thuar céard a bheidh le rá ag an bhfile faoin téama. Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairimí.

Léigh ainm an fhile. An bhfuil aon dán eile leis an bhfile seo cloiste nó léite acu? Má tá, pléigh téamaí na ndánta sin.

Léigh an dán go soiléir don rang le rithim nádúrtha na cainte. Cuir béim ar fhocail agus ar fhrásaí éagsúla ionas go gcruthóidh do ghlór íomhá an dáin. Is cuid thábhachtach den phróiseas foghlama é seo, múnú léitheoireacht na filíochta ag an múinteoir.

Lig do na daltaí éisteacht leis an dán faoi dhó. Tar éis an dara héisteacht iarr a dtuairimí mar gheall ar an dán. Ar thaitin sé nó nár thaitin sé leo? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena dtuairimí.

(**Nóta:** Ba chóir go dtuigfeadh na daltaí gur rud an-phearsanta í an fhilíocht agus nach gá gurb é an dearcadh céanna a bheadh ag aon bheirt maidir le dán ar leith.)

Gníomhaíochtaí Breise

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo a leanas ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an dán atá i gceist:

- Pléigh an príomhsmaoineamh atá sa dán.
- Faigh amach ar spreag an dán aon mhothúcháin sna daltaí nó ar thug sé aon eachtra ina saol féin chun cuimhne dóibh.
- Pléigh aon eolas a thugann an dán dúinn faoi shaol an fhile nó faoina dhearcadh ar an saol.
- Cad a mheasann na daltaí faoi dheireadh an dáin? Ar mhaith leo é a athrú? Más amhlaidh gur mhaith, iarr orthu deireadh eile a chumadh don dán.

Seisiún 2

Roghnaigh dán eile a thaitníonn leat féin. Mínigh do na daltaí an fáth ar roghnaigh tú an dán áirithe seo.

Pléigh teideal an dáin mar a rinneadh i Seisiún 1.

Léigh an dán go soiléir don rang le rithim nádúrtha na cainte.

An aontaíonn na daltaí le do rogha? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena bhfreagra.

Cuir an dán ar an scáileán mór agus léigh an téacs arís. Iarr ar na daltaí é a léamh go ciúin a fhad is atá tusa á léamh os ard.

Luaigh ainm an fhile. Ar chuala na daltaí trácht ar an bhfile sin cheana? Ar chuala siad nó ar léigh siad aon dán eile leis an bhfile sin? Má tá dánta eile dá chuid i gceann de na bailiúcháin filíochta sa rang iarr ar na daltaí féin iad a aimsiú. Pléigh na dánta agus déan comparáid idir iad agus an dán atá díreach léite agat.

GNÍOMHAÍOCHTAÍ BREISE

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo a leanas ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an dán atá i gceist:

- Faigh amach an raibh aon rud áirithe sa dán a tharraing aird na ndaltaí.
- Iarr ar na daltaí pictiúr a tharraingt a léiríonn príomhsmaoineamh an dáin.
- Pléigh stíl agus rithim an dáin.
- Déan comparáid idir an dán sin agus an ceann a chuala siad i Seisiún 1 ó thaobh téama de.
- Déan comparáid idir an dán sin agus an ceann a chuala siad i Seisiún 1 ó thaobh stíle de.
- Déan comparáid idir an dán sin agus an ceann a chuala siad i Seisiún 1 ó thaobh comhdhéanaimh de (uimhir línte / véarsaí).
- Píoc amach focail áirithe as an dán agus spreag na daltaí chun focail eile a bhfuil an bhrí chéanna leo a chur ina n-áit. Tá tábhacht ar leith leis an ngníomhaíocht sin do na cainteoirí dúchais sna Gaeltachtaí.

Seisiún 3

(**Nóta:** D'fhéadfaí roinnt laethanta a chaitheamh leis seo.)

Iarr ar na daltaí dánta atá cloiste nó foghlamtha acu agus a thaitin leo a thabhairt chun cuimhne agus giota díobh a aithris. Tabhair dóthain ama dóibh chuige sin. Lig dóibh iad a aimsiú i leabhair más gá. Faigh amach an chúis ar thaitin na dánta áirithe sin leis na daltaí.

An bhfuil dán ar leith a luaitear go minic i measc rogha na ndaltaí? Tarraing a n-aird air seo. Cláraigh ainmneacha na ndánta is deise leis na daltaí ar chairt ranga.

Taispeáin bailiúcháin filíochta ranganna 1, 2 agus 3 *Séideán Sí* do na daltaí (*Rainn agus Amhráin, Rainn agus Amhráin 2, Seo, Siúd agus Uile agus Cogar mé seo leat!*). Léigh teidil na ndánta atá iontu. Cé na dánta is mó a thaitin leo?

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun 'Duanaire Pearsanta' a chur le chéile sna seachtainí atá amach rompu. Chun tús a chur leis an Duanaire Pearsanta léifidh siad lear mór dánta. Ansin scríobhfaidh siad na dánta is fearr a thaitníonn leo isteach ann. Cabhraigh leo leathanaigh a cheangal le chéile chun an Duanaire Pearsanta a dhéanamh. Fág an clúdach agus an chéad dá leathanach folamh. Cuirfidh siad tiomnú agus clár sna leathanaigh seo níos déanaí.

Tabhair cóipeanna de na dánta atá léite os ard agat sna seisiúin roimhe seo do na daltaí. Cuir cóipeanna den ábhar as cúrsa *Séideán Sí* (féach thuas) ar fáil dóibh, chomh maith le duanairí agus bailiúcháin filíochta feiliúnacha eile.

Tabhair neart ama do na daltaí cuid de na dánta atá sna leabhair agus ar na bileoga a léamh agus taitneamh a bhaint astu. Lig dóibh iad a phlé.

Ag deireadh an tseisiúin léitheoireachta mínigh dóibh go gcaithfidh siad dán amháin a thaitníonn go mór leo a roghnú, as a bhfuil léite acu, le cóipeáil go néata ina nDuanaire Pearsanta.

Iarr ar dhaltaí aonair na cúiseanna ar roghnaigh siad dán ar leith a phlé leis an rang. Iarr orthu a fháil amach ar roghnaigh aon dalta eile an dán céanna.

Iarr ar na daltaí clúdach oiriúnach a dhearadh dá nDuanaire Pearsanta. Caithfidh siad teideal a chumadh don Duanaire Pearsanta freisin. Pléigh teidil oiriúnacha. Scríobhfaidh gach dalta teideal an Duanaire Pearsanta, chomh maith lena ainm, go healaíonta ar an gclúdach. Spreag na daltaí chun áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin.

Gníomhaíochtaí Breise

D'fhéadfaí tabhairt faoi chuid de na gníomhaíochtaí seo a leanas ag deireadh an tseisiúin, ag brath ar chaighdeán an ranga / an ghrúpa agus ar an dán atá i gceist:

- Iarr ar na daltaí cúpla abairt a scríobh ar an ngné a thaitníonn leo faoin dán áirithe atá roghnaithe acu don Duanaire Pearsanta.
- An bhféadfaí gluaiseachtaí agus fuaimeanna éifeachtúla a chur le cuid de na dánta atá roghnaithe ag daltaí an ranga? Iarr tuairimí na ndaltaí de na dánta agus féachaigí le teacht ar chomhréiteach maidir leis na dánta is fearr a d'oirfeadh dó seo. Roinn na daltaí ina ngrúpaí chun gluaiseachtaí agus fuaimeanna a chur le dánta ar leith. Déan taifead orthu agus úsáid á baint agat as áiseanna ilmheán an ranga.

Seisiún 4

(**Nóta:** D'fhéadfaí roinnt laethanta a chaitheamh leis seo.)

Léigh roinnt dánta a thaitníonn leat féin os ard don rang thar thréimhse cúpla lá. Cinntigh go dtugtar deis do na daltaí éisteacht le cineálacha éagsúla filíochta (féach leathanach 11L).

Léigh gach dán faoi dhó.

Má oireann sé don dán atá idir lámha d'fhéadfá, tar éis an dara léamh, an dán a chur ar scáileán mór agus mioncheacht a bhunú ar ghnéithe ar leith de, e.g. rím an dáin, focail / nathanna ar leith, réimsí den ghramadach nó den phoncaíocht atá suntasach sa dán. D'fhéadfaí mioncheacht a dhéanamh le grúpa beag ar ghnéithe den ghramadach nó den litriú atá suntasach sa dán agus a mbíonn deacracht acu leo ina gcuid scríbhneoireachta.

D'fhéadfá cóipeanna a dhéanamh den dán atá idir lámha agus na daltaí a roinnt ina mbeirteanna chun a dtuairimí ina leith a phlé. D'fhéadfaidís an stíl, an téama, an teanga, an rithim, etc., a phlé. Ag tús na hoibre sin, cuir ar a súile dóibh go bhfuil an ceart ag gach dalta a thuairimí féin a bheith aige. Iarr orthu nóta a bhreacadh ina Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta má thagann siad ar fhocal nó ar nath atá spéisiúil ar bhealach éigin.

Seisiún 5

(**Nóta:** D'fhéadfaí roinnt laethanta a chaitheamh leis seo.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun tuilleadh dánta a léamh anois. Tabhair cóipeanna de na dánta ar fad atá léite os ard agat sna seisiúin roimhe seo do na daltaí. Cuir cóipeanna de *Rainn agus Amhráin*, *Rainn agus Amhráin 2*, *Seo, Siúd agus Uile* agus *Cogar mé seo leat!* as cúrsa *Séideán Sí* ar fáil, chomh maith le duanairí agus bailiúcháin filíochta feiliúnacha eile.

Tabhair neart ama do na daltaí cuid de na dánta atá sna leabhair agus ar na bileoga a léamh agus taitneamh a bhaint astu. Lig dóibh iad a phlé.

Ansin iarr orthu roinnt dánta a thaitin go mór leo a roghnú. Scríobhfaidh siad na dánta is fearr leo isteach ina nDuanairí Pearsanta. Is féidir leo an ríomhaire a úsáid chuige seo de réir mar a d'oirfeadh don rang.

Iarr ar dhaltaí aonair na cúiseanna ar roghnaigh siad dán ar leith a chur in iúl don rang. Spreag na daltaí eile chun ceisteanna a chur orthu faoin dán seo. D'fhéadfaidís an dán, nó giota de, a léamh don rang.

Seisiún 6

CEARDLANN AR SCRÍOBH NA FILÍOCHTA — AN MÚINTEOIR MAR FHILE

Mínigh do na daltaí go bhfuil tú chun dán de do chuid féin a chumadh anois. Cinntigh go bhfuil baint ag an dán seo ar bhealach éigin (téama, teicníocht, mothúcháin, etc.) le ceann de na dánta a roghnaigh tú le léamh dóibh sna seisiúin roimhe seo.

Tosaigh ag scríobh do dháin ar an gclár nó ar an scáileán mór agus na daltaí ag féachaint ort. Mínigh dóibh go mbeidh ort eagarthóireacht a dhéanamh air níos déanaí.

Scríobh an dán go sciobtha gan an iomarca airde a thabhairt ar an litriú ná ar an bponcaíocht. Ansin féach siar air go ceisteach agus cuid mhaith smaoinimh os ard agus athmhachnaimh á dhéanamh agat i rith an ama. Déan athruithe agus leasuithe agus tú ‘ag caint leat féin’. Tugtar ‘múnlu ag an múinteoir’ air seo.

Glac le moltaí agus le comhairle ó na daltaí. Agus tú ag smaoineamh os ard ceistigh an stór focal a d’úsáid tú. Iarr tuairimí na ndaltaí díobh. An bhfuil aon fhocal, dar leo, a d’oirfeadh níos fearr ná na focail a roghnaigh tú? An bhfuil moltaí acu maidir le gnéithe eile den dán?

Déan dréachtú agus athdhréachtú ar an dán nó go mbeidh tú sásta leis. Ceartaigh an litriú agus an phoncaíocht. Úsáid foclóir chun an litriú a sheiceáil. Athscríobh nó clóscríobh an leagan críochnaithe. Caith neart ama leis an gcuid seo den obair chun an tábhacht a bhaineann leis an dréachtú agus an athdhréachtú a chur ina luí ar na daltaí.

Seisiún 7

CEARDLANN AR SCRÍOBH NA FILÍOCHTA — AN DALTA MAR FHILE

(**Nóta:** Moltar roinnt seachtainí a chaitheamh leis seo chun go mbeidh roinnt mhaith dánta scríofa ag na daltaí.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil gach duine acu chun dán dá chuid féin a chumadh anois, ag déanamh aithris dóibh ar an gcur chuige a d'úsáid tusa agus tú ag cumadh do dhán féin. Abair leo go bhfuil sairse acu maidir leis an gcineál dáin a scríobhfaidh siad ach gur cheart go mbeadh baint aige ar bhealach éigin (téama, teicníocht, mothúcháin, etc.) le ceann de na dánta a roghnaigh siad le cur isteach sa Duanaire Pearsanta. Mínigh dóibh gur féidir leo focail nó frásaí as an dán sin a úsáid agus iad ag cumadh a ndán féin.

Iarr ar na daltaí a ndán a chumadh agus a scríobh go sciobtha gan an iomarca airde a thabhairt ar an litriú, ar an bponcaíocht ná ar an bpeannaireacht. Mínigh dóibh go mbeidh orthu eagarthóireacht a dhéanamh air níos déanaí. Caithfidh siad a bheith ceisteach faoina gcuid oibre féin mar a bhí tusa agus tú ag scríobh do dhán féin. Cinntigh go dtuigeann na daltaí an tábhacht a bhaineann leis an dréachtú agus an athdhréachtú. Mínigh dóibh go mbíonn gach scríbhneoir agus file ag athscríobh agus ag déanamh athruithe agus ceartúchán nó go mbíonn sé sásta leis an toradh.

Lig do na daltaí féin na téamaí a roghnú. Tiocfaidh cuid dá gcuid smaointe as dánta atá léite nó cloiste acu agus cuid eile as na nótaí a bhreac siad síos ina Leabhar Scríbhneoireachta Pearsanta.

Iarr ar aon dalta ar mian leis é a dhán a léamh ionas gur féidir léirmheas a dhéanamh air.

Ag deireadh na ceardlainne, cuirfidh gach dalta an chuid is fearr dá chuid dánta, de réir a bhreithiúnais féin, isteach ina Dhanuire Pearsanta. Cinntigh go scríobhfaidh na daltaí an tiomnú agus an clár ina nDhanuire Pearsanta. Iarr orthu an duanaire a mhaisiú. Spreag na daltaí chun áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin.

Seisiún 8

DUANAIRE RANGA A CHUR LE CHÉILE

(Nóta: Tógfaidh sé seo roinnt laethanta.)

Iarr ar gach dalta an dán is fearr a scríobh sé le linn na ceardlainne, de réir a bhreithiúnais féin, a roghnú lena chur i gcló i nDuanaire Ranga. Má tá deacracht ag daltaí áirithe rogha a dhéanamh d'fhéadfadh an rang cabhrú leo.

Roinn an rang i ngrúpaí beaga. Iarr ar na grúpaí na dánta atá scríofa acu a phlé agus déan moltaí dóibh a chabhróidh leo eagarthóireacht a dhéanamh. Siúil timpeall agus éist leis an bplé idir na grúpaí agus cuir comhairle ar na grúpaí, más gá.

Iarr ar gach dalta dréacht nua dá dhán féin a scríobh, más gá, ag cur moltaí na ndaltaí eile i bhfeidhm. Déanfaidh gach dalta athdhréachtú ar a dhán féin go dtí go mbeidh sé ullamh le cur i gcló. Ansin scríobhfaidh sé an dán ar leathanach sa pheannaireacht is fearr atá aige nó clóscríobhfaidh sé é. Beidh a ainm le scríobh air agus beidh sé le maisiú chomh maith. Moltar áiseanna ilmheán an ranga a úsáid don mhaisiú.

Ceangail leathanaigh le chéile chun an Duanaire Ranga a dhéanamh. Fág an clúdach agus an chéad dhá leathanach folamh. Beidh ar na daltaí tiomnú agus clár a chur sna leathanaigh sin.

Roghnaigh grúpa chun an clúdach tosaigh a dhearadh agus 'Duanaire Ranga' a scríobh go healaíonta mar theideal air. Faoin teideal 'Údar' scríobhfaidh siad 'Rang ... , Scoil ...'.

Roghnaigh grúpa eile chun an clúdach cúil a dhearadh agus blurba a scríobh, agus grúpa eile leis an tiomnú agus an clár a scríobh.

Greannaigh dánta na ndaltaí sa Duanaire Ranga agus cuir an clúdach air. Cuir an Duanaire Ranga ar taispeáint sa rang nó i leabharlann na scoile. D'fhéadfadh na daltaí dánta a léamh as an Duanaire Ranga do dhaltaí eile na scoile ag an tionól nó d'fhéadfaidís cuairt a thabhairt ar dhaltaí i rang eile agus a gcuid dánta a léamh dóibh.

CÚRSA COMHTHÁITE GAEILGE

RANG A TRÍ

- Leabhar an Oide E
  - ⊙ Ceachtanna bunaithe ar théamaí an Churaclaim
  - ⊙ Moltaí maidir le húsáid an úrscéil sa rang
  - ⊙ Moltaí maidir le húsáid na filíochta sa rang
  - ⊙ Ceachtanna ábharbhunaithe – An Nollaig i dTíortha Eile
- Cur is Cúiteamh (Leabhar an Dalta E)
- **Leabhar Mór**
Seo, Siúd agus Uile
- **Leabhair don Léitheoireacht**
An Múinteoir Nua
Seo, Siúd agus Uile
An Nathair agus na Spéaclaí
Siotaí Sí
Cogar mé seo leat!
Lá an Dreoilín i gCorca Dhuibhne
Mistéir Lios an Chatha
Mícheál Ó Conaill – Beathaisnéis
- 5 Phóstaer (féach Liosta na bPóstaer)
- Seastán do na póstaer / Leabhair Mhóra
- 4 Phictiúrchárta (féach Liosta na bPictiúrchártaí)
- Dlúthdhiosca 1 (Scéalta, Sceitsí, Amhrán agus Ceapóga) – leagan Ultach, leagan Muimhneach agus leagan Connachtach
- Dlúthdhiosca 2 (Téacs na leabhar don léitheoireacht) – leagan Ultach, leagan Muimhneach agus leagan Connachtach

FORBAIRT NA SCILEANNA LITEARTHACHTA I RANG A TRÍ

Tá réimse leathan ábhair curtha ar fáil i gcúrsa Séideán Sí Rang a Dó chun plé le forbairt na scileanna litearthachta ag an bpáiste. Ba chóir don mhúinteoir a chinntiú go dtugtar a oiread ama agus is gá do na daltaí agus iad ag déileáil leis an ábhar seo, agus go ndéantar daingniú sa bhreis ar na gnéithe is dúshlánaí de. Chun an tairbhe is fearr a bhaint as an ábhar moltar cuid de a fhágáil go dtí Rang a Trí.

An Nollaig sa Ghearmáin

'Frohe Weihnachten' an Ghearmáinis ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

Ag druidim leis an Nollaig

Tosaíonn muintir na Gearmáine ag ullmhú i gcomhair na Nollag ar an séú lá de mhí na Nollag. Déanann siad cístí beaga spíosraithe, brioscaí, brionntanais agus maisiúcháin. Úsáidtear torthaí triomaithe chun bábóga traidisiúnta a dhéanamh.

© Imagefile

Adventzeit an Ghearmáinis ar an Aidbhint. Tugtar an Aidbhint ar na ceithre seachtaine roimh Oíche

Nollag. Bíonn féilirí Aidbhinte ag páistí chun na laethanta a chomhaireamh le linn na hAidbhinte. Gach lá, le linn na hAidbhinte, osclaíonn siad doras beag ar an bhféilire agus faigheann siad féirín beag taobh istigh. Uaireanta is píosa beag seacláide i gcruth réalta nó crainn a bhíonn i gceist. Uaireanta eile is bréagán beag a bhíonn ann.

Déanann daoine fleasc Aidbhinte chomh maith. Cuireann siad ceithre choinneal dhearga timpeall ar an gciumhais agus ceann bán sa lár. Lasann siad coinneal dhearg ar an imeall gach Domhnach le linn na hAidbhinte. Lasann siad an choinneal bhán Oíche Nollag.

Grianghraf le coirchhead © www.berlin-motive.de

Bíonn *Weihnachtsmarkt*, margadh nó aonach na Nollag, i ngach baile agus sráidbhaile le linn na hAidbhinte. Díoltar bréagáin adhmaid, deilbhíní don bheithilín, coinnle agus gach saghas earra

lámhdhéanta ann. Bíonn atmaisféar speisialta ag margadh na Nollag. Bíonn bia agus deochanna teo ann agus na stallaí ar fad maisithe le soilse beaga bána.

Lá na dTrí Rí

Oíche an chúigiú lá d'Eanáir scríobhtar an bhliain agus G.M.N. os cionn dhoirse na dtithe in onóir na dTrí Rí – Gaspar, Melchior agus Balthasar. Creidtear go gcoinneoidh sé seo an teach féin agus na daoine a chónaíonn ann slán. Gléasann buachaillí mar ríthe ar an séú lá d'Eanáir, Lá na dTrí Rí. Siúlann siad timpeall na sráideanna agus iad ag canadh carúl. Bíonn maide á iompar acu agus réalta ar a bharr. Bailíonn siad airgead do charthanas.

© Imgeifile

An Crann Nollag

Sa Ghearmáin a thosaigh nós an chrainn Nollag. Ní bhíonn cead ag páistí na Gearmáine an crann Nollag a fheiceáil go dtí Oíche Nollag féin. Mar sin bíonn draíocht speisialta ag baint leis.

Crochann an mháthair an crann roimh an dinnéar nuair a bhíonn na páistí gnóthach i seomra eile leis an athair. Maisíonn sí é le húlra, milseáin, brioscaí, bréagáin, aingil, tinsil, coinnle nó le soilse agus féiríní beaga eile.

Cuireann sí bronntanais an teaghlaigh faoin gcrann. Nuair a bhíonn gach rud réidh, buaileann an mháthair clog. Tagann na páistí isteach i seomra álainn seo na Nollag. Canann siad carúil agus uaireanta lasann siad slaitíní spréacharnaí. Tar éis dóibh scéal na Nollag a léamh osclaíonn siad cúpla bronntanas. Bíonn níos mó ná crann amháin i gcuid de na tithe. Is féidir na crainn seo a fheiceáil ag lonradh go geal sna tithe i mbailte beaga agus móra ar fud na Gearmáine.

Daidí na Nollag

Tosaíonn ceiliúradh na Nollag níos luaithe sa Ghearmáin. Bíonn na páistí ag súil go mór le cuairt ó Shan Nioclás, *Der Heilige Nikolaus* mar a thugtar air sa Ghearmáin, ar an oíche roimh an séú lá de mhí na Nollag. Sula dtéann na páistí a chodladh ar an gcúigiú lá de mhí na Nollag, fágann siad a mbróga taobh amuigh de dhoras an tseomra leapa ag súil go dtiocfaidh *Der Heilige Nikolaus* i rith na hoíche agus go líonfaidh sé bróga na bpáistí le seacláid, milseáin, cnónna agus féiríní beaga.

Ag tús mhí na Nollag scríobhann páistí litreacha chuig an *Christkind* (An Leanbh Beannaithe) agus an *Weihnachtsmann* (Daidí na Nollag). Tagann an *Weihnachtsmann* agus an *Christkind* Oíche Nollag leis na bronntanais. Bíonn sciatháin aingil ar an *Christkind* chomh maith le róbaí geala agus coróin órga ina bhfuil

coinne. Tugann muintir an tí bronntanais dá chéile Oíche Nollag chomh maith.

Bia Nollag

Itheann daoine ispíní rósta, cnónna rósta agus úlla bÁCáilte ag Margadh na Nollag. Bíonn deochanna milse teo ann agus braon fíona do na daoine fásta.

Déanann daoine a lán bÁCála i rith mhí na Nollag agus bíonn laethanta speisialta bÁCála acu.

Tá an nós ag daoine áirithe fós gan aon fheoil a ithe ar an gceathrú lá fichead de mhí na Nollag. Itheann siad sailéad, prátaí agus iasc. Bíonn féasta mór ann lá Nollag féin le gé mhór rósta agus í líonta le húlla agus le prúnaí. Itheann siad go leor rudaí milse chomh maith.

Seo a leanas cuid den bhia a itheann muintir na Gearmáine an tráth seo bliana:

Christstollen: builín fada milis líonta le prásóg, cnónna, agus torthaí triomaithe

© Imgefile

Christstollen

Lebkuchen: arán sinséir

© Imgefile

Lebkuchen

Christbaumgebäck: taosrán bán as a ndéantar cruthanna Nollag le crochadh ar an gcrann Nollag

Christbaumgebäck

Oideas Nollag ón nGearmáin

'Lebkuchen': (Arán Sinséir) **mar a dhéantar sa Ghearmáin é.**

Comhábhair

2½ sp. bhoird órshúlaigh
110 g ime
110 g shiúcra doinn
buíocán uibhe
250 g plúir
taesp. chothrom de shóid aráin
3 thaesp. chothrom de shinséar brúite
pinse cainéil (más rogha leat)
cuiríní, craiceann oráiste, silíní, reoán,
etc., chun na cruthanna a mhaisiú

© Imgefile

Modh

1. Fág an próca órshúlaigh in uisce te go dtí go mbogfaidh an t-órshúlach.
2. Buail an t-im agus an siúcra le chéile go dtí go mbeidh siad ar nós uachtair.
3. Measc an buíocán uibhe leis.
4. Measc an t-órshúlach leis chomh maith.
5. De réir a chéile measc isteach an plúr, an tsóid aráin, an sinséar agus pinse cainéil (más rogha leat).
6. Cuir plúr ar do lámha agus fuin an taos. Clúdaigh le plaisteach é agus cuir sa chuisneoir é ar feadh uair an chloig. Beidh sé níos fusa ansin an taos a rolladh amach.
7. Cuir plúr ar an gcrann fuinte agus faoin taos. Roll amach an taos go dtí go mbeidh tiús 1 cm ann.
8. Ansin gearr amach cruthanna as an taos. D'fhéadfá crann Nollag, réalta, buachaillí nó cailíní sinséir a ghearradh as nó fiú teach beag caillí mar atá sa scéal faoi *Hansel agus Gretel*.
9. Leag na cruthanna ar thráidire smeartha agus fág spás 2 cm eatarthu.
10. BÁCÁIL iad ar feadh dhá nóiméad déag ar 180°C.
11. Lig dóibh fuarú. Ansin maisigh na cruthanna le cuiríní, craiceann oráiste, silíní, reoán, etc.

An Nollaig i Meicsiceo

'Feliz Navidad' an bheannacht a thugann daoine dá chéile i Meicsiceo díreach mar a dhéantar sa Spáinn.

Ag druidim leis an Nollaig Tamall de sheachtainí roimh Nollaig bíonn aonach nó margadh na Nollag ar siúl i ngach baile agus sráidbhaile i Meicsiceo. Bíonn *puestos*, nó stallai margaidh, maisithe go pointeáilte sna cearnóga. Bíonn cáis, bananaí, cnónna, brioscaí, agus bláthanna ar nós magairlíne agus pionséitianna le

ceannach ar an margadh. Díoltar lámhcheardaíocht de gach sórt chomh maith. Tagann daoine i gcéin is i gcóngar go dtí na margaí seo.

Mórshiúl na Nollag

Ar feadh naoi lá, ón séú lá déag de mhí na Nollag go dtí Oíche Nollag, bíonn mórshiúl ar na sráideanna gach oíche. *Las Posadas* (tithe lóistín) a thugtar ar an mórshiúl seo. Bíonn sé ann i gcuimhne thuras Mhuire agus lósaif agus iad ag taisteal ó Nazarat agus ag lorg lóistín i mBeithil.

Téann oilithrigh ó theach go teach ag lorg lóistín. Canann siad amhrán traidisiúnta ag iarraidh lóistín ach diúltaíonn muintir gach aon tí iad le véarsa eile den amhrán. Oíche Nollag féin, áfach, ligtear isteach iad i dteach a mbíonn beithilín agus altóir ann. Deirtear paidir os comhair an bheithilín ar dtús agus ansin tosaíonn an chóisir agus an scléip. Bíonn bia agus deoch ann agus baineann na páistí an-sásamh as an ócáid.

Oíche Nollag

Ar bhuille an mheán oíche fógraíonn tinte ealaíne, cloig agus feadóga breith an Linbh Íosa agus téann daoine ar *Misa de Gallo* nó 'Aifreann an Choiligh'. Creidtear gurb é an coileach a d'fhógair breith an Linbh Íosa ar dtús. Tar éis an Aifrinn bíonn féasta mór acu agus itheann siad bianna traidisiúnta Meicsiceacha.

© Imagefile

An Poinseitia

Is bláth Meicsiceach é an poinseitia. Fadó bhí buachaill beag darbh ainm Pablo ag siúl go dtí an séipéal le cuairt a thabhairt ar an mainséar. Chuimhnigh sé nach raibh aon bhronntanas aige don Leanbh Íosa. Chonaic sé craobhacha glasa ag fás ar thaobh an bhóthair agus phioc sé

iad. Thosaigh páistí eile ag magadh faoi Pablo ach, nuair a leag sé na craobhacha síos le hais an mhainséir, d'fhás bláth geal dearg as gach craobh. Ba é sin an Poinseitia.

Daidí na Nollag

Go traidisiúnta ní bhíodh aon cheiliúradh speisialta i Meicsiceo Lá Nollag féin. Ach sa lá atá inniu ann tá daoine ag glacadh le nósanna Meiriceánacha, rud a chiallaíonn go mbíonn crann Nollag agus Daidí na Nollag acu. In áiteanna áirithe i Meicsiceo tugann Daidí na Nollag féiríní beaga do na páistí Oíche Nollag ach tagann na Trí Ríthe le bronntanais do pháistí na tíre ar fad a bhí go maith, ar oíche an chúigiú lá d'Eanáir.

Ceardaíocht Nollag ó Mheicsiceo

Piñata

Is soitheach cré é an *piñata* líonta le milseáin agus bréagáin. Crochtar as an tsíleáil nó as an gcrann é Oíche Nollag. Cuirtear púicín ar na páistí agus déanann siad iarracht an *piñata* a bhriseadh le maide nó le slat. Nuair a bhristear an *piñata* ar deireadh bíonn rírá agus ruaille buaille ann agus titeann féiríní agus milseáin anuas as an *piñata*.

Ábhar

Balún mór

Veasailín

Páipéar nuachta

Gliú

Féiríní beaga (milséain, bréagáin bheaga, etc.)

Péint agus scuab

Páipéar Nollag

Vearnais nó spraevearnais (más rogha leat)

Taos *Papier Maché*

1. Stróic an páipéar ina phíosáí beaga.
2. Measc cupán plúir agus trí chupán uisce le chéile go mbeidh sé ina thaos mín.
3. Cuir na píosáí páipéir isteach sa mheascán agus measc go maith.
4. Fág ar maos é go dtí go mbeidh sé cosúil le cré. Is féidir é a mhúnlú i do rogha crutha anois.

Bí cinnte go bhfuil an *papier maché* tirim sula gcuireann tú aon phéint air.

An Modh Déanta

1. Séid suas balún mór agus cuir snaidhm air.
2. Clúdaigh an balún le veasailín.
3. Clúdaigh an balún le trí shraith den taos *papier maché* agus fág ciorcal gan taos timpeall ar an tsnaidhm.
4. Fág ar leataobh é ar feadh lá amháin ar a laghad.
5. Pléasc an balún in aice na snaidhme. Tarraing an balún tríd an bpoll atá fágtha sa chruth *papier maché*.
6. Cuir na féiríní isteach tríd an bpoll. Ansin clúdaigh an poll le taos nó le gliú agus tuilleadh píosaí páipéir.
7. Fág ar leataobh é go dtriomóidh sé.
8. Maisigh an piñata le péint agus vearnais nó clúdaigh é le páipéar Nollag.

Is féidir cruthanna eile a chur ar an *piñata*, e.g. turtar, asal nó réinfhia. D'fhéadfá rollaí páipéir leithris a úsáid do na cosa. D'fhéadfá cruthanna eile, e.g. cluasa a mhúnlú as taos *papier maché* agus iad a ghreamú den chorp.

Bia Nollag

Ní hé an bia céanna a itear do cheiliúradh na Nollag i ngach ceantar i Meicsiceo. Ach bheadh na bianna seo a leanas coitianta i ngach áit sa tír.

© Imagefile

Tamales: Pióg le feoil, glasraí nó líonadh milis ar nós torthaí le cáithníní arbhair agus i galaithe.

Chiles Rellenos: Cillí líonta le cáis bhog bhán agus mionfheoil.

Grianghraf le coirthead Rolly Brook - www.rollybrook.com

Atole: Deoch mhilis thraidisiúnta déanta as min arbhair chomh maith le spíosraí, finéal, seacláid agus torthaí.

Menudo: Anraith láidir spíosrach déanta as bolg ba agus caorach (ruipleog).

Oideas Nollag ó Mheicsiceo

'Chocolate Caliente' (Seacláid The) **mar a dhéantar i Meicsiceo é.**

Beidh go leor anseo do sheisear.

Comhábhair

1.5 lítear bainne

6 unsa de sheacláid mhilis

6 unsa de sheacláid leathmhilis

½ taesp. finéil

pinse cainéil

Modh

1. Téigh an bainne ar theas measartha.
2. Nuair a bheidh an bainne te measc an tseacláid leis, á chorraí ar feadh an ama go dtí go mbeidh an tseacláid ar fad leáite. Can an véarsa seo agus tú á chorraí:

**"Chocolate, molinillo,
Corre, corre, que te pillo.
A estirar, a estirar,
Que el demonio va a pasar"**

**"A sheacláid, a mhuilinn bhig ghaoithe,
Rith, rith, nó béarfaidh mé greim ort.
Sín amach, sín amach,
Tiocfaidh an diabhal amach."**

3. Ardaigh an teas agus lig don mheascán beiriú de réir a chéile.
4. Cuir isteach an finéal agus an cainéal. Buail é go dtí go dtagann cúr air.
5. Ól é a fhad is atá sé te.

An Nollaig in Éirinn

'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith' an bheannacht a thugann daoine dá chéile i nGaeilge.

Ag druidim leis an Nollaig Bíonn Críostaithe in Éirinn ag ullmhú i gcomhair na Nollag le linn na hAidbhinte, na ceithre seachtaine roimh an Nollaig. Bíonn fleasc na hAidbhinte sa séipéal agus cúig choinneal air. Lastar coinneal amháin gach Domhnach. Ansin, Oíche Nollag, lastar an choinneal bhán sa lár.

Seasann an choinneal bhán do sholas Dé, Íosa Críost.

Sa sean-am is minic a thagadh beart roimh an Nollaig ó ghaolta a bhí ina gcónaí i Meiriceá nó i dtíortha eile. Bhí cuid mhaith de mhuintir na hÉireann bocht ag an am agus bhídís ag sábháil a gcuid airgid do shiopadóireacht na Nollag. 'Lón na Nollag' a thugtaí in áiteanna ar shiopadóireacht na Nollag.

Maisiúcháin na Nollag

Maisíonn daoine a dtithe le cuileann, crainn Nollag agus maisiúcháin de gach uile shórt. De ghnáth, crochtar na maisiúcháin ag tús mhí na Nollag agus baintear anuas iad tráthnóna an tséú lá d'Eanáir. Bíonn cathracha agus bailte na hÉireann maisithe le soilse ildaite agus crainn Nollag agus cantar carúil ar na sráideanna. Bíonn beithilíní le feiceáil sna séipéil agus i gcuid mhaith tithe. Ní chuirtear an Leanbh Íosa isteach sa bheithilín go dtí Lá Nollag féin. Cuirtear coinneal i bhfuinneog an tí.

Grianghraf le coimchead © Noel Walley

© Imagefile

Iasc nó ubh a bhíodh ag daoine don dinnéar sa sean-am, nuair nach mbíodh cead feoil a ithe ar an gceathrú lá fichead de mhí na Nollag. Langa sailhte is mó a d'ithidís agus anlann bán anuas air, ina mbíodh neart oinniún. Tá an nós seo fós ag daoine áirithe. Téann daoine chuig

Lá Fhéile Stiofáin

Daidí na Nollag

Crochann páistí stocaí nó málaí ag bun na leapa, le hais na tine, nó faoin gcrann Nollag le haghaidh bhronntanais Dhaidí na Nollag. Chomh maith leis sin fágann siad bia agus deoch amach do Dhaidí na Nollag agus dá réinfhianna. Blianta fada ó shin píosa guail nó práta an t-aon bhronntanas a thugadh Daidí na Nollag do pháistí dána!

Bia Nollag

Is beag trácht a bhíodh ar an turcaí in Éirinn sa sean-am, mar gur ghé a bhíodh ag daoine le haghaidh dhinnéar na Nollag. Sa lá atá inniu ann, itheann daoine turcaí nó gé, liamhás, pióga mionra agus rudaí milse de gach sórt. Itear maróga Nollag agus císte Nollag freisin.

Itheann daoine dinnéar mór Lá Caille (1 Eanáir) agus Lá Nollag Beag (6 Eanáir) chomh maith.

Oíche Chinn Bhliana

Oíche Chinn Bhliana a thugtar ar an oíche dheireanach den bhliain. Is maith le daoine a bheith ag ceiliúradh ar na sráideanna ag meán oíche agus iad ag cur fáilte roimh an mbliain nua.

Lá Caille

Lá Caille a thugtar ar an gcéad lá den bhliain nua.

Lá Nollag Beag

Lá Nollag Beag a thugtar ar an 6 lá d'Eanáir in Éirinn. Sa sean-am thugadh 'Santa Beag' féirín do na páistí ar an lá seo. Tugtar Lá Nollag na mBan ar an lá chomh maith agus téann grúpaí ban amach le chéile ag ceiliúradh.

An Nollaig sa Fhrainc

'Joyeux Noël' an Fhraincis ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

© Imgeifile

Ag druidim leis an Nollaig Bíonn Críostaithe sa Fhrainc ag réiteach i gcomhair na Nollag le linn na hAidhinte. Tá muintir dheisceart na Fraince an-tógtha le deilbhíní beaga ar a dtugtar *les santons*. Ciallaíonn *les santons* 'na naoimh bheaga'. Is deilbhíní beaga gleoite iad atá déanta as cré agus iad bunaithe ar na

carachtair sa bheithilín. Ceannaíonn Francaigh na deilbhíní sin ó bhliain go bliain chun a mbeithilín a líonadh mar go mbíonn costas mór ag baint leo. Tá ceird ar leith ag teastáil chun *les santons* a dhéanamh. Cuireann na díoltóirí deilbhíní nua ar taispeáint ag na margaí, deilbhíní a raibh siad ag obair orthu i rith na bliana.

An Crann Nollag

Crochtar crainn Nollag sna tithe tamall roimh lá Nollag. Maisítear an crann le coinnle nó le soilse, tinsil, réaltaí agus liathróidí. Oíche Nollag agus na páistí ina gcodladh cuireann na daoine fásta bréagáin bheaga, milseáin agus torthaí ar na craobhacha.

La Buche de Noël

Tá nós ag daoine bloc mór adhmaid, ar a dtugtar *la buche de Noël*, nó 'bloc na Nollag', a dhó sa tinteán Oíche Nollag. Leanann sé leis ag dó ar feadh dhá lá déag na Nollag go dtí an séú lá d'Eanáir, Féile na dTrí Rí. Creideann daoine go mbeidh sonas sa teach a fhad is a bheidh bloc na Nollag ar lasadh.

Oíche Nollag

Oíche Nollag téann daoine ar Aifreann an mheán oíche. Bíonn cuma thaibhseach álainn ar na séipéil de bharr na gcoinne ar fad a bheith lasta. Déantar scéal na Nollag a léiriú mar dhráma in áiteanna poiblí. D'fhéadfadh aisteoirí nó puipéid a bheith sa dráma. Bíonn beithilín acu sa Fhrainc mar a bhíonn i dtíortha eile. *La crèche* a thugann na Francaigh ar an mainséar. Itheann siad dinnéar ar a dtugtar *la reveillon* an-deireanach oíche Nollag. Fanann daoine ina suí go dtí a dó nó a trí a chlog ar maidin. Fágann siad an tine ar lasadh agus cuireann siad bia agus deoch ar an mbord ar eagla go dtiocfadh an Mhaighdean Mhuire ag iarraidh dídine.

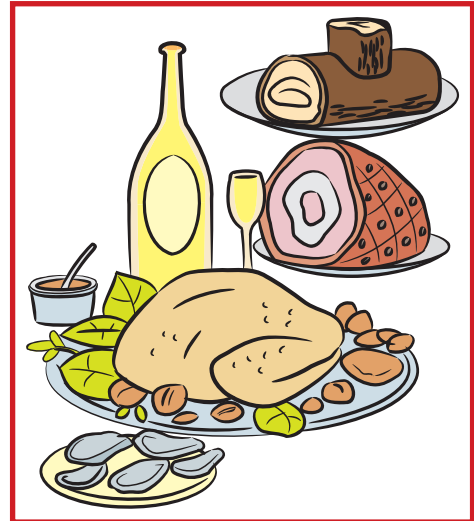
Daidí na Nollag

Fágann páistí a mbróga ar an tinteán Oíche Nollag le go líonfadh *Père Noël*, Daidí na Nollag, iad. Chomh maith leis sin tugann *Père Noël* cuairt ar shráidbhailte agus ar bhailte móra na Fraince ar an séú lá de mhí na Nollag, Lá Fhéile San Nioclás. Téann páistí chun é a fheiceáil agus tugann

sé féiríní beaga dóibh. Ach bíonn *Père Fouettard*, Daidí na Fuipe, in éineacht leis agus cuireann sé seo pionós ar pháistí dána. In áiteanna áirithe sa Fhrainc is ar an séú lá d'Eanáir a fhaigheann páistí a gcuid bronnantas, seachas Lá Nollag féin.

Bia Nollag

Tar éis an Aifrinn ar Oíche Nollag, bíonn féasta mór ag na Francaigh don dinnéar, *la reveillon*. Itheann siad gé, oisrí, pâté de foie gras, liamhás, sailéid, turcaí le castáin, torthaí, cístí agus go leor fíona. Déanann na Francaigh císte i gcruth bhloc na Nollag, *la bûche de Noël*, agus clúdaíonn siad le seacláid é.

Oideas Nollag ón bhFrainc

‘Crème Au Chocolat’ (Anlann Seacláide) **mar a dhéantar sa Fhrainc é.**

Comhábhair

125 g cócó

120 ml uisce

240 ml uachtair

135 g siúcra

Modh

1. Cuir an cócó agus an t-uisce i sásan.
2. Téigh an sásan ar theocht íseal go dtí go mbeidh an cócó agus an t-uisce measctha go maith.
3. Cuir an siúcra isteach sa sásan agus measc go dtí go mbeidh sé leáite.
4. Bain den teas é agus measc an t-uachtar agus an t-im leis na comhábhair sa sásan.
5. Cuir ar suanbhruith é ar feadh dhá nóiméad.
6. Dóirt anuas ar do *bûche de Noël* é nó ar do rogha císte seacláide.

An Nollaig sa Spáinn

'Feliz Navidad' an Spáinnis ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

Ag druidim leis an Nollaig Tosaíonn séasúr na Nollag sa Spáinn ar an ochtú lá de mhí na Nollag, an *Immaculada*, féile Ghiniúint gan Smál na Maighdine Muire. Bíonn *Nacimiento*, beithilín gleoite galánta, ar taispeáint sna tithe agus sna séipéil.

Bíonn beithilín beo in a lán bailte beaga. Glacann aisteoirí páirt Mhuire, lósaif, na n-aoirí agus na dTrí Rí. Bíonn ainmhithe sa bheithilín chomh maith. Tá an-ómós ag na Spáinnigh d'ainmhithe feirme mar gur choinnigh bó teas leis an leanbh Íosa lena hanáil, an chéad Oíche Nollag sa stábla.

Ar an aonú lá fichead de mhí na Nollag is nós le daoine léim thar thinte cnámh ar a dtugtar *hogueras*. Creideann siad go dtugann sé sin cosaint dóibh in aghaidh tinnis. Tá an nós seo ag muintir na Spáinne leis na mílte bliain.

Mórshiúl Traidisiúnta

Tá nós an mhórshiúil nó *Aguinaldo* ann fós sna bailte agus sna sráidbhailte faoin tuath. Sna laethanta beaga roimh Nollaig siúlann páistí trí na sráideanna agus iad ag canadh carúl. Tugann na comharsana milseáin nó airgead do na páistí.

Oíche Nollag

Le titim na hoíche ar an *Noche Buena* nó an 'Dea-Oíche' lasann na Spáinnigh lampaí beaga ola ina gcuid tithe. Bíonn Aifreann ar a dtugtar *La Misa del Gallo* nó 'Aifreann an Choiligh' ann ag meán oíche. Creidtear gurb é an coileach a d'fhógair breith an Linbh ar dtús. Bíonn féasta ag na Spáinnigh i lár na hoíche tar éis Aifreann

an mheán oíche. Ina dhiaidh sin téann daoine amach ag damhsa agus ag ceiliúradh ar na sráideanna. Rinceann siad an *Jota*, seandamhsa traidisiúnta, le ceol giotáir agus castainéad.

Oíche Chinn Bhliana

Is ócáid mhór í Oíche Chinn Bhliana, ar a dtugtar an *Nochevieja*. Tagann daoine le chéile amuigh faoin spéir. Itheann siad dhá fhíonchaor déag le linn do chlog an tséipéil a bheith ag bualadh an mheán oíche le go mbeidh rath agus séan orthu san athbhliain.

Daidí na Nollag

In áiteanna sa Spáinn fágann *Papa Noel* bronnánais bheaga do na páistí Oíche Nollag ach ní théann sé go dtí an chuid is mó den tír ar chor ar bith. Ach Lá Fhéile Stiofáin scríobhann páistí litreacha chuig na Trí Ríthe – *Melchior, Gaspar agus Balthasar*. Ar an gcúigiú lá d'Eanáir téann páistí

chuig mórshiúl agus bíonn na ríthe i láthair. An oíche sin, fágann na páistí a mbróga sa teach nó ar bhalcóin an tí ionas gur féidir leis na Trí Ríthe bronnánais a chur iontu.

Bia Nollag

Bíonn go leor bianna difriúla ag na Spáinnigh i gcomhair na Nollag. Itheann siad uaineoil rósta, muc dhiúil, turcaí, lacha agus bia mara. Tar éis Aifreann an mheán oíche bíonn féasta teaghlaigh ann le *Pavo Trufado de Navidad*, turcaí le strufail. Ólann siad cava, fíon geal atá cosúil le seaimpéin.

Tá an-dúil ag na Spáinnigh i rudaí milse. Is breá leo *turrón*, taosrán milis déanta as mil, siúcra, prásóg agus almóinní. Itheann siad *polverones* chomh maith. Cístí nó brioscaí atá iontu seo déanta as plúr, siúcra, almóinní, cnónna agus torthaí triomaithe.

Bíonn císte mór ag na Spáinnigh ar a dtugtar *Roscón de los Reyes*. Itear é Lá na dTrí Rí, an séú lá d'Eanáir. Cruth corónach a bhíonn ar an gcíste seo agus é maisithe le torthaí agus milseáin. Cuirtear féirín beag i bhfolach ann agus pé duine a thagann ar an bhféirín bíonn sé nó sí ina rí nó ina banríon ar an teach ar feadh Lá na dTrí Rí.

Oideas Nollag ón Spáinn

'Turrón' mar a dhéantar sa Spáinn é.

Comhábhair

450 g almóinní bánaithe
225 g siúcra
125 ml mil ghlé
paicéad prásóige

Modh

1. Measc na halmóinní, an siúcra agus an mhl le chéile i sásan.
2. Leag an sásan ar theas an-íseal agus téigh é go dtí go mbeidh an siúcra leáite.
3. Fág ar an teas é ar feadh trí nóiméad, á mheascadh ar feadh an ama.
4. Bain den teas é agus measc an phrásóg leis.
5. Buail go maith é go dtí go mbeidh sé mín.
6. Cuir isteach i dtráidire é atá smeartha go maith.
7. Lig dó fuarú agus gearr amach cearnóga 4 cm as.

© Imgefile

An Nollaig san Astráil

'Merry Christmas' an Béarla ar 'Nollaig shona' nó 'Nollaig mhaith'.

Ag druidim leis an Nollaig

Is minic Lá Nollag san Astráil a bheith an-te. D'fhéadfadh sé a bheith go maith os cionn 30°C. Is brístí gearra agus t-léinte a chaitheann Astrálaigh agus iad ag siopadóireacht i gcomhair na Nollag mar go mbíonn an aimsir chomh te. Ní thiteann sneachta Lá Nollag san Astráil riamh mar gur i lár an tsamhraidh a bhíonn an Nollaig acusan. Bíonn laethanta saoire an tsamhraidh ag na páistí aimsir na Nollag.

Christmas Bush

Is maith le muintir na hAstráile a dtithe a mhaisiú le Sceach na Nollag, an *Christmas Bush*. Is crann beag é seo a fhásann san Astráil. Tagann dath dúdhearg air ag an am seo bliana.

Oíche Nollag

Oíche Nollag bíonn daoine amuigh ar na sráideanna le coinnle agus iad ag canadh carúl faoi sholas na réaltaí. Téann na Críostaithe ar Aifreann nó chuig seirbhísí eaglasta eile Oíche Nollag agus Lá Nollag chun cuimhneamh ar bhreith an Linbh Íosa.

Tá gaolta thar lear ag go leor de mhuintir na hAstráile agus, ar ndóigh, is maith leo a bheith ag caint leo aimsir na Nollag. Tá gaolta san Astráil ag cuid mhór de mhuintir na hÉireann chomh maith.

Tubaiste ag an Nollaig

Is am suáilceach pléisiúrtha é an Nollaig ach fós féin cuimhníonn Astrálaigh go fóill ar Nollaig na bliana 1974. An bhliain sin tharla tubaiste uafásach in Darwin sa Chríoch Thuaidh i dtuaisceart na tíre. Réab cioclón tríd an mbaile. Rinne sé slad agus scrios agus fuair os cionn 60 duine bás.

Daidí na Nollag

Is minic a thagann Daidí na Nollag go dtí an trá. Uaireanta tagann sé ag marcaíocht toinne ar thonnlár ach uaireanta eile is i mótarbhád a thagann sé!

Bia Nollag

Lá Nollag san Astráil itheann daoine turcaí agus liamhás. Don mhilseog bíonn maróg Nollag acu. Doirtear branda anuas ar an maróg agus lastar é. Le linn an ruathair óir a bhí san Astráil ag tús an chéid seo caite ba mhinic a chuirfí cnapán óir sa mharóg. Sa lá atá inniu ann is féirín beag a chuirtear isteach inti. Tá an-tóir ag na hAstrálaigh ar phióga mionra freisin.

Ní bhacann cuid mhaith teaghlach le dinnéar traidisiúnta Nollag níos mó. Is fearr le roinnt daoine, go háirithe turasóirí, lón na Nollag a ithe ar an trá. Téann daoine eile chuig na beárbaiciúnna a bhíonn ar *Bondi Beach* in Sydney Lá Nollag. Bíonn picnicí ag daoine eile amuigh faoin tuath nó i bpáirceanna poiblí. Is

maith leis na daoine a fhanann sa bhaile snámh ina linnte snámha, cruicéad a imirt nó am a chaitheamh amuigh faoin aer.

Itheann na hAstrálaigh bia mara, feoil fhuar, turcaí nó lacha fhuar, pasta agus neart sailéad. Is breá leo rudaí milse ar nós sailéad torthaí, *pavlova* agus uachtar reoite.

Oideas Nollag ón Astráil

Bhí saol crua ag *swagmen* agus *drovers outback* na hAstráile sa naoú haois déag. Bhídís ag imeacht ó áit go háit agus ní raibh aon áiseanna cearta cócaireachta acu. Bhain siad an-úsáid as an *Billy Can*. Canna stáin a bhfuil dhá chluas air is ea an *Billy Can* agus d'fhéadfaí é a úsáid mar shásan, mar thaephota nó fiú mar chupán. Bhácalaidís *Damper* na Nollag i luaithreach amuigh faoin spéir.

Damper na Nollag

Comhábhair

250 g plúir

½ taesp. shalainn

2 thaesp. shiúcra

spúnóg bhoird ime

240 ml bainne nó dóthain chun taos

a dhéanamh

taespúnóg shóide

Modh

1. Cuimil an t-im isteach sa phlúr.
2. Criathraigh an tsóid i gcaoi is nach mbeidh cnapáin inti.
3. Cuir an tsóid, an salann, an siúcra agus an bainne leis an bplúr. Fuin é.
4. Múnlaigh cruth Nollag as – fleasc, crann nó réalta.
5. BÁCÁIL in oigheann te é ar feadh 20 nóiméad go dtí go mbeidh sé donn.
6. Féadfaidh tú im agus subh, mil nó órshúlach a ithe leis.

An Nollaig in Éirinn

Fíor nó bréagach?

Léigh na habairtí seo. Cuir ✓ nó ✗ sa bhosca.

- ☐ 1. Seasann an choinneal bhán ar fhleasc na hAidbhintे do sholas Dé.
- ☐ 2. 'Lón na Nollag' a thugtaí ar dhinnéar na Nollag sa sean-am.
- ☐ 3. Cuirtear coinneal i bhfuinneog an tí ar chúig oíche le linn na Nollag.
- ☐ 4. Tugtar 'Lá an Dreoilín' ar Lá Fhéile Stiofáin.
- ☐ 5. Sa sean-am sicín a bhíodh ag na daoine le haghaidh dhinnéar na Nollag.
- ☐ 6. Lá Caille a thugtar ar an lá deireanach den bhliain.

Focail nua a d'fhoghlaimíomar:

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____

Rudaí nach raibh ar eolas againn cheana féin:

Rudaí ar mhaith linn níos mó a fhoghlaim ina dtaobh:

Na pointí is suimiúla sa téacs, dar linne:
